

**STRATEGIJA PREMA MLADIMA
KANTONA SARAJEVO
2019.-2023.**

Sarajevo, april 2019.

Sadržaj

1.	UVOD	4
1.1.	Politike prema mladima u regiji	5
1.2.	Politike prema mladima u Bosni i Hercegovini	7
2.	METODOLOGIJA	9
3.	ANALIZA STANJA POTREBA I PROBLEMA MLADIH U KANTONU SARAJEVO	12
4.	TREKUTNI POLOŽAJ MLADIH I PLAN DJELOVANJA PO OBLASTIMA	15
4.1.	OBRAZOVANJE I NAUKA MLADIH	15
4.1.1.	Analiza stanja	15
4.1.2.	Obrazovanje u Kantonu Sarajevo	17
4.1.3.	Aktivnosti kantonalnih institucija usmjerene na obrazovanje, nauku i mlade	24
4.1.1.	Analiza problema i potreba	28
4.1.2.	Strateški ciljevi, rezultati, mjere, provođenje i nadležnost	29
4.1.3.	TABELARNI PRIKAZ: Obrazovanje i nauka mladih	31
4.2.	RAD, ZAPOSŁJAVANJE I PREDUZETNIŠTVO MLADIH	36
4.2.1.	Analiza stanja	36
4.2.2.	Aktivnosti kantonalnih institucija usmjerene na rad, zapošljavanje i preduzetništvo mladih	37
4.2.3.	Analiza problema i potreba	42
4.2.4.	Strateški ciljevi, rezultati, mjere, provođenje i nadležnosti	46
4.2.5.	TABELARNI PRIKAZ: Rad, zapošljavanje i preduzetništvo mladih	48
4.1.	SOCIJALNA BRIGA	52
4.1.1.	Analiza stanja	52
4.1.2.	Aktivnosti kantonalnih institucija usmjerene na socijalnu brigu mladih	54
4.1.3.	Analiza problema i potreba	60
4.1.4.	Strateški ciljevi, rezultati, mjere, provođenje i nadležnost	64
4.1.5.	TABELARNI PRIKAZ: Socijalna briga mladih	65
4.2.	ZDRAVSTVENA ZAŠTITA	69
4.2.1.	Analiza stanja	69
4.2.2.	Aktivnosti kantonalnih institucija usmjerene na zdravstvenu zaštitu mladih	70
4.2.3.	Analiza problema i potreba	72
4.2.4.	Strateški ciljevi, rezultati, mjere, provođenje i nadležnost	73
4.2.5.	TABELARNI PRIKAZ: Zdravstvena zaštita mladih	74
4.3.	KULTURA I SPORT MLADIH	77
4.3.1.	Analiza stanja	77
4.3.2.	Aktivnosti kantonalnih institucija usmjerene na kulturu	79
4.3.3.	Analiza problema i potreba	86
4.3.4.	Strateški ciljevi, rezultati, mjere, provođenje i nadležnost	87

4.3.5.	TABELARNI PRIKAZ: Kultura i sport mladih.....	88
4.4.	AKTIVIZAM (UČEŠĆE, VOLONTIRANJE, MOBILNOST, SLOBODNO VRIJEME)	91
4.4.1.	Analiza stanja	91
4.4.2.	Analiza potreba i problema	97
4.4.3.	Strateški ciljevi, rezultati, mjere, provođenje i nadležnost	97
4.4.4.	TABELARNI PRIKAZ: Aktivizam mladih	99
4.5.	SIGURNOST MLADIH.....	103
4.5.1.	Analiza stanja	103
4.5.2.	Aktivnosti kantonalnih institucija usmjerene na sigurnost mladih i djece	106
4.5.3.	Analiza problema i potreba	109
4.5.4.	Strateški ciljevi, rezultati, mjere, provođenje i nadležnost.....	110
4.5.5.	TABELARNI PRIKAZ: Sigurnost mladih	111
5.	PROVOĐENJE STRATEGIJE.....	114
5.1.	Nadležnosti, odgovornosti i obaveze	114
5.2.	Ključni indikatori na nivou oblasti	116
5.3.	Monitoring i evaluacija.....	118
6.	DODATNI IZVORI INFORMACIJA	120
	PRILOG: Analiza rezultata istraživanja potreba i problema mladih Kantona Sarajevo (2016.).....	120

1. UVOD

Kanton Sarajevo je jedan od deset kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine, smješten u centralnom dijelu Bosne i Hercegovine sa sjedištem u Sarajevu, glavnom gradu Bosne i Hercegovine. Površina kantona iznosi 1.276,9 km², što čini 4,89% površine Federacije Bosne i Hercegovine. Kanton se sastoji od 9 općina: Općina Stari Grad, Općina Centar, Općina Novo Sarajevo, Općina Novi Grad, Općina Ilidža, Općina Hadžići, Općina Vogošća, Općina Ilijaš i Općina Trnovo. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2013. godine na području Kantona Sarajevo živi ukupno 413.593 stanovnika, od kojih je **83.805** mladih (od 15 do 29 godina).¹

Kanton Sarajevo se na području Federacije Bosne i Hercegovine pokazuje kao značajno područje koncentracije ekonomskih potencijala (stanovništvo, zaposlenost, nezaposlenost), kao i efekata razvijenosti (stepen zaposlenosti, obim vanjsko-trgovinske razmjene). To je najveći obrazovni, zdravstveni i turistički centar u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Kategorija mladih se odnosi na populaciju od 15 do 30 godina što je propisano i Zakonom o mladima Federacije Bosne i Hercegovine², što znači da unutar ove kategorije imamo više različitih, ali koherentnih grupa mladih kojima treba pristupiti na različite načine. Veoma je značajno istaći da, kada je riječ o mladima kao zasebnoj društvenoj kategoriji koja je socijalno heterogena, integralni je dio društva i dijeli međusobne ciljeve i viziju.

Nedovoljna integracija mladih u društvo i nepovoljni društveni status u poređenju sa starijom kategorijom, čini ih jednom od najranjivijih segmenata populacije, koji zahtijeva poseban odnos društva prema njihovim potrebama i problemima.

Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine u općim odredbama utvrđuje da se institucionalno organizovana briga o mladima, omladinsko udruživanje i učešće mladih na svim nivoima odlučivanja treba zasnivati na načelima poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda, na poštivanju ustavnog poretka, zakona i međunarodnog prava te izgradnji demokratskih institucija zasnovanih na političkom pluralizmu i uspostavi vladavine prava, kao i uvažavanju međunarodnopravnih standarda i najbolje međunarodne prakse u pogledu mladih i rada s mladima s ciljem doprinosa ispunjenju uvjeta za priključenje Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji.

Interes strategija prema mladima je da kantonalni organi, lokalne samouprave, sva udruženja građana i ostali subjekti društvene zajednice, poput omladinskih organizacija civilnog društva, neformalnih grupa i organizacija mladih i za mlade, ustanova, institucija i medija, vjerskih i manjinskih zajednica, političkih stranaka, međusobnom saradnjom i zajedničkim djelovanjem doprinesu postizanju zajedničkih ciljeva, koji se odnose na život mladih.

Ovim strateškim dokumentom nastoji se poboljšati kvalitet života mladih, uvažavajući njihove interese, a prema evropskim standardima i uspješnim iskustvima iz regiona, uključiti što veći broj mladih u procese odlučivanja, naročito o potrebama i problemima mladih.

Strateškim pristupom prema mladima žele se stvoriti uvjeti za afirmaciju mladih, smanjiti njihov odlazak iz zemlje, izgraditi konstruktivan i partnerski odnos sa omladinskim organizacijama, kantonalnim organima i lokalnom samoupravom u ostvarivanju ciljeva za dobrobit mladih ljudi u društvu.

¹ Podaci iz Federalnog zavoda za statistiku [online]. Dostupno na: <http://www.px-web.fzs.gov.ba/pxweb/bs-Latn-BA/?rxid=2bd664af-5826-4430-86c4-c19aa9c2aada> (pristupljeno: 24. 10. 2016).

² „Službene novine FBiH“, broj: 36/10.

Formalno obrazovanje u Bosni i Hercegovini konstantno zahtijeva prilagođavanje tehnološkim i društvenim promjenama te zahtjevnijem tržištu rada koje traži fleksibilnu radnu snagu i utječe na sve ostale sfere života mladih te uzrokuje sporije socioekonomsko osamostaljivanje, otežani pronalazak zaposlenja, finansijsku nestabilnost, što dalje utječe i na mlade da se teže odlučuju da zasnivaju porodicu, kasnije se odlučuju na potomstvo itd. Svakako da prethodno navedeno utječe i na ostale socijalne i ekonomske varijable jedne države, opada natalitet, povećava se broj nezaposlenih, mladi odlaze iz države itd.

Kada govorimo o statusu mladih u Kantonu Sarajevo (akcenat je na problemima ovog dijela društva) često se nedovoljno ističu potrebe koje mladi imaju u ovom kantonu. S tim u vezi, vrlo je bitno postaviti njihove probleme iz perspektive potreba. Tako mladi imaju potrebu za:

- što kvalitetnijem obrazovnom sistemu,
- finansijskom stabilnošću,
- lakšim pristupom tržištu rada,
- potrebu za stjecanjem radnog iskustva i znanja za veću konkurentnost na tržištu rada,
- finansijsku podršku pri pokretanju vlastitog biznisa,
- neformalnim obrazovanjem kao dopunskim načinom stjecanja znanja, ali i mogućnostima prekvalifikacije, dokvalifikacije i doškoloavanja,
- rješavanjem stambenog pitanja,
- ulazak u bračnu zajednicu i osnivanje porodice,
- komunikaciju sa vlastima i učešće u donošenju odluka koje su u vezi sa mladima i društva u cijelini,
- sigurno okruženje i život,
- kvalitetnim kulturnim i sportskim dešavanjima i sadržajima i dr.

S obzirom da mladi predstavljaju iznimno važnu kategoriju društva, jer su inicijatori i nosioci promjena, kao i društvenu kategoriju koja utječe na dalji razvoj društva, može se zaključiti da je veoma bitno za razvoj jedne lokalne zajednice, u ovom slučaju Kantona Sarajevo, posvetiti pažnju potrebama i problemima mladih te pronaći najefikasnije načine zadovoljavanja odnosno rješavanja istih, ali i definisati aktivnosti i mjere institucija vlasti koje bi provodeći programe poboljšanja statusa mladih i uključenja mladih kao ravnopravne kategorije društva, riješili i probleme sa kojima se susreće općenito društvo u Kantonu Sarajevo.

1.1. Politike prema mladima u regiji

Evropska povelja o učešću mladih u životu na općinskom i regionalnom nivou (Povelja uključena u Rezoluciju 237. Stalne konferencije predstavnika lokalnih i regionalnih vlasti u Evropi usvojena 19. marta 1992. godine) definiše da se učešće mladih ljudi u životu na općinskom i/ili regionalnom nivou treba nalaziti unutar okvira sveopće politike zasnovane na koherentnoj međuovisnosti sektorske politike te obavezuje vlasti na lokalnom i regionalnom nivou da poštuju principe ove politike i da je primjenjuje na razne oblike učešća koje ona zagovara, uz konsultacije sa mladim ljudima i njihovim predstavnicima.

Izmijenjena i dopunjena Evropska povelja o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom životu (Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Evrope, Strazburg 2003.) ima tri načela:

- 1.** Participacija mladih u lokalnom i regionalnom životu mora predstavljati dio globalne politike participacije građana u javnom životu, kao što je izloženo u Preporuci "Rec (2001.) 19" Komiteta ministara, zemljama članicama o participaciji građana u lokalnom javnom životu.

2. Lokalne i regionalne vlasti uvjerene su da sve sektorske politike trebaju imati i omladinsku dimenziju. One se stoga obavezuju da se pridržavaju odredbi ove Povelje i da provode različite oblike participacije, koje slijede u dogovoru i u saradnji s mladima i njihovim predstavnicima.

3. Načela i različiti oblici participacije koji se zastupaju u ovoj Povelji odnose se na sve mlade ljude bez diskriminacije. Da bi se to postiglo, potrebno je posvetiti posebnu pažnju podstjecanju participacije u lokalnom i regionalnom životu mladih iz socijalno zapostavljenih sektora društva, kao i iz etničkih, nacionalnih, socijalnih, seksualnih, kulturnih, vjerskih i jezičkih manjina.

Temelji onoga što će kasnije postati izmijenjena i dopunjena Evropska povelja o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom životu, položeni su na prvoj i drugoj konferenciji o politikama za mlade, koje je organizovala Stalna konferencija lokalnih i regionalnih vlasti Evrope u Lozani, u junu 1988. godine, odnosno u Langolenu, u septembru 1991. godine. Ubrzo potom, u martu 1992. godine, Stalna konferencija usvojila je Rezoluciju br. 237. i njen član 22. o usvajanju Povelje.

Obilježavanjem 20. godišnjice Svjetskog programa akcije za mlade do 2000. godine i nakon toga, naglašavanjem njene važnosti kao globalnog krovnog okvira za politike prema mladima i prisjećajući se Lisabonske deklaracije o programima i politikama prema mladima, prvi Globalni forum o politikama prema mladima za cilj je imao uzdizanje diskursa o politikama prema mladima, sa posebnim naglaskom na unapređenje izrade politika prema mladima i njihove učinkovite implementacije na svim nivoima.

Ovaj globalni događaj organizovali su Ured diplomatskog predstavnika za mlade Generalnog sekretara UN-a, UNDP (Razvojni program Ujedinjenih nacija), UNESCO (Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu) i Vijeće Evrope, dok je domaćin bilo Ministarstvo mladih i sporta Azerbejdžana, u sklopu predsjedanja Azerbejdžana Odborom ministara Vijeća Evrope.

✓ ***Zaključci s prvog Globalnog foruma o politici prema mladima (Baku, oktobar 2014. god.)***

U kontekstu stalnih društvenih promjena, održiv ljudski razvoj ovisi o blagostanju mladih, stepena do kojeg su njihovi problemi riješeni i težnje zadovoljene, s njima i za njih, kroz participativne i uključive politike.

Politike prema mladima na svim nivoima moraju promovisati i biti vođene nizom principa koji su neizostavni za donošenje i implementaciju značajnih i uključivih politika prema mladima.

Politike prema mladima trebaju biti:

Zasnovane na pravima - osmišljene i implementirane unutar okvira zasnovanog na ljudskim pravima, u skladu s globalnim i regionalnim obavezama države.

Uključive - garantuju jednake prilike za ostvarivanje punog životnog potencijala, uključujući uklanjanje prepreka inkluzivnosti, pogotovo za ranjive skupine, te omogućavaju građansko učestvovanje svim mladima.

Participativne - kreirane, razvijane, primijenjene, nadzirane i procijenjene uz značajnu participaciju mladih i uz sudjelovanje svih interesnih strana, na lokalnom i nacionalnom nivou, u ruralnoj i u urbanoj sredini te u svim kontekstima razvoja, uključujući okolnosti nakon sukoba i tokom tranzicije.

Rodno osjetljive - potiču određene aktivnosti koje bi promovisale jednakost spolova, osigurale da mlade žene budu jednaki partneri mladim muškarcima i pozabavile se rodnim razlikama u svim okolnostima, od političkih do društveno-ekonomskih i kulturnih.

Razumljive - da usvajaju cjelovit pristup razvoju mladih, kroz pojačanu saradnju među političkim sektorima, ministarstvima i drugim značajnim tijelima i pružaju integrisani strateški okvir koji bi usmjerio zakone i mjere koje se tiču mladih.

Zasnovane na znanju i u skladu sa dokazima - razvijane i redovno održavane, zasnovane na skupu, analizi i raspodjeli kvantitativnih ili kvalitativnih informacija o trenutnoj situaciji, potrebama, izazovima i prilikama za mlade žene i muškarce u nekom kontekstu.

S potpunim sredstvima - da imaju prikladna, transparentna i namjenska sredstva za implementaciju, nadzor i evaluaciju i da maksimalno povećavaju raspoloživa sredstva kroz koordinaciju te da omogućavaju formiranje partnerstava između više interesnih strana i zajedničko vlasništvo.

Odgovorne - u vlasništvu i pod rukovodstvom nacionalnih i lokalnih organizacija, redovno nadzirane i procjenjivane u odnosu na određene ciljeve i indikatore o razvoju mladih, uz aktivno učešće mladih.

Provedbeni mehanizmi su odgovornosti utvrđene strategijom na kantonalnom i lokalnom nivou te odgovornost istih za njenu implementaciju i evaluaciju.

1.2. Politike prema mladima u Bosni i Hercegovini

Bosna i Hercegovina nema zakonsku regulativu koja uređuje pitanja mladih, ali Federacija Bosne i Hercegovine ima Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine, u Republici Srpskoj to je Zakon o omladinskom organizovanju Republike Srpske, dok je Distrikt Brčko u 2017. godini usvojio Zakon o mladima Distrikta Brčko.

Donošenjem Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine 2010. godine, svi nivoi vlasti obavezali su se kreirati i usvojiti strategiju prema mladima, koja predstavlja dokument institucija vlasti s programskim pristupom djelovanjima prema mladima, što uključuje definisane probleme i potrebe mladih, strateške pravce djelovanja te ciljeve strategije i mjere za realizaciju ciljeva strategije.

Bosna i Hercegovina nema napisan i usvojen strateški dokument koji se bavi pitanjima mladih na nivou države pa čak ni na nivou Federacije Bosne i Hercegovine. Također, ovo je prva Strategija prema mladima Kantona Sarajevo. U 2014. godini, od ukupno 44 zemlje u Evropi, 35 ih ima strategiju prema mladima što je značajno poboljšanje u odnosu na 2013. godinu kada je 27 zemalja imalo strategiju prema mladima što ustvari pokazuje da je prepoznat značaj donošenja strateških dokumenata u oblasti mladih.

Trenutno stanje kada su u pitanju strategije prema mladima je:

- Na nivou Bosne i Hercegovine ne postoji zakonska regulativa za oblasti omladinskog organizovanja i mladih niti strateški dokument iz oblasti mladih, s obzirom na to da su

nadležnosti za populaciju mladih u većem dijelu ustavno na nižim nivoima vlasti tako da na nivou Bosne i Hercegovine za sada ne postoji strateški dokument politike prema mladima.

- Na nivou Federacije ne postoji strategija prema mladima,
- Na nivou Republike Srpske usvojena je treća po redu Strategija za mlade - Omladinska politika Republike Srpske 2016-2020.
- Na nivou Federacije dva kantona (Unsko-sanski kanton, Zeničko-dobojski kanton) imaju usvojenu Strategiju prema mladima (usvojene u 2018. godini).
- Strategije prema mladima trenutno se najviše izrađuju na nivou lokalnih vlasti. U 2013. g. strategiju prema mladima imaju 32 općine u Federaciji Bosne i Hercegovine.
- U Kantonu Sarajevo od 9 općina, 7 (Općina Ilidža, Općina Stari Grad, Općina Novi Grad, Općina Centar, Općina Novo Sarajevo, Općina Hadžići, Općina Ilijaš) imaju izrađene strategije prema mladima, dok Općine Trnovo i Vogošća iste nisu izradile do sada.

2. METODOLOGIJA

Zakonom o mladima Federacije Bosne i Hercegovine propisano je da se strategije oblikuju na osnovu analize položaja i potreba mladih, koja mora biti sačinjena na osnovu stručnog istraživanja o položaju i potrebama mladih za onaj nivo vlasti za koji se kreira strategija.

U skladu s tim, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo je u 2016. godini, u saradnji sa Institutom za razvoj mladih KULT, provelo istraživanje o potrebama i problemima mladih Kantona Sarajevo te su rezultati sumirani u dokumentu pod nazivom „Analiza rezultata istraživanja potreba i problema mladih Kantona Sarajevo“³ i samim tim, navedeno istraživanje predstavlja prvi korak u procesu izrade Strategije prema mladima Kantona Sarajevo.

Anketirano je 777 mladih ljudi od 15 do 30 godina u Kantonu Sarajevo i razmatrana su sljedeća pitanja:

- formalno, neformalno i cjeloživotno obrazovanje,
- zapošljavanje, mjere protiv nezaposlenosti te omladinsko preduzetništvo,
- socijalna briga, zdravstvena i preventivna zaštita mladih te reproduktivno zdravlje mladih,
- stambeno zbrinjavanje mladih,
- rad s mladima, jačanje i razvoj sposobnosti mladih i slobodno vrijeme mladih,
- aktivno sudjelovanje mladih u javnom životu, izgradnja civilnoga društva i volonterstvo,
- mobilnost i saradnja među mladima,
- informisanje i savjetovanje mladih,
- stručni rad i usavršavanje u vezi s radom s mladima,
- usavršavanje za rad u omladinskim udruženjima i prostorima za mlade,
- omladinski turizam, oporavak mladih i boravak u prirodi,
- aktivnosti mladih po pitanju kulture, sporta, estetike, etike, ekologije, duhovnosti, humanističkih vrijednosti, osobne i društvene odgovornosti,
- rad s mladima s posebnim potrebama,
- druga pitanja od interesa za mlade i poboljšanje njihovih uvjeta života.

Nakon provedenog istraživanja, Vlada Kantona Sarajevo imenovala je Komisiju za izradu Strategije prema mladima Kantona Sarajevo, koju su činili predstavnici resornih ministarstava, predstavnici skupštinskih tijela, predstavnici Gradske uprave, predstavnici studenata, srednjoškolaca i kantonalnog vijeća mladih. Nosilac procesa je Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade dok je stručno-savjetodavna podrška Ministarstvu u procesu izrade Institut za razvoj mladih Kult.

Lista predstavnika institucija, skupštinskih tijela, organizacija i udruženja koje su učestvovala u izradi Strategije prema mladima Kantona Sarajevo:

- Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade,
- Ministarstvo zdravstva,
- Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša,
- Ministarstvo saobraćaja,

³ „Analiza rezultata istraživanja potreba i problema mladih Kantona Sarajevo“ nalazi se u prilogu dokumenta i sastavni je dio istog.

- Ministarstvo privrede,
- Ministarstvo unutrašnjih poslova,
- Ministarstvo za boračka pitanja,
- Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice,
- Ministarstvo komunalne privrede i infrastrukture,
- Ministarstvo kulture i sporta,
- Ministarstvo finansija,
- Komisija za obrazovanje i nauku Skupštine Kantona Sarajevo,
- Komisija za mlade Skupštine Kantona Sarajevo,
- Gradska uprava Grada Sarajeva,
- Vijeće mladih Kantona Sarajevo,
- Studentski parlament Univerziteta u Sarajevu i
- Asocijacija srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini.

Također, da bi se u kompletan proces uključio što veći broj mladih, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo u saradnji sa Institutom za razvoj mladih KULT, organizovalo je događaj pod nazivom „Dijalog s mladima Kantona Sarajevo“ koji je bio namijenjen institucijama, organizacijama mladih, organizacijama civilnog društva koje se bave mladima, vijećima mladih u Kantonu Sarajevo u cilju dijaloga za razvoj kantonalne strategije prema mladima. Samim tim, prijedlozi i zaključci prikupljeni tokom ovog događaja, uvršteni su u ovaj strateški dokument.

Vlada Kantona Sarajevo sa Ministarstvom za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo kao nosiocem aktivnosti izrade Strategije prema mladima Kantona Sarajevo, odlučila se da strateškim dokumentom analizira probleme i potrebe mladih te definiše realne strateške ciljeva koji će omogućiti mladima programe koji će uspješno poboljšati status mladih u svim aspektima njihovog života.

Ciljevi donošenja Strategije su:

- stvaranje i provođenje politika prema mladima na svim nivoima vlasti u Kantonu Sarajevo kroz višesektorski pristup i uzimajući u obzir potrebe, zahtjeve i interese mladih,
- uspostavljanje kriterija u skladu s evropskim načelima u radu javnih uprava kod provođenje politika prema mladima,
- utvrđivanje i definisanje mjera i preporuka za rad sa mladima, omladinskim aktivnostima,
- jačanje sudjelovanja i uključanja mladih i njihovog informisanja na svim nivoima odlučivanja putem uređenih mehanizama sudjelovanja,
- jačanje volontiranja među mladima te njihovog dobrovoljnog angažmana u aktivnostima po pitanju mladih,
- provođenje načela nediskriminacije, solidarnosti i etičnosti u svim aktivnostima koje se tiču pitanja mladih, te
- jačanje ljudskih, tehničkih i administrativnih kapaciteta institucija, omladinskih udruženja i udruženja koja se bave pitanjima mladih.

Nakon usvajanja ovog dokumenta, zadužuju se nadležne institucije da izrade akcione planove i da osiguraju finansijska sredstva te na taj način daju svoj doprinos postizanju strateških ciljeva koji će doprinijeti poboljšanju kantonalnih aktivnosti i programa u rješavanju problema i zadovoljenju potreba mladih i poboljšanja njihovog statusa.

Osnovni ciljevi strateškog dokumenta Strategije prema mladima Kantona Sarajevo za period 2019. - 2023. godine su:

- opisati trenutni položaj mladih i kantonalne aktivnosti usmjerene prema mladima u sljedećim oblastima: obrazovanje, rad, preduzetništvo i zapošljavanje mladih, zdravstvena zaštita mladih, socijalna briga mladih, kultura i sport mladih, aktivizam, informisanost i volontiranje mladih i sigurnost mladih,
- odrediti prioriteta područja djelovanja, strateške ciljeve, mjere i aktivnosti u oblasti politika prema mladima,
- definisati obaveze i nadležnosti kantonalnih institucija u provođenju politika prema mladima i postizanju definisanih strateških ciljeva.

3. ANALIZA STANJA POTREBA I PROBLEMA MLADIH U KANTONU SARAJEVO

Istraživanjem potreba i problema mladih Kantona Sarajevo koje je provedeno u 2016. godini, utvrđene su potrebe i problemi mladih, dok su najprioritetniji za rješavanje sljedeći:

1. Obrazovanje mladih:

- problem prijevremenog napuštanja sistema školovanja mladih,⁴
- neusklađenost sistema formalnog obrazovanja s tržištem rada,
- nedovoljni programi stipendiranja,
- neusklađenost nastavnih planova i programa sa promjenama i zahtjevima tržišta,
- nedostatak praktične nastave,
- nejednaka dostupnost i nedovoljno razvijena inkluzija u sistemu školovanja,
- nedovoljna podrška razvoju neformalnog obrazovanja i cjeloživotnog učenja,
- nedostatak sistemskog pristupa razvoju ključnih kompetencija mladih i odraslih koji rade sa mladima u sistemu formalnog i neformalnog obrazovanja.

2. Rad, zapošljavanje i poduzetništvo mladih:

- nesklad između ponude i potražnje radne snage na tržištu rada,
- teška ekonomska situacija na tržištu i otežano stjecanje finansijske stabilnosti,
- niska ili loša kvaliteta mladih kao radne snage zbog nedostatka prakse i radnog iskustva,
- obrazovni sistem koji je neusklađen sa kompetencijama, znanjima i vještinama koje se traže na tržištu rada zbog stalnih društvenih i tehnoloških promjena,
- neadekvatna upisna politika i niska razina saradnje između obrazovnih institucija i poslodavaca,
- nedostatak kvalitetnog karijernog usmjeravanja, orijentacije i savjetovanja u školama,
- nizak nivo razvoja poduzetništva kod mladih osoba,
- nedovoljna informisanost mladih o mogućnostima samozapošljavanja,
- problem stjecanja prvog radnog iskustva,
- nedostatak sistemске podrške programima zapošljavanja i samozapošljavanja mladih,
- diskriminacija mladih kod poslodavaca u odnosu na kategoriju iznad 30-35 godina sa više iskustva i staža, zlostavljanje i mobing na poslu,
- percepcija mladih o mitu i korupciji pri zapošljavanju.

3. Socijalna briga o mladima:

- finansijska nestabilnost mladih,
- nemogućnost rješavanja stambenog statusa mladih,
- neadekvatna zakonska rješenja iz domena socijalne zaštite i nerazvijen rad institucija socijalne zaštite sa mladima,
- pojava bračne i porodične disfunkcionalnosti mladih te sve veća stopa brakorazvoda kod mladih.

⁴ Prema kriterijima Evropske unije, mladi u dobi između 18 i 24 godine, koji su najviše završili srednju trogodišnju školu i nisu nastavili dalje obrazovanje, posmatraju se kao grupa mladih koja prerano napušta obrazovni sistem.

4. Kultura i sport:

- nezadovoljstvo mladih podrškom lokalnih vlasti u kreiranju kulturnih i sportskih sadržaja,
- neposjećivanje kulturnih manifestacija,
- nezadovoljstvo mladih ulaganjem u institucije od kulturnog značaja i nedostatak sportskih igrališta i parkova.

5. Zdravstvena zaštita mladih:

- mladi nedovoljno odlaze na sistemske preglede,
- nedovoljna informisanost mladih o njihovim pravima i mogućnostima iz oblasti zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja,
- nedostatak sistemske podrške programima pružanja adekvatnih usluga u cilju prevencije u oblasti zdravlja i odrastanja,
- nedostatak programa promocije zdravlja i prevencije rizičnog ponašanja mladih kao što su: konzumiranje alkohola, psihoaktivnih supstanci, duhana i duhanskih prerađevina, nargila, nedovoljna fizička aktivnost, gojaznost mladih, neinformisanost mladih o intimnim odnosima, neodgovorno seksualno ponašanje mladih kao uzrok nastajanja mnogih oboljenja.

6. Aktivizam mladih (učesće, volontiranje, mobilnost, slobodno vrijeme):

- nezainteresovanost mladih za uključivanje u procese donošenja odluka pogotovo na lokalnom nivou, isključenost mladih iz procesa donošenja odluka, i nedostatak otvorenijeg pristupa sistema prilikom predlaganja rješenja za određeni problem mladih,
- neupućenost mladih u procese odlučivanja i neinformisanost o organima koji donose odluke za mlade, neuključenost mladih u omladinske organizacije,
- nepristupačne cijene prevoza za mlade,
- nedostatak pristupačnih mogućnosti za mlade da putuju van svog grada,
- nedostatak prostora za mlade,
- nedovoljan boravak mladih u prirodi, prekomjeran boravak mladih u kafićima,
- povećan broj mladih koji posjećuju kladionice,
- neprepoznavanje volontiranja,
- nedostatak adekvatne sistemske podrške civilnom sektoru mladih i za mlade,
- slaba povezanost i umreženost civilnog sektora mladih i za mlade, međusobno i sa javnim sektorom.

7. Sigurnost mladih:

- mladi nezadovoljni sigurnosnom situacijom u Kantonu Sarajevo,
- mladi izloženi različitim oblicima nasilja (nasilje u porodici, međuvršnjačko nasilje, nasilje na internetu, seksualno nasilje, nasilje na radnom mjestu, razbojništvo, nasilje od partnera),
- visoka stopa kriminala kod mladih je prisutna,
- stopa nasilja među mladima i prema mladima je u porastu,
- rizično ponašanje mladih u saobraćaju je sve izraženije,
- osjeća se nedostatak sistemskog pristupa u radu sa mladima i standardizacije u pogledu sigurnosti mladih.

➤ **Odlazak mladih**

Veoma je bitno napomenuti da je istraživanje pokazalo da bi 37% mladih Kantona Sarajevo otišlo u inostranstvo zauvijek, 34% mladih otišlo bi na duži vremenski period, dok je čak 18% mladih već poduzelo konkretne korake za odlazak iz zemlje. Samim tim zaključujemo da je jedan od prioritetnih problema koje je potrebno riješiti odlazak mladih iz Kantona Sarajevo, tj. odlazak mladih iz Bosne i Hercegovine. Prema istraživanjima i prisutnim trendom odlaska mladih, pretpostavka je da bi u neko dogledno vrijeme Bosna i Hercegovina, ali i Kanton Sarajevo, mogla biti zemlja staraca, odnosno zemlja u kojoj će se smanjiti kategorija stanovnika mlađe dobi.

Prema podacima Unije za održivi povratak i integracije BiH u 2018. godini, u proteklih pet godina u potrazi za boljim životom, napustilo je više od 150.000, uglavnom mladih i obrazovanih bh. državljana iako se pretpostavlja da je taj broj znatno veći.

Uprkos tome što je ekonomski faktor i potraga za zaposlenjem glavni razlog za odlazak mladih, istraživanja pokazuju da odlaze mladi i cijele porodice koji imaju stalno zaposlenje ali nisu zadovoljni uslovima života ili ne vide perspektivu u Bosni i Hercegovini.

Samim tim, potrebno je utvrditi konkretne i efikasne mjere za stvaranje pozitivnog ambijenta za život mladih u Kantonu Sarajevo i Bosni i Hercegovini.

➤ **Izrada Strategije prema mladima Kantona Sarajevo za period 2019. - 2023. godina**

U skladu sa zakonskim preporukama te realnim potrebama i problemima mladih, Komisija je, u saradnji sa svim zainteresovanim stranama, definisala sedam prioritetnih oblasti kojima će Strategija biti posvećena i to:

1. Rad, zapošljavanje i preduzetništvo mladih,
2. Obrazovanje i nauka mladih,
3. Socijalna briga mladih,
4. Zdravstvena zaštita mladih,
5. Aktivizam mladih - učešće, volontiranje i mobilnost,
6. Kultura i sport,
7. Sigurnost mladih.

Strategija prema mladima Kantona Sarajevo za period 2019. - 2023. godina pripremana je u skladu sa propisima i smjernicama, uzimajući u obzir sadržaj Strategije razvoja Kantona Sarajevo do 2020. godine i posebni naponi uloženi su kako bi se Strategija oblikovala na način da bude realno ostvariva u planiranom periodu te usmjerena na ona pitanja koja se mogu rješavati u okviru nadležnosti kantonalnog nivoa vlasti za koji je i sačinjena ali i ona koja će se rješavati u saradnji sa općinskim nivoima i drugim relevantnima institucijama i organizacijama.

Misija ovog dokumenta je da se sistemski uredi oblast mladih na području Kantona Sarajevo.

Shodno prethodno navedenom i u skladu sa vizijom Strategije razvoja Kantona Sarajevo do 2020. godine, **vizija ovog strateškog dokumenta je da Mladi Kantona Sarajevo žive, stvaraju i imaju jednaka prava u dinamičnoj, proevropskoj, kreativnoj i kulturno raznolikoj regiji ugodnoj za življenje i unosno poslovanje.**

4. TRENUTNI POLOŽAJ MLADIH I PLAN DJELOVANJA PO OBLASTIMA

4.1. OBRAZOVANJE I NAUKA MLADIH

Cilj: Obrazovni sistem Kantona Sarajevo je prilagođen potrebama tržišta rada. Kanton Sarajevo kroz kvalitetno formalno i neformalno obrazovanje omogućava mladim ljudima stjecanje znanja i vještina što im osigurava uspješno školovanje s kojim ostvaruju svoje dugoročne ciljeve na tržištu rada.

4.1.1. Analiza stanja

U svim segmentima društva susrećemo se s ubrzanim promjenama, počevši od informatičko-komunikacijskih unapređenja, tehničko-tehnoloških inovacija pa do promjena odgojno-obrazovnog sistema, promjena u zdravstvenim uslugama, kulturnoj i sportskoj aktivnosti i slično.

U Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima je navedeno da „niko ne može biti lišen prava na obrazovanje“, što predstavlja univerzalno ljudsko pravo. Također se navodi da u vršenju svih svojih funkcija u oblasti obrazovanja i nastave država poštuje pravo roditelja da osiguraju takvo obrazovanje i nastavu, koje su u skladu s njihovim vlastitim vjerskim i filozofskim uvjerenjima. Kako je Bosna i Hercegovine potpisnica ove konvencije, dužna je osigurati obrazovanje u skladu s ovom konvencijom. Pravo na obrazovanje regulisano je i u domenu društvenog i privrednog prava. Kroz Bolonjski i Kopenhagenski proces, postavljena je reforma obrazovanja kao jedan od prioriteta za vlade svih država članica.

Kao rezultat reformi obrazovanja, na nivou Bosne i Hercegovine usvojeni su sljedeći strateški dokumenti i to:

- Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementacije, 2008. – 2015.,
- Strategija učenja o preduzetništvu u obrazovnim sistemima u Bosni i Hercegovini za period 2012. – 2015. sa Akcionim planom implementacije,
- Preporuke za implementaciju osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini,
- Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini,
- Državni akcioni plan za priznavanje kvalifikacija u Bosni i Hercegovini,
- Provođenje okvira za kvalifikacije za visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini,
- Okvir za visokoškolske kvalifikacije u Bosni i Hercegovini,
- Priručnik za korisnike modela dodatka diplomi za Bosnu i Hercegovinu,
- Model dodatka diplomi za Bosnu i Hercegovinu,
- Strategija razvoja stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini,
- Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini i
- Principi i standardi u oblasti obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

Na nivou Bosne i Hercegovine uspostavljene su sljedeće agencije:

- Agencija za razvoj visokog obrazovanje i osiguranje kvaliteta (<http://hea.aov.ba/>),
- Centar za informiranje i priznavanje dokumenata iz područja visokog obrazovanja i (<http://cip.gov.ba/>),
- Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (<http://www.aposo.gov.ba/>).

Formirana su tijela za koordinaciju obrazovnog sektora:

- Konferencija ministara obrazovanja u Bosni i Hercegovini i
- Savjet za opće obrazovanje Bosne i Hercegovine.

Uspostavljena je i Rektorska konferencija Bosne i Hercegovine koja utvrđuje i zastupa zajedničke interese univerziteta u Bosni i Hercegovini, ostvaruje saradnju sa institucijama u oblasti obrazovanja u Bosni i Hercegovini i djeluje kao savjetodavno tijelo za provođenje reforme visokog obrazovanja. Bosna i Hercegovina je potpisala 30 međunarodnih sporazuma vezanih za obrazovanje.⁵

Reforma obrazovanja široko je prihvaćena kao ključna aktivnost za dugoročnu stabilnost Bosne i Hercegovine. Kada je riječ o visokoškolskom obrazovanju, Bolonjski proces je najvažnija i sveobuhvatna reforma visokog obrazovanja u Evropi. Cilj Bolonjskog procesa jeste priznavanje kvalifikacija zaposlenima i studentima na cijeloj teritoriji Evropske unije, što će im omogućiti veću mobilnost i veće mogućnosti za zapošljavanje.

Zakonom o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine, organ uprave koji je između ostalog nadležan i za obrazovanje na nivou Bosne i Hercegovine je Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine (MCP).

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine nadležno je za sljedeće poslove i zadatke: obavljanje dužnosti u pogledu pripreme i provedbi propisa, poslova i zadataka koji su pod jurisdikcijom Bosne i Hercegovine i koji se odnose na uspostavljanje osnovnih principa koordiniranja aktivnosti, usklađivanje planova entitetskih vlasti i definisanje strategije na međunarodnom planu, učešće u radu međunarodnih organizacija i izvršavanje međunarodnih obaveza i priprema za zaključivanje međunarodnih ugovora ili sporazuma u dijelu obrazovanja. U skladu sa odredbama Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Ministarstvo je odgovorno i za koordinaciju i razvoj visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, uz konsultaciju drugih nadležnih ministarstava.

U Bosni i Hercegovini je uspostavljena Konferencija ministara obrazovanja s mandatom da pruža savjete, razmatra i koordinira obrazovnu politiku.

U Republici Srpskoj Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske ima odgovornost za obrazovnu politiku, legislativu, administraciju i finansiranje obrazovanja u entitetu, entitetsku zastupljenost u procesima koordiniranja obrazovanja u Bosni i Hercegovini, za implementaciju dokumenata usvojenih na državnom i međunarodnom nivou i drugo.

U Vladi Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine Odjel za obrazovanje odgovoran je za organizaciju i funkcionisanje obrazovnog sistema u Brčko Distriktu.

U Federaciji Bosne i Hercegovine nadležnosti u obrazovanju određene su njenom odgovornošću za osiguranje prava na obrazovanje. Shodno tome i zakonskim odgovornostima u oblasti obrazovanja, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke koordinira aktivnosti sa kantonima.

⁵ Lista potpisanih sporazuma dostupna je na stranici Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine (www.mcp.gov.ba).

Propisima u oblasti obrazovanja različito se regulišu nadležnosti lokalnog nivoa u obrazovnom sektoru. To se odnosi na organizovanje obrazovnog procesa, održavanje školskih objekata, učešće u kreiranju dijela nastavnog plana i programa bitnog za lokalnu zajednicu pa i finansiranje obrazovanja.

U Bosni i Hercegovini i Federaciji Bosne i Hercegovine zakonska legislativa koja reguliše pitanja formalnog obrazovanja je:

- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini⁶,
- Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini,⁷
- Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini⁸.

Kada je riječ o mladima, na nivou Bosne i Hercegovine usvojen je dokument pod nazivom Mapa puta i Plan aktivnosti za uključivanje Bosne i Hercegovine u EU programe za cjeloživotno učenje i Mladi u akciji⁹ te sedam osnovnih strategija i smjernica za implementaciju Bolonjskog procesa.

Na nivou Federacije postoji **Federalna komisija za pitanja mladih** koja je stalno radno tijelo Predstavničkog doma pri Parlamentu Federacije Bosne i Hercegovine, a koja razmatra i predlaže nove zakone i akte koji se odnose na statusna pitanja mladih i ulogu porodice za život mladih te daje preporuke za razvoj politike prema mladima u Federaciji. Ova komisija bavi se svim pitanjima koja se odnose na mlade, tako da može utjecati i na obrazovnu politiku mladih u okviru svojih nadležnosti.

4.1.2. Obrazovanje u Kantonu Sarajevo

U skladu sa ustavnim nadležnostima kantona u pogledu obrazovne politike, finansiranja obrazovanja i donošenja zakona, obrazovanje je uređeno relevantnim kantonalnim zakonima i propisima. Isključivu i nepodijeljenu nadležnost za obrazovanje imaju kantonalna ministarstva obrazovanja. U Kantonu Sarajevo nadležno ministarstvo za obrazovanje je **Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo**.

Uzimajući u obzir da prema posljednjim podacima popisa stanovništva na području Kantona Sarajevo imamo **83.805** mladih (od 15 do 29 godina), možemo zaključiti da je obrazovni sistem u Kantonu Sarajevo najznačajnija društvena oblast, koja oblikuje životne perspektive, stavove, ali utječe i na sve druge društvene tokove. Samim tim, potrebno je unaprijediti odgojno-obrazovni proces na svim nivoima obrazovanja i omogućiti što kvalitetniji obrazovni sistem mladima.

S obzirom da kantonalni nivo vlasti ima mogućnost donošenja svojih zakonskih akata, na nivou Kantona Sarajevo usvojeni su sljedeći zakonski akti koji regulišu oblasti obrazovanja, nauke i mladih:

- Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj: 268 i 21/09),

⁶ „Službeni glasnik BiH“, broj: 18/03.

⁷ „Službeni glasnik BiH“, broj: 63/08.

⁸ „Službeni glasnik BiH“, broj: 59/07.

⁹ Usvojeno od strane Vijeća ministara Bosne i Hercegovine na 56. sjednici održanoj 24.7.2008. godine.

- Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju (“Službene novine Kantona Sarajevo”, broj: 23/17, 33/17),
- Zakon o srednjem obrazovanju (“Službene novine Kantona Sarajevo”, broj: 23/17),
- Zakon o visokom obrazovanju (“Službene novine Kantona Sarajevo”, broj: 33/17),
- Zakon o obrazovanju odraslih (“Službene novine Kantona Sarajevo”, broj: 40/15),
- Zakon o naučnoistraživačkoj djelatnosti (“Službene novine Kantona Sarajevo”, broj 26/16),
- Zakon o studentskom organizovanju („Službene novine Kantona Sarajevo“ broj 11/10),
- Zakon o osnovama bezbjednosti saobraćaja na putevima u Bosni i Hercegovini (“Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 6/06, 75/06, 44/07, 84/09, 48/10, 18/13, 8/17),
- propisi koji proizlaze iz zakonskih odredbi i zakoni koji su preuzeti iz ranijeg sistema i drugim zakonima koji su, iz oblasti obrazovanja, nauke i mladih, doneseni prije stupanja na snagu Ustava Federacije BiH, a koji se primjenjuju u dijelu koji nije regulisan novim propisima i u dijelu koji je u skladu sa rješenjima iz Ustava BiH.

Važno je napomenuti da ovo ministarstvo u okviru svoje nadležnosti obavlja i kontinuirane poslove provođenja odredbi **Zakona o osnovama bezbjednosti saobraćaja na putevima u Bosni i Hercegovini** kao i podzakonskih akata, **Pravilnik o osposobljavanju za stjecanje zvanja vozača instruktora, Pravilnik o uvjetima i načinu stjecanja licence, Pravilnik o osposobljavanju za vozača motornih vozila, Pravilnik o načinu i uvjetima organiziranja ispita za vozača motornih vozila i Pravilnik o načinu organiziranja predavanja o posljedicama koje proizilaze iz nepoštovanja ili nepoznavanja propisa o sigurnosti saobraćaja na cestama i načinu provjere poznavanja propisa o sigurnosti saobraćaja na cestama.**

Poslovi Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo realizuju se u okviru pet sektora i to: Sektor predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja, Sektor visokog obrazovanja, nauke i mladih, Sektor za informatizaciju obrazovanja i nauke, Sektor plana, analize i statistike i Sektor za saobraćaj i edukaciju. Stručne poslove iz oblasti predškolskog odgoja, osnovnog i srednjeg obrazovanja realizuju se u Prosvjetno-pedagoškom zavodu, koji je kantonalna upravna organizacija u sastavu Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo.

Obrazovanje u Kantonu Sarajevo dijelimo na formalno i neformalno obrazovanje. Većina mladih u Kantonu Sarajevo uključena je u sistem formalnog obrazovanja: osnovno, srednje i visoko obrazovanje. Zadatak kantonalne vlasti jeste da prati rad svih odgojno-obrazovnih institucija, njihovih materijalnih i prostornih kapaciteta, nastavnih planova i programa, rezultata i uspjeha učenika, predlaže zakonske i podzakonske akte o obrazovanju, strateške dokumente i druge akte koji će unaprijediti oblast obrazovanja na području Kantona Sarajevo, ali i ostale aktivnosti koje utječu na obrazovni proces.

Na kantonalnom nivou postoji skupštinsko radno tijelo **Komisija za obrazovanje i nauku Skupštine Kantona Sarajevo** koja razmatra pitanja iz oblasti obrazovanja i nauke.

• FORMALNO OBRAZOVANJE

Osnovnoškolski odgoj i obrazovanje u Kantonu Sarajevo ostvaruje se u skladu sa ciljevima koji su određeni u Zakonu o osnovnom obrazovanju te važećim podzakonskim aktima kojima se ova djelatnost preciznije definiše. U školskoj 2016/2017. godini broj upisanih učenika u osnovnim školama je 37.926 učenika dok je u 2017./2018. godini broj upisanih učenika 36.535.¹⁰

Nastava u Kantonu Sarajevo se organizuje u redovnim osnovnim javnim i privatnim školama, školama za specijalni odgoj i obrazovanje i paralelnim školama – muzičkim i baletskim te postoji ukupno 78 osnovnih škola.

Inkluzivno obrazovanje je regulisano Zakonom o osnovnom obrazovanju, dok je u pripremi Pravilnik o inkluziji koji će dodatno precizirati i regulisati ovo pitanje.

Srednjoškolski odgoj i obrazovanje u Kantonu Sarajevo ostvaruje se u skladu sa ciljevima koji su određeni Zakonom o srednjem obrazovanju te važećim podzakonskim aktima kojima se ova djelatnost preciznije definiše. U školskoj 2016/2017. godini broj upisanih učenika u srednjim školama je 15.424 učenika dok je u 2017./2018. godini upisano 15.307 učenika.¹¹

U ostvarivanju srednjoškolskih odgojno-obrazovnih ciljeva, na području Kantona Sarajevo djeluju sljedeće vrste škola: gimnazije, srednje škole za stručno obrazovanje i obuku, unutar kojih su registrovane kao: srednja umjetnička škola, srednja tehnička škola i srednja stručna škola, srednja vjerska škola, srednja škola za učenike s posebnim obrazovnim potrebama.

Ovome treba dodati sedam škola čiji osnivač nije Kanton Sarajevo, odnosno koje su privatnog ili nekog drugog vlasničkog tipa. Njihov broj je u kontinuiranom porastu.

Na području Kantona Sarajevo registrovane su ukupno 43 srednje škole, od kojih su 36 u javnom (državnom) te sedam u privatnom sektoru. Kao javne srednjoškolske ustanove djeluju:

- 9 gimnazija,
- 2 srednje umjetničke škole,
- 5 srednjih tehničkih škola,
- 13 srednjih tehničkih škola i srednjih stručnih škola (mješovitog karaktera),
- 3 srednje škole za učenike s posebnim obrazovnim potrebama,
- 1 srednja vjerska škola,
- 3 srednjoškolska centra sastavljena od dvije ili više vrsta srednjih škola (u dva se realizuje i gimnazijski nastavni program) te JU „Katolički školski centar“ koji ima osnovnu školu, opću realnu gimnaziju i medicinsku školu.

U Kantonu Sarajevo djeluje i sedam privatnih srednjoškolskih ustanova i to 7 gimnazija.

¹⁰ Preuzeto sa <https://docs.google.com/gview?url=http://fzs.ba/wp-content/uploads/2018/12/12.1.pdf> (pristupljeno 10.04.2019. godine),

¹¹ Preuzeto sa <https://docs.google.com/gview?url=http://fzs.ba/wp-content/uploads/2018/12/12.2.pdf> (pristupljeno 10.04.2019. godine).

Prema podacima Prosvjetno-pedagoškog zavoda Kantona Sarajevo (PPZ KS), od ukupno 15.424 srednjoškolskih učenika upisanih u školskoj 2016./2017. godini, najviše ih je u Općini Centar (5.329), pa u Novom Sarajevu (2.921), Starom Gradu (2.733), Novom Gradu (1.439), Ilidži (1.305), Hadžićima (789), Vogošći (480) te u Ilijašu (428) učenika. Slična je situacija i sa brojem odjeljenja. Najviše ih ima u Općini Centar (226), a najmanje u Vogošći i u Ilijašu (22, odnosno 23) odjeljenja.

Broj upisanih učenika u školskoj 2017./2018. godini je 3.963 dok je u 2018./2019. godini 3.876 upisanih učenika i to:

Broj upisanih učenika po vrsti srednje škole Školska 2018./19. godina	
Gimnazije	1.035
Srednje stručne - trogodišnje	1.017
Srednje stručne - četverogodišnje	1.791
Specijalne trogodišnje	14
Specijalne četverogodišnje	19
UKUPNO	3.876

Provođenjem reforme obrazovanja sve se više insistira na tzv. *dualnom sistemu obrazovanja* koji se, u osnovi, svodi na dvije edukacijske sredine: školu, gdje se stiče teorijski segment znanja i vještine te preduzeće (radna ustanova) gdje se stiče praktična obuka, odnosno znanja i vještine te se težište obrazovanja učenika usmjerava prema zahtjevima privrede. Tako učenici stupaju u poseban obrazovno-radni odnos, s jedne strane sa školom, a s druge sa poslodavcem.

Visoko obrazovanje i nauka ostvaruje se u skladu sa ciljevima koji su određeni u Zakonu o visokom obrazovanju i Zakonu o naučnoistraživačkoj djelatnosti te važećim podzakonskim aktima kojima se ova djelatnost preciznije definiše.

Važeća zakonska regulativa iz ove oblasti uključuje:

- Zakon o visokom obrazovanju („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 33/17),
- Zakon o naučnoistraživačkoj djelatnosti („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 26/16).

Na osnovu Okvirnog zakona o visokom obrazovanju Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, broj 59/07, 59/09) propisana je obaveza usklađivanja Zakona o visokom obrazovanju u Republici Srpskoj, kantonima u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu, čime je Bosna i Hercegovina u potpunosti prešla na Bolonjski sistem obrazovanja. Pored Bolonjskih reformi, obrazovni sistem u Bosni i Hercegovini u procesu tranzicije prolazi i kroz zahtjevan proces prilagođavanja obrazovanja tržišnim principima.

S obzirom na strateško opredjeljenje Bosne i Hercegovine ka EU integracijama, potrebno je raditi na kreiranju „ekonomije temeljene na znanju“, odnosno ekonomije koja će biti konkurentna u regionalnom i globalnom kontekstu. Kontinuirana modernizacija sistema visokog obrazovanja postaje imperativ te predmet dugih i zahtjevnih reformi.

Navedene reforme bi se trebale temeljiti na ciljevima strateškog dokumenta „Evropa 2020“ i ostalim strateškim inicijativama koje iz njega proizlaze, kao što su Agenda za modernizaciju

evropskih sistema visokog obrazovanja – Podrška rastu i zapošljavanju¹², Internacionalizacija visokog obrazovanja¹³, Obrazovanje i usavršavanje 2020¹⁴, a odnose se na:

- povećanje broja osoba sa univerzitetskom diplomom,
- poboljšanje kvalitete i relevantnosti podučavanja i učenja,
- promocija mobilnosti studenata i nastavnog osoblja te prekogranične saradnje,
- jačanje „trokuta znanja“ kojim se povezuju obrazovanje, istraživanje i inovacije te
- stvaranje učinkovitih mehanizama za upravljanje i finansiranje visokog obrazovanja.

U skladu sa važećom zakonskom regulativom, visokoškolske ustanove u Bosni i Hercegovini su univerziteti i visoke škole.

Visoko obrazovanje organizuje se u tri ciklusa:

- prvi ciklus vodi do akademskog zvanja završenog dodiplomskog studija [*the degree of Bachelor*] ili ekvivalenta, stečenog nakon najmanje tri i najviše četiri godine redovnog studija nakon stjecanja svjedočanstva o završenoj srednjoj školi, koji se vrednuje sa najmanje 180 odnosno 240 ECTS bodova,
- drugi ciklus vodi do akademskog zvanja master ili ekvivalenta, stečenog nakon završenog dodiplomskog studija, traje jednu ili dvije godine, a vrednuje se sa 60 odnosno 120 ECTS bodova i to tako da u zbiru s prvim ciklusom nosi 300 ECTS bodova i
- treći ciklus vodi do akademskog zvanja doktora nauka ili ekvivalenta, traje tri godine i vrednuje se sa 180 ECTS bodova.

Organizacija visokog obrazovanja je temeljena na principima i idejama Bolonjskog procesa koji je u Evropi pokrenut 1999. godine potpisivanjem Bolonjske deklaracije. Pristupanjem Procesu (u Berlinu, 19. septembra 2003. godine), Bosna i Hercegovina se obavezala da će, poput ostalih država-članica, raditi na ispunjavanju sljedećih ciljeva Bolonjskog procesa:¹⁵

1. prihvatanje sistema lako prepoznatljivih i usporedivih stepena, među ostalim uvođenjem dodatka diplomi (*Diploma Supplement*), kako bi se promovisalo zapošljavanje evropskih građana i međunarodna konkurentnost evropskog sistema visokog obrazovanja,
2. prihvatanje sistema zasnovanog na dva, odnosno tri, osnovna ciklusa,
3. uvođenje bodovnog sistema, poput ECTS-a (Evropski kreditni transfer i akumulacijski sistem), kao prikladnog sredstva kako za stjecanje i vrednovanje visokoobrazovnih kvalifikacija tako i za promovisanje razmjene studenata,

¹² Supporting growth and jobs – an agenda for the modernisation of Europe's higher education systems: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0567&from=EN>

¹³ Internationalisation in European higher education: European policies, institutional strategies and EUA support: http://www.eua.be/Libraries/publications-homepage-list/EUA_International_Survey

¹⁴ Education and training within Europe 2020 strategy: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/163EN.pdf

¹⁵ Federalno Ministarstvo obrazovanja i nauke: Informacija o provedbi Bolonjskog procesa u Federaciji Bosne i Hercegovine: <http://www.erisee.org/sites/default/files/Information%20on%20implementation%20of%20the%20Bologna%20process%202009.pdf>. Napomena: Vijeće ministara BiH je krajem 2007. donijelo Odluku o usvajanju dokumenata potrebnih za dalju implementaciju Bolonjskog procesa u BiH. Dokumenti uključuju: a) Okvir za visokoškolske kvalifikacije u BiH; b) Provođenje Okvira za kvalifikacije zavisoko obrazovanje u BiH; c) Standardi i smjernice za osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju u BiH; d) Preporuke za implementaciju osiguranja kvalitete u visokom obrazovanju u BiH; e) Državni akcijski plan za priznavanje kvalifikacija u BiH; f) Model Dodatka diplomi za BiH i g) Priručnik za korisnike modela Dodatka diplomi za BiH.

4. promovisanje mobilnosti prevladavanjem zapreka slobodnom kretanju, koje ima za cilj studentima dati priliku za učenje, omogućiti im pristup studiju i relevantnim službama, nastavnicima, istraživačima i administrativnom osoblju te priznati i valorizirati vrijeme koje su proveli u Evropi istražujući, predavajući ili učeći, bez prejudiciranja njihovih statutarnih prava,
5. promovisanje evropske saradnje u osiguranju kvaliteta u cilju unapređivanja kvaliteta kvalifikacija i razvijanja usporedivih kriterija i metodologija,
6. promovisanje potrebne evropske dimenzije u visokom obrazovanju, posebno u razvoju nastavnih programa, međuinstitucionalnoj saradnji, šemama mobilnosti i integrisanim programima studija, u usavršavanju i istraživanju,
7. cjeloživotno učenje,
8. visokoobrazovne ustanove i uključivanje studenata u proces reforme te osiguravanje učešća studenata u upravljanju visokoškolskim ustanovama,
9. promovisanje atraktivnosti Evropskog prostora visokog obrazovanja,
10. razvoj doktorskih studija i sinergije između Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA) i Evropskog prostora istraživanja (ERA).

Iako je Bosna i Hercegovina Bolonjsku deklaraciju potpisala 2003. godine, napredak u ovoj oblasti vidljiv je tek nakon usvajanja Okvirnog zakona o visokom obrazovanju 2007. godine. Ovim zakonom formirane su dvije nove državne institucije i to: Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta Bosne i Hercegovine i Centar za informisanje i priznavanje dokumenata iz oblasti visokog obrazovanja Bosne i Hercegovine.

Akreditaciju visokoškolskih ustanova vrši **Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta Bosne i Hercegovine** koja je do sada akreditovala 30 javnih i privatnih ustanova na području Bosne i Hercegovine.¹⁶

Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju Bosne i Hercegovine uspostavljena je Rektorska konferencija te su osnovani Centar za informisanje i priznavanje dokumenata u oblasti visokog obrazovanja (CIP) i Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta (HEA).

Rektorska konferencija Bosne i Hercegovine djeluje i kao savjetodavno tijelo za provođenje reformi visokog obrazovanja. Članovi Rektorske konferencija su rektori licenciranih i akreditiranih univerziteta u Bosni i Hercegovini s osnovnim ciljem utvrđivanja i zastupanja zajedničkih interesa univerziteta u Bosni i Hercegovini.

Centar za informisanje i priznavanje dokumenata iz oblasti visokog obrazovanja je nadležan za informisanje i poslove priznavanja u oblasti visokog obrazovanja u okviru Konvencije o priznavanju diploma u visokom obrazovanju (Lisabonska konvencija).

Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvalitete ima nadležnosti koje se prije svega odnose na akreditaciju visokoškolskih ustanova te kreiranje uputstva o formi i sadržaju diplome i dodatka diplome koju izdaju akreditovane visokoškolske ustanove.

Na području Kantona Sarajevo postoji jedan javni (Univerzitet u Sarajevu), tri privatna univerziteta (Univerzitet „Sarajevska škola za nauku i tehnologiju“, Internacionalni

¹⁶ Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranja kvaliteta Bosne i Hercegovine: http://hea.gov.ba/akreditacija_vsu/Default.aspx Kada je riječ o susjednim zemljama za proces akreditacije u Republici Srbiji odgovorna institucija je Komisija za akreditaciju i proveru kvaliteta dok je u Republici Hrvatskoj to Agencija za znanost i visoko obrazovanje. (pristupljeno 12.03.2019. godine)

univerzitet Sarajevo i Internacionalni Burch univerzitet) i jedna visoka škola (Američka škola za ekonomiju). Sve navedene ustanove su akreditovane od strane Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranja kvaliteta. Prema podacima iz akademske 2017./2018. godine broj upisanih studenata na visokoškolske ustanove u Kantonu Sarajevo je 28.755¹⁷ dok je broj upisanih studenata u 2018./2019. godini 28.253.¹⁸

Univerzitet u Sarajevu (UNSA) je osnovan 1949. godine i najstariji je univerzitet na području Bosne i Hercegovine. U svom sastavu Univerzitet ima trideset organizacionih jedinica - dvadeset i dva fakulteta, tri akademije i pet naučnoistraživačkih instituta, unutar šest grupacija iz područja društvenih, humanističkih, medicinskih, tehničkih, prirodno-matematičkih i biotehničkih nauka te umjetnosti. Među pridruženim članicama Univerziteta su: Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Gazi Husrev-begova biblioteka, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine te Fakultet za upravu. Univerzitet je u 2019. godini prešao u sistem trezorskoj poslovanja.

Univerzitet „Sarajevska škola za nauku i tehnologiju“ (SSST) je počeo sa radom u oktobru 2004. godine kao prvi privatni univerzitet u Bosni i Hercegovini. U svom sastavu SSST ima fakultete u sljedećim oblastima: Kompjuterske nauke, Informacioni sistemi, Ekonomija, Političke nauke i međunarodni odnosi, Moderni jezici, Sarajevska filmska akademija, Inženjerske nauke i Medicina.

Internacionalni univerzitet Sarajevo (IUS) je također pokrenut u akademskoj 2004/2005. godini i čine ga sljedeći fakulteti: Fakultet prirodnih i tehničkih nauka, Fakultet menadžmenta i javne uprave, Fakultet umjetnosti i društvenih nauka, Pravni fakultet i Edukacijski fakultet.

Internacionalni Burch univerzitet (IBU) je osnovan 2008. godine u okviru kojeg rade tri fakulteta i to: Edukacijski fakultet, Fakultet za ekonomiju i društvene nauke i Fakultet za inženjering i informacijske tehnologije.

• NEFORMALNO OBRAZOVANJE

Neformalno obrazovanje podrazumijeva aktivnosti koje se uspostavljaju i provode izvan sistema formalnog obrazovanja. U Kantonu Sarajevo imamo veliki broj ustanova i organizacija koje pružaju usluge neformalnog obrazovanja poput organizacija civilnog društva, centara za kulturu, centara za obrazovanje, centara za učenje stranih jezika, planinarska i sportska društva/udruženja, kulturno-umjetnička društva/udruženja te drugi. Prema trenutnim zvaničnim podacima, u Kantonu Sarajevo imamo ukupno 2.144 registrovanih udruženja.¹⁹

• Oblast obrazovanja odraslih

U 2015. godini donesen je Zakon o obrazovanju odraslih u Kantonu Sarajevo kojim se po prvi put zakonski uređuje i definiše proces cjeloživotnog učenja, načini i verifikacija,

¹⁷ Preuzeto sa <https://docs.google.com/gview?url=http://fzs.ba/wp-content/uploads/2018/03/12.3.pdf> (pristupljeno 10.04.2019.)

¹⁸ Preuzeto sa <https://docs.google.com/gview?url=http://fzs.ba/wp-content/uploads/2019/03/12.3.pdf> (pristupljeno 10.04.2019. godine),

¹⁹ Zvanični podaci preuzeti sa web stranice Ministarstva pravde i uprave Kantona Sarajevo. Udruženja registrovana u Kantonu Sarajevo (preuzeto 12.03.2019. godine).

prekvalifikacija i dokvalifikacija radne snage za potrebe tržišta rada, a brojnim licima sa evidencija nezaposlenih daje mogućnost da steknu prvo formalno obrazovanje i prvo zanimanje. Zakon je pripreman i oblikovan u saradnji sa privrednim subjektima, nevladinim sektorom, Službom za zapošljavanje, obrazovnim ustanovama i usklađen je sa državnim aktima koji tretiraju ovu oblast kao i evropskim smjernicama uređenja ovakve edukacije.

Trenutno na području Kantona Sarajevo postoji 21 centar akreditovan za obrazovanje odraslih, što pokazuje da se u Kantonu Sarajevo svijest o važnosti promovisanja, kao i implementiranja Zakona o obrazovanju odraslih, svakodnevno povećava.

Programima, koji se nakon upisa u registar organizatora obrazovanja odraslih, dodjeljuju akreditacije, pitanje prekvalifikacija, dokvalifikacija, usavršavanja ili stjecanja formalnih isprava o završenom određenom nivou obrazovanja, u značajnoj mjeri će se unaprijediti u odnosu na trenutno stanje. Naime, novi, akreditovani programi će biti savremeniji, u skladu sa potrebama tržišta rada i omogućavat će veću konkurentnost mladih ljudi na tržištu rada.

• **Oblast mladih**

S obzirom da je resorno ministarstvo koje je nadležno za oblast mladih u Kantonu Sarajevo Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade i shodno Zakonu o mladima Federacije Bosne i Hercegovine, koji propisuje obaveze svih nivoa vlasti za brigu o mladima, Kanton Sarajevo putem ovog Ministarstva aktivno provodi sljedeće politike prema mladima:

- službenika za mlade,
- sektor koji se bavi pitanjima mladih,
- budžetska stavka za mlade i godišnje dodjele sredstava/grantova za projekte za mlade,
- istraživanje o potrebama i problemima mladih Kantona Sarajevo kao osnovu za izradu strateškog dokumenta prema mladima,
- podrška radu kantonalnog vijeća mladih odnosno Vijeća mladih Kantona Sarajevo.

Također, pored politika prema mladima koje aktivno provodi Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade nadležno za resor mladih, na kantonalnom nivou postoji skupštinsko radno tijelo – **Komisija za mlade Skupštine Kantona Sarajevo**, koje je, također, propisano Zakonom o mladima Federacije Bosne i Hercegovine.

Usvajanjem ovog dokumenta, Kanton Sarajevo po prvi put ima definisanu i izrađenu Strategiju prema mladima.

4.1.3. Aktivnosti kantonalnih institucija usmjerene na obrazovanje, nauku i mlade

➤ *Online upis u srednje škole*

S ciljem poboljšanja kvaliteta upisa u srednje škole, donesene su izmjene i dopune Kriterija za upis, po kojima je umjesto eliminatornosti prijemnog ispita, uspjeh učenika vrednovan u skladu sa rezultatima koji učenici postignu radeći test eksterne mature iz tri predmeta. U 2017. godini po prvi put je uspješno implementiran projekat online upisa u srednje škole. Ovaj model će osigurati da najbolji učenici upišu željene škole te učenici imaju mogućnost izbora tri škole, a kroz informacioni sistem ostvaruju uvid u rang-liste, s ciljem konačnog izbora željene škole. Online upis uspješno je realiziran i u 2018. godini.

➤ ***Vannastavne aktivnosti***

Mladi u sklopu vannastavnih aktivnosti u školama uče o mnogim pitanjima koje se ne obrađuju u sklopu nastavnih planova i programa, odnosno nastavnih aktivnosti poput demokratskih načela, empatije prema drugima, volontiranja, njegovanje zdravih životnih stilova, sportskih aktivnosti itd.

➤ ***Sufinansiranje troškova prevoza***

Novim Zakonom o srednjem obrazovanju („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 23/2017) predviđeno je da Kanton u saradnji sa Gradom, općinama i drugim zainteresiranim subjektima, a na osnovu sporazuma sa Ministarstvom saobraćaja Kantona Sarajevo, obezbjeđuje sredstva za sufinansiranje troškova prijevoza redovnih učenika. U slučaju da učenik ima većih problema u kretanju, sredstva za sufinansiranje troškova prijevoza obezbjeđuju se neovisno o udaljenosti između mjesta stanovanja učenika i škola. Od 2018. godine sredstva za sufinansiranje troškova prevoza učenika obezbjeđuju se u budžetu Ministarstva saobraćaja Kantona Sarajevo.

➤ ***Obavezno zdravstveno osiguranje učenika i studenata***

Odlukom Vlade Kantona Sarajevo o osnovicama i stopama doprinosa za obavezno zdravstveno osiguranje²⁰ propisano je da nadležno ministarstvo osigura sredstva za obavezno osiguranje učenika i studenata koji nisu osigurani po drugom osnovu za što se po osiguraniku uplaćuje 20 KM mjesečno Zavodu zdravstvenog osiguranja Kantona Sarajevo. Obaveza Ministarstva je da osigura redovne studente do navršene 26 godine života. U 2016. godini za kategoriju mladih (15 do 26 godina) izdvojena su sredstva u iznosu od 137.120 KM. U 2018. godini za obavezno osiguranje učenika i studenata koji nisu osigurani po drugom osnovu izdvojena su sredstva u iznosu od 91.260 KM.

➤ ***Edukativna platforma – ljetna škola za talentirane naučnike/učenike***

Pokrenut je i realizovan projekat „Edukativna platforma – ljetna škola za talentirane naučnike/učenike“ u 2016. godini koji predstavlja interaktivni edukativni program za srednjoškolce sa obrazovnim programom iz informatike u vidu intenzivne obuke, praktične nastave i dodatnog online edukativnog materijala te web rješenjem za praćenje uspjeha učenika. Stotinu najboljih i talentiranih učenika srednjih škola je pohađalo ljetnu školu. Sredstva izdvojena za ovaj projekat iznose 29.179 KM. U 2018. godini nisu odobrena sredstva za navedenu namjenu.

➤ ***Stipendiranje učenika i studenata***

Također, u 2016/2017. godini dodijeljene su stipendije učenicima i studentima u iznosu od 252.820 KM i to: stipendije učenicima prvog razreda srednjih škola – deficitarna zanimanja (154 dobitnika) po 1.000 KM, što iznosi 154.000 KM te za sufinansiranje troškova trećeg ciklusa studija dobitnicima priznanja „Zlatna značka“ Univerzitetu u Sarajevu 98.820 KM.

Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade u 2018. godini dodijelilo je za 9 talentovanih i nadarenih učenika stipendije u ukupnom iznosu od 18.000 KM (2.000 KM po učeniku). Za 106 učenika koji su upisali deficitarna zanimanja u školskoj 2018./2019. godini dodijeljene

²⁰ „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 29/09.

su stipendije u iznosu od po 1.000 KM (ukupno 106.000 KM). Za sufinansiranje troškova trećeg ciklusa studija u 2018. godini za dobitnike priznanja Zlatna značka dodijeljene su stipendije u ukupnom iznosu od 91.750 KM. Ova sredstva su doznačena na račune visokoškolskih ustanova Univerziteta u Sarajevu.

➤ ***Programi nauke***

Na godišnjem nivou, dodjeljuju se sredstva putem javnog poziva i iz oblasti nauke, za organizovanje naučnih skupova, izdavanje naučnih časopisa, knjiga, realizovanje naučnih projekata i dr.

U 2017. godini za programe nauke izdvojeno je 500.000KM, dok je u 2018.godini izdvojeno 1.000.000KM.

➤ ***Projekti za mlade***

Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade dodjeljuje sredstva/grantove za mlade. Na godišnjem nivou se dodjeljuju putem javnog poziva udruženjima/neprofitnim organizacijama. U 2017. i 2018. godini iznos koji se dodjeljuje udruženjima/neprofitnim organizacijama iznosi 90.000KM (iznos koji se kontinuirano dodjeljuje iz godine u godinu). Također, podrška i saradnja sa nevladinim sektorom ističe se uspješno realizovanim projektima u oblastima edukacije mladih o različitim pitanjima poput zdravlja, prevencije i štetnosti nedozvoljenih supstanci po zdravlje, borba protiv korupcije i maloljetničke delikvencije, saradnja sa vijećima škola, vijećima mladih, volontiranje, ekologija, saradnja sa međunarodnim organizacijama i ambasadama u vidu edukacije mladih i podrške različitim kategorijama mladih.

➤ ***Organizacija polaganja ispita za vozače***

U Sektoru za saobraćaj i edukaciju obavljaju se poslovi koji podrazumijevaju sljedeće: organizovanje polaganja ispita za vozače motornih vozila, rad na edukaciji i prevenciji u saobraćaju s učenicima i nastavnicima osnovnih i srednjih škola, osposobljavanje i organizovanje polaganja ispita za stjecanje zvanja instruktora vožnje i stjecanje licence, stručnog usavršavanja instruktora vožnje i licenciranih predavača i ispitivača, zamjena i produženje instruktorskih dozvola i licenci, predavanja i provjere znanja za vozače koji zbog učinjenih saobraćajnih prekršaja steknu propisani broj kaznenih bodova te verifikacija uvjeta rada autoškola.

➤ ***Edukacija mladih iz oblasti bezbjednosti u saobraćaju***

S obzirom da se projekat vršnjačke edukacije „Prevencija rizičnog ponašanja mladih u saobraćaju“ pokazao uspješnim, Ministarstvo je odlučilo da nastavi kontinuirano sa radom vršnjačke edukacije na temu iz oblasti bezbjednosti u saobraćaju. Naime, modulom edukacije vršnjačkih edukatora stvorit će se uvjeti za stvaranje timova podrške koji će na kvalitetan način u svojim školama promovisati edukativne sadržaje o bezbjednom ponašanju mladih u saobraćaju. U 2016. godini realizovao se i projekat "Promocija i značaj upotrebe bicikla u javnom prevozu učenika i studenata" Za navedene projekte realizovana su sredstva u iznosu od 37.763 KM.

➤ *Subvencioniranje troškova smještaja i ishrane studenata van Kantona Sarajevo*

U skladu s potpisanim Protokolom subvencioniraju se troškovi smještaja i ishrane studenata iz Kantona Sarajevo koji su smješteni u studentskim domovima van Kantona, odnosno koji ne studiraju na Univerzitetu u Sarajevu. U 2018. godini izdvojeno je 15.000KM za naprijed navedenu namjenu.

➤ *Ostale aktivnosti*

U 2018. godini Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade izdvaja sredstva za finansiranje/sufinansiranje takmičenja učenika osnovnih i srednjih škola, otkup i izdavanja stručne literature, učešće na naučnim skupovima, obilježavanje značajnih jubileja, organizaciju i realizaciju terenske nastave za studente visokoškolskih ustanova i druge programe i projekte od značaja za obrazovanje u iznosu od 30.000 KM.

U 2018. godini za realizaciju projekta Opremanje i osavremenjivanje radionice i laboratorije Akademije likovnih umjetnosti- Odsjek produkt dizajn realizovana su sredstva u iznosu od 40.000 KM. Sredstva su doznačena Akademiji likovnih umjetnosti za nabavku opreme.

U 2018. godini Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade izdvojilo je sredstva za podršku projektima studentskih organizacija i to za projekte „Humanijada“, „Škola skijanja za studente“ i „Edukacija učenika osnovnih i srednjih škola – ciljevi i očekivanja. Studentskim organizacijama doznačena su sredstva u iznosu 23.500 KM.

Univerzitet u Sarajevu iz Budžeta za 2018. godinu doznačena su sredstva u iznosu od 200.000KM, a za realizaciju projekta razvoja novih komponenti i nadogradnje Jedinstvenog informacionog sistema Univerziteta u Sarajevu. Sredstva su namjenjena za implementaciju slijedećih aktivnosti: jedinstven registar svih korisnika obrazovnih sistema, on-line upis na Univerzitet u Sarajevu, modul za ocjenjivanje studijskog programa i nastavnog osoblja od studenata, uspostava sekundarne lokacije za oporavak od otkazivanja sistema (Disaster recovery site) i proširenje tehničkih kapaciteta.

U cilju poboljšanja studentskog standarda i obezbjeđenja boljih uslova rada intenzivirale su se aktivnosti na rješavanju pitanja grijanja u Kampusu Univerziteta. Univerzitetu su u tu svrhu u 2018. godini doznačena namjenska sredstva u iznosu od 776.000 KM (rješavanje pitanja grijanja u Kampusu kroz preuzimanje od UNIS Energetike d.o.o. Sarajevo termoenergetskog postrojenja za proizvodnju toplotne energije sa pripadajućim instalacijama za isporuku energije od strane Univerziteta u Sarajevu i stavljanje postrojenja na upravljanje i gazdovanje KJKP „Toplane „, d.o.o. Sarajevo)

Ministarstvo ulaže značajna sredstva u rekonstrukciju studentskih domova, pa su tako u 2016. godini za ove namjene odobrena sredstva u iznosu od 231.043 KM, (od toga prenesena kreditna sredstva iz 2015. godine 131.043 KM i sredstva iz Budžeta 100.000 KM). U ovoj godini završen je projekat rekonstrukcija/adaptacija „Paviljona II Studentskog doma Bjelave“ za koji su ukupno izdvojena sredstva u iznosu od 1.100.000 KM.

Pored navedenog, Ministarstvo izdvaja sredstva za realizaciju kapitalnih projekata iz oblasti obrazovanja (izgradnja i rekonstrukcija objekata obrazovanja, nabavka opreme i sl).

U 2016. godini, ako posmatramo kategoriju mladih od 15 do 30 godina, možemo reći da su izdvojena sredstva za sljedeće kapitalne projekte, a koji su u direktnoj vezi za navedenu kategoriju mladih:

- završena je rekonstrukcija JU Studencki centar Sarajevo, za nastavak realizacije projekta izgradnje Akademije scenskih umjetnosti osigurana su kreditna sredstva u iznosu od 1.500.000 KM i njihova realizacija vrši se u narednim godinama, u 2018. godini realizovana su sredstva u iznosu 40.000 KM, dok se dio neutrošenih kreditnih sredstava prenosi u Budžet za 2019. godinu kada se očekuje nastavak realizacije projekta,

- za realizaciju projekta Izgradnja Univerzitetske biblioteke u 2016. godini realizovana su sredstva u iznosu od 243.000 KM, a u 2017. godini osigurana sredstva za nastavak realizacije projekta u iznosu od 360.000 KM, a u 2018. godini za ove namjene realizovana sredstva u iznosu 105.176 KM,

- za realizaciju projekta Rekonstrukcija bazena na Fakultetu sporta i tjelesnog odgoja u 2016. godini izdvojena sredstva u iznosu od 1.700.000 KM, a u 2018. godini sredstva u iznosu od 836.000 KM.

Takođe, u 2018. godini su izdvojena značajnija sredstva za adaptaciju objekata dvije visokoškolske ustanove Univerziteta u Sarajevu – za sanaciju i rekonstrukciju zgrade Mašnskog fakulteta izdvojena su sredstva u iznosu od 300.000 KM, a za sanaciju i rekonstrukciju zgrade i regulisanje oborinskih voda zgrade Saobraćajnog fakulteta sredstva u iznosu 300.000 KM. Sredstva su doznačena na račune fakulteta. U cilju obezbjeđenja boljih uslova rada i nabavke neophodne opreme nekim visokoškolskim ustanovama (u skladu sa mogućnostima budžeta) doznačena su sredstva za nabavku informatičke opreme, interaktivnih tabli, opremanje laboratorija i nabavku opreme za realizaciju praktične i terenske nastave.

U 2018. godini započeta je realizacija projekta Izgradnja fiskulturne sale JU Srednjoškolski centar „Nedžad Ibrišimović“ Ilijaš. Projekat se realizuje iz sredstava Općine Ilijaš i Budžeta Kantona Sarajevo, za navedenu namjenu Općini Ilijaš doznačena su sredstva u iznosu 500.000 KM za sufinansiranje izgradnje fiskulturne sale i sredstva u iznosu od 150.000 KM za nabavku opreme.

4.1.1. Analiza problema i potreba

- *Nestabilnost u broju upisanih učenika u srednjim školama, naročito stručnim*

Kada je riječ o oblasti obrazovanja, istraživanje o potrebama i problemima mladih pokazalo je da možemo uočiti nestabilnosti u broju učenika u srednjim školama te je broj upisane djece u periodu od 2013. do 2015. godine pao za 23%. Najveći gubitak imaju tehničke škole – 2.273 učenika manje nego u 2013. godini, a najveći pad imaju stručne škole (za oko 30%).

- *Prerano napuštanje obrazovanja i odlazak iz države*

Veliki problem što mladi napuštaju obrazovanje je i nemogućnost dobijanja stipendija, ali isto tako smatraju i da im obrazovanje neće pomoći u pronalasku posla u struci. Samim tim ne vide smisao u svom školovanju te radije napuštaju škole i fakultete te traže zaposlenje. Težnja mladih da pronađu posao i osiguraju finansijska sredstva za život, utječe i na ostale sfere njihovog života, kao što su stambeno zbrinjavanje, brak, zasnivanje porodice itd. Odlazak mladih iz Bosne i Hercegovine i pronalazak boljih uslova za život, dovodi do predikcija da bi se moglo desiti da će Kanton Sarajevo imati nedovoljan broj stanovnika mlađe dobi u

narednim godinama. Trenutno ne postoji tačni podaci o broju mladih koji su napustili Bosnu i Hercegovinu.

- ***Nedostatak praktične nastave***

Problem je i nedostatak praktične nastave, a poslodavci često ističu kako nakon završetka školovanja, mlade osobe nisu spremne za tržište rada s obzirom da posjeduju samo teorijska znanja, a nikako ili vrlo malo praktičnog znanja, što vodi tome da poslodavci prije zapošljavaju osobe sa prethodnim radnim iskustvom, nego mlade koji su po prvi put u potrazi za zaposlenjem.

- ***Neusklađenost obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada***

Nedostatak praktične nastave je rezultat i preopširnih nastavnih planova i programa, koji nisu usklađeni sa tržištem niti sa društvenim i tehnološkim promjenama u svijetu, koje zahtijevaju konstantno unapređivanje i prilagođavanje obrazovnog sistema koji će kao krajnji rezultat ponuditi mladu osobu koja će posjedovati znanja i vještine koje su potrebne na tržištu rada. Bitno je istaknuti i neusklađenost sa realnim potrebama na tržištu rada s obzirom da postoji potražnja za kadrom deficitarnih zanimanja, dok postoji prekomjeran broj nezaposlenog kadra - zanimanja koja nisu tražena na tržištu.

- ***Odnos nastavnika/profesora i učenika/studenta***

Pored nedostatka praktične nastave i preopširnih nastavnih planova, koje mladi smatraju najvećim problemima formalnog obrazovanja, značajan je i broj onih koji smatraju da je problem u odnosu i nestručnosti nastavnika te manjku dijaloga u učionici. Mladi smatraju kako nema dovoljno komunikacije, a manjak komunikacije nije produktivan ni za jednu ni drugu stranu.

- ***Nedovoljna podrška za talentovane učenike***

Talentirani pojedinci su mladi koji se ističu ili svojim vrlo visokim stepenom općeg intelektualnog razvoja ili izrazitim razvojem samo određenih sposobnosti koje ih čine naprednijima u odnosu na ostale. S tim u vezi, mladi smatraju da je nedovoljno pažnje usmjereno na talentovane učenike i sistemsku podršku njihovog razvoja i unapređenja znanja i vještina.

4.1.2. Strateški ciljevi, rezultati, mjere, provođenje i nadležnost

Na osnovu analiziranog trenutnog stanja u oblasti obrazovanja, potrebama i problemima mladih u ovoj oblasti ustanovljenim provedenim istraživanjem, navedeni su najprioritetniji problemi za rješavanje i predloženi su sljedeći strateški ciljevi, mjere, period provođenja, nadležnost i željeni rezultati u oblasti obrazovanja:

Problem 1: Mladi prerano napuštaju obrazovanje i odlaze iz zemlje

Cilj 1: Mladima Kantona Sarajevo dostupno je kvalitetno obrazovanje i nesmetano završavaju školovanje.

Željeni rezultati: Unaprijeđen kvalitet obrazovanja u osnovnim školama, srednjim školama i visokoškolskim ustanovama u skladu sa potrebama za poboljšanje odgojno-obrazovnog

sistema, povećan obim praktične nastave u formalnom obrazovanju, smanjeni uzroci prijevremenog napuštanja obrazovanja na svim nivoima obrazovanja, razvijen je sistem podrške mladim talentovanim inovatorima i kreativcima te podrška razvoju njihovih znanja i vještina, uvođenje dodataka uz diplomu za sve nivoe obrazovanja koji odgovaraju evropskom referentnom okviru, unaprijeđen sistem uključivanja osoba sa poteškoćama u razvoju koje su u obrazovnom sistemu.

Problem 2: Neusklađenost obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada

Cilj 2: Mladim Kantona Sarajevo dostupan je obrazovni sistem usklađen sa potrebama tržišta rada.

Željeni rezultat: Unaprijeđena upisna politika i nastavni planovi i programi usklađeniji su sa potrebama i zahtjevima tržišta rada, razvijen program karijerne orijentacije, savjetovanja i informisanja mladih za srednje i visoko obrazovanje, uspostavljen sistem informisanja i saradnje sa srednjoškolskim i visokoškolskim ustanovama u pogledu programa finansiranja ideja i projekata za preduzetništvo kod mladih.

Problem 3: Nepostojanje organizovanog sistema neformalnog obrazovanja i nerazvijenost svijesti o značaju neformalnog obrazovanja

Cilj 3: Mladi koriste neformalno obrazovanje kako bi stekli znanja potrebna za veću konkurentnost na tržištu rada.

Željeni rezultati: Poboľšan sistem podrške programima edukacije mladih kroz neformalno obrazovanje.

Problem 4: Neinformisanost mladih o programima i mogućnostima prekvalifikacije, dokvalifikacije i doškoloavanja kako bi postali konkurentniji na tržištu s obzirom da određena zanimanja nisu tražena.

Cilj 4: Mladi koriste programe obrazovanja odraslih kao dopunsko znanje potrebno za veću konkurentnost na tržištu.

Željeni rezultati: Mladi aktivnije koriste programe obrazovanja odraslih (dokvalifikacija, prekvalifikacija, dopunsko stjecanje znanja...), mladi koji su prerano napustili sistem obrazovanja koriste programe i centre obrazovanja odraslih u vidu cjeloživotnog učenja i doškoloavanja.

4.1.3. TABELARNI PRIKAZ: Obrazovanje i nauka mladih

Strateški ciljevi, rezultati, mjere, period provođenja, nadležna institucija za provođenje mjera te partneri u provedbi i realizaciji aktivnosti navedeni su u Tabeli 1. u nastavku:

Tabela 1.

Strateški ciljevi	Željeni rezultati	Mjere	Period provođenja	Nadležna institucija	Partneri u provedbi
1. Mladima Kantona Sarajevo dostupno je kvalitetno obrazovanje i nesmetano završavaju školovanje.	1.1.Unaprijeđen kvalitet obrazovanja srednjim školama i visokoškolskim ustanovama u skladu sa potrebama poboljšanja odgojno-obrazovnog sistema.	1.1.1.Revidiranje nastavnih planova i programa i analiziranje nastavnih sadržaja, njihove aktuelnosti, kvaliteta, obima i prilagođenosti društvenim, tehnološkim promjenama i tržišnim potrebama.	2019.-2020.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	- srednje škole - univerziteti
		1.1.2.Unapređenje analize rezultata eksterne mature i postignutih rezultata učenika/studenata na kraju svake školske godine.	2019.-2020.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	- srednje škole - univerziteti
		1.1.3. Unapređenje programa podrške i razvoja nastavnog osoblja.	2019.-2020.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	- srednje škole - univerziteti
	1.2.Povećan obim praktične nastave u formalnom obrazovanju.	1.2.1.Izvršiti analizu stanja opreme za praktičnu nastavu u srednjim školama i visokoškolskim ustanovama.	2019.-2020.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	- srednje škole - univerziteti

		1.2.2. Revidirati i unaprijediti nastavne planove i programe uvrštavanjem više praktične nastave.	2019.-2021.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	- srednje škole - univerziteti
		1.2.3. Intenziviranje saradnje sa javnim, privatnim i nevladinim sektorom u cilju omogućavanja obavljanja praktične nastave.	2019.-2021.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	- Nevladin sektor - JU Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo
		1.2.4. Donošenje Zakona o studentskom standardu	2019.-2020.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	
	1.3. Smanjen broj mladih koji prijevremeno napuštaju sve nivoe obrazovanja.	1.3.1. Unapređenje programa stipendiranja učenika/studenata u Kantonu Sarajevo.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2022.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	*
		1.3.2. Uspostava baze podataka o stipendistima u Kantonu Sarajevo.	2019.-2020.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	
	1.4. Razvijen je sistem podrške mladim talentovanim inovatorima i kreativcima te podrška razvoju njihovih znanja i vještina.	1.4.1. Uspostava registra mladih talenata/nadarenih mladih.	2019.-2020.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	
		1.4.2. Godišnji programi finansiranja/sufinansiranja talentovanih mladih/nadarenih mladih.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2022.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	*

	1.5. Uvođenje dodatka uz diplomu za sve nivoe obrazovanja koji odgovaraju evropskom referentnom okviru.	1.5.1.Promovisanje dodatka uz diplomu kao mjerodavnog pokazatelja znanja i vještina.	2020.-2021.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	-Visokoškolske ustanove - srednje škole - univerziteti
	1.6. Uspostavljen sistem uključivanja osoba sa poteškoćama u razvoju u obrazovni sistem.	1.6.1.Izrada strateškog dokumenta ili pravilnika o inkluziji osoba sa poteškoćama u razvoju za sve nivoe obrazovanja.	2019.-2021.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	- srednje škole - univerziteti
2. Mladim Kantona Sarajevo dostupan je obrazovni sistem usklađen sa potrebama tržišta rada.	2.1.Unaprijeđena upisna politika i nastavni planovi i programi usklađeniji su sa potrebama i zahtjevima tržišta rada.	2.1.1. Izmjena nastavnih planova i programa u skladu sa najnovijim naučnim dostignućima i modernim trendovima.	2019.-2021.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	JU Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo
		2.1.2.Upisne kvote i uvođenje novih smjerova u školama i na fakultetima uskladiti sa potrebama i zahtjevima potreba tržišta rada.	2019.-2021.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	JU Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo
	2.2. Razvijen program karijerne orijentacije, savjetovanja i informisanja mladih za srednje i visoko obrazovanje.	2.2.1. Obavezno provođenje profesionalne orijentacije i savjetovanje mladih u školama Kantona Sarajevo.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2022.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	JU Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo
		2.2.2.Unapređenje komunikacije među obrazovno-odgojnim ustanovama i roditeljima.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2022.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	- srednje škole - univerziteti

		2.2.3. Uspostavljanje prakse u školama da se na kraju završenog nivoa obrazovanja kao rezultat karijernog savjetovanja, učenicima dostavlja preporuka za nastavak njihovog školovanja u kontekstu pokazanih znanja, vještina i iskazanih interesa.	2019.-2021.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	JU Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo
	2.3. Uspostavljen sistem informisanja i saradnje sa srednjoškolskim i visokoškolskim ustanovama u pogledu programa finansiranja ideja i projekata za preduzetništvo kod mladih.	2.3.1. Promocija programa usmjerenih na preduzetništvo i samozapošljavanje mladih.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2022.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	JU Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo
3. Mladi koriste neformalno obrazovanje kako bi stekli znanja potrebna za veću konkurentnost na tržištu rada.	3.1. Poboljšan sistem podrške programima edukacije mladih kroz neformalno obrazovanje.	3.1.1. Dodjeljivanje grantova programima i projektima neformalnog obrazovanja mladih.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2022.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	- Nevladin sektor
		3.1.2. Analizirati mogućnosti uspostavljanje normativa i standarda za neformalno obrazovanje.	2019.-2021.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	- Nevladin sektor
		3.1.3. Izrada platforme/baze podataka o pružaocima usluga neformalnog obrazovanja u Kantonu Sarajevo.	2019.-2021.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	- Nevladin sektor - Organizacije

4. Mladi koriste programe obrazovanja odraslih kao dopunsko znanje potrebno za veću konkurentnost na tržištu.	4.1. Mladi aktivnije koriste programe obrazovanja odraslih (dokvalifikacija, prekvalifikacija, dopunsko stjecanje znanja...)	4.1.1. Promocija obrazovanja odraslih i značaja prekvalifikacije, dokvalifikacije, dopunskog stjecanja znanja za zaposlenje.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2022.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	- Centri registrovani za obrazovanje odraslih
		4.1.2. Promocija programa i centara obrazovanja odraslih registrovanih u Kantonu Sarajevo.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2022.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	- Centri registrovani za obrazovanje odraslih
		4.1.3. Usklađivanje programa, obrazovanja odraslih sa potrebama tržišta rada.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2022.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	JU Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo
	4.2. Povećan broj mladih za 5% koji su prerano napustili obrazovanje, a koriste programe i centre obrazovanja odraslih u vidu cjeloživotnog učenja i doškoloavanja.	4.2.1. Promocija obrazovanja odraslih i cjeloživotnog učenja i podrška mladima koji su već ranije napustili sistem obrazovanja i mogućnostima koje obrazovanje odraslih nudi.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2022.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	JU Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo

21

²¹ Ministarstvo finansija će u skladu sa Pravilnikom o proceduri za izradu izjave o fiskalnoj procjeni zakona, drugih propisa i akata planiranja na budžet („Službene novine Federacije BiH“, broj 34/16 i 15/18) dati svoje mišljenje na akcione planove koji će sadržavati potrebni iznos sredstava za određene godine ali će konačno odobrena sredstva biti definisana u usvojenom budžetu date godine u skladu sa fiskalnim kapacitetom Kantona Sarajevo i prioritetima Vlade Kantona Sarajevo.

4.2. RAD, ZAPOSŁJAVANJE I PREDUZETNIŠTVO MLADIH

Cilj: Mladi Kantona Sarajevo se bez poteškoća zapošljavaju i samozapošljavaju, ostvaruju svoja radnička prava, profesionalno se usavršavaju i poslovno napreduju i podržavaju razvoj privrede Kantona.

4.2.1. Analiza stanja

Zaposlenost mladih je pitanje koje sve više zaokuplja pažnju vlada i međunarodnih organizacija širom svijeta i postaje značajan dio fokusa nacionalnih strategija. Strategija „Evropa 2020“ predstavlja značajan potencijal i za države kandidate i potencijalne kandidate za članstvo u Evropskoj uniji. Jedan od osnovnih ciljeva Strategije „Evropa 2020“ jeste povećanje stope zaposlenosti stanovništva između 20 i 64 godina starosti na 75% do 2020. godine. Ostvarenje navedenog cilja predviđeno je posredstvom većeg uključivanja žena, mladih i starijih radnika u radnu snagu i to provođenjem koraka definisanih kroz inicijativu Evropske komisije pod nazivom „Agenda za nove vještine i poslove; evropski doprinos punoj zaposlenosti“.

Pored toga, Strategija Jugoistočne Evrope ima za cilj stimulisanje dugoročnih pokretača rasta u pravcu inovacija, vještina i trgovinske integracije. Dimenzija o zapošljavanju ugrađena je u stub za "inkluzivni rast", a njen cilj je da poveća zaposlenost kroz razvoj vještina, otvaranje radnih mjesta i učesće svih, uključujući ugrožene grupe i manjine na tržištu rada. Ključni cilj stuba nazvanog „Inkluzivni (uključivi) rast“ jeste povećanje ukupne stope zaposlenosti sa 39,5% na 44,4% do 2020. godine za regiju u cjelini, a taj se pokazatelj mjeri kroz učinkovitost i obim programa koji su posebno usmjereni na nezaposlenost mladih.

Na Federalnom nivou zakon koji reguliše radne odnose je Zakon o radu Federacije Bosne i Hercegovine²². S obzirom da prema Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine²³ Federacija Bosne i Hercegovine i kantoni imaju zajedničku nadležnost u oblasti radnih odnosa, neka pitanja iz te oblasti mogu se urediti propisima kantona, u skladu sa Zakonom o radu Federacije Bosne i Hercegovine.

Kantonalni nivoi vlasti imaju pravo utvrđivati politike iz oblasti rada (u skladu sa Zakonom o radu Federacije Bosne i Hercegovine) kao i uređivati rad kantonalnih službi za zapošljavanje za čiju uspostavu i rad su i nadležni. Kantonalne službe ovlaštene su za: posredovanje u zapošljavanju, prikupljanje i dostavljanje podataka o nezaposlenim osobama višim nivoima vlasti, informisanje o mogućnostima za zapošljavanje, saradnju sa obrazovnim ustanovama radi usklađivanja obrazovnih programa, utvrđivanje prava osobama za slučaj nezaposlenosti i slično. Administrativni nivoi Federacije Bosne i Hercegovine i kantona izvršavaju sve funkcije vezane za oblast rada i zapošljavanja poput donošenja zakona i podzakonskih akata, politika zapošljavanja, provođenje programa zapošljavanja i drugo.

Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba²⁴ utvrđeno je da su za posredovanje u zapošljavanju nadležne kantonalne službe za zapošljavanje te da te poslove mogu obavljati i privatne agencije. Uslovi i način rada

²² „Službene novine FBiH“, broj: 26/16.

²³ „Službene novine FBiH“, broj: 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 60/02, 18/03 i 63/03.

²⁴ „Službene novine FBiH“, broj: 55/00, 41/01, 22/05 i 9/08.

privatnih agencija za posredovanje u zapošljavanju utvrđeni su Uredbom o privatnim agencijama za posredovanje u zapošljavanju²⁵.

Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine, također, dotiče pitanje zapošljavanja, jer propisuje da nadležno ministarstvo u Federaciji Bosne i Hercegovine treba zasnovati federalne grantove i transfere s namjenom podrške zapošljavanju mladih i podrške omladinskom preduzetništvu, posebno mladima bez iskustva.

Nadležne institucije za oblast rada i zapošljavanja na nivou Bosne i Hercegovine su Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, unutar kojeg je formiran Sektor za rad, zapošljavanje, socijalnu zaštitu i penzije i Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine. Ministarstvo ima koordinirajuću ulogu u oblasti rada i zapošljavanja.

U Federaciji Bosne i Hercegovine odgovornost za zapošljavanje dijele Vlada Federacije Bosne i Hercegovine i kantoni. Nadležne institucije za pitanja rada i zapošljavanja na entitetskom nivou su Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta, Federalni zavod za zapošljavanje, Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom i Federalna uprava za inspeksijske poslove.

U domenu zapošljavanja nadležno je i Federalno ministarstvo razvoja, preduzetništva i obrta, koje daje poticaje za određene privredne sektore.

U oblasti posredovanja u zapošljavanju, djeluju Federalni zavod za zapošljavanje na entitetskom nivou i deset službi za zapošljavanje na kantonalnom nivou. Nadležnosti Federalnog zavoda za zapošljavanje predviđeni su Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba²⁶.

4.2.2. Aktivnosti kantonalnih institucija usmjerene na rad, zapošljavanje i preduzetništvo mladih

Vlada Kantona Sarajevo kontinuirano provodi aktivnosti na usklađivanju obrazovnog sistema potrebama tržišta rada i širim društvenim potrebama. Samim tim, više pažnje se posvećuje deficitarnim zanimanjima, zanimanjima koja su tražena te smanjenju kadra koji je prekobrojan na biroima za zapošljavanje. U srednjim školama povećana je upisna kvota u srednjim stručnim i zanatskim školama, dok u školama općeg znanja, gimnazijama, ista se definiše u skladu sa tržištem. Isti je slučaj i na visokoškolskim ustanovama.

JU „Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo“ kao nadležna služba za zapošljavanje u Kantonu Sarajevo, kroz Program mjera za podsticaj zapošljavanja i održavanja više stope zaposlenosti u Kantonu Sarajevo, realizuje različite programe zapošljavanja čiji su korisnici, između ostalih nezaposlenih osoba, i mlade nezaposlene osobe, odnosno realizuje posebne programe zapošljavanja koji su prevashodno namijenjeni mladim nezaposlenim osobama, a radi se o sljedećim programima:

²⁵ „Službene novine FBiH“, br. 28/09 i 43/11.

²⁶ „Službene novine FBiH“, br. 55/00,41/01,22/05 i 9/08.

➤ **Program zapošljavanja pripravnika VSS, VŠS, SSS i KV stručne spreme**

U 2017. godini za Program zapošljavanja pripravnika VSS, VŠS, SSS i KV stručne spreme osigurana su sredstva za zapošljavanje 152 pripravnika u iznosu od 902.000,00KM i to: 106 pripravnika VSS/VŠS i 46 pripravnika SSS/KV stručne spreme.

U 2018. godini za programe zapošljavanja pripravnika obezbijedena su sredstva u iznosu od 7.049.400,00 KM za zapošljavanje 765 pripravnika.

➤ **Prvo radno iskustvo koje finansira Federalni zavod za zapošljavanje, a operativno ga provodi Služba**

Federalni zavod za zapošljavanje zaključno sa 30.9.2017.godine putem programa Prvo radno iskustvo zaposlio je 74 mlade nezaposlene osobe.

Federalni zavod za zapošljavanje zaključno sa 31.12.2018.godine putem programa Prvo radno iskustvo zaposlio je 122 mlade nezaposlene osobe.

Pored navedenog, rade se individualna i grupna savjetovanja kojima su obuhvaćene, pored ostalih, i mlade nezaposlene osobe te se vrši profesionalna orijentacija kod učenika završnih razreda srednje i osnovne škole putem koje se učenici upoznaju sa stanjem na tržištu rada, deficitarnim i suficitarnim zanimanjima.

Aktivnosti koje uključuju mlade su i sljedeće:

➤ **Klub za traženje posla**

Klubova za traženje posla u Kantonu Sarajevo trenutno ima 6, te je za sve polaznike klubova osigurana mjesečna karta za prevoz u iznosu od 12,00 KM. Klub je namijenjen prevashodno mladim nezaposlenim osobama od 18 do 30/35 godina. Aktivan rad u klubu sa jednom grupom traje tri sedmice, a grupe broje do 15 članova. Ovom aktivnošću pruža se kontinuirana stručna pomoć nezaposlenim osobama u aktivnom traženju posla.

Pozitivni aspekti u radu klubova za traženje posla su:

- usavršavanje kompetencija i poslovnih vještina kao i kompetencija za samostalno traženje posla kod nezaposlenih osoba,
- mogućnost umrežavanja i bolje saradnje među članovima klubova kao i saradnje sa voditeljima klubova,
- internet asistencija pri traženju posla, posredovanje i kontinuirano informisanje,
- veća motivacija nezaposlenih osoba za traženje posla,
- kvalitetnije posredovanje za poznatog poslodavca/regrutacija i selekcija kao i preporuka za nezaposlenu osobu.

➤ **Programi razvoja male privrede**

Zakon o poticaju razvoja male privrede ("Službene novine Kantona Sarajevo", broj 29/15) propisao je osnove planiranja, osiguranje sredstava i provođenje mjera razvoja male privrede u Kantonu Sarajevo, aktivnosti i mjere Vlade Kantona Sarajevo u poticaju razvoja male privrede sa ciljem da se ostvari ekonomski rast sektora male privrede u Kantonu. Osnovni razlozi donošenja Zakona o poticaju razvoja male privrede su u činjenici da subjekti male

privrede predstavljaju jedan od najznačajnijih sektora ekonomije, čime se iskazala spremnost Vlade i Skupštine Kantona Sarajevo da nakon dužeg vremena kreira pravne, ekonomske i administrativne uslove za razvoj ovog sektora privrede.

Zakon propisuje ciljeve razvoja male privrede, donošenje Programa razvoja male privrede, obavezne elemente u Programu razvoja, potrebna finansijska sredstva za provođenje ovog Programa razvoja, te način donošenja Godišnjeg plana provođenja Programa razvoja, kao i njegov sadržaj. Od 2016. godine Pravilnikom o postupcima u provođenju **Programa razvoja male privrede**²⁷ se radi ostvarenja ciljeva razvoja male privrede, poticajne mjere i aktivnosti njihovog provođenja utvrđuju na način koji osigurava jednakopravnost njihovih krajnjih korisnika, metodologija rada, kojom se osigurava javnost rada, učesnici u provođenju programa razvoja, kriteriji za izbor korisnika sredstava i razvojnih projekata kojima se jača konkurentna sposobnost subjekata male privrede. U skladu sa Strategijom razvoja Kantona Sarajevo do 2020. godine²⁸, Zakonom o poticaju razvoja male privrede i Pravilnikom o postupcima u provođenju Programa razvoja male privrede, u 2016. godini definisano je 6 programa koji su provedeni:

- Kreditiranje subjekata male privrede pod povoljnijim uslovima,
- Subvencioniranje kamata po preuzetom kreditu,
- Unapređenje institucijske preduzetničke infrastrukture,
- Obrazovanje u preduzetništvu,
- Unapređenje rada udruženja obrtnika i
- Podrška za uvođenje i certificiranje kvaliteta i druge standarde EU (uvođenje ISO, HACCP, HALAL standarda i osiguranje CE znaka).

Navedeno se odnosi na sve subjekte male privrede te tačno ne možemo izdvojiti koliko su navedeni programi doprinijeli ili iskorišteni od strane mladih.

➤ ***Javni poziv za izbor korisnika poticajnih grant sredstava***

Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo objavljuje Javne pozive u skladu sa Programom utroška sredstava sa kriterijima raspodjele sredstava "Poticaj razvoju male privrede".

Članom 12. tačka h) navedenog Zakona propisuju se poticajne mjere i aktivnosti radi ostvarivanja ciljeva razvoja male privrede kojima se daje podrška razvoju preduzetništva ciljnih grupa (žensko preduzetništvo, preduzetništvo mladih i preduzetništvo osoba sa invaliditetom). U 2016. godini, na osnovu Godišnjeg plana, provedeni su programi poticaja razvoja male privrede kojima su između ostalog obuhvaćeni i programi koji su prvenstveno bili fokusirani na mlade osobe i to:

- ***Obrazovanje u preduzetništvu***

Prihvaćen i odobren je program/projekt privrednog subjekta sa sjedištem na teritoriji Kantona Sarajevo, registrovanog za pružanje usluga u oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija, kojim je realizovan program/projekt intenzivne obuke i osposobljavanja, a kojim se omogućava poboljšanje kvaliteta i upotreba savremene informacijske i komunikacijske tehnologije. Dostavljeni projekat je namijenjen mladima i preduzetnicima početnicima, kojima je nakon provedene edukacije omogućeno da se bave djelatnostima baziranim na

²⁷ „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 17/16, 30/16 i 42/16.

²⁸ „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 41/16.

znanju i savremenim informaciono-komunikacionim tehnologijama (IKT) sa krajnjim ciljem otvaranja startup subjekata male privrede.

Aktivnosti planirane ovim projektom su implementirane u tri faze. U prvoj fazi je izvršen odabir mladih preduzetnika i startup kompanija te izvršena selekcija polaznika obuke. U drugoj fazi je vršena obuka i obavljeno je 20 treninga odabranih polaznika u IKT tehnologijama. U trećoj fazi je došlo do povezivanja najboljih startupa sa poslodavcima i započet je proces registracije novih 5 startup kompanija i jedne freelance firme koja zapošljava mlade developere i volontere/pripravnike koji su prošli proces obuke i treninga. (Iznos sredstava utrošen za ovu namjenu je 35.000,00 KM).

- ***Unapređenje rada udruženja obrtnika***

Program je namijenjen za subvenciju finansiranja rada obrtnika, Obrtničke komore i udruženja obrtnika, razvoj i afirmaciju starih tradicionalnih zanata, očuvanje obrtničke tradicije, kulturnog i historijskog naslijeđa tradicionalnih i starih obrtničkih djelatnosti, edukacije i stručno osposobljavanje u cilju jačanja veza između obrazovnog sistema i obavljanja obrtničkih djelatnosti. Prihvaćen i odobren je program/projekt Obrtničke komore Kantona Sarajevo – OKKS, za održavanje radionica sa učenicima završnih razreda osnovnih škola na kojima su prezentovani stari tradicionalni zanati, kako bi se što više mladih u daljem školovanju opredijelilo za obavljanje ovih djelatnosti. Uz saglasnost Ministarstva za obrazovanje, nauke i mlade predstavnici obrtničkih radnji održali su radionice u 26 osnovnih škola u Kantonu Sarajevu. Ukupno je angažovano 32 obrtnika širokog spektra zanimanja (brijač, limar, kazandžija, krojač, zlatar, obuçar itd.), a radionicama je prisustvovalo ukupno 1.370 učenika. (Iznos sredstava utrošen za ovu namjenu je 12.000,00 KM).

- ***Programi zapošljavanja mladih***

Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo na osnovu Zakona o poticaju razvoja male privrede i Budžeta Kantona Sarajevo za 2018. godinu sačinilo je prijedlog Godišnjeg plana provođenja Programa zapošljavanja mladih u Kantonu Sarajevo za 2018. godinu. Vlada Kantona Sarajevo donijela je Zaključak, broj: 02-05-26226-26/18 od 28.06.2018. godine kojim je isti usvojila i za njegovo provođenje, monitoring i evaluaciju zadužila Ministarstvo privrede u saradnji sa Obrtničkom Komorom Kantona Sarajevo i **Privrednom Komorom Kantona Sarajevo**. Godišnji plan provođenja Programa zapošljavanja mladih u Kantonu Sarajevo za 2018. godinu sadržavao je plan aktivnosti, potrebna finansijska sredstva, izvore sredstava, kriterije, uslove i način korištenja sredstava. Osnovni ciljevi ovog Godišnjeg plana su povećanje zaposlenosti mladih osoba sa područja Kantona Sarajevo koje traže zaposlenje i imaju afinitet za preduzetništvo, te zapošljavanje mladih koji razvijaju sopstvene poslovne ideje, i unaprjeđuju svoja znanja i vještine, a nakon provođenja odgovarajućeg programa su osposobljene da kreiraju i razvijaju preduzetničke vještine i započnu vlastiti biznis.

Ministarstvo privrede putem Javnog poziva neposredno je provelo Operativni program zapošljavanja mladih u Kantonu Sarajevo za 2018. godinu za Program 1: “Subvencija troškova za zapošljavanje mladih i razvoj vještina potrebnih za obrtnička-zanatska zanimanja”, a na osnovu ugovora o poslovno – tehničkoj saradnji između Ministarstva privrede i Privredne Komore Kantona Sarajevo te je provoden je Program 2: Projekat podrške mladim osobama za započinjanje posla - “START-UP”. **Javnim pozivima definisani su opći i posebni uslovi**, pravo učešća (Korisnici programa), opći i posebni ciljevi, namjena sredstava i kriteriji za izbor krajnjih korisnika.

Ukupan iznos sredstava za realizaciju Programa **“Subvencija troškova za zapošljavanje mladih i razvoj vještina potrebnih za obrtnička-zanatska zanimanja”** u 2018. godini za 25 novozaposlenih je 150.000 KM.

Ukupan iznos sredstava za realizaciju Programa „Projekat podrške mladim osobama za započinjanje posla - “START-UP” u 2018. godini iznosio je 457.947,40 KM

Također, pored ova dva programa koja su se isključivo odnosila na mlade, ostali programi koji su u 2018. godini provedeni na osnovu Zakona o poticaju razvoja male privrede nisu isključivali mogućnost učešća mladih osoba.

➤ ***Programi unapređenja socijalnih vještina mladih pri zapošljavanju***

Veliki broj mladih ljudi ima problem pri zapošljavanju, jer često ne poznaju dovoljno svoje sposobnosti i kapacitete te nemaju razvijene socijalne vještine. Mladi često ne znaju koja je njihova buduća karijera i čime će se baviti, da li je odabir škole koju pohađaju onaj pravi itd. S tim u vezi Kantonalna javna ustanova „Porodično savjetovalište“ provela je istraživanje „Potrebe mladih za psihosocijalnom podrškom u razvoju buduće karijere“. U skladu sa rezultatima istraživanja te smjernicama proisteklim iz istog, izrađen je Priručnik za profesionalce pod nazivom „Priprema mladih za tržište rada“ sa ciljem pomoći stručnjacima u pružanju podrške izgradnji kapaciteta mladih ljudi u pripremi za tržište rada. Pored Priručnika izrađen je i projekt koji je usmjeren na pružanje psihosocijalne podrške mladima u razvoju vlastitih potencijala s ciljem lakše zapošljivosti i razvoja buduće karijere. Ova programska aktivnost je namijenjena učenicima drugog i trećeg razreda srednje škole, jer se pokazalo da učenici već tokom samog školovanja, a ne samo po njegovom završetku, trebaju raditi na sebi i razvijati i unapređivati vještine potrebne za lakšu zapošljivost. Ova aktivnost predstavlja i oblik intersektorske saradnje kroz učešće Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo u realizaciji jedne radionice.

➤ ***Ostale aktivnosti***

U okviru implementacije Projekta poboljšanja lokalnog okruženja za investiranje (LIFE) Kanton Sarajevo je, uz pomoć Međunarodne finansijske korporacije (IFC), članice grupacije Svjetske banke, u martu 2016. godine pokrenuo Program postinvesticione podrške investitorima na području Kantona Sarajevo radi podstjecanja direktnih stranih i domaćih ulaganja u Kantonu, te potpunije koordinacije i saradnje s institucijama kantonalnog, entitetskog i nivoa Bosne i Hercegovine u oblasti direktnih stranih i domaćih ulaganja te podstjecanja lokalnog ekonomskog razvoja. Program se ostvaruje na temelju Saradničke mreže za postinvesticionu podršku investitorima koja uključuje institucije na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini (općinski, kantonalni, entitetski i državni nivo) i u saradnji s Agencijom za unapređenje stranih investicija u BiH (FIPA), a kojoj se Kanton Sarajevo priključio u martu 2016. godine.

Cilj ove saradnje jeste unapređenje rada Vlade Kantona Sarajevo sa privatnim sektorom kako bi se postojećim investitorima olakšalo poslovanje i kako bi se podstakli na reinvestiranje. Od ključnog je značaja da Vlada Kantona Sarajevo u saradnji sa ostalim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini podrži postojeće investitore na području Kantona u njihovoj namjeri da prošire poslovanje sa ciljem pomoći održivom ekonomskom razvoju lokalne zajednice.

Program predstavlja prvu sveobuhvatnu aktivnost s ciljem motivacije postojećih investitora u Kantonu Sarajevo iz strateških izabраниh sektora na reinvestiranje i poboljšanja veza s lokalnom privredom.

U decembru 2017. godine potpisan je Sporazum o udruživanju sredstava između Kantona Sarajevo i GOPA Predstavništva u BiH – “Projekt zapošljavanja mladih“, u kojem je predviđeno zajedničko finansiranje programa podrške preduzetništvu u Kantonu Sarajevo. Projekat ima za cilj kroz Inkubator poslovnih ideja na području Kantona Sarajevo utjecati na uspostavu povoljnog preduzetničkog okruženja te pružiti stručnu i finansijsku podršku osnivanju i poslovanju novih privrednih subjekata u Kantonu Sarajevo. Zahvaljujući lokalnim partnerstvima preduzetnici će najprije proći obuku, a zatim imati i mentorstvo tokom realizacije poslovnih ideja. Realizacijom projekta se očekuje osnivanje do 15 novih poslovnih subjekata od strane mladih osoba i zapošljavanje oko 75 lica. Projekat je konkretna podrška mladim ljudima u Kantonu Sarajevo kojom se očekuje povećan broj novoregistrovanih preduzeća i novih zaposlenih u Kantonu Sarajevo, posebno u kategoriji studenata Univerziteta u Sarajevu koji završavaju fakultete u 2018. godine. Projekat zapošljavanja mladih je usklađen sa projektom poboljšanja poslovnog okruženja, koji se također provodi u Kantonu Sarajevo, sa ciljem pojednostavlivanja procedura za osnivanje preduzeća i smanjenja troškova poslovanja novih poslovnih subjekata.

4.2.3. Analiza problema i potreba

Stopa nezaposlenosti mladih u Kantonu Sarajevo je veoma visoka te je iz tog razloga velika većina nezaposlenih mladih ljudi izložena riziku ekonomske i socijalne isključenosti, čak i marginalizacije što uzrokuje brojne negativne posljedice. Jedna od takvih posljedica je i neaktivnost, jer mladi ljudi smatraju da je mito i korupcija pri zapošljavanju i da bez tog ne mogu naći posao i postaju pasivni.

Na evidenciji nezaposlenih u Kantonu Sarajevo na dan 31.12.2018. godine prijavljeno je **62.561** nezaposlena osoba.

Osnovni problem javlja se u tome što mlade osobe nisu definisane kao posebna kategorija korisnika, a samim tim nema ni sistemskog rješenja za njihovu podršku.

Na temelju rezultata dobijenih istraživanjem potreba i problema mladih identifikovano je više faktora i problema koji direktno i indirektno utječu na nezaposlenost mladih, a izdvajamo sljedeće:

- teška ekonomska situacija, a smanjenje nezaposlenosti prvenstveno zavisi od općeg privrednog rasta,
- nesklad između ponude i potražnje radne snage na tržištu rada,
- niska ili loša kvaliteta mladih kao radne snage zbog nedostatka prakse i radnog iskustva,
- obrazovni sistem koji je neusklađen sa kompetencijama, znanjima i vještinama koje se traže na tržištu rada zbog stalnih društvenih i tehnoloških promjena,
- neadekvatna upisna politika i niska razina saradnje između obrazovnih institucija i poslodavaca te nedostatak kvalitetnog karijernog usmjeravanja, orijentacije i savjetovanja u školama mada je u 2017. godini primjetan napredak u navedenom,
- nizak nivo razvoja preduzetništva kod mladih osoba, mladi nemaju dovoljno razvijene preduzetničke vještine i znanja,
- nedovoljan broj podsticaja i olakšica za zapošljavanje koje bi pomogle poslodavcima da finansijski lakše podnesu teret zapošljavanja mladih,

- nedostatak vještina koje pomažu u zapošljivosti mladih jer nisu dovoljno upoznati sa dostupnim servisima i mjerama koje podstiču njihovo zapošljavanje,
- problem stjecanja radnog iskustva i diskriminacija poslodavaca, mito i korupcija pri zapošljavanju u javnom sektoru.

Pored gore navedenih problema koji utječu na nezaposlenost mladih, identifikovane su i određene potrebe kako bi se to stanje popravilo i većina tih potreba je obuhvaćena Strategijom razvoja Kantona Sarajevo 2020. godina, odnosno Akcionim planom Vlade Kantona Sarajevo kroz strateški cilj 2. koji glasi „Povećati zaposlenost i kreirati nova bolje vrednovana radna mjesta“ te dodajemo još sljedeće:

- uvođenje participativne metodologije kroz aktivno učešće i uvažavanje stavova svih zainteresovanih strana u procesu dizajniranja programa zapošljavanja mladih u Kantonu Sarajevo,
- unapređenje prakse monitoringa i evaluacije (ocjena učinaka) programa zapošljavanja mladih u Kantonu Sarajevo,
- izbor ciljne grupe i konkretnog programa zapošljavanja mladih mora biti baziran na prethodnoj analizi učinaka, odnosno analizi industrija sa najvećim potencijalom zapošljavanja,
- intenziviranje aktivnosti na unapređenju posredovanja u zapošljavanju mladih u cilju povećanja zaposlenosti i vršenje raznih vidova obuka (obuka za preduzetništvo, obuka na radnom mjestu).

Problemi koji su najprioritetniji za rješavanje:

- **Nezaposlenost mladih**

Stopa nezaposlenosti mladih Kantona Sarajevo iznosi oko 50%.

Nije moguće precizno zaključiti koliko iznosi stopa nezaposlenosti mladih Kantona Sarajevo, ali u pravilu stope nezaposlenosti mladih uvijek su značajno veće nego stope nezaposlenosti odraslih.

Omjer stope nezaposlenosti mladih naspram stope nezaposlenosti odraslih (25+) veći je od dva, što u suštini znači da na svaku nezaposlenu odraslu osobu dolaze više od dvije nezaposlene mlade osobe. S obzirom na navedeno i s obzirom da je prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine (Anketa o radnoj snazi 2015.), stopa nezaposlenosti za 2015. godinu iznosila 32,2 %, istraživanjem o potrebama i problemima mladih Kantona Sarajevo dolazimo do zaključka da stopa nezaposlenosti mladih Kantona Sarajevo iznosi oko 50%. Također je zaključeno da je bez obzira na nepreciznost u iskazivanju stope nezaposlenosti stanovništva i mladih, ona zasigurno mnogo veća od stope nezaposlenosti koju imaju razvijena društva. Stopa nezaposlenosti mladih na nivou EU-28 je 18,6% u 2015. godini.

Nezaposlenost je uzročnik gotovo svih negativnih pojava u životu pojedinca, ali i društva u cjelini.

Uzroci visoke stope nezaposlenosti su:

- nedostatak radnog iskustva mladih,
- zastario i nefunkcionalan obrazovni sistem (nepripremljenost mladih za tržište rada) koji je i dalje veoma udaljen od potreba poslodavaca,

- pasivnost mladih,
- nedovoljan broj podsticaja i olakšica za zapošljavanje koje bi pomogle poslodavcima da finansijski lakše podnesu teret zapošljavanja mladih,
- nedostatak svijesti o preduzetništvu i nerazvijenost preduzetničkih kompetencija mladih,
- nizak rejting na Doing Business izvještaju Svjetske banke, što rezultira odbijanjem stranih investicija.

Samim tim, posljedice navedenog su da mladi odlaze u inostranstvo u potrazi za radnim mjestom, nemogućnost zasnivanja porodice, mladi ne rade poslove za koje su školovani, nemogućnost rješavanja stambenog pitanja te na kraju i pad nataliteta.

U ukupno zaposlenom stanovništvu imamo za oko 20% više zaposlenih muškaraca nego žena, a sličan model preslikan je i u omjeru mladih muškaraca i žena.

Kao jedan od značajnih razloga za manje učešće (mladih) žena na tržištu rada, pored postojanja stereotipne podjele rodni uloga u društvenom životu, protiv koje se ulažu značajni naponi kako vladinog tako i nevladinog sektora u Bosni i Hercegovini, možemo naglasiti i činjenicu da u posljednjih nekoliko godina postoje jasni trendovi dužeg zadržavanja u sistemu obrazovanja i povećanog broja mladih žena koje studiraju i diplomiraju na visokoškolskim ustanovama.

Uzroci ovog stanja su sljedeći:

- stereotipna podjela rodni uloga u društvenom životu,
- duže zadržavanje u sistemu obrazovanja i povećan broj mladih žena koje studiraju i diplomiraju na visokoškolskim ustanovama (U školskoj 2015/16. godini evidentirano je 34.673 studenta, od čega je gotovo 58% žena.),
- nedostatak svijesti o preduzetništvu i nerazvijenost preduzetničkih kompetencija mladih žena,
- nedovoljan broj podsticaja za pokretanje vlastitog biznisa (za mlade žene),
- diskriminacija prilikom zapošljavanja radi trudnoće.

Posljedice navedenog jesu socijalna i ekonomska isključenost mladih žena u Kantonu Sarajevo, strah od formiranja porodice (usljed nezaposlenosti, ali i usljed nedovoljne sigurnosti za mlade žene koje očekuju djecu), odlazak mladih i obrazovanih nezaposlenih ženskih osoba u inostranstvo u potrazi za radnim mjestom.

Neusklađenost obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada - zaposleni mladi uglavnom rade u djelatnostima u kojima su prihodi niži te su i znatno manje plaćeni za posao koji rade nego što je to slučaj s odraslima. Više od polovine mladih Kantona Sarajevo nije se školovalo za poslove na kojima radi.

Najveći broj mladih ljudi zaposlen je u djelatnostima trgovine na veliko i malo, pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo), poslovanje nekretninama, informacije i komunikacije, prerađivačka industrija i vađenje ruda i kamena. S druge strane, niska zastupljenost mladih je u djelatnostima javne uprave, proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, plinom, parom i klimatizacijom, te snabdijevanju vodom, upravljanju otpadom i sanacijom okoliša. Također je u istoj studiji navedeno da su plate u kojima radi najviše mladih dosta niže nego plate u djelatnostima koje ne zapošljavaju mlade u značajnoj mjeri.

Uzroci ovog problema su:

- nedostatak radnog iskustva mladih,
- nedostatak radnih mjesta,
- zastario i nefunkcionalan obrazovni sistem (nepripremljenost mladih za tržište rada) koji je i dalje veoma udaljen od potreba poslodavaca.

Posljedice su da mladi nemaju mogućnosti usavršavanja u polju za koje su se mladi obrazovali, odlazak mladih u inostranstvo gdje traže kvalitetnija radna mjesta koja im omogućavaju usavršavanje u struci i adekvatnu platu i pasivnost mladih.

Obrazovne ustanove u Bosni i Hercegovini svoje upisne politike prilagođavaju više vlastitim resursima i profilu nastavnog kadra kojim raspolažu nego tržištu rada u Bosni i Hercegovini.

Nedostatak mjera za razvoj preduzetničkih kompetencija i mjera za podstjecanje preduzetništva kod mladih u Kantonu Sarajevo (oko 22 % mladih imalo je priliku učestvovati u određenom poslovnom seminaru namijenjenom mladima. Mnogo je više onih koji bi željeli pohađati takve seminare, čak 66,6%)

Mjere koje jačaju zapošljivost mladih osoba, odnosno njihov kapacitet da nađu i da zadrže posao te mjere koje dozvoljavaju da se uklone barijere u zapošljavanju mladih, jesu intervencije koje se dešavaju najbliže tački na kojoj mlade osobe ulaze na tržište rada. To podrazumijeva, naprimjer, razvijanje specifičnih vještina potrebnih za određeno zanimanje koje osoba nije stekla tokom obrazovanja ili razvijanje specifičnih vještina potrebnih za preduzetništvo, dok drugi paket mjera podrazumijeva olakšavanje pronalaska posla za mlade iz pojedinih ranjivih grupa.

Uzroci:

- nedovoljan broj organizovanih poslovnih seminara namijenjenih mladima,
- nedovoljna propagandna aktivnost u pogledu predstavljanja postojećih poslovnih seminara.

Posljedice su nedostatak svijesti o preduzetništvu i nerazvijenost preduzetničkih kompetencija mladih, nedostatak kompetencija kod mladih koje se traže na tržištu rada i nedovoljan broj mladih preduzetnika koji pokreću startup biznise.

Više od polovine mladih rado bi pokrenulo vlastiti biznis. Većini njih u tome je potrebna podrška od samog početka.

Podstjecanje samozapošljavanja/pokretanja malog biznisa za mlade treba biti jedno od glavnih mjera za smanjenje nezaposlenosti s obzirom da je omladinsko preduzetništvo još uvijek u začecima i nije prepoznato kao adekvatan odgovor na nezaposlenost mladih.

Uzroci:

- nedovoljan broj programa kojima se mladima pruža finansijska podrška za pokretanje vlastitog biznisa,
- nedovoljan broj programa kojima se mladima pruža obuka kojom se podižu preduzetničke kompetencije.

Posljedice su nedovoljan broj mladih preduzetnika koji pokreću startup biznise i nedostatak preduzetničkih kompetencija mladih ljudi.

4.2.4. Strateški ciljevi, rezultati, mjere, provođenje i nadležnosti

Na osnovu analiziranog trenutnog stanja u oblasti rada, zapošljavanja i preduzetništva, potrebama i problemima mladih u ovoj oblasti ustanovljeno provedenim istraživanjem, navedeni su najprioritetniji problemi za rješavanje i predloženi su sljedeći strateški ciljevi, mjere, period provođenja, nadležnost i željeni rezultati:

Problem 1: Mladi ne koriste dostupne programe zapošljavanja i samozapošljavanja u formalnom sektoru, ali im je potrebna podrška kako bi se zaposlili ili pokrenuli vlastiti biznis.

Cilj 1.: Mladi Kantona Sarajevo koriste program i sredstva namijenjena zapošljavanju i samozapošljavanju mladih.

Željeni rezultati: Unaprijediti postojeće programe zapošljavanja i samozapošljavanja za mlade u Kantonu Sarajevo.

Problem 2: Dostupni programi zapošljavanja su nedovoljno efikasni i nedovoljno usklađeni sa potrebama na tržištu rada.

Cilj 2: Mladi u Kantonu Sarajevo imaju dostupne i efikasne programe zapošljavanja i samozapošljavanja mladih.

Željeni rezultati: Uspostavljen efikasniji monitoring programa zapošljavanja i samozapošljavanja mladih.

Problem 3: Nedovoljna informisanost i korištenje programa prekvalifikacije, dokvalifikacije i doškolovanja za zanimanja koja su potrebna na tržištu rada.

Cilj 3: Mladi Kantona Sarajevo putem programa prekvalifikacije i dokvalifikacije mijenjaju zanimanje za ona koja su potrebna tržištu rada.

Željeni rezultati: 15% mladih nezaposlenih osoba koristi dostupne programi obuke, dokvalifikacije i prekvalifikacije i uspostavljen je sistem profesionalnog usmjeravanja mladih u Kantonu Sarajevo.

Problem 4: Mladi ne rade na poslovima za koje su se školovali i teško dolaze do mogućnosti za obavljanje pripravničkog staža i stjecanja radnog iskustva, s naglaskom na mlade bez roditeljskog staranja.

Cilj 4: Mladi u Kantonu Sarajevo imaju olakšan pristup stjecanju radnog iskustva i prilike za obavljanje pripravničkog staža u javnom i privatnom sektoru.

Željeni rezultati: Mladi nakon završenog školovanja lakše dolaze do radnog iskustva i obavljanja pripravničkog staža, smanjen broj nezaposlenih mladih bez roditeljskog staranja.

Problem 5: Mladi u Kantonu Sarajevo nisu zadovoljni uvjetima u kojima rade i nemaju dovoljnu podršku vlasti u pokretanju vlastitog biznisa.

Cilj 5: Mladi Kantona Sarajevu pokreću vlastite biznise i prepoznaju značaj samozapošljavanja kao način ostanka u državi.

Željeni rezultati: Uspostavljen je sistem pružanja finansijske podrške mladim ženama za preduzetništvo, unaprijediti finansijsku podrška mladima za pokretanje startup biznisa.

Problem 6: Mladi nemaju vještine i kompetencije koje će pomoći razvoju njihovih karijera, ali ni za pokretanje vlastitog biznisa, jer su neinformisani o procedurama i načinu pokretanja istih.

Cilj 6: Mladi Kantona Sarajevo imaju razvijene preduzetničke kompetencije i preduzetničku kulturu.

Željeni rezultati: Mladi prepoznaju značaj preduzetništva u razvoju njihove karijere, uspostavljen je sistem pružanja stručne podrške mladima za preduzetništvo.

4.2.5. TABELARNI PRIKAZ: Rad, zapošljavanje i preduzetništvo mladih

Strateški ciljevi, rezultati, mjere, period provođenja, nadležna institucija za provođenje mjera te partneri u provedbi i realizaciji aktivnosti navedeni su u Tabeli 2. u nastavku:

Tabela 2.:

Strateški ciljevi	Željeni rezultati	Mjere	Period provođenja	Nadležna institucija	Partneri u provedbi
1. Mladi Kantona Sarajevo koriste program i sredstva namijenjena zapošljavanju i samozapošljavanju mladih.	1.1. Unaprijediti postojeće programe zapošljavanja i samozapošljavanja za mlade u Kantonu Sarajevo.	1.1.1. Uključivanja mladih u dizajniranje programa zapošljavanja i samozapošljavanja za mlade u Kantonu Sarajevo.	2019.	-Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo -Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo	-JU „Služba za zapošljavanje“ Kantona Sarajevo
		1.1.2. Izraditi izvještaj o potrebama tržišta rada radi usklađivanja upisnih politika u školama.	2019.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	-JU Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo -Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
		1.1.3. Redizajniranje programa zapošljavanja i samozapošljavanja mladih.	2019.	-Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo -Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo	-JU „Služba za zapošljavanje“ Kantona Sarajevo

		1.1.4. Informisati mlade sa servisima i mjerama koje podstiču njihovu samozapošljivost.	2019.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	-Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo
		1.1.5. Poticaji mladima i poslodavcima u industrijama koje na osnovu analiza iskazuju najviše potencijala za zapošljavanje mladih.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo	-Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo - JU „Služba za zapošljavanje“ Kantona Sarajevo
2. Mladi u Kantonu Sarajevo imaju dostupne i efikasne programe zapošljavanja i samozapošljavanja mladih.	2.1. Uspostavljen efikasniji monitoring programa zapošljavanja i samozapošljavanja mladih.	2.1.1. Ocjenjivanje učinaka svih realizovanih programa zapošljavanja i samozapošljavanja mladih.	2019.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	- JU“ Služba za zapošljavanje“ Kantona Sarajevo
		2.1.2. Intenziviranje aktivnosti na istraživanju potreba na tržištu rada.	2019.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	JU „Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo“ Sarajevo
3. Mladi Kantona Sarajevo putem programa prekvalifikacije i dokvalifikacije mijenjaju zanimanje za ona koja su potrebna tržištu rada.	3.1. 15% mladih nezaposlenih osoba koristi dostupne programe obuke, dokvalifikacije i prekvalifikacije.	3.1.1. Unapređenje znanja i vještina kod mladih za povećanje zapošljivosti.	2019.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	JU „Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo“ Sarajevo
		3.1.2. Informisanje mladih o potrebama na tržištu rada.	2019.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	JU „Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo“ Sarajevo

	3.2. Uspostavljen je sistem profesionalnog usmjeravanja mladih u Kantonu Sarajevo.	3.2.1. Započeti uspostavu sistema školskog/ profesionalnog usmjeravanja u osnovnim, srednjim školama i visokoškolskim ustanovama.	2019.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	-Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo -Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo
4. Mladi u Kantonu Sarajevo imaju olakšan pristup stjecanju radnog iskustva i prilike za obavljanje pripravničkog staža u javnom i privatnom sektoru.	4.1. Povećan broj mladih koji nakon završenog školovanja lakše dolaze do radnog iskustva i obavljanja pripravničkog staža.	4.1.1. Podizanje svijesti kod mladih o značaju stručnog osposobljavanja i stjecanja radnog iskustva.	2019.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	JU „Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo“ Sarajevo
		4.1.2. Poboljšana saradnja poslodavaca i mladih koji se vode na evidenciji nezaposlenih u omogućavanju pripravničkog staža i stjecanja radnog iskustva mladih.	2019.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	JU „Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo“ Sarajevo
		4.1.3. Kreiranje programa osposobljavanja mladih za aktivno traženje posla.	2019.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	JU „Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo“ Sarajevo
	4.2. Smanjen broj nezaposlenih mladih bez roditeljskog staranja.	4.2.1. Poticajne mjere poslodavcima koji će zapošljavati mlade bez roditeljskog staranja, uključujući mlade sa posebnim potrebama.	2020.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	JU „Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo“ Sarajevo

5. Mladi Kantona Sarajevu pokreću vlastite biznise i prepoznaju značaj samozapošljavanja kao način ostanka u državi.	5.1. Unaprijediti finansijsku podršku mladima za pokretanje startup biznisa.	5.1.1. Uspostaviti sistem pružanja podsticaja mladima prilikom pokretanja startup biznisa u okviru postojećih programa poticaja za preduzetništvo mladih.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo	
		5.1.2. Skraćivanje i prilagođavanje procedura prilikom registracije malih preduzeća od strane mladih.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo	
		5.1.3. Uspostaviti sistem podrške mladima koji su korisnici podsticaja za pokretanje biznisa.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo	
	5.2. Uspostavljen je sistem pružanja finansijske podrške mladim ženama za preduzetništvo.	5.2.1. Uspostaviti sistem pružanja podsticaja mladim ženama prilikom pokretanja startup biznisa u okviru postojećih programa poticaja za preduzetništvo.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo	
	6. Mladi Kantona Sarajevo imaju razvijene preduzetničke kompetencije i preduzetničku kulturu.	6.1. Uspostavljen je sistem pružanja stručne podrške mladima za preduzetništvo.	6.1.1. Ojačati preduzetničke kompetencije mladih putem projekata obrazovanja za preduzetništvo u Kantonu Sarajevo.	2019.-2023.	Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo
6.2. Mladi prepoznaju značaj preduzetništva u razvoju njihove karijere.		6.2.1. Promocija preduzetništva kod mladih i istjecanje značaja i mogućnosti koje nudi.	2019.-2023.	Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo	

29

²⁹ Ministarstvo finansija će u skladu sa Pravilnikom o proceduri za izradu izjave o fiskalnoj procjeni zakona, drugih propisa i akata planiranja na budžet („Službene novine Federacije BiH“, broj 34/16 i 15/18) dati svoje mišljenje na akcione planove koji će sadržavati potrebni iznos sredstava za određene godine ali će konačno odobrena sredstva biti definisana u usvojenom budžetu date godine u skladu sa fiskalnim kapacitetom Kantona Sarajevo i prioritetima Vlade Kantona Sarajevo.

4.1. SOCIJALNA BRIGA

Cilj: Socijalni sistem Kantona Sarajevo pruža mogućnosti svim mladim ljudima da ostvare svoja socijalna prava. Vlada Kantona Sarajevo aktivno radi na promociji jednakih prava mladih.

4.1.1. Analiza stanja

Pod socijalnom brigom prema mladima podrazumijevamo sistem koji je usmjeren na poticanje razvoja i socijalnog uključivanja mladih u svim segmentima života, ali i posebno skupina koje zahtijevaju dodatnu podršku i pozornost.

Najveći problem mladih u društvu jeste nezaposlenost. Nezaposlenost uzrokuje da mladi ne raspolazu finansijskim sredstvima i to dalje vodi nemogućnošću osamostaljivanja mladih, teže se odlučuju na zasnivanje porodica i roditeljstvo, ne mogu riješiti stambeno pitanje i dr. Također, finansijska nestabilnost utječe i na obrazovanje mladih. S obzirom da nisu u mogućnosti finansirati svoje školovanje, mladi napuštaju obrazovanje prije stjecanja kvalifikacije u potrazi za zaposlenjem. Upravo zbog toga, zapošljavaju se u nesigurnim, loše plaćenim, pa i rizičnim poslovima. Mladi nemaju odgovarajući pristup rješavanju svojih egzistencijalnih potreba što dalje utječe ne samo na njihov status, već i na kompletno društvo, a u budućnosti uzrokuje nesklad i nestabilnost. Zahvaljujući visokom stepenu porodične solidarnosti i brige te dugotrajnoj podršci mladih od strane porodice, najveći broj mladih nije prepušten sebi, što uveliko ublažava socijalne rizike. Međutim, socioekonomska situacija je vrlo teška.

Društvena uloga svake mlade osobe ovisi od sposobnosti zajednice da putem formalnih i neformalnih izvora pruži podršku razvoju mlade osobe i da ojača njihove potencijale za suočavanje sa životnim izazovima.³⁰ Tako, od dobro usmjerene socijalne politike prema mladima uveliko zavisi položaj i budućnost mladih kao i njihov sadašnji i budući stepen uključenosti i doprinosa društvenoj zajednici.

Shodno navedenom, pokazatelji lošeg socijalnog statusa mladih u Kantonu Sarajevo su i rezultati istraživanja o potrebama i problemima mladih Kantona Sarajevo.

Čak 60% mladih žena i 45% muškaraca nije u mogućnosti doprinostiti kućnom budžetu, a to vodi procentu od 52% mladih koji ne mogu doprinijeti kućnom budžetu, što pokazuje lošu finansijsku situaciju.

Udio mladih koji ne žele govoriti o novcu dosta je visok, što se evidentira odbijanjem u davanju odgovora na pitanje o tome koliko iznose mjesečna primanja domaćinstava u kojima žive ili ličnih primanja. Čak 36% mladih je odbilo odgovoriti na ovo pitanje.

Podatak da čak 46% mladih živi u domaćinstvima čija su primanja ispod 1.600,00KM, a uzmemo li i podatak da najveći broj mladih živi u domaćinstvima koja broje tri, četiri ili pet članova, pokazuje da oni i njihove porodice raspolazu dosta ograničenim finansijskim sredstvima. Značajna razlika se pojavljuje između mladih iz gradskih i vangradskih sredina, jer mladi iz vangradskih sredina raspolazu sa značajno nižim prihodima. Stoga, kao logičan nastavak relativno loše finansijske situacije kod mladih, pojavljuje se i podatak da većina mladih ne može kontinuirano uštedjeti određeni iznos novca.

³⁰ Blažeka, Janković, Berc, 2003.

Čak 72% živi u stanu ili kući koji su u vlasništvu njihovih roditelja, samo 13% mladih uspjelo se stambeno osamostaliti.

Upravo ovi podaci dovode do zaključka da je rješavanje stambenog pitanja problem sa kojim su mladi suočeni i koji dovodi do posljedica kasnijeg osamostaljivanja, zasnivanja porodice i odlučivanja na roditeljstvo.

Međutim, mladi u Kantonu Sarajevo svoju budućnost vide kao mnogo bolju nego sadašnjost i to čak 48% mladih, dok mnogo bolju budućnost društva vidi tek 19% mladih. Oni koji smatraju da će njihova budućnost biti malo ili mnogo gora od sadašnjosti je 7%, dok iste prognoze za društvo ima 21% mladih. U prosjeku, oko 1% mladih stanuje u domu, 0,5% je odabralo odgovor „nešto drugo“, a 0,6% nije željelo odgovoriti na pitanje.

Mladi iz socijalno ugroženih kategorija

Veoma bitan segment jesu i mladi iz socijalno ugroženih kategorija, kao što su: djeca bez roditeljskog staranja, odgojno zanemarana djeca, odgojno zapuštena djeca, djeca sa poremećajima u ponašanju, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, mladi sa invaliditetom i poteškoćama u razvoju, itd. Međutim, osnovni problem jeste što mladi kao kategorija nisu definisani zakonskim regulativama koje definišu programe socijalne podrške mladima.

S tim u vezi, mladi kao posebna kategorija korisnika dječije i socijalne zaštite nisu definisani Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom i Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom, kao ni podzakonskim aktima koji regulišu ovu oblast.

U smislu Federalnog i Kantonalnog zakona korisnici socijalne zaštite među koje se svrstavaju i mlade osobe su:

- djeca bez roditeljskog staranja,
- odgojno zanemarena djeca,
- odgojno zapuštena djeca,
- djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama,
- lica sa invaliditetom i lica ometena u fizičkom ili psihološkom razvoju i
- lica izložena zlostavljanju i nasilju u porodici.

Osnovna prava u oblasti dječije i socijalne zaštite među koje spadaju i mlade osobe u skladu sa važećim zakonskim propisima, a za koje se izdvajaju sredstva su:

- dodatak na djecu,
- zdravstvena zaštita,
- naknada umjesto plate ženi – majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje sa posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta,
- novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene – majka koja nije u radnom odnosu,
- školarine i stipendije đacima i studentima,
- novčana naknada za pomoć i njegu od strane druge osobe,
- novčana naknada za vrijeme čekanja na zaposlenje,
- jednokratne i izuzetne novčane pomoći.

Na području Kantona Sarajevo postoji veliki broj ustanova koje se bave pružanjem podrške i stvaranjem uvjeta i mogućnosti za neometan razvoj mladih iz različitih vidova socijalnih kategorija.

4.1.2. Aktivnosti kantonalnih institucija usmjerene na socijalnu brigu mladih

- **Stambeno zbrinjavanje mladih**

U sklopu programskih aktivnosti Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo (raniji naziv: Ministarstvo stambene politike Kantona Sarajevo) za izvršenje Budžeta po kapitalnim grantovima, svake godine planira i izdvaja novčana sredstva kako bi se mladoj populaciji u Kantonu Sarajevo pomoglo u rješavanju stambenog pitanja, odnosno ulaže napore kako bi se iznašao najpovoljniji model rješavanja ovog problema.

Prethodnih godina, 2003. godine, 2004. godine, 2005. godine i 2006. godine ovo ministarstvo je kroz budžetsku poziciju – kreditiranje mladih, pokušalo pomoći mladoj populaciji Kantona Sarajevo da osigura kupovinu stana.

Krajem 2006. godine okončan je Program kreditiranja sa ukupno 299 kreditora mlade populacije tako da je u periodu od 2003. do 2006. godine ukupan iznos kredita iznosio 11.744.971,00 KM (prosječno po jednom kreditoru iznosi 39.281,00 KM).

Model kreditiranja mlade populacije dao je očekivane rezultate, međutim analizom se pokazalo da više ne bi korespondirao sa tržišnim uvjetima koji su postali vrlo dinamični, uzrokovani velikim porastom cijena ove vrste nekretnina.

Zbog navedenih razloga pristupilo se iznalaženju povoljnijeg modela pomoći mladoj populaciji kako bi im se omogućilo rješavanje stambenog pitanja po povoljnijim uvjetima. Ministarstvo stambene politike je kroz budžetsku poziciju, Predinvestiranje u rješavanju imovinsko – pravnih odnosa i izgradnju materijalne infrastrukture za pokretanje kolektivne i individualne stambene izgradnje u skladu sa prostorno-planskom dokumentacijom na području Kantona Sarajevo (u daljem tekstu Predinvestiranje) razvilo preduvjete za realizaciju "Projekta pokretanja nove stambene izgradnje". Kroz ovaj Projekat mladoj populaciji se daje mogućnost da određeni procenat stambenih jedinica od ukupno izvedenih, kupi po realnoj cijeni. Za realizaciju projekta Predinvestiranje utrošeno je ukupno 13.662.588,59 KM.

U periodu od 2007. do 2016. godine u okviru gore navedenog projekta osigurano je 5 lokacija sa potrebnom infrastrukturom, i to na području općina Novi Grad, Vogošća, Ilijaš, Hadžići i Trnovo.

Po završenom opremanju lokacija, raspisani su javni pozivi za investitore izgradnje, te je pokrenuta izgradnja stambeno-poslovnih objekata na 3 lokacije, i to: Dobrinja V- Općina Novi Grad, Rosulje II - Općina Vogošća i Banovac - Općina Ilijaš.

Na lokalitetu Dobrinja V izgrađena su 2 objekta, Lamela E od 1-7 i Lamela B od 1-3, sa ukupno 299 stambenih jedinica osiguranih za kategoriju stanovništva starosne dobi do 50 godina prema odluci Vlade Kantona Sarajevo. Zaključno sa 2017. godinom prodato je svih 299 stambenih jedinica.

Na lokalitetu Rosulje II izgrađeno je 6 objekata, sa ukupno 169 stambenih jedinica osiguranih za kategoriju stanovništva starosne dobi do 50 godina prema odluci Vlade Kantona Sarajevo. Zaključno sa 2017. godinom prodato je 146 stambenih jedinica, a preostale 23 stambenih

jedinice su na osnovu Odluke Vlade Kantona Sarajevo ustupljene stanovništvu naselja „SVRAKE“ nakon vremenskih nepogoda poplava ostali bez riješenog stambenog pitanja.

Na lokalitetu Banovac - Ilijaš izgrađen je 1 objekat, sa ukupno 10 stambenih jedinica osiguranih za kategoriju stanovništva starosne dobi do 50 godina prema odluci Vlade Kantona Sarajevo. Zaključno sa 2016. godinom nije prodana niti jedna stambena jedinica. Za realizaciju navedenog projekta utrošeno je ukupno 13.662.588,59 KM.

Dana 06.11.2014. godine Vlada Kantona Sarajevo donijela je Odluku o rješavanju stambenog pitanja određene kategorije stanovništva putem zakupa kroz obaveznu kupoprodaju stana. Na osnovu navedene Odluke, Ministarstvo je raspisalo javni poziv investitorima koji su zainteresovani da se uključe u navedeni projekat. Na poziv se javio samo 1 investitor i ponudio je 5 stambenih jedinica na lokalitetu Rosulje II, Općina Vogošća. Ministarstvo je raspisalo javni poziv za kandidate koji su zainteresovani da riješe stambeno pitanje na ovaj način. Javila su se 4 kandidata koji su potpisali notarske ugovore sa investitorom na 10 godina zakupa uz obaveznu kupoprodaju stana po isteku 10 godina. Ministarstvo je za spomenuta 4 kandidata osiguralo sredstva u iznosu od 10 % ukupne prodajne cijene stana, što uplaćuje na godišnjem nivou investitoru u periodu dok traje zakup. Ukupna vrijednost koju će uplatiti Ministarstvo investitoru iznosi 28.364,72 KM. Do sada je uplaćena rata za 2 godine.

Budžetom za 2017. godinu Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša izdvojilo je novčana sredstva u iznosu od 940.000,00 KM s ciljem podrške mladima u rješavanju stambenog pitanja, kroz Projekat subvencioniranja mladih pri kupovini stana ili kuće. Spomenutim projektom su 94 mlade osobe dobile iznos od 10.000,00 KM kojim su sufinansirani za kupovinu prvog stana, odnosno rješavanje stambenog pitanja prvi put.

Tokom 2018. godine, za isti projekat Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo utrošilo je novčana sredstva u iznosu od ukupno 3.300.000,00 KM, putem kojeg je data podrška za 330 mladih u rješavanju stambenog pitanja. Iznos sufinansiranja po kandidatu je iznosio 10.000,00 KM.

- **Mladi iz socijalno ugroženih kategorija**

- ***Finansijska izdvajanja na osnovu prava ostvarenih zakonom***

U skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom i Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom, za dječiju i socijalnu zaštitu iz Budžeta Kantona Sarajevo putem Ministarstva za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo se izdvajaju sredstva za finansiranje korisnika koji su prava ostvarili u skladu sa navedenim zakonima, a obuhvataju i ciljnu kategoriju mladih ljudi. S obzirom da mladi nisu izdvojeni kao posebna kategorija, ukupan iznos koji je izdvojen po ovom osnovu na ime zaštite porodice sa djecom i socijalnih davanja – Zakon u 2018. godini je 41.954.818 KM.

- ***Finansiranje rada nevladinih organizacija***

Dodatno se finansira/sufinansira rad nevladinih organizacija putem Ministarstva za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo, koje djeluju u oblasti socijalne i dječije zaštite u svrhu poboljšanja položaja ranjivih kategorija, između ostalog i mladih osoba u iznosu od 845.700 KM u 2018. godini.

➤ **Dječija nedjelja**

Sve aktivnosti i finansijska sredstva za program obilježavanja Dječije nedjelje, a što je zakonska obaveza propisana Federalnim zakonom usmjeravaju se na inkluzivne aktivnosti posvećene djeci kroz razne manifestacije i aktivnosti koji se odnose na promociju, kao i unapređenja položaja i prava djece sa invaliditetom, unapređenje informisanosti djece i roditelja, edukaciju i zaštitu djece od zlostavljanja, zanemarivanja i zloupotrebe, zaštitu djece bez roditeljskog staranja, smanjenje nasilja među djecom i smanjenje siromaštva djece. Cilj projekta jeste pružanje mogućnosti mladima da učestvuju u kreativnim, sportskim i zabavnim aktivnostima u podržavajućem okruženju. Kroz manifestaciju „Dječija nedjelja“ vidjeli smo da se djeca sve manje bave sportom i postaju ovisna o društvenim mrežama, telefonima. Iznos koji se izdvaja za ovaj program putem Ministarstva za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo u 2018. godini je 31.555 KM.

U nastavku je dat pregled analize stanja ustanova iz resora Ministarstva za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo.

Javna ustanova "Kantonalni centar za socijalni rad po osnovu svoje nadležnosti vrši neposrednu socijalnu zaštitu, pruža pomoć i podršku različitim kategorijama korisnika, a posebno **porodicama u stanju socijalne potrebe**. Nadležnosti *Ustanove* definisane su: Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom Kantona Sarajevo, Porodičnim zakonom Federacije BiH, Zakonom o hraniteljstvu, Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici i Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije BiH. Na osnovu dosadašnjeg rada u okviru navedenih zakona identifikovali smo sljedeće probleme djece i mladih. Nezaposlenost roditelja doprinosi lošem socijalnom i materijalnom statusu djece i mladih. Društveni problem predstavljaju djeca i mladi koji nemaju mogućnosti za zadovoljavanjem egzistencijalnih potreba, obrazovanja, zapošljavanja i osamostaljivanja. Zbog nemogućnosti zadovoljavanja navedenih potreba, djeca i mladi koji potječu iz porodica u stanju socijalne potrebe nemaju jednake uvjete za maksimalni rast i razvoj u skladu sa svojim mogućnostima u odnosu na dio populacije sa prosječnim i iznadprosječnim materijalnim primanjima. Zbog svega navedenog, neophodno je osigurati materijalnu podršku i mogućnost zapošljavanja članovima porodice koje se nalaze u stanju socijalne potrebe, kako bi se kroz jačanje porodice dala podrška razvoju i formiranju djece i mladih iz tih porodica. Potrebno je poticanje mladih za nastavak školovanja što će doprinijeti većoj radnoj sposobnosti populacije i smanjiti siromaštvo. Posebna pažnja se posvećuje **brizi o djeci i mladima bez roditeljskog staranja** koja izlaze iz društvene brige, a kojima je potrebna socijalna podrška tokom cijelog perioda rasta, razvoja i osamostaljivanja. Dosadašnja iskustva u radu sa mladima koji u godinama postizanja punoljetnosti moraju napustiti društvenu brigu, pokazuju da se zbog višegodišnjeg boravka u instituciji dešava da neki od njih nisu zbog objektivnih ili subjektivnih razloga spremni za napuštanje društvene brige, a u većini slučajeva razlozi su materijalne prirode ili nedovoljan osjećaj kompetencije. Problem ove kategorije mladih jeste nedovoljna pripremljenost za započinjanje života izvan institucije, nemogućnost rješavanja stambenog pitanja i nemogućnost zapošljavanja u skladu sa završenim nivoom obrazovanja i potrebama tržišta za određenim kadrom, u čemu im društvo mora dati maksimalnu podršku. Projekti koji se provode su: "Stariji brat starija sestra", "Podrška porodici", "Hraniteljstvo", "Stipendiranje za sretno djetinjstvo", "Život u lokalnoj zajednici osoba sa intelektualnim poteškoćama", "Prevenција nasilja u porodici" i dr.

U dosadašnjem radu *Kantonalne javne ustanove Dom za djecu bez roditeljskog staranja* provodile su se aktivnosti na osiguranju materijalne, psiho-socijalne podrške mladima u procesu njihovog osamostaljenja, a sve u skladu sa pozitivnim zakonima i podzakonskim

aktima i programskim ciljevima. Zakon o ustanovama i Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Doma, Etički kodeks ponašanja zaposlenika, Kućni red ustanove, osnovni su akti koji se direktno ili indirektno tiču mladih ljudi. Veliki je broj aktivnosti koje je ova ustanova planirala, realizovala, evaluirala u saradnji sa vladinim i nevladinim sektorom, uz potpuno uvažavanje postojeće strukture, interesa mladih ljudi. Najznačajniji projekti koji su provedeni su: „Kuća za mlade“, „Stariji brat, starija sestra“, „Follow up“, međunarodni projekat „Erasmus +“, Projekat u saradnji sa nevladinom organizacijom HHC te veliki broj radionica koje su imale za cilj jačanje kompetencija i vještina kod mladih ljudi. KJU Dom za djecu pruža značajnu kontinuiranu podršku i u formalnom obrazovanju mladih kroz redovno školovanje i studiranje. Trenutno u Domu boravi 17 mladih osoba preko 16 godina, od kojih 13 muškog, a 4 ženskog spola (4 mlade osobe sa posebnim potrebama, kojima je potrebna dodatna podrška i pomoć te osnaživanje na putu njihove eventualne samostalnosti). Situaciona analiza unazad 5 godina je pokazatelj vrlo malog broja mladih ljudi koji izlaze iz javne brige i radi se u prosjeku o 4-5 mladih osoba na godišnjem nivou, kojima su rješavana osnovna egzistencijalna pitanja na način neformalnog angažmana ove ustanove i pomoći šire društvene zajednice.

U okviru *Kantonalne javne ustanove Odgojni centar* egzistiraju dvije Službe koje realizuju stručni rad sa djecom i mladima: Služba za zbrinjavanje djece u stanju potrebe i Služba za izvršenje sudskih mjera. Stručni rad se provodi kroz izvršenje sudske mjere, a putem realizacije individualnih planova i programa rada sa djecom i mladima koja su počinila krivično i prekršajno djelo. Navedeni programi se realizuju u saradnji sa nadležnim službama socijalne zaštite Kantonalnog centra za socijalni rad Sarajevo. S obzirom da se iskazala potreba za stručnim radom sa djecom i mladim već od mlade hronološke/uzrasne dobi započeta je realizacija individualnih programa koji su preventivnog karaktera sa djecom i mladima koji iskazuju određene oblike neprihvatljivog ponašanja. Zahtjevi za individualne preventivne tretmane se provode na zahtjev roditelja/staratelja, službi socijalne zaštite i škola.

Veliki broj zahtjeva za stručnim predavanjima Odgojni centar zaprima od strane osnovnih i srednjih škola Kantona Sarajevo te je uspješno odgovoreno na sve zahtjeve i nastavljena je kontinuirana saradnja. Također, uočena je neophodnost kontinuiranog doprinosa u dijelu preventivnog djelovanja Odgojnog centra u školama te su u skladu s tim realizovani projekti u proteklom periodu.

U cilju smanjenja društveno neprihvatljivih ponašanja te izgradnje zdravih stilova života, **Kantonalna javna ustanova "Porodično savjetovalište"** realizuje programske aktivnosti primarne prevencije. Ove aktivnosti i projekti se zasnivaju na bazi istraživanja i sondiranja stanja, problema i pojava u porodici i njenoj interakciji sa drugim socijalnim sistemima kao i na osnovu stalnog kontakta uposlenika sa građanima Kantona Sarajevo kroz savjetodavno terapijski tretman i preventivni rad u zajednici. Programske aktivnosti gdje su ciljna grupa mladi, organizuju se prvenstveno u saradnji sa osnovnim i srednjim školama Kantona Sarajevo, kao i u saradnji sa drugim institucijama i organizacijama koje okupljaju mlade te kroz javne pozive upućene određenim grupama mladih. Značajan broj mladih koristi usluge Savjetovališta u segmentu savjetodavno-terapijskog rada koji se odvija kroz terapiju razgovorom za pojedince, partnere, porodice, grupe u cilju prevazilaženja poteškoća i problema. Obavlja se na način da se svim zainteresovanim građanima koji se jave i zatraže pomoć iz ovog domena, pruže odgovarajuće usluge i to usluge preliminarne trijaže ili usluge kratke krizne intervencije ili usluge neposrednog savjetodavno-terapijskog tretmana. Današnje generacije mladih odrastaju u vremenu u kojem se susreću sa različitim izazovima, potrebama i problemima, a koje mogu biti rizični za njihov zdrav razvoj. Stoga, Kantonalna

javna ustanova „Porodično savjetovalište“ u okviru svojih redovnih programskih aktivnosti tretira različite potrebe i probleme mladih ljudi kroz realizaciju interaktivnih projekata. Kroz programsku aktivnost „**Mladi za mlade**“ radi se na razvijanju i jačanju socijalnih/životnih vještina mladih i podizanju svijesti o potrebi njihovog djelovanja u društvu. Budući da utjecaj vršnjaka može biti jedan od temeljnih vidova podrške i ohrabrenja adolescentima u razvoju njihovih mogućnosti i snaga, aktivnost je usmjerena na edukaciju vršnjačkih lidera za pozitivno vršnjačko djelovanje kao oblik preveniranja rizičnih pojava i nepoželjnih modela ponašanja adolescenata. Poseban akcenat je na upoznavanju učesnika sa nenasilnom komunikacijom te prednostima nenasilnog i saradničkog pristupa međuljudskim odnosima kao najprihvatljivijem načinu komunikacije sa vršnjacima.

Javna ustanova „Terapijska zajednica – Kampus Kantona Sarajevo“ u okviru svojih djelatnosti bavi se primarnom prevencijom. Od 2010. godine u „Terapijskoj zajednici Kampus“ je osnovan Odjel za primarnu prevenciju ovisnosti. U 2017. godini održana su tri dvodnevna stručna seminaru u prostorijama „Terapijske zajednice Kampus“ za prosvjetne radnike i školsko stručno osoblje s ciljem edukacije, odnosno upoznavanja sa konceptima i savremenim modelima prevencije ovisnosti. Na seminarima su prisustvovali predstavnici iz 48 osnovnih i srednjih škola iz Kantona Sarajevo. Nakon seminara napravljena je procjena stanja i potreba u osnovnim i srednjim školama u oblasti prevencije ovisnosti. Nakon toga u kontinuitetu se odvija saradnja sa školama u Kantonu Sarajevo. Realizuju se radionice za učenike, predavanja za nastavnike i predavanja za roditelje. Cilj projekta je prevencija zloupotrebe i ovisnosti o psihoaktivnim supstancama kroz razvijanje životnih vještina i jačanje ličnih zaštitnih faktora kod učenika i učenica u školama na području Kantona Sarajevo, primjenjujući koncept vršnjačke edukacije. Tim za prevenciju ovisnosti Javne ustanove „Terapijske zajednice Kampus“ Kantona Sarajevo je pružao podršku školama da integiraju preventivne aktivnosti u odgojno-obrazovni proces tokom cijele školske godine. Također se realizuje Projekat vršnjačke edukacije koji podrazumijeva obuku vršnjačkih edukatora te njihovo praćenje i superviziranje tokom radionica u toku cijele godine. U Projektu je učestvovalo 16 srednjih i 17 osnovnih škola. U okviru rada Odjela za primarnu prevenciju i edukaciju, takođe smo realizovali projekat TV emisiju Afirmativne emisije “Odličan 5+“, putem koje su poslane afirmativne odgojno-obrazovne poruke mladima. Pored navedenog, dugi niz godina uspješno realiziramo projekat “Porodično u vašoj školi“ u partnerstvu sa JU „Porodično savjetovalište“. Bitno je napomenuti da su prethodno navedeni programi doprinijeli da veliki broj mladih koji izlaze iz društvene brige su u radnom odnosu, formirali su biološke porodice i funkcionišu kao korisni članovi zajednice.

U 2018. godini Javna ustanova „Terapijska zajednica – Kampus Kantona Sarajevo“ nastavila je saradnju sa obrazovnim ustanovama, na provođenju edukativnih i preventivnih aktivnosti, nadalje nastavljena je realizacija aktivnosti u okviru RIPPO projekta („Razvoj i profesionalizacija prevencije ovisnosti u BiH – RIPPO“), u okviru kojeg su provedene aktivnosti na - realizaciji pilot projekta „Radionice za roditelje djece u riziku“, te učestvovanje u projektu „Iskorak – podrška mladima sklonim rizičnom ponašanju“ koji realizira Asocijacija socijalnih radnika Kantona Sarajevo u saradnju, sa JU "Kantonalmim centrom za socijalni rad" i Srednjom školom za saobraćaj i komunikacije, a koji je finansiran od strane RIPPO fonda.

- **Briga o mladima pripadnicima porodica boračke populacije**

Ministarstvo za boračka pitanja u svom poslovanju realizuje prava propisana Zakonom o dopunskim pravima boraca-branitelja Bosne i Hercegovine („Službene novine Kantona

Sarajevo“, br. 45/12-Prečišćeni tekst i 26/14 i 46/17). Istraživanjem baze podataka, realizuju prava koja se odnose na:

- stipendiranje,
- prvenstvo upisa u obrazovne ustanove i
- pravo na dodjelu jednokratne novčane pomoći u vidu plaćanja troškova vanrednog školovanja i paralelnog samofinansirajućeg studija.

Aktivnosti na realizaciji ovih prava provode se svake godine u skladu sa budžetskim sredstvima planiranim za ove namjene.

➤ **Stipendiranje**

Odredbama Zakona o dopunskim pravima boraca-branitelja Bosne i Hercegovine, definisano je da lica iz člana 1. navedenog Zakona, kao i njihova djeca, imaju pravo na dodjelu stipendije za vrijeme redovnog školovanja i studija u srednjoškolskim i visokoškolskim obrazovnim ustanovama te u skladu sa odredbama Uredbe o načinu i uslovima ostvarivanja prava na dodjelu stipendija borcima-braniteljima Bosne i Hercegovine i njihovoj djeci („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 40/14 – Prečišćeni tekst).

Po Javnom pozivu za školsku 2016/17. godinu, koji je provodio Fond „Ikre“ zaprimljeno je 2.862 zahtjeva, a odobreno je 1.711 stipendija na osnovu bodovanja i 219 stipendija bez bodovanja za stipendiste koji ispunjavaju uvjete po odredbama Uredbe, ukupno u 2016. godini odobreno je 1.930 stipendija. Stipendije bez bodovanja je ostvarilo 219 stipendista i to: VSS – 53 i SSS – 166. Na osnovu bodovanja stipendiju je ostvarilo 1.711 stipendista i to: VSS – 859 i SSS - 852 (u školskoj 2015/16. godini 1.930 korisnika je ostvarilo ovo pravo).

Po Javnom pozivu za školsku 2018/19. godinu, koji je provodio Fond „Ikre“ je zaprimljeno 2854 zahtjeva, a odobreno je 1724 stipendija na osnovu bodovanja i 188 stipendija bez bodovanja za stipendiste koji ispunjavaju uslove po odredbama Uredbe, ukupno u 2018. godini odobreno je 1930 stipendija. Stipendije bez bodovanja ostvarilo je 188 stipendista i to: VSS – 67 i SSS – 121. Na osnovu bodovanja stipendiju je ostvarilo 1724 stipendista i to: VSS – 895 i SSS - 829 (u školskoj 2017/18. godini 1930 korisnika je ostvarilo ovo pravo).

➤ **Prvenstvo upisa u obrazovne ustanove**

Zakonom o dopunskim pravima boraca-branitelja Bosne i Hercegovine propisano je da pod jednakim uvjetima utvrđenim posebnim propisima, lica iz člana 1. ovog Zakona, kao i njihova djeca, imaju pravo na prvenstvo upisa i besplatno školovanje u obrazovnim ustanovama čiji je osnivač ili suosnivač Kanton ili Grad Sarajevo ili općina, te da imaju pravo na besplatno doškolovanje, odnosno prekvalifikaciju radi stjecanja neophodnog stepena obrazovanja koje im je potrebno radi obavljanja određenih poslova, a isto nije u mogućnosti da obavlja poslove na koje je bilo raspoređeno prije nastanka invalidnosti, a da se djeci šehida i poginulih branioca, djeci ratnih vojnih invalida i dobitnika ratnih priznanja i odlikovanja upisanim na visokoškolske ustanove, kao redovni i samofinansirajući studenti, omogućava pravo školovanja na teret Budžeta Kantona, kao i prednost prilikom upisa, posebnom odlukom Vlade Kantona.

U 2016. godini upućeno je 19 preporuka prema obrazovnim institucijama u kojima je traženo osiguranje prvenstva upisa za djecu pripadnika boračke populacije (u 2015. godini upućeno je 35 preporuka za prvenstvo upisa).

U 2018. godini upućene su 33 preporuke prema obrazovnim institucijama u kojima je traženo obezbjeđenje prvenstva upisa za djecu pripadnika boračke populacije (u 2017. godini upućeno je 26 preporuka za prvenstvo upisa).

➤ **Pravo na dodjelu jednokratne novčane pomoći u vidu plaćanja troškova studija**

Članom 62. Zakona definisano je da pravo na dodjelu jednokratne novčane pomoći, u izuzetnim slučajevima, mogu ostvariti djeca pripadnika boračke populacije u vidu: plaćanja troškova vanrednog školovanja i paralelnog samofinansirajućeg u skladu sa odredbama Pravilnika za utvrđivanje prava na dodjelu jednokratne novčane pomoći i prava na osiguranje ogrjeva („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 30/09 - Prečišćeni tekst, 7/11, 30/13 i 14/15).

U 2016. godini za ostvarivanje prava plaćanja troškova školovanja zaprimljeno je 115 zahtjeva, a uplaćena su sredstva za 70 korisnika, i to 24 za srednju školu, 46 na visokoškolskim institucijama, dodiplomski studij 16 i za postdiplomski studij 9 korisnika (u 2015. godini pravo je ostvarilo 62 korisnika).

U 2018. godini za ostvarivanje prava plaćanja troškova školovanja zaprimljeno je 65 zahtjeva. Do trenutka sačinjavanja ovog izvještaja uplaćena su sredstva po osnovu 46 odluka i to 17 za srednju školu i 29 na visokoškolskim institucijama, (u 2017. godini pravo je ostvario 81 korisnik).

Iz prethodno navedenih podataka, može se zaključiti da je zastupljena starosna dob mladih djece srednjoškolskog uzrasta do 19 godina i dob studenata visokoškolskih ustanova Univerziteta Sarajevo. Također, se može zaključiti da je broj zahtjeva daleko veći od odobrenih stipendija.

● **Oblast saobraćaja**

U oblasti socijalne brige mladih, bitno je dodati i aktivnosti Ministarstva saobraćaja Kantona Sarajevo. Fokus ovog ministarstva je usmjeren, manje-više na sve korisnike (kategorije i starosnu strukturu stanovništva) saobraćajne usluge, kako u oblasti javnog prevoza putnika, roba, tako i u odnosu na dostupnost, kapacitivnost, sigurnost mreže cesta i ulica na području Kantona Sarajevo.

Međutim u odnosu na mlade ljude, posebno su tretirani studenti i đaci kroz subvencionirani javni prevoz te osobe sa umanjnim tjelesnim mogućnostima. Iznos subvencije za 2016. godinu je 1.570.000,00 KM i prosječno je mjesečno istu koristilo 6.300 studenata (prosjeak za mjesec oktobar – 6.174 i prosjeak za mjesec april - 6.520). Iznos subvencije za 2018. godinu 1.473.203,00KM za studente i 4.218.210,31KM za učenike osnovnih i srednjih škola.

4.1.3. Analiza problema i potreba

Najveći problemi mladih u ovoj oblasti su sljedeći:

- **nemogućnost mladih da doprinose kućnom budžetu**, a samim tim žive u domaćinstvima gdje su mjesečna primanja ispod 1.600KM, što dovodi do zaključka da njihove porodice raspolažu dosta ograničenim finansijskim sredstvima,
- mladi zbog loše finansijske situacije **ne mogu riješiti stambeno pitanje**,

- osnovni problem javlja se u tome što mlade osobe *nisu definisane kao posebna kategorija* korisnika, a samim tim nema ni sistemskog rješenja za njihovu podršku,
- *ne postoje jedinstvene baze podataka mladih osoba koje su u sistemu dječije i socijalne zaštite*, kao ni drugih mladih osoba, kao osnovnog uvjeta za kreiranje svih politika za zaštitu mladih,
- *nema razvijenih usluga* koje se pružaju u lokalnim zajednicama mladim osobama, *usklađenih prema njihovim potrebama*,
- *nepostojanje koordinacije svih aktera uključenih u rješavanje problema mladih* (obrazovanje, zdravstvo, socijalna i dječija zaštita).

Stambeno zbrinjavanje mladih

Iz Analize potreba i problema mladih u Kantonu Sarajevo, evidentno je da je samo 13% mladih koji su se uspjeli stambeno osamostaliti. Uzrok navedenom je prvenstveno nezaposlenost mladih, a kasnije i nepovoljni uvjeti za rješavanje stambenog pitanja mladih.

Analizirajući trenutnu situaciju, definisani su problemi u navedenoj oblasti, i to:

- nedostajuće lokacije za opremanje infrastrukturom, iz razloga nezainteresovanosti općina da ponude iste i nedostajućih sredstava za opremanje istih,
- nedostatak prostorno-planske dokumentacije, iz razloga neprimjenjivanja zakonskih regulativa,
- nepostojanje dovoljnog broja različitih projekata, čiji je strateški cilj povećati broj mladih sa riješenim stambenim pitanjem,
- visoka cijena kvadratnog metra stana, iz razloga nerealno formiranih cijena i neregulisanog tržišta nekretnina,
- visoke kamatne stope na stambene kredite, iz razloga slabog kreditnog rejtinga države, isključenost učešća Razvojne banke Federacije BiH, slab rad Agencije za bankarstvo i nepostojanje poticajnih kamatnih šema za mlade,
- visoka stopa nezaposlenosti mladih, zbog uništene privrede, spor ekonomski rast privrede, usljed nedovoljnog angažmana nadležnih institucija na jačanju privrede i razvoja, kao i privlačenje stranih investicija, slabo korištenje nepovratnih grantova od stane EU, produkcija kadrova koji ne odgovaraju potrebama tržišta,
- niske plate, zbog visokih dadžbina na plate, veća ponuda od potražnje radne snage,
- loša informisanost mladih o mogućnostima rješavanja stambenog pitanja.

Uzrokom problema smatra se da politike koje se vode ne oslikavaju u cjelosti realne okolnosti i specifičnosti, jer se na tržištu može povoljnije kupiti stan.

Uočeno je da podrška mladima u rješavanju stambenog pitanja uopće nije uključena Strategija razvoja Kantona kao strateški cilj te ovim putem iskazujemo potrebu da se podrška mladima u rješavanju stambenog pitanja postavi kao strateški cilj Kantona i uključi u Strategiju razvoja Kantona Sarajevo.

Također, ističemo problem zakonskog ograničenja kategorije mladih do 35 godina, izuzetno za stambena pitanja te iskazujemo potrebu da se gornji limit podigne na 40 do 45 godina za rješavanje stambenog pitanja, sukladno prilikama i stvarnim stanjem u našoj državi.

Problemi mladih iz socijalno ugroženih kategorija

Potrebno je identifikovati porodice koje se nalaze u stanju socijalne potrebe te djeci i mladima iz tih porodica kroz različite programe omogućiti kvalitetno korištenje slobodnog vremena sa ciljem otkrivanja vlastitih potencijala i prevencije nepoželjnih oblika ponašanja.

Poseban problem predstavljaju **djeca iz porodica sa poremećenim porodičnim odnosima** djeca i mladi koji su zbog roditeljske nebrige zapuštena i zanemarena, djeca i mladi žrtve porodičnog, vršnjačkog i svakog drugog oblika nasilja na čiji razvoj djeluje ili je ugrožen negativnim faktorima u vrijeme njihovog intenzivnog ličnog rasta i razvoja te navedeno ostavlja dugotrajne posljedice. Svakom djetetu čiji je razvoj ometen individualnim ili društvenim razlozima potrebno je pravovremeno identifikovanje uzroka i problema te stručna pomoć u njihovom otklanjanju.

Zbog loše materijalne situacije porodice, roditelji te djece nemaju mogućnost finansiranja vanrednog školovanja djeteta te ono prekida proces svog školovanja, čime mu se i mogućnost osposobljavanja za neko zanimanje, zapošljavanje i osamostaljivanje smanjuje. Neophodno je osigurati sredstva za poticanje mladih koji su prekinuli redovno školovanje da isto mogu nastaviti redovno ili vanredno, jer je to u njihovom najboljem interesu, i ukoliko s njihove strane postoji visoki nivo motivacije. Time bi društvo pokazalo spremnost za reintegraciju mladih koji su u nekom razvojnom periodu došli u situaciju da im je neophodna pomoć društvene zajednice.

Također, u Konvenciji o pravima osoba sa invaliditetom i svim strateškim dokumentima koji tretiraju zaštitu osoba sa invaliditetom, utvrđeno je da osobe sa invaliditetom imaju jednaka prava kao i svi članovi društva. Međutim, u društvu sudionici smo pojava da su osobe sa invaliditetom isključene zbog neprihvatanja od strane sredine u njihovom okruženju. Društvo treba posebno da utječe na osiguranje svih potreba ovih lica i lica kako bi se stepen socijalne isključenosti smanjio.

Kao posebne potrebe u društvu zaštite mladih istaknute su utjecanje na zapošljavanje i stambeno zbrinjavanje mladih nakon njihovog iz rezidencijalnog i hraniteljskog zbrinjavanja. Društvo je dužno provoditi aktivnosti i jače zagovarati potrebne pripreme mladih koji napuštaju sistem javne brige za samostalan život.

Kroz produženu zaštitu vrlo je bitno uključiti same mlade koji ne smiju biti objektom zaštite, već se samostalno moraju boriti za svoj uspjeh, jer samo takav pristup osigurava pretpostavke za pozitivan razvoj slučaja. Pažnju treba skoncentrisati isključivo na konkretna pitanja kao što su početno rješavanje pitanja stanovanja, a prije svega pitanja zaposlenja.

Nadalje, javlja se problem zapošljavanja korisnika koji su bili ovisnici usluga po završetku tretmana:

- stigmatizacija ovisnika i problemi kod zapošljavanja,
- nadležna ustanova kod realizacije projekata zapošljavanja,
- projekti zapošljavanja osoba koje su završile tretman u saradnji sa drugim ustanovama,
- dokvalifikacija i doškolovanje korisnika i njihovo apliciranje za posao,
- pružanje podrške prilikom zapošljavanja.

Većina ovisnika tokom perioda same ovisnosti nije bila u radnom odnosu. Ako uzmemo u obzir da se sa eksperimentisanjem tj. konzumiranjem počinje sa 14-15 godina, mnogi nisu

završili započeto školovanje ili ga uopće nisu ni započeli. Pored navedenog, problem pri zapošljavanju predstavlja i sama ovisnost-bolest. Stigmatizovani su jer se za ovisnost često vezuje kriminal i neke druge nepoželjne radnje, što otežava mogućnost zapošljavanja i daljeg osamostaljivanja za život, jer društvo nema razvijenu svijest i treba raditi na razvoju društvene svijesti i činjenice da ovisnost predstavlja bolest te da nakon prestanka konzumiranja narkotika navedenim osobama treba osigurati adekvatnu zaštitu. U procesu zapošljavanja, bivši ovisnici često trebaju mogućnost da završe započeto školovanje, odnosno mogućnost prekvalifikacije. Sve ovo bi pomoglo u stjecanju vještina koje traži potencijalni poslodavac, ali bi ovim osobama pomoglo i da postanu konkurentnijim na tržištu rada.

Također, problem je i **nedovoljna multisektorska saradnja u educiranju mladih, i to:**

- uspostavljanje naprednije i organizovanije saradnje među ustanovama socijalne zaštite u pripremanju i realizaciji projekata edukacije mladih,
- problem preklapanje poslova i aktivnosti (rad sa istim školama, istim učenicima, slični sadržaji itd.) od strane realizatora projekata - ustanova socijalne zaštite,
- potreba za boljom koordinacijom projekata, kontinuitetom realizacije projekata, edukacijom, odnosno stručnim usavršavanjem osoba koje rade na realizaciji projekata,
- nedostatak finansijskih sredstava za realizaciju pojedinih projekata,
- projekti edukacije mladih, roditelja i nastavnika na polju primarne prevencije ovisnosti o psihoaktivnim supstancama i svakog oblika društveno-neprihvatljivog ponašanja.

Jedan od društvenih fenomena modernog doba koji je u porastu jeste i pojava **bračne i porodične disfunkcionalnosti** te sve veća stopa brakorazvoda. Potrebno je jačati kompetencije mladih za kvalitetan izbor partnera i izgradnju funkcionalnih partnerskih odnosa kako bi se prevenirale bračne i porodične disfunkcionalnosti te unaprijedili partnerski odnosi. U pripremanju i trajanju partnerskih odnosa važno je osvijestiti mlade o pitanjima predrasuda u partnerskim vezama, partnerskim potrebama i očekivanjima, izboru partnera, značaju iskazivanja ljubavi u partnerstvu, partnerskoj komunikaciji, braku i kvaliteti zajednički provedenog vremena.

Problemi mladih pripadnika porodica iz boračke populacije

Kada su u pitanju mladi pripadnici porodica iz boračke populacije, veliki problem predstavlja što je **nedefinisana kategorija mladih u Zakonu**. Veoma bitno je napomenuti da je članom 69. Zakona o dopunskim pravima boraca („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 45/12-Prečišćeni tekst i 26/14), a koji je u vezi sa članom 37. Zakona o pravima branilaca i članova njihovih porodica (Službene novine Federacije BiH, broj: 33/04, 56/05, 70/07, 9/10), propisano da su sva prava ograničena do 25 godina života (ako se te mlade osobe nalaze na redovnom školovanju u protivnom mogu ostvariti prava do navršene 18 godine života). Ove zakonske odredbe su veoma striktne i mladi ne mogu ostvariti mnoga prava koja su predviđena ovim Zakonom (zdravstvena zaštita, novčana pozajmica za otvaranje radnih mjesta, rješavanje stambenog pitanja, besplatna i povlaštena vožnja javnim saobraćajem, itd). U dosadašnjem radu Ministarstva za boračka pitanja, ustanovljeno je da na školovanje mladih ljudi, djece pripadnika boračke populacije, u velikoj mjeri utječu razlozi ekonomsko-socijalne prirode. Također, iz prethodno prezentovanih podataka, može se zaključiti da je broj djece pripadnika boračke populacije kojima je potrebna stipendija za školovanje mnogo veći od odobrenih budžetskih sredstava za ove namjene u ovoj a i u prethodnim godinama. Kao jedan od problema ustanovljen je i nedostatak kriterija za ostvarivanje prioriteta za prijem u radni odnos šehidske djece i drugih pripadnika boračke populacije kao prioriteta u zapošljavanju.

4.1.4. Strateški ciljevi, rezultati, mjere, provođenje i nadležnost

Na osnovu analiziranog trenutnog stanja u oblasti socijalne brige mladih, potrebama i problemima mladih u ovoj oblasti ustanovljenim provedenim istraživanjem, navedeni su najprioritetniji problemi za rješavanje i predloženi su sljedeći strateški ciljevi, mjere, period provođenja, nadležnost i željeni rezultati:

Problem 1: Mladi zbog loše finansijske situacije nisu u mogućnosti osigurati sredstva za rješavanje stambenog pitanja, odnosno ne postoji dovoljno programa i projekata za podršku mladima po ovom pitanju.

Cilj 1: Mladima Kantona Sarajevo omogućeni bolji uvjeti za rješavanje stambenog pitanja.

Željeni rezultati: Povećan broj mladih koji su pod povoljnijim uvjetima riješili stambeno pitanje.

Problem 2: Mladi iz socijalnih kategorija su diskriminirani u društvu i potrebno je sistemski urediti uključenost u sisteme socijalne zaštite, obrazovanja, zdravstva, prostornog uređenja i pružatelja socijalnih usluga.

Cilj 2: Mladi iz socijalnih kategorija uživaju jednaka prava i nisu diskriminirani u društvu.

Željeni rezultati: Uspostavljeni programi koji utiču na smanjenje diskriminacija mladih iz socijalnih kategorija u društvu, unaprijediti međuresorna i međusektorska saradnja svih učesnika prema mladima u sistemima socijalne zaštite, obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva, prostornog uređenja i pružatelja socijalnih usluga na svim nivoima.

Problem 3: Mladi u stanju socijalne potrebe nisu dovoljno uključeni u sistem obrazovanja, s obzirom da nemaju dovoljnu podršku vlasti u rješavanju svojih potreba.

Cilj 3: Mladi u stanju socijalne potrebe imaju jednake uvjete za adekvatan rast, razvoj, odgoj i obrazovanje.

Željeni rezultati: Uspostaviti sistem uključivanja djece koja su isključena iz procesa srednjeg i visokog obrazovanja zbog lošeg socijalnog statusa, mladima u stanju socijalne potrebe dostupni programi finansijske podrške, povećan broj mladih bez roditeljskog staranja koji su stambeno zbrinuti.

Problem 4: Neprimjenjivanje u punom obimu Zakona o dopunskim pravima boraca – branitelja Bosne i Hercegovine prilikom upisa na visokoškolske ustanove, nedovoljne mogućnosti za stjecanje stipendija, programa za zapošljavanje, stambenog zbrinjavanja i dr.

Cilj 4: Mladi iz boračkih porodica imaju jednake mogućnosti za bolji ekonomsko-socijalni status.

Željeni rezultati: Puna primjena Zakona o dopunskim pravima boraca-branitelja Bosne i Hercegovine prilikom upisa na javne visokoškolske ustanove, unaprijediti sistem stipendija za mlade pripadnike porodica boračke populacije, izrađen Program mjera za poticaj zapošljavanja boračke populacije u Kantonu Sarajevo kroz mjeru podrške pojedincima zadrugarima ili zadrugama putem sufinansiranja.

4.1.5. TABELARNI PRIKAZ: Socijalna briga mladih

Strateški ciljevi, rezultati, mjere, period provođenja, nadležna institucija za provođenje mjera te partneri u provedbi i realizaciji aktivnosti navedeni su u Tabeli 3. u nastavku:

Tabela 3.

Strateški ciljevi	Željeni rezultati	Mjere	Period provođenja	Nadležna institucija	Partneri u provedbi
1. Mladima Kantona Sarajevo omogućeni bolji uvjeti za rješavanje stambenog pitanja.	1.1. Povećan broj mladih koji su pod povoljnijim uvjetima riješili stambeno pitanje.	1.1.1. Kontinuirano provođenje postojećih programa za stambeno zbrinjavanje mladih i iznalaženje novih modela	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo	*
		1.1.2. Donošenje kriterija za podršku mladim bračnim parovima, visokoobrazovanim mladima, mladima sa posebnim potrebama, omladini iz šehidskih porodica pri kupovini prvog stana ili kuće, po uvjetima pristupačnim za mlade	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo	
		1.1.3. Promocija programa za rješavanje stambenog pitanja mladih	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo	*

2. Mladi iz socijalnih kategorija uživaju jednaka prava i nisu diskriminirani u društvu.	2.1. Uspostavljeni programi koji utiču na smanjenje diskriminacije mladih iz socijalnih kategorija u društvu.	2.1.1. Unaprijediti programe finansiranja mladih iz socijalnih kategorija u skladu sa pravima definisanim zakonima.	2020.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	
		2.1.2. Informisati mlade o njihovim pravima definisanim zakonom.	2020.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	
		2.1.3. Kreiranje programa i obuka direktne podrške mladih iz osjetljivih grupa.	2020.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	
	2.2. Unaprijediti međuresorna i međusektorska saradnja svih učesnika prema mladima u sistemima socijalne zaštite, obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva, prostornog uređenja i pružatelja socijalnih usluga na svim nivoima.	2.2.1. Uspostava interesornog stručnog tijela za razvoj i podršku programima namijenjenim mladima u socijalnoj potrebi.	2020.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	-Kantonalna ministarstva
3. Mladi u stanju socijalne potrebe imaju jednake uvjete za adekvatan rast, razvoj, odgoj i obrazovanje.	3.1. Uspostaviti sistem uključenja djece koja su isključena iz procesa srednjeg i visokog obrazovanja zbog lošeg socijalnog statusa.	3.1.1. Unapređenje mehanizama i kreiranje programa omogućavanja sufinansiranja školarina i stipendija za mlade u stanju socijalne potrebe.	2020.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	

	3.2. Mladima u stanju socijalne potrebe dostupni programi finansijske podrške.	3.2.1. Unapređenje programa dodjele sredstava mladima iz porodica u stanju socijalne potrebe.	2020.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	*
		3.2.2. Kreiranje programa za zapošljavanje mladih koji su članovi porodica u stanju socijalne potrebe.	2020.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	JU „Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo“ Sarajevo
	3.3. Povećan broj mladih bez roditeljskog staranja koji su stambeno zbrinuti.	3.3.1.Subvencioniranje mladih bez roditeljskog staranja od strane nadležnih vladinih institucija.	2020.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	*
		3.3.2.Ostvarivanje saradnje sa organizacijama civilnog društva koja se bave podrškom mladih bez roditeljskog staranja.	2019.	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo	
4. Mladi iz boračkih porodica imaju jednake mogućnosti za bolji ekonomsko-socijalni status.	4.1.Puna primjena Zakona o dopunskim pravima boraca-branitelja Bosne i Hercegovine prilikom upisa na javne visokoškolske ustanove.	4.1.1. Uspostavljanje saradnje i protokola saradnje za rad s mladima boračkih porodica svih nadležnih institucija u skladu sa Zakonom o dopunskim pravima boraca-branitelja Bosne i Hercegovine.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo za boračka pitanja Kantona Sarajevo	Organizacione jedinice Univerziteta u Sarajevu
	4.2. Unaprijediti sistem stipendija za mlade pripadnike porodica boračke populacije.	4.2.1.Uspostavljanje naprednijeg sistema stipendiranja mladih pripadnika porodica boračke populacije.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo za boračka pitanja Kantona Sarajevo	*

	4.3. Izrađen Program mjera za poticaj zapošljavanja boračke populacije u Kantonu Sarajevo kroz mjeru podrške pojedincima zadrugarima ili zadrugama putem sufinansiranja .	4.3.1. Definisane kriterija za poticaj i zapošljavanje šehidske djece i drugih pripadnika boračke populacije.	2019. – 2020.	Ministarstvo za boračka pitanja Kantona Sarajevo	JU „Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo“

31

³¹ Ministarstvo finansija će u skladu sa Pravilnikom o proceduri za izradu izjave o fiskalnoj procjeni zakona, drugih propisa i akata planiranja na budžet („Službene novine Federacije BiH“, broj 34/16 i 15/18) dati svoje mišljenje na akcione planove koji će sadržavati potrebni iznos sredstava za određene godine ali će konačno odobrena sredstva biti definisana u usvojenom budžetu date godine u skladu sa fiskalnim kapacitetom Kantona Sarajevo i prioritetima Vlade Kantona Sarajevo.

4.2. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Cilj: Svi mladi Kantona Sarajevo koriste učinkovitu zdravstvenu zaštitu čiji sistem omogućava adekvatno čuvanje i redovnu kontrolu zdravlja, uz primjenu zdravog načina ponašanja i preuzimanja odgovornosti za sopstveno zdravlje. Sistem posebno vodi brigu o mladima sa invaliditetom te mladima iz posebno osjetljivih, marginalizovanih i socijalno ugroženih grupa.

4.2.1. Analiza stanja

Zdravlje mladih je ulog u budućnost, a zdrav podmladak je garancija socijalnog, ekonomskog, kulturnog i svakog drugog razvoja i napretka jedne zemlje. Mladi, kao vulnerabilna populaciona skupina, zahtijevaju posebnu pažnju u očuvanju i unapređenju zdravlja, a bolje zdravlje školske djece i mladih može se postići samo multisektorskim naporima. Danas sve značajnije mjesto u patologiji mladih zauzimaju poremećaji i bolesti povezane s određenim ponašanjima, navikama i stilovima života (prekomjerno konzumiranje alkohola, duhana i duhanskih proizvoda, uživanje psihoaktivnih supstanci, rizično seksualno ponašanje i spolno prenosive bolesti, neadekvatna tjelesna aktivnost, kvaliteta prehrane, poremećaji uzimanja hrane, traumatizam, psihosocijalni problemi te posljedice prometnih nesreća. Isto tako, različiti oblici zlostavljanja i zanemarivanja mladih su ozbiljan javnozdravstveni problem.

U Federaciji Bosne i Hercegovine ima 15 zakona koji regulišu zdravlje, uključujući i Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine, koji se u određenim članovima bavi pitanjem zdravlja mladih. Sljedeći zakoni u Federaciji Bosne i Hercegovine regulišu zdravlje mladih:

- Zakon o zdravstvenoj zaštiti³² - uređuje nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine i kantona u oblasti zdravstvene zaštite.
- Zakon o zdravstvenom osiguranju³³ - uređuje zdravstveno osiguranje djece i mladih kroz pripadnost porodici osiguranika, te obavezno zdravstveno osiguranje do 15 godina starosti. Mladi ljudi iznad 15 godina mogu ostvariti zdravstveno osiguranje preko pripadnosti porodici osiguranika do svoje 26. godine ukoliko imaju status redovnog učenika ili studenta.
- Zakon o ograničenoj upotrebi duhana i duhanskih prerađevina³⁴ - ovim zakonom zabranjena je upotreba duhana i duhanskih proizvoda u odgojno-obrazovnim ustanovama, ustanovama za smještaj i boravak djece i studenata, zdravstvenim ustanovama, socijalnim ustanovama te drugim javnim ustanovama. Zabranjeno je prodavati duhanske proizvode osobama mlađim od 15 godina.

Na državnom nivou koordinacija o pitanju zdravstva vrši se u okviru Sektora za zdravstvo Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine.

U Federaciji Bosne i Hercegovine zdravstvo je decentralizovano i većina nadležnosti, funkcija i odgovornosti prenesena je na kantone. Federalno ministarstvo zdravstva uspostavlja okvirne zakone na nivou Federacije Bosne i Hercegovine, utvrđuje potrebe za zdravstvenim ulogama i ima koordinirajuću ulogu u odnosu na kantone.

Kantonalna ministarstva zdravstva zadužena su za specifičnu legislativu o zdravstvu na nivou kantona.

³² „Službene novine FBiH”, br. 46/10 i 75/13.

³³ „Službene novine FBiH”, br. 30/97, 7/02, 70/08 i 48/11.

³⁴ „Službene novine FBiH”, br. 50/11.

Sa stanovišta zdravstvene službe, skupine mladih u dobi od 15 do 19 i od 20 do 29 godina, bitno se razlikuju po svojim biološkim i sociološkim obilježjima. Mladi od 15 do 19 godina su skupina koja se još nalazi u periodu rasta i razvoja, kako tjelesnog tako i psihičkog, većina je u procesu organizovanog sistema odgoja i obrazovanja i vezana je uz porodicu. Skupina mladih od 20 do 29 godina je u procesu daljnjeg obrazovanja, rada ili traženja posla, ekonomskog osamostaljivanja i osnivanja vlastitih porodica.

S obzirom na zahtjeve i potrebe različitih dobnih skupina mladih, potreban je i specifičan pristup zdravstva za ovu populaciju. U dokumentu Federalnog ministarstva zdravstva „Politika, zdravlje i mladi u FBiH“ navedeno je da se Federacija BiH zalaže da svi mladi imaju pravo na ravnopravan pristup zdravstvenoj zaštiti bez obzira na spol, rasu, jezik, vjeru, seksualnu orijentaciju, naciju, političko ili drugo mišljenje, ili psihičko, fizičko i socijalno stanje. U skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti³⁵, u ovom dokumentu je navedeno da usluge zdravstvene zaštite za mlade moraju biti pristupačne, lako dostupne, povjerljive, prihvatljive i kvalitetne. Također je navedeno da svi mladi trebaju imati osiguranu zdravstvenu zaštitu bez obzira na osnov zdravstvenog osiguranja, uz razvoj prijateljskog pristupa mladima uz razvijanje programa koji će uključivati mlade i pomagati im pri očuvanju zdravlja, planiranju i očuvanju vrijednosti porodice.

Zdravstveno osiguranje djece i mladih je regulisano Zakonom o zdravstvenom osiguranju³⁶. Djeca osiguranika su zdravstveno osigurana do navršene petnaeste godine života, a ako su na srednjem odnosno visokom školovanju, do kraja školovanja, a najduže do navršene 26. godine života. Naime, u slučaju da se radi o redovnom studentu čije školovanje, prema pravilima visokoškolske ustanove koju student pohađa, traje do 26. godine života, koji nije osiguran po nekom drugom osnovu, zdravstveno osiguranje preuzima Ministarstvo obrazovanja, nauke i mladih Kantona Sarajevo.

Nezaposleni mladi imaju pravo na zdravstveno osiguranje preko JU „Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo“ ako su se prijavili ovoj službi u roku od 90 dana nakon završetka školovanja, u skladu sa članom 19. tačka 12. alineja 6. Zakona o zdravstvenom osiguranju. Nedostatak ovog zakona je u ograničavanju roka za prijavu na evidenciju kao nezaposlenog lica kod nadležne službe za zapošljavanje. Kao posljedica neinformisanosti mladih najčešće dolazi do propuštanja propisanog roka, čime se uskraćuje pravo nezaposlenim mladima na zdravstveno osiguranje koje nemaju ni po jednom zakonskom osnovu.

Problem kod korištenja usluga zdravstvene zaštite upravo imaju mladi koji nemaju zdravstveno osiguranje ni po jednom zakonskom osnovu kao što su domaćice, osobe koje se blagovremeno nisu prijavile JU „Službi za zapošljavanje Kantona Sarajevo“, osobe koje rade „na crno“ tj. poslodavac im ne uplaćuje poreze i doprinose itd.

4.2.2. Aktivnosti kantonalnih institucija usmjerene na zdravstvenu zaštitu mladih

Odlukom o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava (Službene novine Federacije BiH“, broj: 21/09) utvrđuje se minimalni obim prava obaveznog zdravstvenog osiguranja. Paket zdravstvenih prava se osigurava pod jednakim uvjetima svim osiguranim licima na teritoriji FBiH. Pored toga, ovom odlukom se osigurava paket zdravstvenih prava za neosigurana lica. Bitno je naglasiti da neosigurana djeca i mladi do 18 godina starosti, kao i

³⁵ „Službene novine FBiH“ br. 46/10 i 75/13.

³⁶ „Službene novine FBiH“ br. 30/97, 7/02, 70/08 i 48/11.

školska djeca i studenti na redovnom školovanju do navršениh 26 godina starosti imaju ista prava kao i osigurana lica. Prava za ova lica finansiraju se iz sredstava budžeta kantona ili općine prema mjestu zadnjeg prebivališta neosiguranog lica.

Odlukom o utvrđivanju većeg obima zdravstvenih prava, kao i osnovama, kriterijima i mjerilima za ugovaranje po osnovu obaveznog zdravstvenog osiguranja sa zdravstvenim ustanovama sa područja Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 37/09), za pojedine segmente zdravstvene zaštite, utvrđen je i veći obim prava u odnosu na osnovni paket zdravstvenih prava.

Zdravstvena zaštita mladih u Kantonu Sarajevo organizaciono je uređena tako da se o ovoj populaciji vodi specifična briga. Specijalizovane zdravstvene usluge mladima pružaju se u odgovarajućim zdravstvenim ustanovama, i to:

- zaštita reproduktivnog zdravlja žena i materinstva kroz službu za planiranje porodice,
- tretman bolesti ovisnosti kroz programe prevencije, ranog otkrivanja poremećaja ponašanja vezanih za zloupotrebu psihoaktivnih supstanci, kao i programe liječenja i rehabilitacije ovisnika o navedenim supstancama,
- zaštita mentalnog zdravlja kroz centre za mentalno zdravlje u zajednici i
- poremećaj ishrane kroz savjetovalište za poremećaj ishrane.

U Kantonu Sarajevo vrši se raspoređivanje mladih zdravstvenih radnika sa stečenom srednjom stručnom spremom na obavljanje obaveznog pripravničkog staža u zdravstvenim ustanovama, što pripravniku omogućava da odmah poslije završenog školovanja, bez bespotrebnog čekanja, pristupi osposobljavanju za samostalan rad. Također, nakon obavljenog pripravničkog staža, organizuje se polaganje stručnog ispita za ovu populaciju, kada ispitna komisija vrši provjeru znanja kandidata. Bitno je istaći da ovi mladi zdravstveni radnici stižu pravo na samostalan rad u struci, tek nakon položenog stručnog ispita. Prosječan broj mladih koji u toku godine ostvare spomenuto pravo je 500 kandidata.

Mladi danas odrastaju u vremenu u kojem su izloženi različitim supstancama i pojavama, koje izazivaju ovisnost ili su rizični za njihov zdrav razvoj. Poznato je da su adolescenti, zbog specifičnosti razvojne faze, sklonosti rizicima i eksperimentisanju, najrizičnija grupa za usvajanje i razvoj ovisničkog ponašanja. S tim u vezi, provedeno je istraživanje **Kantonalne javne ustanove „Porodično savjetovalište“** zajedno sa Udruženjem za prevenciju ovisnosti NARKO-NE kako bi se procijenilo u kojoj mjeri je prisutan problem ovisnosti u našoj zemlji i u kojoj mjeri je potrebno djelovati na prevenciji ovisnosti i promociji zdravih stilova života. Cilj ovog istraživanja bio je stjecanje uvida u aktivnosti kockanja i korištenja interneta te ispitivanje pušačkih navika, navika konzumiranja alkohola i korištenja marihuane među djecom i mladima, kao i istraživanje eventualnih razlika među djecom i mladima s obzirom na ključna osobna obilježja, a u svrhu kreiranja projekata primarne prevencije ovih društvenih pojava.

Rezultati istraživanja pokazali su da veliki procenat učenika (99,8%) koristi internet, što upućuje na popularnost ovog medija među djecom i mladima, koji postaje glavna aktivnost i način provođenja slobodnog vremena, što ukazuje na značaj utjecaja koji ovaj medij ima na socijalizaciju djece i predstavlja dovoljan argument da se ovoj temi posveti značajna pažnja. Najveći broj njih ima pristup internetu preko svog mobitela, pri čemu su online 24 sata dnevno. Najalarmantniji podatak u ovom istraživanju jeste da 21,7% učenika iskazuje znakove razvoja ovisnosti o internetu. Kada su u pitanje ostale pojave koje su ispitane ovim

istraživanjem, generalno se može zaključiti da u nedostatku kvalitetnih sadržaja za provođenje slobodnog vremena, mladi mogu posegnuti za nekim sredstvima i ponašanjima koja izazivaju ovisnost ili rizična ponašanja, što upućuje na to da je potrebno provođenje preventivnih aktivnosti. Prema mišljenju ispitanika, najveći problem djece i mladih predstavlja prekomjerna upotreba interneta, zatim slijede pušenje cigareta, pušenje marihuane, kockanje, konzumiranje alkohola te pušenje nargila.

4.2.3. Analiza problema i potreba

- ***Mladi nemaju zdravstveno osiguranje***

Najveći problem u Kantonu Sarajevo je što svi mladi nemaju zdravstveno osiguranje, iako je Odlukom o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava (Službene novine Federacije BiH“ broj 21/09) utvrđen paket zdravstvenih prava za neosigurane osobe i utvrđeno je da se ova prava finansiraju iz sredstava budžeta kantona ili općine prema mjestu zadnjeg prebivališta neosiguranog lica.

Istraživanje je pokazalo da je 45% mladih Kantona Sarajevo osigurano preko roditelja/staratelja, dok 3% mladih nema ili ne zna da li ima zdravstveno osiguranje. Preko biroa za zapošljavanje osigurano je 20% mladih, međutim veliki problem je što je članom 19. Zakona o zdravstvenom osiguranju propisan rok od 90 dana za prijavu na biro za zapošljavanje po završetku školovanja radi stjecanja zdravstvenog osiguranja u statusu nezaposlenog lica. Samim tim, mladi nisu dovoljno informisani o ovom roku te često budu primorani da nemaju zdravstveno osiguranje dok ne nađu zaposlenje s obzirom da zakasne sa prijavom. Posebne aktivnosti treba usmjeriti na pojačanje inspeksijskih mjera prema poslodavcima koji zloupotrebljavaju mladu radnu snagu ne plaćujući za njih redovne poreze i doprinose iz radnog odnosa, zbog čega je dosta mladih zdravstveno neosigurano iako je u radnom odnosu.

- ***Neinformisanost mladih o zdravstvenim uslugama namijenjenim za mlade***

Oko 29% mladih ne zna postoje li u njihovim lokalnim zajednicama zdravstvene usluge koje su posebno namijenjene mladima, dok je čak 61% mladih mišljenja da takvih usluga nema. S tim u vezi, mladi su nedovoljno informisani o uslugama koje su organizovane i namijenjene isključivo ovoj populaciji te iste i ne koriste.

- ***Edukativni programi promocije zdravlja***

Istraživanje o potrebama i problemima mladih u Kantonu Sarajevo pokazuje da 39% mladih žena nikada nije obavilo ginekološki pregled, 41% mladih su aktivni pušači duhanskih proizvoda, da su intimni odnosi i reproduktivno zdravlje tabu tema, ali i da procenat kada je riječ o konzumiranju opojnih supstanci treba uzeti sa rezervom. Svakako da je nedostatak programa promocije zdravlja i prevencije rizičnog ponašanja mladih kao što su: rekreativne/fizičke aktivnosti, reproduktivno zdravlje, intimni odnosi, seksualno zdravlje, konzumiranje alkohola, psihoaktivnih supstanci, duhana i duhanskih prerađevina, nargila/vodenih lula, itd.

- ***Pretilost mladih***

Na osnovu istraživanja³⁷ koje je provedeno na području Kantona Sarajevo, u kojem su učestvovala ukupno 7.644 učenika srednjih škola, zabilježen je veliki broj djece sa povećanom tjelesnom masom. Od ukupnog broja učenika obuhvaćenih ovim istraživanjem 22,2% (1.700) ih je pretilo, s tim da se može primijetiti da je pretilost u većoj mjeri zastupljena kod dječaka (24,9%). Prema rezultatima, svako treće dijete ima poremećaj uhranjenosti, s tim da je bolja situacija u srednjim nego u osnovnim školama.

4.2.4. Strateški ciljevi, rezultati, mjere, provođenje i nadležnost

Na osnovu analiziranog trenutnog stanja u oblasti zdravstvene zaštite mladih, potrebama i problemima mladih u ovoj oblasti ustanovljenim provedenim istraživanjem, navedeni su najprioritetniji problemi za rješavanje i predloženi su sljedeći strateški ciljevi, mjere, period provođenja, nadležnost i željeni rezultati u oblasti obrazovanja:

Problem 1: Neinformisanost mladih o resursima i njihovim pravima i obavezama u vezi sa korištenjem zdravstvene zaštite.

Cilj 1: Mladi Kantona Sarajevo aktivno koriste sve raspoložive resurse zdravstvenog sistema.

Željeni rezultati: Omogućeni su mehanizmi prilagođeni mladima koji pružaju kvalitetne informacije o zdravlju mladih kao i o pravima i obavezama u vezi sa korištenjem zdravstvene zaštite, mladima omogućeni programi za prihvatanje i usvajanje zdravih stilova života. Standardizovani programi promocije zdravlja i prevencija spolno prenosivih bolesti i unapređenje reproduktivnog zdravlja mladih, unaprijeđeni mehanizmi podrške mladih, roditelja i nastavnika po pitanju mentalnog zdravlja mladih.

Problem 2: Određeni broj mladih nije zdravstveno osigurano s obzirom da ne ispunjava uvjete ni po jednom zakonskom osnovu.

Cilj 2: Mladi Kantona Sarajevu znaju na koji način mogu ostvariti kvalitetne i sigurne zdravstvene usluge u Kantonu Sarajevo.

Željeni rezultati: Mladi Kantona Sarajevo ostvaruju pravo na zdravstveno osiguranje.

Problem 3: Neinformisanost i neznanje mladih o štetnosti i zloupotrebi opojnih droga.

Cilj 3: Mladi su upoznati o potrebi samozaštite od štetnih utjecaja narkotičkih sredstava i konzumiranju opojnih droga.

Željeni rezultat: Smanjen broj mladih koji konzumiraju opojna sredstava i očuvano zdravlje populacije mladih.

Problem 4: Neinformisanost i neznanje mladih o značaju zdravog načina života.

Cilj 4: Mladi aktivno koriste programe prevencije pretilosti i svjesni su dugoročnih problema koje pretilost donosi.

Željeni rezultati: Smanjen broj mladih sa povećanom tjelesnom masom.

³⁷ Istraživanje provelo Udruženje „Sport i zdravlje“ u 2017. godini.

4.2.5. TABELARNI PRIKAZ: Zdravstvena zaštita mladih

Strateški ciljevi, rezultati, mjere, period provođenja, nadležna institucija za provođenje mjera te partneri u provedbi i realizaciji aktivnosti navedeni su u Tabeli 4. u nastavku:

Tabela 4.

Strateški cilj	Željeni rezultat	Mjere	Period provođenja	Nadležna institucija	Partneri u provedbi
1.Mladi Kantona Sarajevo aktivno koriste sve raspoložive resurse zdravstvenog sistema.	1.1.Omogućeni su mehanizmi prilagođeni mladima koji pružaju kvalitetne informacije o zdravlju mladih kao i o pravima i obavezama u vezi sa korištenjem zdravstvene zaštite.	1.1.1. Informisanje mladih o zdravstvenim uslugama i zaštiti zdravlja mladih na njima prihvatljiv način.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo	-Zavod zdravstvenog osiguranja KS -JU Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo
		1.1.2. Unapređenje pristupa zdravstvenog osoblja mladima na njima prihvatljiviji način.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo	
	1.2. Mladima omogućeni programi za prihvatanje i usvajanje zdravih stilova života.	1.2.1. Izrada programa promocije zdravih stilova života kod mladih.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo	Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo
		1.2.2.Promocija zdravih stilova života među mladima.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
	1.3. Standardizovani programi promocije zdravlja i prevencije spolno prenosivih bolesti i unapređenje reprodukcije zdravlja mladih.	1.3.1.Izraditi programe informisanja i pronalaženje načina prevencije bolesti uz edukaciju roditelja i nastavnika.	2020. – 2023.	Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo

		1.3.2. Sačiniti programe edukacije mladih vezano za prevenciju spolno prenosivih infekcija i unapređenje reproduktivnog zdravlja.	2019.-2023.	Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo	JU Zavod za zdravstvenu zaštitu žena i materinstva Kantona Sarajevo
	1.4. Unaprijeđeni mehanizmi podrške mladih, roditelja i nastavnika po pitanju mentalnog zdravlja mladih.	1.4.1. Sačiniti programe edukacije mladih, roditelja i nastavnika za unapređenje mentalnog zdravlja mladih uz razvijanje kapaciteta centara za mentalno zdravlje.	2019.-2023.	Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo	Centri za mentalno zdravlje u sastavu JU „Dom zdravlja Kantona Sarajevo“
2. Mladi Kantona Sarajevu znaju na koji način mogu ostvariti kvalitetne i sigurne zdravstvene usluge u Kantonu Sarajevo.	2.1. Mladi Kantona Sarajevo ostvaruju pravo na zdravstveno osiguranje.	2.1.1. Sačiniti procjenu broja zdravstveno neosiguranih mladih osoba.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019 - 2023	Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo	-Zavod zdravstvenog osiguranja KS -JU Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo
		2.1.2. Kreirati brošure o načinu ostvarivanja prava mladih na zdravstveno osiguranje.	2019.-2023.	Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo	
		2.1.3. Osigurati finansijska sredstva za zdravstveno osiguranje svih mladih.	2019.-2023.	Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo	*
		2.1.4. Obrazovne ustanove informišu mlade o zakonskom roku prijave na biro za zapošljavanje Kantona Sarajevo od 90 dana kako bi stekli pravo na zdravstveno osiguranje.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.- 2023.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo

3. Mladi su upoznati o potrebi samozaštite od štetnih utjecaja narkotičkih sredstava i konzumiranju opojnih droga.	3.1. Smanjen broj mladih koji konzumiraju opojna sredstava i očuvano zdravlje populacije mladih.	3.1.1. Održavanje stručnih predavanja o učinku i zakonskim posljedicama konzumiranja opojnih psihoaktivnih supstanci na organizam uključujući i konzumiranja nargile.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
		3.1.2. Pojačan angažman nadležnih organa na kontroli ugostiteljskih objekata i poštivanja zakonskih obaveza (zabrana točenja alkohola i konzumiranja nargila kod malolj.osoba)	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo	Kantonalna uprava za inspeksijske poslove KS
4. Mladi aktivno koriste programe prevencije pretilosti i svjesni su dugoročnih problema koje pretilost donosi.	4.1. Smanjen broj mladih sa povećanom tjelesnom masom.	4.1.1. Promocija zdravih stilova života koji će doprinijeti zdravijim načinima života mladih.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
		4.1.2. Povećati tjelesnu aktivnost mladih kroz formalno i neformalno obrazovanje.	2019.-2023.	Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona
		4.1.3. Izraditi brošure o ishrani i programe prevencije gojaznosti kod mladih u srednjim školama.	2020-2023	Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona
		4.1.4. Donošenje Pravilnika o ishrani u osnovnim i srednjim školama KS.	2019.-2020.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona	Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo

38

³⁸ Ministarstvo finansija će u skladu sa Pravilnikom o proceduri za izradu izjave o fiskalnoj procjeni zakona, drugih propisa i akata planiranja na budžet („Službene novine Federacije BiH“, broj 34/16 i 15/18) dati svoje mišljenje na akcione planove koji će sadržavati potrebni iznos sredstava za određene godine ali će konačno odobrena sredstva biti definisana u usvojenom budžetu date godine u skladu sa fiskalnim kapacitetom Kantona Sarajevo i prioritetima Vlade Kantona Sarajevo.

4.3. KULTURA I SPORT MLADIH

Cilj: Mladi Kantona Sarajevo aktivno sudjeluju u kreiranju i koriste kulturne, sportske i umjetničke sadržaje.

4.3.1. Analiza stanja

4.3.1.1. Oblast kulture

Kultura kao kompleksna društvena pojava obuhvata oblast duhovnog i materijalnog stvaralaštva i igra važnu ulogu u odgoju i obrazovanju, očuvanju kulturne tradicije i vrijednosti društva, te bitno utječe na nadgradnju svake ličnosti.

Djelovanje mladih u kulturi jedan je od osnovnih elemenata identiteta mladih i iznimno važno područje njihove afirmacije, komunikacije i stila života. To je zapravo područje kroz koje mladi kritički preispituju tradicionalne kulturne obrasce i naslijeđe kao dio svog identiteta. Stvarajući nove obrasce i estetiku, kreiraju prostor za vlastito prepoznavanje i djelovanje.

Nerijetko se pod pojmom kulture mladih podrazumijeva alternativno i izvaninstitucionalno kulturno stvaralaštvo mladih, no ti su segmenti tek jedan dio kulture mladih, jer u nju spadaju i mnogi oblici institucionalnog kulturnog i umjetničkog stvaranja kroz koje se nastoji afirmirati puno veći broj mladih. Poduprijeti kreativnost, osnažiti maštu, potaknuti znatiželju i potrebu za stjecanjem novih znanja kod mladih je vizija i zadatak edukativne djelatnosti.

Sarajevo, kao glavni grad BiH, ima razvijenu mrežu kulturnih institucija počevši od javnih ustanova do nevladinih institucija te je ne samo centar unutar BiH već i regije. U toku godine u Sarajevu se organizuje više od 1.000 kulturnih dešavanja: izložbe, koncerti, predstave, radionice, performansi i sl., što govori da populacija mladih ima mogućnost da se uključi u neku organizaciju ili da je posjećuje.

U skladu sa nadležnostima u Kantonu Sarajevo i ustanovama koje su u resoru Ministarstva kulture i sporta, osigurani su uvjeti za djelovanje kroz rad trinaest javnih ustanova iz oblasti kulture i to:

1. Javna ustanova „Bosanski kulturni centar Kantona Sarajevo“,
2. Javna ustanova „Biblioteka Sarajeva“,
3. Javna ustanova „Collegium artisticum“,
4. Javna ustanova „Historijski arhiv Sarajevo“,
5. Javna ustanova „Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo“,
6. Javna ustanova „Kamerni teatar 55“,
7. Javna ustanova „Narodno pozorište Sarajevo“,
8. Javna ustanova „Međunarodni teatarski festival scena - MESS“,
9. Javna ustanova „Pozorište mladih“,
10. Javna ustanova „Sarajevska filharmonija“,
11. Javna ustanova „Sarajevski ratni teatar - SARTR“,
12. Javna ustanova „Muzej Sarajeva“,
13. Javna ustanova Muzej „Alija Izetbegović“.

Zakonski i podzakonski akti koji se primjenjuju, a koji se direktno ili indirektno tiču mladih ljudi su:

- Zakon o ustanovama ("Službeni list R BiH", br. 6/92, 8/93 i 19/94),
- Zakon o arhivskoj djelatnosti „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 50/16,
- Zakon o bibliotečkoj djelatnosti „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 4/99,
- Zakon o estradnoj djelatnosti „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 17/01,
- Zakon o istaknutim samostalnim umjetnicima djelatnosti „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 45/15 ,
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti kulturne baštine „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 37/08,
- Zakon o javnim skijalištima „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 54/12,
- Zakon o muzejskoj djelatnosti „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 13/17,
- Zakon o pozorišnoj djelatnosti „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 42/13 i 6/16,
- Zakon o muzejskoj djelatnosti „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 13/17,
- Zakon o sportu - Prečišćen tekst „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 45/12,
- Zakon o sprječavanju nasilja i nedoličnog ponašanja „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 7/07 i 23/07 - ispravka,
- Zakon o zaštiti kulturne baštine „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 37/08 i 2/00,
- Pravilnik o kriterijumima za podršku finansiranju javnog interesa u sportu Kantona Sarajevo „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 9/19
- Pravilnik o nagrađivanju nalazača dobara baštine „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 14/02,
- Pravilnik o procedurama i kriterijumima za izbor korisnika sredstava tekućih grantova MKiS KS za oblast kulture i umjetnosti „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 8/17,
- Pravilnik o sigurnosti na uređenim kupalištima „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 28/17,
- Pravilnik o tehničkim i kadrovskim uslovima za vršenje arheoloških istraživanja „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 9/02,
- Pravilnik o uvjetima za obavljanje matičnih poslova bibliotečke djelatnosti „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 5/00,
- Pravilnik o vrednovanju i odabiranju arhivske građe, „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 40/18,
- Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivske i registraturne građe izvan arhiva, „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 40/18,
- Pravilnik o uslovima i načinu korištenja arhivske građe, „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 40/18,
- Pravilnik o uslovima i načinu primopredaje arhivske građe između stvaraoca i imaoca i arhiva, „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 40/18,
- Pravilnik o sigurnosti na uređenim kupalištima i Program obuke, „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 23/18,
- Pravilnik o stručnom usavršavanju i provjeri stručne osposobljenosti radnika za rad sa arhivskom i registraturnom građom kod stvaraoca i imaoca, „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 40/18,
- Uredba o stručnim zvanjima uslugama i načinu stjecanja stručnih zvanja u arhivskoj djelatnosti , „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 40/18,
- Uredba o uslugama i cijenama usluga koju pruža Arhiv, „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 40/18,

- Pravilnik o bližim uslovima za zaštitu muzejskog materijala i muzejske dokumentacije, „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 1/19,
- Pravilnik o evidentiranju i načinu čuvanja zapisa o nematerijalnom kulturnom naslijeđu, „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 1/19,
- Pravilnik o načinu, postupku i rokovima revizije muzejskog materijala, „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 1/19,
- Pravilnik o normativima i standardima za muzejsku djelatnost, „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 1/19,
- Pravilnik o postupku za predlaganje utvrđivanje i proglašenje nematerijalnog kulturnog dobra, „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 1/19,
- Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejskih evidencija, „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 1/19,
- Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra muzeja, „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 1/19,
- Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra muzejskih kopija i obrazaca certifikata muzejske kopije, „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 1/19,
- Pravilnik o uslovima za osnivanje i rad muzeja muzejskih zbirki, muzejskih izložbi i galerija, „Službene novine Kantona Sarajevo“ broj: 1/19.

4.3.2. Aktivnosti kantonalnih institucija usmjerene na kulturu

Putem Javnog poziva za prijavu projekata kulture za finansiranje/sufinansiranje iz Budžeta Kantona Sarajevo, pomažu se brojna udruženja, pojedinci, društva, javne ustanove u afirmaciji različitih kulturnih sadržaja i oblika što, bez sumnje, stvara dobre pretpostavke za okupljanje mladih i njihovu energiju usmjerava ka razvoju pozitivnih karakternih osobina i zdrave ličnosti. Ministarstvo kulture i sporta na godišnjem nivou podrži projekte nevladinog sektora izdvajajući sredstva od oko 150.000 KM.

Ministarstvo svojim programskim aktivnostima podržava afirmaciju kulture i umjetnosti kod mlade populacije ne samo domaćeg stvaralaštva već i stvaralaštvo u regiji i šire. Imajući u vidu da se na godišnjem nivou organizuje 37 međunarodnih festivala u svim oblastima kulturnog stvaralaštva (likovno, muzičko, pozorišno, ...), mladi direktno organizuju većinu ovih festivala, i to: Kids Festival, Juventa Fest, Sarajevska zima, Internacionano takmičenje studenata muzike, Gitar Fest, Dječiji festival, Lino fest, Filmski festival o ljudskim pravima, Bašaršijske noći, Beton Fest, Poetski festival i dr. Navedene festivale organizuju, ali najčešće i posjećuju mladi.

➤ *Kulturno-umjetnički amaterizam u Kantonu Sarajevo*

U svim općinama djeluje više KUD-ova-a sa više umjetničkih sekcija u kojima djeluju mladi od 15 do 30 godina. Ovaj vid kulturnog aktivizma doprinosi da mladi razvijaju amaterski kulturno-umjetnički duh te na brojnim međunarodnim smotrama afirmišu kulturu i naslijeđe Kantona Sarajevo i BiH. Mladi sudjeluju na međunarodnim umjetničkim smotrama i ostvaruju izuzetno zapažene rezultate.

Ako posmatramo kalendar kulturnih dešavanja, možemo reći da su mladi aktivni u svim godišnjim periodima (ljetni i zimski festivali).

Isto tako je važno napomenuti da na godišnjem nivou Kanton Sarajevo podržava rad društava sa nacionalnim prefiksom (Preporod, Napredak, Prosvjeta...) i asocijacija na nivou BiH čije članstvo čine mladi.

➤ **Javna ustanova „Biblioteka Sarajevo“**

Ministarstvo na osnovu **Zakona o bibliotečkoj djelatnosti** („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 4/99) između ostalog, podstiče i stvara uvjete za osnivanje školskih biblioteka i drugih biblioteka u sastavu javnih ustanova čiji je osnivač te osigurava sredstva za zadovoljavanje potreba i interesa građana u bibliotečkoj djelatnosti. U cilju obogaćivanja knjižnog fonda, donirano je 5.000 knjiga Bibliotečkom odjeljenju. Broj evidentiranih korisnika je 11.000, broj posjeta 153.000, broj izdatih knjiga 168.844.

Javna ustanova „Biblioteka Sarajevo“ raspolaže sa velikim knjižnim fondom. Provodi se kampanja besplatnog upisa i pomoći bibliotekama u obogaćivanju knjižnog fonda nabavkom novijih izdanja i literature za mlade ljude.

Biblioteka Sarajevo ima mrežu od 16 pozajmnih odjeljenja disperziranih na prostoru Kantona Sarajevo, 10 čitaonica, zatim posebne depoe za čuvanje vrijedne i raritetne građe i periodičnih publikacija, te osam stručnih službi i 54 zaposlena. Obraća se svim građanima i korisnicima, ali posebnu ciljnu grupu čine mladi koji su najotvoreniji za naše nove i stare projekte: stripoteke i strip radionice, Zimski raspust, Čitalačka jesen, Dan/noć knjige, elektronski čitači knjiga, nabavka literature za mlade i profilisanje nekih pozajmnih odjeljenja prema potrebama mladih (npr. rok i muzička literatura, stripovi i sl.), aktivnija saradnja sa školama i fakultetima, "agresivniji" marketinški nastup i promovisanje mladih autora, zapošljavanje mladih bibliotekara i slično. Ovo su samo neke od aktivnosti koje su do sada imale dobar prijem među mlađom populacijom i bile snažna logistika mladima u izgradnji društva znanja.

➤ **Javna ustanova „Bosanski kulturni centar Kantona Sarajevo“**

U Javnoj ustanovi „Bosanski kulturni centar Kantona Sarajevo“ novi plan programskog sadržaja u sklopu kojeg je većina programa orijentisana ka radu sa mladima, a organizovana prema jedinicama:

- Neformalno obrazovanje mladih,
- Angažman i afirmacija mladih,
- Omladinski aktivizam u struci.

Projekti neformalnog obrazovanja obuhvataju projekt Škola glume, koji se realizuje prema dvogodišnjem planu i programu, a ciljna skupina su osnovci i srednjoškolci. Pored Škole glume organizuju se različite radionice i edukativni programi za školski, srednjoškolski uzrast i studente.

Angažman i afirmacija mladih su programi i projekti u segmentu primijenjenih umjetnosti, dramske umjetnosti i književnosti, a osmišljeni u cilju davanja mogućnosti mladim umjetnicima da stvaraju i svojim radom afirmišu sebe kao individualce i nove, mlade snage, bh. umjetničke scene, kao i da doprinesu kulturi, u skladu sa Zakonom o mladima Federacije BiH.

U sklopu ove programske jedinice realizuju se postavke klasičnih ili novih dramskih djela na sceni pod palicom mladih reditelja i glumaca (predstava "Itake" Benjamina Bajramovića), zatim organizovanje izložbi mladih slikara, studenta ALU BiH (Izložba mladih autora i autorica u okviru manifestacije Dani Kantona Sarajevo 2017, 70. Revijalna izložba ULU BiH, Izložba mladih likovnih umjetnika u sklopu manifestacije Noć knjige), promocija književnog stvaralaštva i večeri poezije mladih bh. pisaca (manifestacija Noć knjige) i angažovanje mladih umjetnika u izradi instalacija u svrhu realizacije određenog kulturnog sadržaja.

U sklopu trodnevnog projekta Novogodišnja iskrica, u okviru kojeg su se organizovale različite radionice i sadržaji, studenti Pedagoškog fakulteta imali su priliku direktno raditi sa djecom i omladinom sa poteškoćama u razvoju, a uz mentorstvo svojih profesora što je omogućilo studentima da steknu nova iskustva iz prakse.

Svi projekti za mlade uključuju korisnike različitih uzrasta, spola i nivoa obrazovanja (osnovno, srednjoškolsko i fakultetsko), a posebno je koncipiran inkluzivni program koji je kreiran u saradnji sa institutima, udruženjima i školama za djecu i omladinu sa poteškoćama u razvoju.

➤ **Javna ustanova „Historijski arhiv Sarajevo“**

Javna ustanova „Historijski arhiv Sarajevo“ od 2011. godine redovno organizuje manifestaciju „Sedmica Arhiva“ u okviru koje je skoro redovno organizovana i posjeta učenika i studenata Arhivu. Ove posjete nisu samo informativnog karaktera, nego i edukativnog, jer se mladi upoznaju sa ulogom, organizacijom i djelovanjem naše arhivske institucije, uradi se prezentacija važnih dokumenata iz arhivske građe te održi prigodno predavanje o temi izloženih eksponata. Također, za mlade uzraste se organizuje radionica, gdje se na zabavan način nastoji predstaviti Arhiv i ono što se ovdje radi.

➤ **Javna ustanova Muzej "Alija Izetbegović"**

Javna ustanova Muzej "Alija Izetbegović" u okviru svojih redovnih aktivnosti veliku pažnju posvećuje edukativnom programu za mlade čiji je strateški cilj da potakne njihov interes za savremenu historiju naše domovine u kojoj je historijsku ulogu imao prvi predsjednik BiH Alija Izetbegović. Edukativni program Muzeja uključuje interaktivne radionice, projekcije dokumentarnih filmova iz fundusa Muzeja, promocija knjiga iz izdavačke djelatnosti Muzeja, održavanje studentskih konferencija, objavljivanje zbornika radova sa studentskih konferencija. Treba spomenuti da Muzej svake godine objavljuje konkurs za najbolje literarne radove za učenike osnovnih i srednjih škola sa ciljem da afirmiše pisanu riječ. Najbolji literarni radovi budu novčano nagrađeni i objavljeni u godišnjem katalogu za mlade "Mladi ljiljani". Konkurs bude objavljen u printanim medijima, ali i prosljeđen svim osnovnim i srednjim školama u Federaciji BiH kako bi obavijestili i motivisali učenike da se prijave na konkurs. Dosadašnja saradnja sa osnovnim i srednjim školama pokazala se izuzetno uspješnom, što nam pokazuje i činjenica da se svake godine na konkurs za najbolji literarni rad prijavi preko 360 učenika iz različitih dijelova BiH.

Iako postoje projekti posjeta mladih Javnoj ustanovi „Muzej Sarajeva“ potrebno je da mladi posjećuju i druga arheološka nalazišta i lokalitete kako bi se na neposredan način upoznalo kulturno-historijsko naslijeđe Kantona Sarajevo.

➤ **Javna ustanova „Narodno pozorište Sarajevo“**

Javna ustanova „Narodno pozorište Sarajevo“ vrlo aktivno djeluje i planira svoje aktivnosti po pitanju edukacije mladih u oblasti pozorišne umjetnosti. Ovo djelovanje se očituje kroz rad na polju podizanja svijesti mladih o odnosu potrebe kojeg građe prema pozorišnoj umjetnosti kao njegova najmlađa publika i kao aktivni učesnici profesionalnih predstava koje im omogućavaju stjecanje posebnog iskustva koje će možda neke od njih dovesti i do profesionalnog angažmana.

Kroz predstave mladi imaju priliku upoznati se sa baletnom, opernom i dramskom umjetnošću, te profesijama koje te umjetnosti iziskuju: glumcima, baletnim igračima,

članovima hora Opere Narodnog pozorišta Sarajevo, te doživjeti predstavu ne samo kao umjetničko djelo, koje kao takvo podliježe kritici, već kao rezultat rada i stvaralaštva umjetnika i svih onih koji su uključeni u stvaranje jednog teatarskog djela te njegovu kompleksnost.

U vremenu u kojem živimo, potrebno je kristalno jasno predstaviti i objasniti mladima kolika je važnost u nematerijalnoj kulturnoj baštini i šta ona znači za jedan narod i zemlju.

UNESCO-va deklaracija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine iz 2003. godine, uključuje simboličke i kognitivne vrijednosti dimenzije kulture te da se ona manifestira kroz ono što nazivamo „sferama“ kulture među kojima se nalazi i pozorište.

Na ovaj način se edukuje publika za budućnost i u mladima razvija ljubav i poštovanje prema umjetnosti, posebno u pogledu, da je svako teatarsko djelo novi dio nematerijalne kulturne baštine naše zemlje.

Prateći predstave sa repertoara Narodnog pozorišta Sarajevo, kao dio publike, učenici imaju priliku upoznati se sa različitim stilovima dramskog teksta i redateljskog viđenja određenog teksta i različite glumačke interperetacije, različite koreografske forme i plesne tehnike te operne predstave. Narodno pozorište u sklopu svojih aktivnosti radi na planiranju i realizaciji projekata prilagođenih za mlade.

Kroz različite radionice i matineje, mladi kroz igru i umjetničko djelovanju stiču osnovna znanja i prva iskustva koja su temelji ličnosti koji će sutra biti aktivni učesnici kulturnog života grada i države Bosne i Hercegovine.

➤ **Javna ustanova „Sarajevski ratni teatar - SARTR“**

Djelovanje Javne ustanove „Sarajevski ratni teatar - SARTR“ namijenjeno je publici svih generacija, jer je repertoar koncipiran od 3 segmenta: Glavni program, Teatarski opservatorij koji je namijenjen mladim umjetnicima i omladini i Dječije scene “Sartrčići”, predstave namijenjene djeci.

Posebno važan aspekt djelovanja SARTR-a jeste upravo otvorenost spram mladih i iz toga je nastala ideja Teatarskog opservatorija, zasebnog programa Sarajevskog ratnog teatra koji se najčešće realizuje u saradnji sa Akademijom scenskih umjetnosti u Sarajevu. Cilj Teatarskog opservatorija je prezentiranje mladih bh. autora i autorica, spisateljica i pisaca, glumaca/ica, reditelja/ica. U okviru različitih radionica, SARTR podučava mlade teatarskim vještinama i njeuguje njihovu ljubav i afinitet prema teatru, umjetnosti i kulturi.

Pored produkcije predstava, SARTR redovno misli i na svoju publiku koju sačinjavaju mladi te im je omogućio popust na ulaznice u iznosu od 50%. Redovno surađuje sa školama i organizuje školske posjete.

U redovnoj je saradnji sa Udruženjem Studenata USSC gdje na mjesečnom nivou podijeli oko 100 ulaznica za repertoarske predstave. Na ovaj način daje priliku i mladima da posjete teatar i budu dio njegove publike. SARTR je u zadnjih 5 godina imao više od 50 volontera.

➤ **Javna ustanova „Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo“**

Javna ustanova „Kantonalni zavod za zaštitu zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo“ obavlja kontinuiranu saradnju sa studentskom populacijom, kao i ostalim

kategorijama mladih istraživača (studenti master studija, doktoranti, udruženja mladih, novinari, volinteri i sl.) kroz ustupanje različite dokumentacije i materijala.

Od ukupnog broja obraćanja INDOK službi, statistički 80% upita/zahtjeva podnose mladi (studenti, srednjoškolci, a nerijetko i osnovci), pri čemu se na godišnjem nivou zaprimi oko 200 zahtjeva pristiglih putem e-maila. Oni putem volonterske saradnje i angažmana na projektima, bivaju upoznati sa aktivnostima i djelatnošću ove ustanove.

Zbog ograničenosti sredstava kojima Zavod raspolaže, projekti nisu mogli podrazumijevati vlastito finansiranje istraživačkih radova na kojima bi mladi bili uključeni, koliko zadatke koji su se odnosili na sređivanje i arhivsko istraživanje određene teme u cilju dopune i obogaćenja postojeće dokumentacije.

U proteklih deset godina značajan broj njih je prošao kroz obuku, bilo kao pripravnici ili volonteri (saradnja studenata Arhitektonskog i Filozofskog fakulteta sa SIZ-om), pri čemu je svakom pojedincu dodijeljen strukovno odgovarajući saradnik – mentor na povjerenom radnom zadatku.

Zahvaljajući saradnji sa Zavodom za zapošljavanje KS, mladima je putem pripravničkog staža omogućeno stjecanje uvjeta za polaganje stručnog ispita. Dobne, rasne ili vjerske diskriminacije pri odabiru kandidata nije bilo, a neke od njih su bile i samohrane majke, s prosjekom godina između 24 i 28 te završenim VII ciklusom studija. Ostvarena je i saradnja sa nekoliko udruženja i aktivista mladih, uglavnom u cilju uređenja i čišćenja prostora oko nekropola stećaka i starih nišana na području Kantona Sarajevo.

Osim toga, obavljaju se stručne konsultacije i daju specijalističke upute prilikom izrade studentskih, diplomskih, magistarskih i doktorskih radova, ali i različitih projekata u svakodnevnom naučno-nastavnom procesu i u sklopu izborne nastave.

- **Udruženja iz oblasti kulture**

Na području Kantona Sarajevo registrovano je 64 udruženja građana iz oblasti kulture koji okupljaju 2.639 aktivnih članova. Rad je u okviru udruženja organizovan po sekcijama i sferama interesovanja članova, a primarni ciljevi su kontinuirano zadovoljenje kreativnog izražavanja, očuvanje i njegovanje kulturne baštine, tradicionalne muzike te savremenog likovnog izražaja kroz provedene programske aktivnosti.

4.3.2.1. Oblast sporta

Na nivou Kantona Sarajevo egzistiraju 553 organizacije u sportu i to u 54 različita sporta. Organizacije u sportu su: klubovi, sportska društva, udruženja sportskih klubova u pojedinim sportovima - sportski savezi i institucionalne organizacije sporta.

U Kantonu Sarajevo smještene su uglavnom i sve vladine i nevladine organizacije na centralnom i entitetskom nivou te lokalnom i regionalnom nivou Kantona Sarajevo, kao i sve institucije za podršku sportu (Fakultet sporta i tjelesnog odgoja).

Tabela: Broj organizacija u sportu po sportovima u Kantonu Sarajevo

R.B.	SPORT	BR. KLUBOVA
01.	Aerobik	2
02.	Aikido	2
03.	Atletika	10
04.	Atletika invalidnih lica	4
05.	Automobilizam	11
06.	Badminton	1
07.	Biciklizam	7
08.	Bilijar	1
09.	Bob	1
10.	Boćanje	3
11.	Body building	3
12.	Boks	11
13.	Borilačke vještine	22
14.	Dizanje tegova	7
15.	Extremni sportovi	5
16.	Fudbal	64
17.	Full contact	1
18.	Gimnastika	4
19.	Golf	1
20.	Hokej na ledu	3
21.	Hrvanje	4
22.	Jiu jitsa	5
23.	Judo	15
24.	Karate	29
25.	Kendo	1
26.	Kick boxing	6
27.	Klizanje	4
28.	Konjički sport	8
29.	Košarka	25
30.	Košarka u kolicima	3
31.	Kuglanje	5
32.	Motociklizam	3
33.	Odbojka	16
34.	Ples	9
35.	Planinarstvo	20
36.	Plivanje	24
37.	Ragbi	3
38.	Ribolov	8
39.	Ritmička gimnastika	6
40.	Ronjenje	2

41.	Rukomet	16
42.	Sankanje	3
43.	Sjedeća odbojka	8
44.	Skijanje	15
45.	Snowboard	2
46.	Stoni tenis	17
47.	Streličarstvo	3
48.	Streljaštvo	12
49.	Šah	13
50.	Taekwondo	17
51.	Tenis	16
52.	Triatlon	2
53.	Vaterpolo	9
54.	Vazduhoplovstvo	9
55.	Udr. za sport i rekreaciju invalida	10
56.	Udruženja sporta za invalide	19
57.	Sportska društva	5
Ukupno:		536

Tabela: Broj institucionalnih organizacija u sportu u Kantonu Sarajevo

R.B.	ORGANIZACIJA	BROJ
1.	Institucije sporta	7
2.	Kulturno sportski centri	10
Ukupno:		17

Broj učesnika u sportu je cca 26.900 sportista, cca 1.500,00 osoba stručnog kadra i cca 1.700 osoba upravljačkog kadra. Ukupni broj učesnika u sportu iznosi 30.100.

Sportisti su svrstani po starosnim kategorijama i to: seniori, juniori, kadeti i pioniri. Najbrojnija starosna kategorija su pioniri čiji broj iznosi cca 12.000 sportista, zatim po brojnosti slijede kadeti cca 6.200, seniori cca 4.500 i juniori cca 4.300.

Na osnovu Zakona o izvršavanju Budžeta Kantona Sarajevo za 2018. godinu, a u skladu sa Pravilnikom o kriterijumima za podršku finansiranju javnog interesa u sportu Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 9/19) na ime realizacije kapitalnih projekata vezanih za oblast sporta izdvojena su sredstva u ukupnom novčanom iznosu od 2.000.500,00 KM. Međutim, iznos koji se izdvaja za kategoriju mladih ne može se tačno utvrditi.

U skladu sa opredjeljenjima i realnim mogućnostima, Ministarstvo kulture i sporta sufinansira programsko-projektne aktivnosti klubova, što podrazumijeva: selekzione ekipe, škole sporta i nabavku osnovne opreme. U cilju kontinuiranog trenažno-takmičarskog procesa, priprema i nastupa sportista na zvaničnim takmičenjima u okviru strukovnih saveza, seniorskim ekipama omogućeno je korištenje sportskih terena i dvorana te sala za borilačke sportove kao i reprezentativnih nastupa takmičara u individualnim sportovima.

Sport u školama uvjetovan je činjenicom da li škole imaju vlastitu salu ili koriste sportsku dvoranu za nastavu tjelesnog i zdravstvenog odgoja.

Sale za tjelesni i zdravstveni odgoj u okviru škola su u funkciji sporta i rekreacije građana i nakon redovnog nastavnog procesa, a iznajmljivanje termina organizacijama u sportu - klubovima i građanima za rekreativne aktivnosti regulišu se Ugovorom sa organima rukovođenja i upravljanja škola. Većina škola ima varijabilnu cijenu u zavisnosti od korisnika. Rekreativne aktivnosti građana provode se samoinicijativno na otvorenim vanjskim terenima i sportsko-rekreativnim površinama, ali i iznajmljivanjem termina u sportskim dvoranama i salama za tjelesni i zdravstveni odgoj škola, bazenima i fitness centrima. U lepezi sportsko-rekreativnih površina su i nogometni tereni, sportske dvorane/sale, teniski tereni te mnogobrojni vanjski tereni (univerzalne i šahovske plohe, staze za brdski biciklizam i drugi prirodni tereni) na kojima građani zadovoljavaju potrebu za aktivnošću i kretanjem. Kanton Sarajevo je kontinuirano baza i mjesto okupljanja reprezentativnih selekcija BiH u fudbalu, košarci, rukometu i domaćin održavanja mnogobrojnih takmičenja u okviru strukovnih saveza i značajnih sportskih priredbi međunarodnog i domaćeg karaktera, kojima je najčešće pokrovitelj ili sponzor.

Cjelokupno vođene aktivnosti, broj novoizgrađenih sportskih terena i ukupna budžetska izdvajanja za sufinansiranje aktivnosti ustanova i organizacija u sportu, kao i manifestacija koje sadrže prepoznatljiv interes za Kanton, očita su potvrda opredijeljenosti i kontinuiranog ispunjavanja strateških ciljeva.

Važnost sporta za društvo u cjelini očituje se i kroz zakonodavnu regulisanost pravnih akata kojim se bliže uređuju osnovna načela sporta, organizovanje sportskih aktivnosti, učesnici u sportu, prava i obaveze sportista, stručni kadar, sportski objekti i zdravstveni nadzor, matične evidencije, ostvarivanje javnog interesa Kantona Sarajevo, grada Sarajeva i općina sa područja Kantona u sportu i druga pitanja od značaja za sport kao i preventivne, redovne i zaštitne mjere za sprječavanje nasilja na sportskim priredbama, kao i dužnosti organizatora. To su:

- Zakon o sportu - Prečišćen tekst („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 45/12),
- Zakon o sprječavanju nasilja na sportskim priredbama („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 7/7i 23/07-ispravka),
- Zakon o javnim skijalištima („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 54/12),
- Pravilnik o sigurnosti na uređenim kupalištima („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 28/17).
- Pravilnik o kriterijumima za podršku finansiranju javnog interesa u sportu Kantona Sarajevo „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 9/19

4.3.3. Analiza problema i potreba

Problemi mladih u oblasti kulture su:

- nepostojanje pravilne i organizovane iskorištenosti postojećih resursa na području Kantona Sarajevo, nedovoljno razvijena svijest mladih o pozitivnim aspektima bavljenja kulturnim aktivnostima/neprocjenjiva vrijednost je u čitanju knjiga,
- slobodno vrijeme mladih nije adekvatno iskorišteno, a postoji široka lepeza mogućnosti organizovanog korištenja slobodnog vremena,

- organizirana briga o slobodnom vremenu mladih treba se podići na veću razinu i uključiti široku društvenu zajednicu vladu, ministarstva, nevladine organizacije, vjerske zajednica i tijela lokalne uprave,
- mladi trebaju da iniciraju, oblikuju i počnu provoditi programe osmišljavanja slobodnog vremena i da traže od društvene zajednice način da ih u tome podupre i osigura uvjete za rad.

Problemi mladih u oblasti sporta su sljedeći:

Problemi mladih u oblasti sporta su:

- nedovoljan broj stalnih školskih sportskih liga,
- nedovoljno razvijena svijest o pozitivnim aspektima bavljenja sportskim i rekreativnim aktivnostima,
- nedovoljno angažovanje djevojaka u sportskim aktivnostima,
- djelomično devastiran i/ili oštećen sportski mobilijar na otvorenim sportsko-rekreativnim plohama.

4.3.4. Strateški ciljevi, rezultati, mjere, provođenje i nadležnost

Na osnovu analiziranog trenutnog stanja u oblasti kulture i sporta, potrebama i problemima mladih u ovoj oblasti ustanovljenim provedenim istraživanjem, navedeni su najprioritetniji problemi za rješavanje i predloženi su sljedeći strateški ciljevi, mjere, period provođenja, nadležnost i željeni rezultati:

Problem 1: Mladi nisu zadovoljni sadržajima koji im se nude u oblasti kulture, sporta, umjetnosti itd.

Cilj 1: Mladi su zadovoljni kulturnim, umjetničkim i sportskim sadržajem u Kantonu Sarajevo.

Željeni rezultati: Mladi aktivnije sudjeluju u kulturnom, umjetničkom i sportskom životu. Poboľšana saradnja sa nevladinim organizacijama, udruženjima, sportskim klubovima i javnim ustanovama koje provode projekte za mlade.

Problem 2: Mladi nisu dovoljno uključeni u kreiranje sadržaja iz oblasti kulture, sporta, umjetnosti te samim tim ono što se nudi nije prilagođeno njihovim interesima.

Cilj 2: Mladi aktivno učestvuju u kreiranju kulturnih, sportskih i umjetničkih sadržaja.

Željeni rezultati: Mladi su aktivno uključeni u kreiranje kulturnih i sportskih sadržaja koji su namijenjeni mladima, povećana svijest mladih o značaju očuvanja kulturno-historijskog naslijeđa BiH, mladi aktivnije koriste sportsko-rekreativne aktivnosti i programe, mladi aktivnije učestvuju u kreiranju umjetničkih sadržaja u Kantonu.

4.3.5. TABELARNI PRIKAZ: Kultura i sport mladih

Strateški ciljevi, rezultati, mjere, period provođenja, nadležna institucija za provođenje mjera te partneri u provedbi i realizaciji aktivnosti navedeni su u Tabeli 5. u nastavku:

Tabela 5.:

Strateški ciljevi	Željeni rezultati	Mjere	Period provođenja	Nadležna institucija	Partneri u provedbi
1. Mladi su zadovoljni kulturnim, umjetničkim i sportskim sadržajem u Kantonu Sarajevo.	1.1. Mladi aktivnije sudjeluju u kulturnom, umjetničkom i sportskom životu.	1.1.1. Planiranje i provedba kulturnih, umjetničkih i sportskih sadržaja prilagoditi mladima.	2019.-2021.	Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo	
		1.1.2. Promocija kulturnog, umjetničkog i sportskog sadržaja za mlade.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo	
		1.1.3. Podrška projektima mladih iz oblasti kulture, umjetnosti i sporta.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo	
		1.1.4. Saradnja sa odgojno-obrazovnim institucijama u cilju informisanja i promocije sadržaja iz oblasti kulture, sporta i umjetnosti mladima.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
	1.2. Poboljšana saradnja sa nevladinim organizacijama, udruženjima, sportskim klubovima i javnim	1.2.1. Analiza projekata koji se provode sa mladima i za mlade u oblasti kulture, umjetnosti i sporta.	2019. – 2020.	Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo	

	ustanovama koje provode projekte za mlade.	1.2.2.Pružanje podrške nevladinim organizacijama, sportskim klubovima i javnim ustanovama iz oblasti kulture, sporta, umjetnosti, itd. koja se bave pitanjima mladih.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo	
		1.2.3.Unaprijediti podršku ženama u kulturi i sportu.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo	
2. Mladi aktivno učestvuju u kreiranju kulturnih, sportskih i umjetničkih sadržaja.	2.1.Mladi su aktivno uključeni u kreiranje kulturnih i sportskih sadržaja koji su namijenjeni mladima.	2.1.1.Kreirati bazu podataka o postojećim kulturnim, sportskim i umjetničkim prostorima i sadržajima koji su namijenjeni mladima.	2019. – 2020.	Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo	
		2.1.2. Osigurati prostore i sadržaje za mlade iz oblasti kulture, sporta i umjetnosti.	2019. – 2021.	Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo	*
		2.1.3.Promocija i unapređenje saradnje sa centrima za mlade.	2019. – 2021.	Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo	*
		2.1.4.Promocija i osmišljavanje sportskih i kulturnih događaja koji su bliski mladima – ekstremni sportovi i omladinska subkultura (skateboard, snowboard, roller skates, koncerti, graffiti kultura i sl.)	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo	

	2.2. Povećana svijest mladih o značaju očuvanja kulturno-historijskog naslijeđa u BiH.	2.2.1. Provesti edukativne programe o značaju kulturno-historijskog naslijeđa u BiH.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
	2.3. Mladi aktivnije koriste sportsko-rekreativne aktivnosti i programe.	2.3.1. Provesti edukativne sportske radionice i promocija u odgojno-obrazovnim ustanovama.	2019. – 2020.	Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
	2.4. Mladi aktivnije učestvuju u kreiranju umjetničkih sadržaja u Kantonu.	2.4.1. Podrška i promocija organizacija i ustanova iz oblasti umjetnosti.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo	³⁹

³⁹ Ministarstvo finansija će u skladu sa Pravilnikom o proceduri za izradu izjave o fiskalnoj procjeni zakona, drugih propisa i akata planiranja na budžet („Službene novine Federacije BiH“, broj 34/16 i 15/18) dati svoje mišljenje na akcione planove koji će sadržavati potrebni iznos sredstava za određene godine ali će konačno odobrena sredstva biti definisana u usvojenom budžetu date godine u skladu sa fiskalnim kapacitetom Kantona Sarajevo i prioritetima Vlade Kantona Sarajevo.

4.4. AKTIVIZAM (UČEŠĆE, VOLONTIRANJE, MOBILNOST, SLOBODNO VRIJEME)

Cilj: Mladi Kantona Sarajevo aktivno učestvuju u donošenju odluka koje su za njih značajne, imaju nesmetan pristup informacijama te mnoštvo prilika za volontiranje, putovanja unutar i van zemlje i korištenje slobodnog vremena.

4.4.1. Analiza stanja

Učešće, volontiranje i mobilnost mladih

U preambuli Europske povelje o učešću mladih na lokalnom i regionalnom nivou jasno je istaknuta važnost učešća mladih u procesu izgradnje kvalitetnijeg društva: „Aktivno učešće mladih u akcijama i donošenju odluka na lokalnom i regionalnom nivou od suštinske je važnosti, želimo li graditi demokratsko i napredno društvo. Njihovo aktivno građanstvo podrazumijeva posjedovanje prava, prostora i prilike, u kom pogledu je neophodno pružati im punu podršku, jačajući njihov uticaj na odluke, kao i njihovo angažiranje u aktivnostima koje doprinose izgradnji boljeg društva.”

Nažalost, na državnom nivou ne postoji niti je u proceduri, zakon koji bi regulisao položaj mladih, kao i njihovo učešće u tijelima mladih ili mobilnost mladih.

Na državnom nivou postoji **Komisija za koordinaciju pitanja mladih Bosne i Hercegovine** pri Ministarstvu civilnih poslova Bosne i Hercegovine, koja se sastoji od predstavnika iz vladinih i nevladinih institucija. Predstavnicima omladinskih organizacija ili nevladinih organizacija koji se bave pitanjima mladih, mogu biti izabrani kao članovi Komisije posredstvom vijeća mladih kantona i Vijeća mladih Federacije Bosne i Hercegovine. Komisija za koordinaciju pitanja mladih ima za cilj predstavljati mlade Bosne i Hercegovine unutar i van granica Bosne i Hercegovine.

U Federaciji Bosne i Hercegovine učešće i mobilnost mladih regulisani su **Zakonom o mladima Federacije Bosne i Hercegovine i Zakonom o volontiranju Federacije Bosne i Hercegovine**. Zakonom se mladima garantuju prava na uključenost i informisanost na svim nivoima vlasti: „Svaka mlada osoba ima pravo na potporu i unapređivanje svog razvoja da postane odgovorna za sebe i društveno suodgovorna ličnost, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi. Radi ostvarivanja prava potpora mladima, treba posebno unapređivati individualni i socijalni razvoj mladih ljudi i doprinijeti sprječavanju njihova mogućeg zapostavljanja; provoditi politike kojima se djeluje na negativne trendove po mlade; doprinijeti održavanju i stvaranju pozitivnih životnih uvjeta za mlade, kao i okruženja koje je ugodno za mlade; štiti mlade od opasnosti karakterističnih za njihovu dob, a kojima mogu biti izloženi.”

Međutim, primjena navedenih zakona od strane institucija vlasti od ključnog je značaja za poboljšanje položaja mladih, ali i od odgovornosti samih mladih ljudi prema svojim pravima i obavezama.

Svi nivoi vlasti u Federaciji trebaju, u skladu sa svojim mjerodavnostima, održati javne rasprave i konsultacije uz učešće predstavnika/ca vijeća mladih u procesu usvajanja:

- određene sektorske politike prema mladima,
- programa djelovanja za mlade,
- strategije prema mladima,
- dijelova proračuna koji se tiče pitanja mladih.

Učešću mladih trebaju doprinijeti i službenici za mlade koji se bave pitanjima mladih, kroz informisanje, motivisanje mladih i slično. U skladu sa ovim zakonom, između ostalog, mladi imaju i sljedeće obaveze:

1. aktivno djelovati na jačanju svojih sposobnosti, na svom obrazovanju te na razvoju integriteta vlastite osobnosti,
2. aktivno doprinositi izgradnji i njegovanju društvenih vrijednosti te razvoju svoje zajednice,
3. poštivati i zagovarati vrijednosti mira i tolerancije u komunikaciji sa svim ljudima i ne diskriminisati ih po bilo kojoj osnovi,
4. izražavati solidarnost i posebnu brigu prema mladim i starijim osobama, osobama s posebnim potrebama, pripadnicima nacionalnih manjina, marginalizovnim skupinama i pojedincima, pripadnicima konstitutivnih naroda i ostalih koji predstavljaju brojčanu manjinu u lokalnoj zajednici gdje žive i rade te prema drugim osobama koje imaju potrebu za solidarnošću i razumijevanjem od svojih sugrađana/ki,
5. unapređivati sredinu u kojoj žive.

Također, svim mladim osobama zagarantovana je sloboda udruživanja u **omladinska udruženja** koja su samostalna u ostvarivanju svojih prava i obaveza.

Kantonalni nivo vlasti dužan je samostalno odrediti službenika ili odjel za mlade pri ministarstvu koje obavlja zadaće u smislu Zakona o mladima. Kako je već ranije navedeno, u Kantonu Sarajevo resorno ministarstvo kojem pripada oblast mladih je Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo. Na kantonalnom nivou nema zakonske regulative koja se bavi pitanjima mladih.

Dakle, najvažniji zakon koji reguliše sva pitanja mladih, uključujući i učešće i mobilnost, jeste **Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine**. Ovim zakonom zagarantovano je učešće mladih u tijelima koja predstavljaju mlade, u prvom redu vijeća mladih na lokalnom, kantonalnom i federalnom nivou.

Kroz ova tijela mladi će moći učestvovati u procesima donošenja odluka, kreiranju politika i strategija prema mladima te u drugim procesima koji ih se tiču.

Drugi zakon koji se tiče učešća mladih jeste **Zakon o volontiranju u Federaciji Bosne i Hercegovine**, koji reguliše prava i obaveze volontera, a definiše volontiranje kao „aktivnost od interesa za Federaciju Bosne i Hercegovine kojom se doprinosi poboljšanju kvaliteta života, aktivnom uključivanju građana u društvene procese i razvoju humanijeg i ravnopravnijeg društva“.

Tijela mladih u Federaciji Bosne i Hercegovine koja predstavljaju mlade, nazivaju se vijeća mladih i mogu biti osnovana na lokalnom, kantonalnom i federalnom nivou. Na nivou Federacije to je Vijeće mladih Federacije Bosne i Hercegovine, dok je na nivou Kantona Sarajevo osnovano Vijeće mladih Kantona Sarajevo.

Kako bi vlasti pružile dobre uvjete mladima za njihovo aktivno uključivanje, mlade je potrebno prethodno informisati o prilikama za: učešće u predstavničkim tijelima mladih, aktivizam u raznim omladinskim organizacijama, nevladinim i vladinim organizacijama, praksama obukama, razmjenama, stipendijama itd.

Državni servisi za informisanje mladih čine Evropsku agenciju za informisanje i savjetovanje mladih (ERYICA). Ova agencija je sačinila Evropsku povelju o informisanju mladih 2004. godine, koja definiše šta pokriva opći informativni rad mladih. Ova Povelja je ujedno i osnovni dokument koji reguliše informiranje mladih u EU. Opći informativni rad mladih pokriva „sve teme od interesa za mlade i može uključivati široki raspon aktivnosti - informiranje, savjetovanje, vođenje, podršku, uspostavljanje kontakata, obuku i treninge umrežavanje i upućivanje na specijalizirane usluge“.

Aktivnosti informisanja mladih pružaju se u sklopu informativnih centara mladih putem usluga informisanja u drugim tijelima ili putem elektronskih i drugih medija. Principi ove Povelje čine osnovu za minimalne standarde i kriterije kvalitete koji se trebaju uspostaviti u svakoj zemlji kao elementi sveobuhvatnog, usklađenog i koordiniranog pristupa informativnom radu mladih koji je dio politike za mlade. Posebna pažnja u informisanju mladih prema ovoj Povelji posvećena je informativnim centrima koji trebaju biti lako dostupni mladima i u kojima treba biti prijateljska atmosfera kako bi centar bio privlačan mladima. Informacije o kojima mladi imaju najveću potrebu da se informišu su u vezi s prilikama za zapošljavanje, obrazovanje i provođenje slobodnog vremena. Zakon o mladima podržava informisanje i savjetovanje mladih, kao i informisanje mladih o mogućnostima za provođenje slobodnog vremena sa smislom, kroz različite aktivnosti prilagođene specifičnim grupama mladih.

Komisija za pitanja mladih Predstavničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine u okviru svojih nadležnosti ima ulogu predlagača mjera za unapređenje informativne politike i transparentnosti prema mladima, te praćenje provođenja određenih evropskih dokumenata i konvencija o pravima mladih, između ostalih i Evropske povelje o informisanju mladih.

Rezultati istraživanja o potrebama i problemima mladih Kantona Sarajevo pokazuju da mlade najviše zanima politika na nivou Bosne i Hercegovine (52%) te politika na lokalno nivou (48%). Posebnu pažnju potrebno je obratiti na 52% mladih koje ne zanima politika na lokalnom nivou s obzirom na činjenicu da se većina odluka značajnih za život mladih ljudi donosi upravo na lokalnom nivou.

Također, oko 68% mladih mišljenja je kako nema nimalo ili ima vrlo malo utjecaja na donošenje odluka na lokalnom nivou. Zbog toga što smatraju kako nemaju utjecaja na donošenje odluka, mladi se uglavnom ne koriste različitim mehanizmima učešća u donošenju odluka niti takve mehanizme smatraju učinkovitim. Procenat mladih koji su aktivni kroz članstvo u organizacijama, bilo političkim ili nepolitičkim, niži je u odnosu na procenat iz istraživanja na nivou Federacije Bosne i Hercegovine.

Procenat mladih koji su imali priliku putovati u druge gradove unutar Bosne i Hercegovine iznosi 68%.

Pretpostavka je da su društvene mreže najčešće korišten izvor informisanja kod mladih, jer 34% mladih nikada ne čita dnevne novine, a 49% mladih ne čita sedmične magazine. Evidentiran je podatak da u oko 92% domaćinstava u kojima žive, mladi posjeduju priključak za internet.

Što se tiče slobodnog vremena, mladi uglavnom borave u kafićima, u šetnji, vrijeme provode u gledanju televizije i čitanju knjiga, ali čitanje je aktivnost koju je i 39% mladih navelo kao aktivnost koju nije nikako obavljalo u referentnoj sedmici.

Iako 77% mladih navodi kako nikako ne posjećuje kladionice, zabrinjavajući je podatak da 7% mladih jednom sedmično posjećuje iste, dok 6% mladih to radi tri do pet puta sedmično.

- **Obrazovanje o okolišu**

Obrazovanje o okolišu podrazumijeva podučavanje pojedinaca i zajednica u procesu prelaska u društvo koje poznaje okoliš i s tim povezane probleme, koje je svjesno rješenja ovih problema i koje je motivisano da rješava takve probleme. Obrazovanje o okolišu ne podrazumijeva samo obrazovanje u okviru školskog sistema već i aktivnosti na obrazovanju šire javnosti, uključujući i mlade. Ključne međunarodne konvencije i rezolucije o okolišu te strateški i akcioni planovi naglašavaju veliku važnost javne svijesti, obrazovanja, obuke i dostupnosti informacija kroz monitoring kao esencijalne elemente za uspjeh istih (Konvencija o biološkoj raznolikosti, Agenda 21, Strategija održivog razvoja EU, rezolucija UN-a Dekada obrazovanja za održivi razvoj 2005.-2014. itd.).

U sklopu programskih aktivnosti Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo za izvršenje Budžeta po Tekućim transferima, svake godine planira i izdvaja namjenska sredstva za finansiranje/sufinansiranje ekoloških udruženja sa projektima iz oblasti zaštite okoliša, a koja se posljednjih godina dodjeljuju putem Javnog poziva za finansiranje/sufinansiranje projekata neprofitnih organizacija i udruženja iz oblasti zaštite okoliša sredstvima Budžeta Kantona Sarajevo u tekućoj godini. Sredstva se dodjeljuju udruženjima koja ispune kriterije i uvjete propisane spomenutim Javnim pozivom te Uredbom o kriterijima za finansiranje programa i projekata neprofitnih organizacija i udruženja koja se finansiraju/sufinansiraju iz Budžeta Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 33/11, 3/12 – Ispravka, 37/13, 16/14 i 6/17).

Na ovaj način Ministarstvo već više od 17 godina uspješno saraduje sa nevladinim sektorom u smislu podizanja javne svijesti kod svih populacija (posebno mladih) kroz realizaciju brojnih aktivnosti u lokalnoj zajednici, s ciljem zaštite okoliša, odnosno unapređenja stanja svih njegovih komponenti (zrak, voda, priroda, tlo).

S tim u vezi, u projekte su u značajnoj mjeri uključeni kako učenici osnovnih i srednjih škola na području Kantona Sarajevo, tako i mladi koji su članovi udruženja i aktivno daju doprinos u uspješnoj realizaciji istih.

I u toku 2017. godine pripremljen je Javni poziv za finansiranje/sufinansiranje projekata neprofitnih organizacija i udruženja iz oblasti zaštite okoliša sredstvima Budžeta Kantona Sarajevo za 2017. godinu (u visini od 50.000 KM), koji je objavljen dana 24.05.2017. godine i na koji se prijavilo ukupno 21 udruženje. Na osnovu Odluke o raspodjeli sredstava za finansiranje/sufinansiranje projekata neprofitnih organizacija i udruženja iz oblasti zaštite okoliša sredstvima Budžeta Kantona Sarajevo za 2017. godinu broj: 05-14-19272/17MM od 06.09.2017.godine, Ministarstvo je podržalo ukupno 11 projekata iz oblasti zaštite okoliša (u ukupnom iznosu od 49.203,50 KM), čija je realizacija u toku.

Obrazovanje i podizanje svijesti javnosti pogotovo mladih, identifikovano je kao ključni pokretač promjena i u Bosni i Hercegovini, što je vidljivo kroz različite strateške dokumente, kao i fokus aktivnosti mnogih nevladinih organizacija. Obrazovanje o okolišu je prepoznato u

pripremi i novog Kantonalnog plana zaštite okoliša Kantona Sarajevo za period 2017 - 2022. godina, kao i u Strategiji zaštite okoliša FBiH kao jedan od preduvjeta i osnovnih ciljeva u provođenju okolišne politike i osiguravanju društvenog i ekonomskog razvoja u budućnosti.

Također, i tokom 2018. godine Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo realizovalo je gore navedni projekat finansiranja/sufinansiranja projekata neprofitnih organizacija i udruženja iz oblasti zaštite okoliša, za što je iz Budžeta Kantona Sarajevo utrošeno ukupno 47.030,00 KM, a podržano je 12 projekata iz oblasti zaštite okoliša, čija je realizacija u toku.

Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo redovno finansira ili sufinansira projekte edukacije školske populacije o značaju zaštite okoliša i projekte unapređivanja ekološke svijesti javnosti putem organizovanja edukacijskih i informativnih aktivnosti iz područja zaštite okoliša, i to upravo jednim dijelom kroz dodjelu sredstava putem Javnog poziva za finansiranje/sufinansiranje projekata neprofitnih organizacija i udruženja iz oblasti zaštite okoliša sredstvima Budžeta Kantona Sarajevo za tekuću godinu. Pored navedenog, Ministarstvo učestvuje u organizaciji različitih inicijativa i projekata u oblasti promocije zaštite okoliša, podizanja svijesti javnosti o okolišnim problemima, jačanja svijesti o redukciji otpada i smanjenju količina odloženog otpada, unapređenju kvaliteta zraka te generalno unapređenju stanja okoliša u KS.

Međutim, analizom stanja u oblasti obrazovanja o okolišu i podizanju svijesti javnosti u Kantonu Sarajevo, identifikovana su četiri ključna problema:

1. Neformalno obrazovanje javnosti (pa tako i mladih) o okolišu nije na zadovoljavajućem nivou, što je ipak vidljivo iz niskog nivoa svijesti stanovnika Kantona o zaštiti okoliša i prirode, a što je uzrokovano nedostatkom kvalitetnog obrazovanja, prenosa znanja u ovoj oblasti i praktičnog/terenskog dijela. I dalje je utvrđen nedovoljan broj javnih kampanja i projekata podizanja javne svijesti o potrebi zaštite okoliša.
2. Trenutni stepen formalnog obrazovanja o okolišu nije zadovoljavajući, odnosno problematika okoliša nije dovoljno zastupljena u planovima i programima te stoga ne doprinosi razvoju ekološke svijesti i kulture kako u Bosni i Hercegovini tako i u Kantonu Sarajevo.
3. Nepostojanje jasne strategije i politike unapređenja obrazovanja o okolišu u KS.
4. Komunikacija sa javnošću i objavljivanje informacija o aktivnostima u ovoj oblasti nije na zavidnom nivou.

➤ **Krovno tijelo mladih u Kantonu Sarajevo**

U Kantonu Sarajevo krovno tijelo mladih je Vijeće mladih Kantona Sarajevo koje čine općine: Ilidža, Novo Sarajevo, Vogošća, Stari Grad i Novi Grad Sarajevo, Centar.

Projekti koji su rađeni u realizaciji Vijeća mladih u Kantonu Sarajevo su:

Vijeće mladih Općine Ilidža realizovalo je projekte koji su se ticali neformalnog obrazovanja mladih te kulturnih i sportskih manifestacija. Glavni cilj realizacije projekata jeste angažman mladih u sferama njihovog interesovanja. Značajniji projekti su projekti koji su promovisali prava žena i nasilje u porodicama/vezama gdje smo ostvarili saradnju sa

Fondacijom lokalne demokratije te Fondacijom CURE koja i danas traje. Kroz projekat su se mlade žene, ali i muškarci, upoznali sa velikim problemima današnjice i načinima rješavanja istih. Kroz kreativne radionice sakupljen je novac, koji je doniran Sigurnoj kući KS. Ostali projekti temeljili su se na promociji uspješnih mladih ljudi sa područja općine Ilidža (uspješni sportisti, pisci, pjesnici, likovni umjetnici, fotografi i drugi). Saradnja sa drugim omladinskim organizacijama iz KS je značajno porasla u protekloj godini, a kao primjer je saradnja sa SOS dječijim selima. Saradnja se odvija u vidu mogućnosti slanja volontera i članova Vijeća mladih Ilidža na volonterski rad van BIH u periodu od 2 do 12 mjeseci.

Vijeće mladih Općine Stari Grad iza sebe ima mnoštvo provedenih projekata, a ovo su neki od najznačajnijih u proteklom periodu:

Zona zagovaranja: Fond otvoreno društvo BiH, Projekat osnaživanja lokalnih aktivista iz 7 zajednica sa ciljem uspostavljanja komunikacije sa predstavnicima vlasti, organizovan sedmodnevni seminar za učesnike/ce iz 7 lokalnih zajednica, organizovano 7 lokalnih akcija, organizovana 3 okrugla stola sa kandidatima/kinjama na lokalnim izborima. Zona aktivizma: Federalno ministarstvo kulture i sporta, jednogodišnji edukativni seminar za aktiviste/kinje iz Sarajeva, organizovano 10 edukativnih seminara, organizovane 3 ulične akcije.

Vijeće mladih Općine Novo Sarajevo je aktivno učestvovalo u javnim raspravama o budžetu Općine po tačkama koje se tiču mladih. Pored toga provedeni su i projekti za poboljšanje položaja mladih, a neki od projekata su:

- Aktivizmom mladih u borbi protiv nasilja na području općine Novo Sarajevo – projekat rađen u partnerstvu sa Asocijasijom XY, a finansiran od strane UNDP-a. Osnovni cilj je bio edukovati vršnjačke edukatore da rade u osnovnim školama na prevenciji nasilja. U okviru implementacije projekta izdan je priručnik o omladinskom aktivizmu, urađeno preko 80 radionica.
- Koalicija za borbu protiv mržnje Zanemari razlike – OSCE Misija u BiH podržava projekat koji promovise toleranciju i zajedništvo. Aktivno provođenje kampanja za borbu protiv govora mržnje, rad sa mladima. Organizacija Ljetne škole tolerancije za mlade iz čitave BiH.
- M1 prava za mlade – projekat koji je rađen za podizanje svijesti mladih i lokalnih institucija o važnosti uključivanja mlade u process donošenja odluka. Također je rađeno i upoznavanje mladih sa Zakonom o mladima FBiH i onim što lokalne vlasti ispunjavaju odnosno ne ispunjavaju od svojih obaveza prema mladima, a što je u skladu sa Zakonom o mladima.

U 2016. godini formirano je i Vijeće mladih Općine Centar i aktivno sudjeluje u radu Vijeća mladih Kantona Sarajevo.

Na području općine Ilijaš nije formirano Vijeće mladih, međutim, organizacija koja saraduje kontinuirano sa Vijećem mladih Kantona Sarajevo je omladinska organizacija “Iskoristi dan-Carpe Diem“. Osnovana je 2014. godine i okuplja mlade sa područja općine Ilijaš uzrasta od 15 do 30 godina, od čega najveći broj mladih dolazi iz mjesne zajednice Mrakovo u kojoj je smještena i sama Organizacija. U svom dosadašnjem radu, realizovano je nekoliko projekata od kojih su najznačajni:

- „Igrom do prijateljstva“ – projekat za djecu iz MZ Mrakovo,
- „Znanje i zabava“ – projekta za učenike OŠ “Hašim Spahić“,
- „Umjetnost spaja“ – projekat za mlade,

- „Pohod na Kopošiće – Pozdrav iz Ilijaša“ – projekat za djecu i mlade,
- „Dječiji dani“ – projekat za djecu,
- „Večer poezije“ – projekt za mlade.

Navedeni projekti finansirani su iz budžeta za mlade Općine Ilijaš i ukupna vrijednost svih navedenih projekata iznosila je oko 10.000 KM. Projektima je obuhvaćeno oko 200 djece i preko 150 mladih. Svi projekti realizovani su od strane članova i članica Organizacije te volontera i volonterki. Kroz svoj rad, Organizacija je uspjela osigurati i kancelarijski namještaj za prostorije organizacije, kao i učešća članova u mnogobrojnim edukacijama, seminarima, radionicama i konferencijama.

4.4.2. Analiza potreba i problema

Ono što mladima najviše nedostaje u njihovom mjestu stanovanja da bi njihovo slobodno vrijeme bilo kvalitetno ispunjeno jesu mjesta za okupljanje i organizovanje aktivnosti za mlade kako bi se poticali kreativnost i aktivizam kod mladih.

Međutim, najprioritetniji problemi u ovoj oblasti koji se trebaju rješavati su:

- nezainteresovanost mladih za uključivanje u procese donošenja odluka pogotovo na lokalnom nivou,
- isključenost mladih iz procesa donošenja odluka,
- nedostatak otvorenijeg pristupa sistema prilikom predlaganja rješenja za određeni problem mladih,
- neupućenost mladih u procese odlučivanja i neinformisanost o organima koji donose odluke za mlade, neuključenost mladih u omladinske organizacije,
- nepristupačne cijene prevoza za mlade,
- nedostatak pristupačnih mogućnosti za mlade da putuju van svog grada,
- nedostatak prostora za mlade,
- nedovoljan boravak mladih u prirodi, prekomjeran boravak mladih u kafićima,
- povećan broj mladih koji posjećuju kladionice,
- neprepoznavanje volontiranja,
- nedostatak adekvatne systemske podrške civilnom sektoru mladih i za mlade,
- slaba povezanost i umreženost civilnog sektora mladih i za mlade, međusobno i sa javnim sektorom.

4.4.3. Strateški ciljevi, rezultati, mjere, provođenje i nadležnost

Na osnovu analiziranog trenutnog stanja u oblasti aktivizma, učešća, volontiranja, mobilnosti, slobodnog vremena, potrebama i problemima mladih u ovoj oblasti ustanovljenim provedenim istraživanjem, navedeni su najprioritetniji problemi za rješavanje i predloženi su sljedeći strateški ciljevi, mjere, period provođenja, nadležnost i željeni rezultati:

Problem 1: Mladi nisu dovoljno upoznati o zakonskim regulativama koje se odnose na mlade.

Cilj 1: Mladi aktivno koriste procedure i zakonsku regulativu za mlade.

Željeni rezultati: Uspostaviti sistem podrške omladinskom aktivizmu, Vijeće mladih Kantona Sarajevo aktivnije radi sa mladima na terenu.

Problem 2: Nedovoljna uključenost mladih u procesima donošenja odluka i neinformisanost mladih na koji način mogu biti učesnici ovih procesa.

Cilj 2: Mladi učestvuju u procesima donošenja odluka kada je riječ o mladima.

Željeni rezultati: Povećan broj mladih uključenih u omladinska udruženja i u udruženja koja se bave pitanjima mladih, povećan broj mladih volontera, povećan nivo političke pismenosti mladih u Kantonu Sarajevo.

Problem 3: Nije razvijena praksa niti informisanost o mogućnostima mobilnosti mladih.

Cilj 3: Mladi Kantona Sarajevo koriste mogućnosti mobilnosti unutar kantona i države, ali i međunarodne saradnje.

Željeni rezultati: Povećana mobilnost mladih unutar Kantona Sarajevo i BiH.

Problem 4: Mladi ne prepoznaju svoju ulogu u razvoju turizma u Kantonu Sarajevo.

Cilj 4: Mladi Kantona Sarajevo prepoznaju svoju ulogu u razvoju turizma kantona.

Željeni rezultati: Uspostavljen je sistem uključivanja mladih u razvoj turizma, prema evropskim i svjetskim standardima, unapređenja turističke ponude Kantona Sarajevo i promocija rada srednjoškolaca u branši turizma.

Problem 5: Mladi nisu dovoljno uključeni u projekte zaštite okoliša.

Cilj 5: Jačanje ekološke svijesti i unapređenje obrazovanja o okolišu mladih u Kantonu Sarajevo.

Željeni rezultati: Povećan broj mladih koji učestvuju u različitim projektima udruženja iz oblasti zaštite okoliša.

4.4.4. TABELARNI PRIKAZ: Aktivizam mladih

Strateški ciljevi, rezultati, mjere, period provođenja, nadležna institucija za provođenje mjera te partneri u provedbi i realizaciji aktivnosti navedeni su u Tabeli 6. u nastavku:

Tabela 6.:

Strateški ciljevi	Željeni rezultati	Mjere	Period provođenja	Nadležna institucija	Partneri u provedbi
1. Mladi aktivno koriste procedure i zakonsku regulativu za mlade.	1.1. Uspostaviti sistem podrške omladinskom aktivizmu.	1.1.1. Uspostavljanje kontinuirane saradnje s Vijećem mladih Kantona Sarajevo i lokalnim vijećima mladih.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	Vijeće mladih Kantona Sarajevo
		1.1.2. Promocija Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine i puna primjena istog od strane kantonalnih i lokalnih vlasti.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	Vijeće mladih Kantona Sarajevo
		1.1.3. Formiranje vijeća mladih u svim općinama KS i unaprijeđenje saradnje sa omladinskim udruženjima u općinama koje nemaju vijeća mladih.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	Vijeće mladih Kantona Sarajevo
	1.2. Vijeće mladih Kantona Sarajevo aktivnije radi sa mladima na terenu.	1.2.1. Uspostavljanje baze podataka omladinskih organizacija u Kantonu Sarajevo.	2019. – 2020.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	
		1.2.2. Uspostavljanje mehanizama redovne saradnje kantonalne vlasti, vijeća mladih, organizacija mladih i lokalnih vlasti.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	

2. Mladi učestvuju u procesima donošenja odluka kada je riječ o mladima.	2.1. Mladi se uključuju u omladinska udruženja i u udruženja koja se bave pitanjima mladih.	2.1.1. Promocija rada i značaja omladinskih udruženja i stjecanja neformalnog obrazovanja.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	Vijeće mladih Kantona Sarajevo
		2.1.2. Uvođenje predstavnika Vijeća mladih Kantona Sarajevo u tijela koja donose odluke o pitanjima mladih.	2019. – 2020.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	Komisija za mlade
	2.2. Povećan broj mladih volontera.	2.2.1. Promocija mogućnosti volontiranja prema Zakonu o volontiranju FBiH i stjecanja radnog iskustva.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	Vijeće mladih Kantona Sarajevo
		2.2.2. Saradnja sa organizacijama i institucijama u vidu partnerskih odnosa i mogućnosti volontiranja mladih.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	
	2.3. Povećan nivo političke pismenosti mladih u Kantonu Sarajevo.	2.3.1. Informisanje mladih o funkcionisanju političkih procesa na svim nivoima u Bosni i Hercegovini.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	Vijeće mladih Kantona Sarajevo -NVO
3. Mladi Kantona Sarajevo koriste mogućnosti mobilnosti unutar kantona i države, ali i međunarodne saradnje.	3.1. Povećana mobilnost mladih unutar Kantona Sarajevo i BiH.	3.1.1. Podrška i promocija programa mobilnosti mladih.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	-Vijeće mladih Kantona Sarajevo -Studentski parlament Univerziteta u Sarajevu -Asocijacija srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini

		3.1.2.Poticanje partnerskih odnosa mladih unutar Bosne i Hercegovine.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	-Vijeće mladih Kantona Sarajevo -Studentski parlament Univerziteta u Sarajevu -Asocijacija srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini
		3.1.3. Sufinansiranje učeničkih i studentskih razmjena i putovanja.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo	-Vijeće mladih Kantona Sarajevo -Studentski parlament Univerziteta u Sarajevu -Asocijacija srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini
4. Mladi Kantona Sarajevo porepoznaju svoju ulogu u razvoju turizma kantona.	4.1. Uspostavljen je sistem uključivanja mladih u razvoj turizma, prema evropskim i svjetskim standardima, i unapređenja turističke ponude Kantona Sarajevo.	4.1.1. Uvođenje redovne saradnje obrazovnih i turističkih institucija u cilju promocije turističkih potencijala Kantona.	2019. – 2021.	Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo	-Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo Kantona Sarajevo -Turistička zajednica Kantona Sarajevo

		4.1.2. Promocija učešća mladih u razvoju turističke ponude Kantona.	2019. – 2020.	Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo	-Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo -Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo
		4.1.3. Promocija rada srednjoškolaca u branši turizma.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo privrede Kantona Sarajevo	-Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo -Asocijacija srednjoškolaca u BiH
5. Jačanje ekološke svijesti i unapređenje obrazovanja o okolišu mladih u Kantonu Sarajevo.	5.1. Povećan broj mladih koji učestvuju u različitim projektima udruženja iz oblasti zaštite okoliša.	5.1.1. Finansiranje/sufinansiranje projekata neprofitnih organizacija i udruženja iz oblasti zaštite okoliša u koja su uključeni mladi.	Na godišnjem nivou, tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša	

40

⁴⁰ Ministarstvo finansija će u skladu sa Pravilnikom o proceduri za izradu izjave o fiskalnoj procjeni zakona, drugih propisa i akata planiranja na budžet („Službene novine Federacije BiH“, broj 34/16 i 15/18) dati svoje mišljenje na akcione planove koji će sadržavati potrebni iznos sredstava za određene godine ali će konačno odobrena sredstva biti definisana u usvojenom budžetu date godine u skladu sa fiskalnim kapacitetom Kantona Sarajevo i prioritetima Vlade Kantona Sarajevo.

4.5. SIGURNOST MLADIH

Cilj: Mladi Kantona Sarajevo nisu žrtve ili učesnici u različitim oblicima nasilja, aktivno i adekvatno sudjeluju u saobraćaju, jer policijske i druge službe rade preventivne programe svih obilika nasilja i promoviraju sigurnost u saobraćaju.

4.5.1. Analiza stanja

Interes je društva da mladi, kao najaktivniji i najplodonosniji segment društva, djeluju i razvijaju se; a sigurnost ove populacije najviše i najizraženije je narušena i ugrožena kroz pojave - narkomanije, brze vožnje pod dejstvom alkohola, izazivanje i sudjelovanje u narušavanjima javnog reda i mira - kao konačnici mnogo dubljih i prikrivenih uzroka (korijena) spomenutih problema. Sudjelovanje mladih u slučajevima koji se ubrajaju u ove pojave je najizraženije i ostavlja trajni pečat na cijeli život mladih, i kao bioloških osoba, i kao statusno osoba aktivnih u ekonomiji, na reproduktivnost, na status mladih osoba i kao roditelja te kao pojedinca u društvu sa svim socijalnim statusima koje nosi sa sobom.

Potreba svakog društva je da zadrži mladu populaciju sa višestruko izraženim interesima, ali i u takmičenju sa svjetskim procesima, koji zahvaćaju i bosanskohercegovačko društvo i državu. Potrebno je uskladiti korak i u skladu s tim otvoriti prostor i šanse za djelovanje i ostanak mladih, a tako i opstanak bosanskohercegovačkog društva.

Zbog toga svi segmenti bosanskohercegovačkog društva i države trebaju biti uključeni u aktivnosti koje će dovesti do očuvanja populacije - zaštite od štetnih pojava kojim mogu biti ili su već zahvaćeni - zloupotreba opojnih droga, brza vožnja i sudjelovanja u narušavanju javnog reda i mira, te rad sa populacijom kako bi se ista uklopila u svjetske trendove i bila konkurentna u svjetskim procesima, ali i doprinosila opstanku, očuvanju, razvoju i unapređenju bosanskohercegovačkog društva i države.

Na nivou Bosne i Hercegovine za pitanja sigurnosti nadležno je Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, u čijem sastavu su Direkcija za koordinaciju policijskih tijela Bosne i Hercegovine, Granična policija Bosne i Hercegovine, Državna agencija za istrage i zaštitu, Agencija za forenzička ispitivanja i vještačenja, Agencija za školovanje i stručno usavršavanje, Agencija za policijsku podršku i Služba za poslove sa strancima.

Kanton Sarajevo djeluje u skladu sa Zakonom o unutrašnjim poslovima Kantona Sarajevo, kojim su utvrđeni unutrašnji poslovi iz nadležnosti Kantona Sarajevo, a koje vrši Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo. Pravni osnov za rad ministarstva zasnovan je na Ustavu Bosne i Hercegovine, Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine, Ustavu kantona te zakonima i drugim propisima Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i kantona.

Ministarstvo koje je zaduženo za pitanje sigurnosti u Kantonu Sarajevo je Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP).

Istraživanje potreba i problema mladih u Kantonu Sarajevo pokazalo je da su mladi relativno zadovoljni postojećim stanjem, iako u prosjeku 28% mladih nije nimalo zadovoljno sigurnosnom situacijom. Najveći je procenat mladih koji su donekle zadovoljni stanjem sigurnosti u mjestu u kojem žive, i to 66% u gradskim sredinama i 53% u izvangradskim sredinama.

- ***Nasilje***

Mladi su se prilikom istraživanja o potrebama i problemima izjašnjavali o prisutnosti različitih oblika nasilja poput: nasilje u porodici, međuvršnjačko nasilje, nasilje na internetu, seksualno nasilje, nasilje na radnom mjestu, nasilje od partnera, razbojništvo i dr.

Mladi su u znatno većoj mjeri navodili kako poznaju nekog ko je bio žrtva nasilja, nego što su navodili kako su oni lično bili žrtva nekog oblika nasilja. Ove razlike su posebno primjetne kod onih vrsta nasilja o kojima je općenito neugodnije govoriti, poput nasilja u porodici, nasilja na radnom mjestu ili seksualnog nasilja.

Tako je za nasilje u porodici u prosjeku 5% mladih izjavilo kako su lično bili žrtve ovog oblika nasilja, dok je čak 29% mladih navelo kako poznaje nekog ko je bio žrtva nasilja u porodici.

Također, čak 31% mladih iz gradskih sredina bilo je žrtva međuvršnjačkog nasilja, a 47% ih poznaje nekoga ko je bio žrtva ovog oblika nasilja.

Nasilje na internetu predstavlja oblik nasilja koji je sve više prisutan među mladima. U prosjeku oko 8% mladih Kantona Sarajevo navodi kako je bilo žrtva nasilja na internetu dok je u značajno većoj mjeri onih koji poznaju nekog ko je bio žrtva nasilja na internetu.

Više od 22% mladih navelo je kako su bili žrtve razbojništva, a u prosjeku 38% mladih poznaje nekog ko je bio žrtva ovog oblika nasilja.

Oko 3% mladih navodi kako su lično bili žrtve nasilja na radnom mjestu, dok 15% mladih navodi kako poznaje nekog ko je bio žrtva ovog oblika nasilja.

Kada se govori o nasilju od partnera, mladi izjavljuju kako oni lično uglavnom nisu žrtve ovog oblika nasilja jer u prosjeku oko 2% mladih navodi da jeste žrtva nasilja od partnera, međutim oko 20% mladih iz gradskih sredina i 8% mladih iz vangradskih sredina navodi kako poznaje nekog ko je žrtva nasilja od partnera.

Veoma bitan podatak jesu rezultati istraživanja kada je riječ o psihičkom nasilju. Oko 36% mladih Kantona Sarajevo vjerovatno ne bi prepoznalo psihičko nasilje ili nije sigurno da bi prepoznalo ovaj oblik nasilja.

Također, kada bi vidjeli da se nad nekim vrši nasilje, mladi bi uglavnom reagovali tako što bi slučaj prijavili nadležnim službama. Muškarci bi u gotovo jednakom omjeru slučaj prijavili nadležnim službama ili bi lično reagovali (44:40%), dok bi djevojke u procentu 67% slučaj prijavile, a 20% bi se i lično angažovale pokušavajući spriječiti nasilje. Oko 3,5% djevojaka ne bi uradilo ništa jer se plaši, za razliku od 1,5% muškaraca istog stava. Približno 4% muškaraca i 1% djevojaka ne bi uradili ništa, jer misle da ih se to ne tiče.

- ***Sigurnost u saobraćaju***

U toku 2016. godine, stanje sigurnosti saobraćaja karakteriše smanjenje ukupnog broja saobraćajnih nezgoda i nezgoda sa materijalnom štetom, dok je neznatno povećan broj nezgoda sa nastradalim licima. Također, povećan je broj poginulih i povrijeđenih lica.

U toku 2018. godine, stanje sigurnosti saobraćaja karakteriše smanjenje ukupnog broja saobraćajnih nezgoda, nezgoda sa materijalnom štetom i broja povrijeđenih lica, dok je povećan broj nezgoda sa nastradalim licima i broj poginulih lica.

Registровано je 9.258 saobraćajnih nezgoda (1.180 ili 11,3 % manje), od čega 8.453 sa materijalnom štetom (1.199 ili 12,4 % manje) i 805 sa nastradalim licima (19 ili 2,4 % više).

Starosna struktura nastradalih lica u saobraćajnim nezgodama je slijedeća:

- do 17 godina – 109 lica,
- od 18 do 30 godina - 311,
- od 31 do 40 godina – 204,
- od 41 do 50 godina – 149,
- od 51 do 65 godina – 136 lica, itd.

• ***Javni red i mir***

Policijski službenici su u toku 2016. godine, zbog raznih oblika narušavanja javnog reda i mira, uručili/podnijeli ukupno 6.306 prekršajnih naloga i zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka (naloga – 5.143, zahtjeva – 1.163), što u odnosu na 2015. godinu predstavlja smanjenje za 54 ili 0,84%.

Prekršajne sankcije preduzete su protiv 6.611 lica (159 ili 2,3% manje).

S obzirom na starosnu strukturu lica protiv kojih su u protekloj godini preduzete prekršajne sankcije (ukupno 6.611), najveći broj je onih starosne dobi preko 36 godina (3.601), zatim starosti između 26 i 35 godina (1.702) i između 19 i 25 godina (1.258), dok je maloljetnih učinilaca prekršaja bilo 50 i oni su javni red i mir narušavali uglavnom tučama.

Iz izvoda izvještaja MUP-a KS za 2016. godinu, možemo vidjeti da se u kategoriji mladih od 19 do 35 godina nalazi 2.960 osoba, što je gotovo 45% od ukupnog broja počinilaca prekršaja i poduzetih prekršajnih sankcija.

U toku 2018. godine na području Kantona Sarajevo registrovana su **4.153** prekršaja iz oblasti protiv narušavanja javnog reda i mira što je **61 ili 1,4% manje** u odnosu na 2017. godinu (izdato je 3.118 naloga, pokrenuto 1.035 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka).

Za izvršenje navedenih prekršaja prijavljena su **4.542 lica (46 ili 1% manje)**, povratnika - 488 ili 11,7%, maloljetnika – 27, i stranih državljana - 14.

S obzirom na starosnu strukturu lica koja su prijavljena za izvršenje prekršaja, najveći broj je onih starosne dobi preko 36 godina (2.735), zatim starosti između 26 i 35 godina (1.057) i između 19 i 25 godina (722).

Prilikom narušavanja javnog reda i mira u 2018. godini, nije bilo teže povrijeđenih lica (jedno u 2017. godini), dok je **lakše povrijeđeno 128 lica** (65 ili 33,7% manje).

• ***Krivična djela počinjena od strane maloljetnih lica***

U toku 2016. godine prijavljena su 74 maloljetnika zbog postojanja osnova sumnje da su izvršili 145 krivičnih djela. U poređenju sa 2015. godinom, broj krivičnih djela za čije

izvršenje su prijavljena maloljetna lica, povećan je za 13 ili 9,8%, a broj prijavljenih maloljetnih učinilaca ovih djela povećan je za dva ili 2,7%.

Kriminalitet na području Kantona Sarajevo u 2018. godini u odnosu na isti period prethodne godine, posmatrano kroz statističke pokazatelje, karakteriše smanjenje broja, registrovanih krivičnih djela za 0,9% dok je povećan broj prijavljenih lica za 13,8%, maloljetnih izvršilaca za 63,8%, povratnika u činjenju krivičnih djela za 0,9% i lica lišenih slobode za 7%. U odnosu na 2017. godinu, neznatno je povećana ukupna rasvijetljenost krivičnih djela (za 0,1%).

U 2018. godini, **registrovano je 4.275 krivičnih djela**⁴¹, što je za 41-no djelo ili 0,9% manje u odnosu na prethodnu godinu.

Za izvršenje navedenih djela **prijavljeno je 2.795 lica**, od kojih je **1.486 povratnika** u činjenju krivičnih djela (ili 53,2% prijavljenih), **95 maloljetnika**, a **1.147 lica je lišeno slobode** (ili 41% prijavljenih). U odnosu na 2017. godinu veći je broj, prijavljenih lica za 338 (ili 13,8%), povratnika za 13 (ili 0,9%), maloljetnih izvršilaca za 37 (ili 63,8%) i lišenih slobode za 75 (ili 7%).

U toku 2018. godine **prijavljeno je 95 maloljetnih lica** zbog postojanja osnova sumnje da su **izvršili 94 krivična djela**. U poređenju sa 2017. godinom, **broj krivičnih djela** za čije izvršenje su prijavljena maloljetna lica **povećan je za 14 ili 17,5%**, kao i **broj prijavljenih maloljetnih učinilaca za 37 ili 63,8%**.

Među maloljetnim učiniocima krivičnih djela, najveći broj je u dobi od 16 do 18 godina (43), dok je povratnika u izvršenju krivičnih djela bilo 27 (ili 28,4%).

4.5.2. Aktivnosti kantonalnih institucija usmjerene na sigurnost mladih i djece

Mjere i aktivnosti koje MUP Kantona Sarajevo radi za mlade ljude: kroz rad policije u zajednici, generalno kroz rad na uspostavljanju povjerenja sa svima - uključujući i mlade, prevenciji društveno štetnih ponašanja, ostvarivanja partnerstva sa institucijama (školama, ustanovama i dr.), udruženjima građana, nevladinim organizacijama, lokalnim zajednicama i dr.

Po pitanju borbe protiv narkomanije policijski službenici Uprave policije ovog Ministarstva, dugi niz godina sudjeluju u provođenju preventivnih aktivnosti kada je u pitanju prevencija ovisnosti, naročito prevencija ovisnosti o drogama. Nosilac ovih aktivnosti je Odjeljenje za borbu protiv zloupotreba opojnih droga u saradnji sa Odjeljenjem za edukaciju i Odjeljenjem za razvoj načela i zaštitu tajnih podataka Jedinice za profesionalne standarde.

Preventivne aktivnosti se preduzimaju u okviru generalne i selektivne prevencije i provode se uglavnom u osnovnim i srednjim školama. Tim aktivnostima su obuhvaćeni učenici završnih razreda osnovnih škola, kao i svi učenici srednjih škola. U pojedinim slučajevima preventivnim intervencijama su bili obuhvaćeni roditelji i nastavno osoblje. Preventivne intervencije, kada je u pitanju prevencija ovisnosti o drogama, proteklih godina se preduzimaju uglavnom sporadično, na inicijativu škola, što nije zadovoljavajuće.

KJU „Porodično savjetovalište“ provodi programsku aktivnost čiji je cilj prevencija vršnjačkog nasilja i jačanje građanske hrabrosti. Cilj je prevenirati vršnjačko nasilje u školskom okruženju i razvijati praktične modele protiv nasilja među vršnjacima. Uzimajući u obzir činjenicu da vršnjaci u velikoj mjeri utječu na to koje će ponašanje, vrijednosti ili stavove usvojiti određena osoba, ova programska aktivnost obuhvata i vršnjačku edukaciju koja se bazira na pretpostavci da će mladi ljudi radije prihvatiti informacije i savjet od svojih vršnjaka nego od roditelja, nastavnika ili drugih stručnjaka. Dakle, nakon što učenici prođu edukaciju o prepoznavanju i pravilnim reakcijama u slučajevima nasilja, najaktivniji učenici bivaju izabrani za vršnjačke edukatore koji provode akciju osvještavanja i educiranja vršnjaka o ovoj temi kroz prezentacije i radionice.

Vlada Kantona Sarajevo je, na prijedlog Ministarstva za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, usvojila novi Akcioni plan za prevenciju maloljetničkog prestupništva i rad s maloljetnicima u kontaktu s pravosudnim sistemom u Kantonu Sarajevo 2017 – 2019. godine.

Pri izradi ovog Akcionog plana, koji je rađen uz stručnu i tehničku pomoć Centra za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu – CPRC, vodilo se računa o iskustvu, pokazateljima i efikasnosti implementacije prethodnog Plana (2014 - 2016) i on se bazira na konkretnim izvodivim aktivnostima, definisanim odgovornostima, realnim vremenskim rokovima i očekivanim rezultatima i ciljevima kroz uključivanja svih relevantnih institucija i aktera u Kantonu Sarajevo.

Akcioni plan sadrži prijedloge aktivnosti koje će u periodu od 2017. do 2019. godine provoditi nosioci aktivnosti, a koji svakodnevno kroz svoj rad ostvaruju kontakte s maloljetnim prestupnicima, žrtvama, svjedocima i/ili drugim maloljetnim licima. Plan se u toku implementacije može dopunjavati i korigovati u skladu sa realnim stanjem i potrebama na terenu. Određeni su ciljevi za nosioce aktivnosti koji su odgovorni za njihovu realizaciju.

Multisektorska i multidisciplinarna uključenost u rješavanje problema maloljetničkog prestupništva podrazumijeva angažovanje široke lepeze profesionalaca iz različitih sektora i obrazovnih profila, te iskustva u radu. Tu se prvenstveno misli na profesionalce koji tretiraju odgoj i obrazovanje, porodičnu funkcionalnost, zdravstvo, policiju, pravosuđe i socijalnu politiku.

Aktivnosti iz Akcionog plana se u većoj mjeri baziraju na preventivnim aktivnostima u borbi protiv društveno neprihvatljivog ponašanja maloljetnika, ali se ne umanjuje značaj primjene efikasnih represivnih mjera, a osobito primjene alternativnih mjera.

U 2018. godini provedene su i sljedeće aktivnosti:

- Policijski službenici Uprave policije su vršili obilazak osnovnih škola na svojim staničnim područjima, radi dogovora sa direktorima i pedagozima škola u cilju realizacije edukativnih radionica na teme: "Djeca u saobraćaju", "Međuvršnjačko nasilje", „Narkomanija“ i druge teme.
- Policajci u zajednici su prisustvovali edukaciji na temu "Djeca i maloljetnici u kontaktu sa zakonom" na kojoj su predstavljene alternativne mjere i sankcije za maloljetnike u krivičnom zakonodavstvu FBiH.
- Kontinuirano je provedena kampanja "Neko te voli" s ciljem smanjenja broja vozača koji koriste mobilne telefone prilikom vožnje vozila.
- U svim općinama održana su predavanja u osnovnim školama na teme: "Međuvršnjačko nasilje", "Djeca u saobraćaju", "Narkomanija", itd.

- U vezi realizacije projekta „Jačanja tužilačkih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa BiH“ pod nazivom „Lopov uvijek bude otkriven“, a koji pored aktivnosti koje se odnose na jačanje tužilačkog sistema, provodi i aktivnosti kojima se nastoje implementirati programi kojima se doprinosi prevenciji kriminala, održana su predavanja u osnovnim škola na području Kantona Sarajevo,.
- Provodile su se aktivnosti na sprečavanju prosjačenja, skitnje, propuštenog staranja za maloljetne osobe.
- Organizovan je pojačan obilazak parking prostora i mjesta na kojima su registrovana krivična djela i narušavanje javnog reda i mira, kao i sankcionisanje prekršilaca saobraćajnih propisa.
- Provođene su aktivnosti na realizaciji projekta ICITAP-a "Uklanjanje grafita"
- Intenzivno se radilo na rasvjetljavanju lažnih dojava o postavljenim bombama u nekoliko srednjih škola, kao i na preduzimanju radnji koje se odnose na edukaciju učenika i nastavnog osoblja kako bi se povećala svijest o štetnosti ove vrste devijantnog ponašnja.
- U organizaciji LOT tima EUFOR-a, za učenike Osnovne škole „Džemaludin Čaušević“ održana je radionica sa ciljem upoznavanja opasnosti od minsko-eksplozivnih sredstava u okruženju, te načinu reagovanja prilikom uočavanja eksplozivnih naprava.
- Organizovana je manifestacija "AUTO SHOW - Sigurnost na cestama u BiH" u sklopu „Akcije za bezbjednost na putevima“ koju sprovodi svjetska automobilistička organizacija (FIA) na osnovu rezolucije UN od 10.05. 2010. godine, a koja utvrđuje dokument UN-a za bezbjednost u saobraćaju 2011-2020. Na navedenoj manifestaciji je između ostalog, prezentiran rad policijskih službenika MUP-a KS, te podijeljene brošure i drugi infomaterijal pod nazivima: „Djeca u saobraćaju“, „Mreža žena policajaca“, „Borba protiv rodno zasnovanog nasilja“, „Zaštitite se od krađe“, „Građani treba da znaju“, itd.
- U hotelu „Bosnia“ je održana radionica na temu „ Kako do većeg poštovanja ljudskih prava žena i LGBT osoba u KS- Zajedno do rješenja“.
- Policajci u zajednici su učestvovali u manifestaciji "7 Sarajevo beer festival", koja je održana na parking prostoru olimpijske dvorane Zetra. Tom prilikom predstavljene su aktivnosti u vezi bezbjednosti saobraćaja, a izvršeno je i promotivno alkotestiranje posjetilaca koji su bili zainteresovani za način funkcionisanja alkotest aparata.
- Redovno su održavani kontakti s predstavnicima Crvenog križa FBiH, Turističkom zajednicom KS,
- U sklopu realizacije kampanje „ BIHAMK“-a pod nazivom „Sigurno vezani u vozilu“ na platou ispred SCC-a je podijeljeno oko 500 letaka na navedenu temu,
- Policajci u zajednici učestvovali su programu rada radionice pod nazivom "Praksa rada sa djecom po odredbama Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH-a" koja je organizovana od strane Centra za istraživanje politike suprostavljanju kriminaliteta u sklopu projekta "Pravda za svako dijete" koji je podržan od UNICEF-a.
- Policajci u zajednici su u okviru realizacije projekta "Rastimo bezbjedno s policijom" aktivno učestvovali na "Petom dječijem sajmu" koji je održan u periodu od 16-18. novembra u prostorijama KSC Skenderija.

- Održana je kampanja u okviru projekta "Stop nasilju u porodici" u organizaciji ICITAP-a, povodom Međunarodnog dana protiv nasilja u porodici u prostorijama "TC SCC"-a.
- Učenicima Srednje mašinske tehničke škole je predstavljena kampanja „Stop nasilju u porodici“ koja je realizovana u organizaciji ICITAP-a i ambasade SAD-a.
- U vezi realizacije projekta „Jačanja tužilačkih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa BiH“ pod nazivom „Lopov uvijek bude otkriven“, tokom mjeseca decembra održane su edukativne radionice za učenike šestih razreda u 71 osnovnoj školi na području Kantona Sarajevo.
- U sklopu projekta „Sigurnost djece u saobraćaju“, policajci u zajednici su obilazili obdaništa i organizovali posjete djece policijskim stanicama gdje su prezentovali sredstva i opremu koju policijski službenici koriste svakodnevno u svom radu.

4.5.3. Analiza problema i potreba

Problem zloupotrebe opojnih droga, kao i sam problem ovisnosti je kompleksan i prisutan u Kantonu Sarajevo. Policijski službenici organizacijskih jedinica Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo poduzimaju mjere i radnje iz svoje nadležnosti na sprječavanju i otkrivanju počinitelja krivičnih djela iz oblasti zloupotrebe opojnih droga, te poduzimaju mjere i radnje iz svoje nadležnosti na preveniranju ovisnosti o drogama i ovisnosti uopće (ovisnost o duhanu, alkoholu, internetu/video-igricama, klađenju). Prisutan je trend rasta ove pojave, što zahtijeva kontinuiran multidisciplinarni pristup ovoj problematici. Preventivne intervencije koje se poduzimaju u okviru generalne i selektivne prevencije ovisnosti o drogama, duhanu, alkoholu, klađenju i internetu (video-igrice) su sporadične i ne poduzimaju se kontinuirano u svim osnovnim i srednjim školama. Uglavnom se poduzimaju na inicijativu škola. Preventivnim intervencijama, da bi one dale željene rezultate, trebaju biti obuhvaćeni i roditelji učenika, kao i nastavno osoblje, a taj proces mora biti kontinuiran. Nedostatak budžetskih sredstava ne smije biti smetnja za poduzimanje preventivnih intervencija, jer se skoro sve preventivne aktivnosti u školama mogu odvijati u sklopu radnog vremena.

Preventivne aktivnosti, da bi polučile željene rezultate, moraju biti kontinuirane, odnosno stalne. Ovim aktivnostima moraju biti obuhvaćeni učenici, škola i roditelji. Odsustvo bilo kojeg od ova tri stuba prevencije, bitno smanjuje željeni učinak preventivnih intervencija.

Problem kretanja stanovništva, rast standarda i povećano korištenje prevoznih sredstava, dovode do sve većeg broja stanovništva koje koristi prevozna sredstva kojima upravljaju njihovi vlasnici - pojedinci. Spoj mladosti, neiskustva, ubrzana dinamika života, želja za zabavom i provodom, te s tim povezano povećana nepažnja i promjenjivi uvjeti na cestama, sve češće dovode do dešavanja saobraćajnih nezgoda u kojima strada mlada populacija, što za posljedice ima materijalnu štetu, ali i gubitak života, zdravlja, radne sposobnosti te s tim povezano - potrebu za brigom i posebnom njegom onih koji su teže nastradali. Svi ovi parametri se mogu dovesti u vezu s ekonomskim razvojem i socijalnim statusima mladih i onih koji su na njih naslonjeni kroz život (porodica, država, društvo, lokalna zajednica). Sigurnost mladih u saobraćaju je u fokusu svakog društva i države.

Današnjica naše civilizacije je povezana sa sportskim dešavanjima, sa raznim oblicima druženja kroz kulturne i umjetničke događaje, u koje se uključuju osobe svih dobnih kategorija, ali najbrojniji su mladi - kroz školovanje, ekskurzije, manifestacije na kojima se uživa ili se izražava određena vrsta podrške ili protesta. Ovakve manifestacije imaju i svoje

posjetioce, koji se često udružuju u grupe navijača ili fanova, imaju svoju organizaciju (neformalnu ili formalnu) i predstavljaju masu u kojoj se pojedinac "utapa" i djeluje. Najčešće su ovakvi skupovi obilježeni ispoljavanjem određene vrste raspoloženja, a često svjedočimo raznim nepoželjnim oblicima ispoljavanja raspoloženja, koje može prerasti i u razne oblike nasilja prema drugim. Ovo je sigurnosni izazov koji zahvaća današnju populaciju mladih i svakako zaslužuje da mu se posveti posebna pažnja.

Informatička tehnologija i internetska komunikacijska mreža, prerasta u komunikacijsku kulturu koja daje pečat današnjem vremenu i ljudskoj civilizaciji, donoseći sa sobom mnoštvo dobrih i loših stvari i u svemu oblikuje ponašanje i sposobnosti stanovništva svih dobnih kategorija, a posebno mladih - u ekonomskoj, obrazovnoj, društvenoj, kulturnoj, naučnoj, sportskoj, sigurnosnoj, javnoj i privatnoj te gotovo u svim ostalim sferama života. Izazov je ogroman te reakcija društva i države mora i treba biti odgovarajuća i sa velikom razinom odgovornosti.

4.5.4. Strateški ciljevi, rezultati, mjere, provođenje i nadležnost

Na osnovu analiziranog trenutnog stanja u oblasti sigurnosti mladih, potrebama i problemima mladih u ovoj oblasti ustanovljenim provedenim istraživanjem, navedeni su najprioritetniji problemi za rješavanje i predloženi su sljedeći strateški ciljevi, mjere, period provođenja, nadležnost i željeni rezultati:

Problem 1: Mladi ne prepoznaju neprihvatljive oblike ponašanja i sve veća je prisutnost istih kod mladih.

Cilj 1: Mladi prepoznaju neprihvatljive oblike ponašanja.

Željeni rezultati: Mladi su upoznati sa informacijama o posljedicama činenja krivičnih djela, mladi upoznati sa posljedicama internet nasilja, mladi upoznati sa posljedicama vršnjačkog nasilja i nasilja u porodici, mladi češće prijavljuju krivična djela i nasilje u njihovom okruženju, smanjen broj slučajeva međuvršnjačkog nasilja.

Problem 2: Mladi ne poštuju saobraćajne propise i neodgovorno se ponašaju kao učesnici u saobraćaju.

Cilj 2: Mladi poštuju saobraćajne propise i odgovorno se ponašaju u saobraćaju.

Željeni rezultati: Smanjen broj saobraćajnih nezgoda koje su izazvali mladi, **smanjeno** je konzumiranje alkohola i psihoaktivnih susptanci mladih učesnika u saobraćaju.

4.5.5. TABELARNI PRIKAZ: Sigurnost mladih

Strateški ciljevi, rezultati, mjere, period provođenja, nadležna institucija za provođenje mjera te partneri u provedbi i realizaciji aktivnosti navedeni su u Tabeli 7. u nastavku:

Tabela 7.

Strateški ciljevi	Željeni rezultati	Mjere	Period provođenja	Nadležna institucija	Partneri u provedbi
1. Mladi prepoznaju neprihvatljive oblike ponašanja.	1.1. Mladi su upoznati sa informacijama o posljedicama činenja krivičnih djela.	1.1.1. Provođenje preventivnih kampanja o činenju krivičnih djela mladih.	Na godišnjem nivou, kontinuirano tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo	
		1.1.2. Uvođenje informativnih programa o štetnosti činenja krivičnih djela mladih.	Na godišnjem nivou, kontinuirano tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
		1.1.3. Kreiranje i realizacija programa za razvijanje nenasilnog ponašanja kod mladih.	Na godišnjem nivou, kontinuirano tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo	
		1.1.4. Izrada Plana aktivnosti za svaku općinu po pitanju prestupništva mladih.	Na godišnjem nivou, kontinuirano tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo	Općine u Kantonu Sarajevo
	1.2. Mladi upoznati sa posljedicama internet nasilja.	1.2.1. Provođenje programa edukacija mladih u srednjim školama o postupanju protiv internet nasilja.	Na godišnjem nivou, kontinuirano tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo

		1.2.3. Provođenje kampanje za prevenciju Internet nasilja.	Na godišnjem nivou, kontinuirano tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
		1.2.4.Saradnja sa odgojno-obrazovnim ustanovama o edukaciji mladih o internet nasilju.	Na godišnjem nivou, kontinuirano tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
	1.3.Mladi upoznati sa posljedicama vršnjačkog nasilja i nasilja u porodici.	1.3.1.Provođenje kampanja protiv vršnjačkog nasilja i nasilja u porodici.	Na godišnjem nivou, kontinuirano tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
	1.4. Mladi češće prijavljuju krivična djela i nasilje u njihovom okruženju.	1.4.1. Promocija u odgojno-obrazovnim ustanovama o mogućnostima prijave svih oblika krivičnih djela i nasilja.	Na godišnjem nivou, kontinuirano tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
		1.4.2. Pronalaženje prilagođenih načina za animiranje mladih za prijavljivanje nasilja.	Na godišnjem nivou, kontinuirano tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo	
	1.5. Smanjen broj slučajeva međuvršnjačkog nasilja.	1.5.1.Javno ukazivanje na probleme međuvršnjačkog nasilja.	Na godišnjem nivou, kontinuirano tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo

		1.5.2. Provođenje edukacija mladih u odgojno-obrazovnim ustanovama o načinima sprječavanja međuvršnjačkog nasilja.	Na godišnjem nivou, kontinuirano tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo	Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
2. Mladi poštuju saobraćajne propise i odgovorno se ponašaju u saobraćaju.	2.1. Smanjen broj saobraćajnih nezgoda koje su izazvali mladi.	2.1.1. Kreiranje i provedba programa i obuka mladih o važnosti pridržavanja saobraćajnih propisa.	Na godišnjem nivou, kontinuirano tokom perioda 2019.-2023.	Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo	
	2.2. Smanjeno je konzumiranje alkohola i psihoaktivnih supstanci mladih učesnika u saobraćaju.	2.2.1. Informisanje mladih vozača o posljedicama konzumiranja alkohola i psihoaktivnih supstanci.	Na godišnjem nivou, kontinuirano tokom perioda 2019.-2023.		

42

⁴² Ministarstvo finansija će u skladu sa Pravilnikom o proceduri za izradu izjave o fiskalnoj procjeni zakona, drugih propisa i akata planiranja na budžet („Službene novine Federacije BiH“, broj 34/16 i 15/18) dati svoje mišljenje na akcione planove koji će sadržavati potrebni iznos sredstava za određene godine ali će konačno odobrena sredstva biti definisana u usvojenom budžetu date godine u skladu sa fiskalnim kapacitetom Kantona Sarajevo i prioritetima Vlade Kantona Sarajevo.

5. PROVOĐENJE STRATEGIJE

5.1. Nadležnosti, odgovornosti i obaveze

- **Odgovornosti i obaveze resornih ministarstava Vlade Kantona Sarajevo i finansiranje Strategije prema mladima**

U procesu izrade Strategije prema mladima Kantona Sarajevo učestvovali su predstavnici svih resornih ministarstava Vlade Kantona Sarajevo, u skladu sa definisanim oblastima djelovanja prema mladima. Strategija predstavlja strateški dokument i okvir djelovanja Vlade Kantona Sarajeva i resornih ministarstava u pravcu poboljšanja statusa mladih u Kantonu Sarajevo.

➤ **Akcioni planovi resornih ministarstava**

S obzirom da su definisani opći strateški ciljevi, kao i željeni rezultati, definisane su i mjere i aktivnosti koje svaki resor pojedinačno treba sprovesti kako bi se postigli postavljeni ciljevi.

Samim tim, obaveza svakog resornog ministarstva je da, u skladu sa ovim strateškim dokumentom, izradi akcioni plan u roku od 90 dana od dana usvajanja Strategije te detaljnije razradi aktivnosti i mjere resornih ministarstava kao nosioca aktivnosti u postizanju strateških ciljeva.

U toku izrade Strategije prema mladima Kantona Sarajevo nije bilo moguće naznačiti finansijska sredstva koja će biti potrebna za implementaciju Strategije s obzirom da je naredni korak nakon usvajanja ovog strateškog dokumenta, izrada akcionih planova svakog od resora kao nosioca definisanih aktivnosti.

S tim u vezi, akcioni planovi će se bazirati na konkretnim aktivnostima, definisanim odgovornostima, realnim vremenskim rokovima i očekivanim rezultatima i ciljevima kroz uključivanja svih relevantnih institucija te će se u tom smislu definisati iznosi finansijskih sredstava za implementaciju i realizaciju aktivnosti koje su definisane akcionim planovima, a kojima je osnova ovaj strateški dokument.

Akcioni planovi kao akti planiranja, u skladu sa Zakonom o budžetima u FBiH⁴³ i Pravilnikom o proceduri za izradu izjave o fiskalnoj procjeni zakona, drugih propisa i akata planiranja na budžet⁴⁴, bit će dostavljeni Ministarstvu finansija Kantona Sarajevo na mišljenje.

Takođe, akcioni planovi trebaju biti usklađeni sa Strategijom i isti trebaju biti izrađeni na sljedeće periode:

- Akcioni plan resora za period 2019.-2021. i
- Akcioni plan resora za period 2022.-2023.

Prethodno navedeno je izuzetno značajno zbog monitoringa, praćenja realizacije mjera i evaluacije efikasnosti postavljenih strateških ciljeva.

Za samu izradu akcionih planova neće biti potrebno izdvajanje finansijskih sredstava, dok će za implementaciju i realizaciju istih, eventualno biti potrebno planirati nova finansijska izdvajanja i sredstva, ali to u ovom momentu nije moguće prognozirati, s obzirom da će resorna ministarstva mjere finansirati i iz postojećih budžetskih sredstava.

⁴³ „Službene novine Federacije BiH“, br. 102/13, 09/14-Ispravka, 13/14, 08/15, 91/15, 102/15 i 104/16 i 05/18.

⁴⁴ „Službene novine Federacije BiH“, broj 34/16 i 15/18.

Resorna ministarstva su dužna na godišnjem nivou izraditi izvještaje o realizaciji i implementaciji akcionih planova. Nakon isteka perioda na koji se odnose akcioni planovi, resorna ministarstva su dužna izraditi evaluacijske izvještaj o ishodima i učinkovitosti realiziranih i implementiranih aktivnosti.

➤ **Budžetska stavka koja se odnosi na mlade**

Kako bi se sistemski uredila oblast mladih i aktivnosti koje se odnose na mlade, potrebno je u budžetima resornih ministarstava planirati sredstva koja će se odnositi na aktivnosti resora prema mladima, ukoliko već ne postoji, te planirati sredstva za implementaciju i realizaciju akcionih planova, odnosno definisanih mjera (ukoliko se iste ne finansiraju iz već postojećih budžetskih sredstava).

• **Odgovornosti i obaveze općinskih, gradskih i kantonalnih organa vlasti**

Član 8. Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine navodi da odgovorni organi vlasti trebaju mladim osobama putem utvrđenih mjera dati na raspolaganje različite mogućnosti u cilju unapređivanja njihovog razvoja. Pod odgovornim organima vlasti Zakon podrazumijeva općinski, gradski i kantonalni nivo vlasti u Federaciji Bosne i Hercegovine. Zakon, znači, obavezuje ove nivoe vlasti da odgovorno preduzimaju utvrđene mjere kako bi unaprijedili razvoj mladih ljudi. Pod utvrđenim mjerama podrazumijevaju se mjere predviđene usvojenim dokumentima kao što su strategija prema mladima i program djelovanja za mlade koji je donijela svaka institucija za sebe na temelju strategije prema mladima.⁴⁵

U skladu s članom 14. Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine, **općinski, gradski i kantonalni organi vlasti** dužni su samostalno osigurati minimum mjera na planu rada s mladima i omladinskih aktivnosti, kao i mehanizme i kapacitete koji, između ostalog, uključuju uspostavljanje stručnog radnog tijela za izradu, ažuriranje i praćenje provođenja lokalnih i kantonalnih strategija prema mladima u čijem će radu učestvovati predstavnici/e vijeća mladih ili omladinskih udruženja.

Općinske, gradske i kantonalne vlasti zakonski su obavezne koordinirati aktivnosti u vezi s radom sa mladima i omladinskim aktivnostima. Pod koordinacijom aktivnosti podrazumijeva se koordiniranje aktivnosti iz federalne, kantonalne ili općinske / gradske strategije prema mladima, odnosno programa djelovanja za mlade, povezivanje sličnih projekata i aktivnosti, praćenje uspješnosti u provođenju i postizanju rezultata, vođenje evidencije omladinskih aktivnosti i dr.

• **Nevladin sektor**

U članu 8. Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine navodi se da rad s mladima nude **omladinska udruženja, ostala udruženja, neformalne grupe i drugi nosioci rada s mladima iz nevladinog sektora, kao i nosioci rada s mladima iz vladinog sektora**. Odgovornost za rad s mladima snose, znači, i vladin i nevladin sektor. Iz nevladinog sektora su to omladinska udruženja, druga udruženja, neformalne grupe i drugi nosioci rada s mladima, a to su: domaća i strana fizička i pravna lica koja se bave pitanjima mladih ili su subjekti od značaja za promociju i zaštitu uloge i pozicije mladih, a imaju prava i obaveze u skladu s ovim zakonom.⁴⁶

⁴⁵ Jasmin Bešić et al., *Vodič kroz zakon o mladima FBiH*, Institut za razvoj mladih KULT, Sarajevo, str. 57.

⁴⁶ Isto.

5.2. Ključni indikatori na nivou oblasti

Indikatori Strategije prema mladima Kantona Sarajevo su pokazatelji koji trebaju objektivno, naučno i pravovremeno pokazati jesu li mjere predviđene Strategijom zaista doprinijele poboljšanju položaja mladih na području Kantona Sarajevo.

Samim tim, indikatori uspjeha se temelje na podacima koji već postoje, tj. informacijama koje su prikupljene prije izrade dokumenta, a to su rezultati istraživanja o potrebama i problemima mladih Kantona Sarajevo.⁴⁷

Prije isteka perioda za koji je pisana Strategija neminovno je provesti novo istraživanje o položaju mladih u Kantonu i utvrditi u kojoj oblasti i u kojoj mjeri su provedene aktivnosti bile efikasne kada je riječ o promjeni stanja i položaja mladih u Kantonu Sarajevo. Ovo će umnogome pomoći za evaluaciju učinkovitosti Strategije – kako sumativnu evaluaciju da bi se utvrdili učinci, posljedice i odgovornosti ishoda, tako i perspektivnu evaluaciju koja će biti dobra priprema za izradu nove strategije za naredni period.

Indikatori na osnovu rezultata provedenog istraživanja o potrebama i problemima mladih sa početnim i ciljnim stanjem po oblastima:

1. Oblast: Obrazovanje i nauka mladih

<i>Indikator</i>	<i>Početno stanje</i>	<i>Ciljno stanje</i>	<i>Razlika</i>
1. Smanjen je broj mladih koji prerano napuštaju obrazovanje.	11%	6%	- 5%
2. Povećan je broj mladih koji primaju stipendije.	14%	35%	+ 2%
3. Povećano je sudjelovanje mladih u neformalnom obrazovanju.	35%	50%	+ 15 %
4. Povećan je broj mladih koji vjeruju da će im obrazovanje pomoći pri zapošljavanju.	31%	55%	+ 24%
5. Smanjen je broj mladih koji nedostatak praktične nastave vide kao najveći problem obrazovnog sistema.	40%	25%	- 15%

2. Oblast: Rad, zapošljavanje i preduzetništvo mladih

<i>Indikator</i>	<i>Početno stanje</i>	<i>Ciljno stanje</i>	<i>Razlika</i>
1. Smanjen je broj nezaposlenih mladih.	50%	42%	- 8%
2. Smanjen je broj mladih koji rade bez ugovora s poslodavcem.	17%	12%	- 5%
3. Povećan je broj mladih korisnika vladinih programa zapošljavanja.	8%	30%	+ 22%
4. Kod mladih je smanjena percepcija prisutnosti korupcije pri zapošljavanju.	85%	68%	- 17%
5. Povećan broj mladih koji se obučavaju za preduzetništvo.	18%	35%	+17%

⁴⁷ „Analiza rezultata istraživanja o potrebama i problemima mladih Kantona Sarajevo“, 2016. godina.

3. Oblast: Socijalna briga o mladima

<i>Indikator</i>	<i>Početno stanje</i>	<i>Ciljno stanje</i>	<i>Razlika</i>
1. Povećano je zbrinjavanje mladih bez roditeljske skrbi nakon stjecanja punoljetstva.	0%	20%	+ 20%
2. Smanjena je negativna percepcija sistema socijalne brige kod mladih.	60%	40%	- 20%
3. Povećan je broj mladih koji svoj životni standard procjenjuju kao dobar.	48%	60%	+ 12%

4. Oblast: Zdravstvena zaštita mladih

<i>Indikator</i>	<i>Početno stanje</i>	<i>Ciljno stanje</i>	<i>Razlika</i>
1. Povećan broj mladih koji obavljaju godišnji sistematski pregled.	10%	30%	+ 20%
2. Povećana svijest o reproduktivnom zdravlju kod mladih žena.	30%	55%	+ 25%
3. Smanjen je broj mladih koji se nikako ne bave rekreativnim aktivnostima.	32%	20%	- 12%
4. Smanjen je broj mladih koji svakodnevno konzumiraju cigarete.	41%	15%	- 26%

5. Oblast: Kultura i sport mladih

<i>Indikator</i>	<i>Početno stanje</i>	<i>Ciljno stanje</i>	<i>Razlika</i>
1. Povećan je broj mladih koji su zadovoljni podrškom lokalnih vlasti kulturnim sadržajima.	8%	30%	+ 22%
2. Povećan je broj mladih koji su zadovoljni podrškom lokalnih vlasti sportskim sadržajima.	41%	65%	+ 24%
3. Povećan je broj mladih koji su zadovoljni podrškom vlasti u kreiranju kulturnih i sportskih sadržaja.	9%	30%	+ 21%

6. Oblast: Aktivizam mladih – učešće, volontiranje i mobilnost

<i>Indikator</i>	<i>Početno stanje</i>	<i>Ciljno stanje</i>	<i>Razlika</i>
1. Smanjen je broj mladih koji smatraju kako nemaju utjecaja na donošenje odluka koje ih se tiču.	69%	45%	- 24%
3. Povećan je broj mladih uključenih u rad omladinskih organizacija.	15%	35%	+ 20%
4. Smanjen je broj mladih koji bi zauvijek ili na duže vrijeme napustili KS.	37%	15%	- 22%

7. Oblast: Sigurnost mladih

<i>Indikator</i>	<i>Početno stanje</i>	<i>Ciljno stanje</i>	<i>Razlika</i>
1. Smanjen je broj maloljetnika počinitelja kaznenih djela.	6%	2%	- 4%
2. Povećan broj mladih koji prepoznaju različite oblike međuvršnjačkog nasilja.	31%	58%	+27%
7. Povećan broj mladih koji razumiju šta je internet nasilje.	5%	45%	+ 40%

S obzirom da je zakonska obaveza prije donošenja strategije prema mladima provođenje istraživanja o potrebama i problemima mladih, prilikom izrade sljedeće strategije prema mladima Kantona Sarajevo, na osnovu prethodno navedenih indikatora moći će se mjeriti učinkovitost Strategije ali i promjene u položaju mladih u Kantonu Sarajevo.

5.3. Monitoring i evaluacija

Monitoring i evaluacija Strategije prema mladima Kantona Sarajevo će se zasnivati na praćenju i vrednovanju rezultata implementiranih mjera, kako bi se utvrdilo jesu li ostvareni predviđeni ishodi.

Monitoring uključuje određivanje napretka ka ostvarenju ishoda ili utjecaja. Ishod se ne može odrediti direktno, stoga je određen set indikatora koji, kad se pravilno izmjere, osiguravaju informacije o tome jesu li ili nisu ostvareni ishodi ili željeni učinci, tj. jesu li preduzete mjere doprinijele približavanju ispunjenja vizije Strategije.

Evaluacija Strategije prema mladima Kantona Sarajevo će odgovoriti na pitanja o intervenciji, kao što su sljedeća:

- Koji su utjecaji provedenih mjera iz Strategije?
- Provode li se mjere u skladu s planom?
- Ko i kakvu korist ima od provedenih mjera?

Izveštavajući o rezultatima mjera Strategije, Vlada Kantona Sarajevo će pokazati svoj kredibilitet i povjerenje javnosti, a naročito mladih ljudi radi kojih je izrađena Strategija i radi kojih se provode mjere.

Sistem monitoringa i evaluacije bitan je izvor informacija za postavljanje smjernica i poboljšanje mjera iz Strategije kako bi se maksimizirala vjerovatnoća uspjeha.

Stoga, Strategija prema mladima Kantona Sarajevo ima definisane ciljeve, željene rezultate te indikatore za mjerenje učinka po oblastima na koje je Strategija podijeljena.

Željeni rezultati Strategije zapravo su ishodi akcionih planova, a mjere iz Strategije preformulisat će se u željene rezultate. Svaki akcioni plan utvrdit će svoje vlastite indikatore uspjeha na nivou željenih rezultata Strategije, odnosno na nivou ishoda programa. Na taj način će se osigurati da se i Strategija i programi prate i vrednuju na osnovu rezultata.

Za realizaciju Strategije odgovorna su sva resorna ministarstva u Vladi Kantona Sarajevo (uključujući institucije i ustanove koje su u nadležnosti resornih ministarstava), koji su u ovom dokumentu navedeni kao nosioci definisanih aktivnosti te su dužni da koordiniraju sa svim relevantnim subjektima u procesu postizanja postavljenih strateških ciljeva, a to su sljedeća ministarstva: Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade, Ministarstvo zdravstva, Ministarstvo prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša, Ministarstvo privrede, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za boračka pitanja, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice i Ministarstvo kulture i sporta. Pored resornih ministarstava ostvarit će se saradnja sa svim relevantnim institucijama i ustanovama koje će biti podrška u implementaciji definisanih aktivnosti, između ostalog i NVO sektor, kao i vijeća mladih (općinska i kantonalno) i Asocijacija srednjoškolaca.

Odgovorni subjekti su dužni donijeti akcione planove implementacije Strategije, te godišnje podnositi izvještaje o realizaciji akcionih planova.

Evaluacija će obuhvatiti oblasti definisane Strategijom: **rad, zapošljavanje i preduzetništvo mladih, obrazovanje i nauka mladih, socijalna briga mladih, zdravstvena zaštita mladih, aktivizam mladih - učešće, volontiranje i mobilnost, kultura, sport i sigurnost mladih.**

Prva faza evaluacije Strategije provest će se nakon isteka perioda prvog akcionog plana (2019.-2021.), kada će se donijeti nove mjere, akcioni planovi (2022.-2023.) ili uskladiti postojeće.

Druga faza evaluacije Strategije provest će se nakon isteka perioda drugog akcionog plana (2022.-2023.).

Treća faza evaluacija predstavlja i ukupnu evaluaciju Strategije 2022. godine nakon okončanja perioda na koji se odnosi ovaj strateški dokument.

Takođe, imenovat će se tim koji će vršiti monitoring i evaluaciju izvještaja odgovornih subjekata, ali i implementacije.

Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo kao nadležno ministarstvo će biti nosioc aktivnosti monitoringa i evaluacije Strategije prema mladima Kantona Sarajevo za period 2019.-2023. godina.

6. DODATNI IZVORI INFORMACIJA

- „Analiza rezultata istraživanja potreba i problema mladih Kantona Sarajevo“, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade, Halimić Šeherzada (2016.),
- Zakon o mladima Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 36/10),
- Strategija razvoja Kantona Sarajevo do 2020. godine,
- Podaci iz Federalnog zavoda za statistiku – online dostupni podaci,
- Nezaposlenost mladih u Bosni i Hercegovini - Trenutna situacija, izazovi i preporuke, Friedrich Ebert Stiftung (FES), Sarajevo, Mujanović, Erol (2013.),
- Rodne (ne)jednakosti na tržištu rada u BiH, Udruženje Žene ženama i Friedrich Ebert Stiftung (FES), Sarajevo, Bašić, Sanela i Miković, Milanka (2012.),
- Izvještaj o radu Ministarstva za boračka pitanja Kantona Sarajevo za period od 01.01. do 31.12.2016. godine, broj: 06-05-2030/17 od 23.01.2017. godine,
- Izvještaji MUP-a KS za 2016. godine,
- „Pretilost djece u srednjim školama Kantona Sarajevo“ (Udruženje „Sport i zdravlje“, 2017. godina).

PRILOG: Analiza rezultata istraživanja potreba i problema mladih Kantona Sarajevo (2016.)

ANALIZA REZULTATA
ISTRAŽIVANJA
**POTREBA I PROBLEMA MLADIH
KANTONA SARAJEVO**

Ministarstvo za obrazovanje,
nauku i mlade Kantona Sarajevo

Institut za
razvoj mladih KULT

MLADI.ORG

Šeherzada Halimić

Analiza rezultata istraživanja
potreba i problema mladih
Kantona Sarajevo

Sarajevo, 2016.

Impressum

Naslov:

Analiza rezultata istraživanja potreba i problema mladih Kantona Sarajevo

Autorica:

Šeherzada Halimić

Izdavač:

Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo

Za izdavača:

Prof. dr. Elvir Kazazović

Realizacija projekta:

Institut za razvoj mladih KULT

Lektura:

Ifeta Palić

Štampa:

Srednja tehnička škola grafičkih tehnologija, dizajna i multimedije Ilidža

DTP:

Peđa Kazazović

Tiraž:

500

1. izdanje

Sarajevo, 2016.

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

364.65/.69(497.6-24 Sarajevo)

HALIMIĆ, Šeherzada

Analiza rezultata istraživanja potreba i problema mladih Kantona Sarajevo / Šeherzada Halimić. - Sarajevo : Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, 2016. - 86 str. : ilustr. ; 30 cm

ISBN 978-9926-8104-1-2

COBISS.BH-ID 23613702

Sadržaj

Spisak tabela i grafikona	8	Intimni odnosi	49
Spisak skraćenica	9	Bavljenje rekreativnim aktivnostima	50
		Pušenje	51
1. KARAKTERISTIKE UZORKA	12	Konzumiranje alkoholnih pića	52
Broj mladih – rezultati Popisa stanovništva 2013.	13	Konzumiranje opojnih droga	52
2. OBRAZOVANJE I NAUKA MLADIH	15	6. KULTURA I SPORT	53
Osnovno obrazovanje	16	Zadovoljstvo podrškom kulturi	54
Srednje obrazovanje	16	7. AKTIVIZAM MLADIH (UČEŠĆE, VOLONTIRANJE I MOBILNOST)	57
Visoko obrazovanje	17	Zainteresiranost za politiku	58
Broj rođene djece	18	Načini učešća u donošenju odluka i mladi	58
Prerano napuštanje obrazovanja	19	Aktivni mladi	60
Stipendiranje mladih	20	8. MOBILNOST MLADIH	61
Obrazovanje i zapošljavanje	20	Putovanja mladih	62
Mišljenje mladih o kvalitetu nastave	21	Odlazak iz zemlje	62
Učešće u neformalnom obrazovanju	22	9. INFORMIRANJE MLADIH	65
Talentirani mladi	23	10. SLOBODNO VRIJEME	67
3. RAD, ZAPOSŁJAVANJE I PREDUZETNIŠTVO MLADIH	25	Iskorištenost slobodnog vremena	68
Stope nezaposlenosti	26	11. IDENTITET MLADIH	71
Zaposleni mladi	28	Regionalna pripadnost	72
Statistike o tržištu rada	31	Nacionalna i regionalna pripadnost	72
Neformalno tržište rada	32	12. SIGURNOST MLADIH	75
Usklađenost obrazovanja s radnim mjestom	33	Različiti oblici nasilja i mladi	76
Diskriminacija i zlostavljanje na radnom mjestu	33	Nasilje u porodici	77
Percepcija mita i korupcije pri zapošljavanju	35	Međuvršnjačko nasilje	77
Preduzetništvo mladih	36	Nasilje na internetu	78
Mišljenje mladih o vlastitom biznisu	36	Razbojništvo	79
Vladini programi zapošljavanja	37	Nasilje na radnom mjestu	80
4. SOCIJALNA BRIGA	39	Nasilje od partnera	80
Novac i mladi	40	Nasilje od strane određene ekstremističke grupe	80
Formiranje porodice i stambeni status mladih	42	Seksualno nasilje	80
Samoprocjena životnog standarda	43	Povjerenje i zadovoljstvo vezano za rad policijskih službi	82
Percepcija budućnosti	43	Psihičko nasilje	82
5. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA MLADIH	45	Globalne prijetnje	84
Sistematski pregled	46	Odgovor na nasilje	85
Gojaznost	47	Percepcija nasilja nad ženama i muškarcima	85
Zdravstvene usluge	47	13. ZAKLJUČAK I PREPORUKE	86
Zdravstveno osiguranje	48		
Ginekološki pregled	49		

Lista skraćenica

BHAS	Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
BiH	Bosna i Hercegovina
CIA	Central Intelligence Agency
EU	Evropska unija
Eurostat	Evropski statistički ured
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FZS	Federalni zavod za statistiku
MOR	Međunarodna organizacija rada
KM	Konvertibilna marka (valuta BiH)
NVO	Nevladina organizacija
Popis	Popis stanovništva u BiH 2013. godine
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
Strategija	Strategija prema mladima

Spisak tabela i grafikona

Tabela 1: Demografske karakteristike uzorka

Tabela 2: Broj mladih po kantonima

Tabela 3: Broj mladih po općinama Kantona Sarajevo

Tabela 4: Opći podaci o srednjem obrazovanju za Kanton Sarajevo

Tabela 5: Broj rođene djece

Tabela 6: Razlozi zbog kojih mladi napuštaju obrazovanje

Tabela 7: Najveći problemi formalnog obrazovanja

Tabela 8: Stope nezaposlenosti u Kantonu Sarajevo za period 2010–2016. godine

Tabela 9: Udio mladih u ukupno zaposlenom stanovništvu po kantonima (mart 2015)

Tabela 10: Zaposleni mladi po općinama Kantona Sarajevo (mart 2015)

Tabela 11: Zaposleni u Kantonu Sarajevo prema vrsti djelatnosti (mart 2015)

Tabela 12: Redovitost plaće

Tabela 13: Stav mladih prema pokretanju vlastitog biznisa

Tabela 14: Mladi i štednja

Tabela 15: Učestalost obavljanja sistematskih pregleda mladih Kantona Sarajevo

Tabela 16: Stepen zadovoljstva mladih uslugama domova zdravlja

Tabela 17: Seksualna aktivnost mladih

Tabela 18: Odgovori na pitanje: Jeste li u posljednjih 6 mjeseci imali intimni odnos s jednom ili više osoba?

Tabela 19: Konzumiranje alkohola u referentnih mjesec dana

Tabela 20: Konzumiranje opojnih droga u referentnih mjesec dana

Tabela 21: Zadovoljstvo mladih podrškom sportu

Tabela 22: Učešće mladih u dobi između 15 i 30 godina u određenim oblicima aktivizma

Tabela 23: Članstvo u organizacijama

Tabela 24: Razlozi radi kojih bi mladi napustili BiH već sutra ako bi im se pružila prilika

Tabela 25: Povjerenje u policijske službenike i službenice

Tabela 26: Zadovoljstvo radom policijskih službi

Tabela 27: Prepoznavanje psihičkog nasilja

Tabela 28: Percepcija nasilja nad ženama i muškarcima

Grafikon 1: Broj učenika upisanih u prvi razred osnovne škole u Kantonu Sarajevo

Grafikon 2: Procent mladih koji su prerano napustili obrazovanje

Grafikon 3: Procjena korisnosti stečenog znanja u procesu daljeg obrazovanja

Grafikon 4: Mišljenje mladih o tome u kojoj mjeri njihovo obrazovanje može osigurati zaposlenje u struci

Grafikon 5: Razlike temeljene na spolu kada je riječ o učešću u neformalnom obrazovanju

Grafikon 6: Radno sposobno stanovništvo, radna snaga, zaposleni i nezaposleni

Grafikon 7: Ekonomski neaktivno stanovništvo Kantona Sarajevo

Grafikon 8: Zaposleni mladi prema vrsti ugovora koji imaju s poslodavcem

Grafikon 9: Usklađenost obrazovanja s radnim mjestom

Grafikon 10: Zlostavljanje na radnom mjestu

Grafikon 11: Percepcija podmićivanja u svrhu zapošljavanja

Grafikon 12: Percepcija podmićivanja kako bi se dobio posao u javnom ili privatnom sektoru

Grafikon 13: Mladi koji su pohađali i mladi koji bi željeli pohađati poslovni seminar za mlade

Grafikon 14: Poznavanje vladinih programa zapošljavanja mladih

Grafikon 15: Doprinos mladih kućnom budžetu

Grafikon 16: Ukupna mjesečna primanja domaćinstva

Grafikon 17: Ukupna mjesečna potrošnja mladih Kantona Sarajevo

Grafikon 18: Stambeni status mladih Kantona Sarajevo

Grafikon 19: Percepcija vlastite budućnosti i budućnosti društva

Grafikon 20: Razlozi obavljanja sistematskog pregleda

Grafikon 21: Zdravstvene usluge specifično namijenjene mladima

Grafikon 22: Bavljenje rekreativnim aktivnostima

Grafikon 23: Postotak mladih pušača

Grafikon 24: Zadovoljstvo mladih podrškom kulturi

Grafikon 25: Zainteresiranost mladih za politiku

Grafikon 26: Mišljenje mladih o tome koliko mladi imaju utjecaja na donošenje odluka koje ih se tiču na lokalnom nivou

Grafikon 27: Spremnost mladih Kantona Sarajevo na odlazak u inozemstvo

Grafikon 28: Aktivnosti na koje su mladi trošili dva ili više sati dnevno

Grafikon 29: Najčešće sedmične aktivnosti mladih

Grafikon 30: Učestalost posjećivanja kladionica kod mladih Kantona Sarajevo

Grafikon 31: Odgovor mladih na pitanje koliko vezanim se osjećaju za pojedine elemente pripadnosti

Grafikon 32: Spremnost na brak s osobom druge nacionalnosti

Grafikon 33: Zadovoljstvo sigurnosnom situacijom u mjestu stanovanja

Grafikon 34: Nasilje u porodici

Grafikon 35: Međuvršnjačko nasilje

Grafikon 36: Nasilje na internetu

Grafikon 37: Razbojništvo

Grafikon 38: Mladi koji su bili žrtve određenih oblika nasilja

Grafikon 39: Mladi koji poznaju žrtve određenih oblika nasilja

Grafikon 40: Poznavanje pojmova mobing i buling

Uvod i metodologija

Donošenjem Zakona o mladima Federacije Bosne i Hercegovine 2010. godine svi nivoi vlasti obavezali su se kreirati i usvojiti strategiju prema mladima, koja predstavlja dokument institucija vlasti s programskim pristupom djelovanjima prema mladima, što uključuje definirane probleme i potrebe mladih, strateške pravce djelovanja te ciljeve strategije i mjere za realizaciju ciljeva strategije.

Navedenim zakonom je također propisano da se strategije oblikuju na osnovu analize položaja i potreba mladih, koja mora biti sačinjena na osnovu stručnog istraživanja o položaju i potrebama mladih za onaj nivo vlasti za koji se kreira strategija. Stoga, analiza koja slijedi u biti predstavlja prvi korak u procesu kreiranja strategije prema mladima Kantona Sarajevo, koji dosad nije imao strateški dokument posvećen mladima.

Istraživanje i analiza prikupljenih podataka provedeni su od Instituta za razvoj mladih KULT, a poslužiti će svim zainteresiranim stranama kao polazna tačka za sačinjavanje svih značajnih dokumenata koji imaju cilj poboljšati položaj mladih Kantona Sarajevo.

Prikupljanje podataka – anketiranje mladih na terenu – provedeno je u periodu od juna do augusta 2016. godine korištenjem standardiziranog upitnika koji Institut za razvoj mladih KULT koristi za istraživanje problema i potreba mladih u svim istraživanjima ovog tipa u Bosni i Hercegovini, tako da su podaci uporedivi sa svim drugim zajednicama i nivoima vlasti (općinama, kantonima, entitetom) koji imaju provedeno istraživanje o mladima. Osnova za izradu upitnika bio je upitnik Eurostata Evropske unije, koji je prilagođen potrebama lokalne zajednice. Anketari, također mladi, birali su ispitanike metodom slučajnog odabira mladih u dobi između 15 i 30 godina starosti tako što su birali svaki treći stan / kuću u određenom naselju i, ako bi tu stanovala osoba u dobi između 15 i 30 godina, anketirali bi je.

Na ovaj način je anketirano 777 ispitanika, koji predstavljaju reprezentativan uzorak populacije mladih u dobi između 15 i 30 godina jer je, zbog gore opisanog načina slučajnog odabira ispitanika, svaka mlada osoba s područja Kantona Sarajevo imala podjednaku vjerovatnoću ulaska u uzorak. Prilikom uzorkovanja poštovani su kriteriji određenih demografskih karakteristika značajnih za poređenje rezultata, tako da se uzorak sastoji od približno jednakog broja žena i muškaraca te adekvatnog broja mladih koji žive u gradskim i vangradskim sredinama.

Reprezentativnost uzorka je, osim načinom odabira ispitanika, određena i njegovom veličinom, jer je na populaciju veličine 100.000 potrebno ispitati 778 ispitanika da bi se s 95 % sigurnosti moglo tvrditi da su dobijeni rezultati tačni u intervalu pouzdanosti od +/- 3,5 %.¹ U Kantonu Sarajevo živi nešto više od 83.805 mladih, tako da uzorak od 777 ispitanika predstavlja reprezentativan uzorak i u pogledu veličine uzorka. Uzorak ove veličine ima grešku uzorka od oko 3,5 %, s nivoom pouzdanosti od 95 %. Greška uzorka mora postojati u svakom istraživanju koje obrađuje uzorak određene populacije a ne cijelu populaciju zbog toga što rezultati koje dobijemo iz uzorka u ukupnoj populaciji znače procjene koje kao takve ne mogu biti 100 % precizne i moraju imati određeni postotak greške. U praktičnom primjeru ovog istraživanja to znači da svi dobijeni rezultati mogu biti veći ili manji za 3,5 %.

Za analizu prikupljenih podataka korišten je SPSS, programski paket namijenjen statističkoj obradi podataka. Također, poređenje je rađeno i s rezultatima jedinog dostupnog istraživanja položaja i potreba mladih provedenog na nivou Federacije BiH iz 2013. godine.

Osim spomenutih baza podataka, korišteni su i podaci iz sljedećih izvora: Federalni zavod za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Evropski statistički ured (Eurostat), Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, JU Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo, Međunarodna organizacija rada i Centralna informativna agencija.

1 R. V. Krejcie i D. W. Morgan, Tabela veličine uzorka.

Rezultati su prikazani u tabelama i grafikonima, te dodatno interpretirani kroz objašnjenja u kraćim tekstovima. Istraživanjem je obuhvaćeno sedam oblasti koje su od posebnog značaja za mlade, a i sam dokument analize ima strukturu koja prati sljedeće tematske cjeline:

- obrazovanje i nauka mladih;
- rad, zapošljavanje i preduzetništvo mladih;
- socijalna briga mladih;
- zdravstvena zaštita mladih;
- kultura i sport;
- aktivizam (učesće, volontiranje i mobilnost) mladih;
- sigurnost mladih.

Za razliku od prethodnih istraživanja, koja se nisu bavila oblasti sigurnosti, ova analiza dotiče i pitanja sigurnosti mladih. U kontekstu sve većeg broja različitih prijetnji po sigurnost građana i građanki, oblast sigurnosti mladih postala je značajna i neizostavna tema politika prema mladima, tako da je spomenuti standardizirani upitnik kojim su podaci prikupljeni dopunjen s nekoliko pitanja koja su u vezi sa sigurnošću mladih.

1. KARAKTERISTIKE UZORKA

Tabela 1. Demografske karakteristike uzorka

		CIJELI UZORAK	GRADSKE SREDINE	VANGRAĐSKE SREDINE
Broj ispitanika		777	46 %	54 %
SPOL	Muškarci	51 %	52 %	50 %
	Žene	49 %	48 %	50 %
RADNI STATUS	Zaposleni	23 %	27 %	20 %
	Nezaposleni	21 %	18 %	24 %
	Učenici i studenti	47 %	48 %	47 %
	Ostalo	9 %	7 %	9 %
BRAČNI STATUS	Neudata / neoženjen	83 %	83 %	83 %
	Udata / oženjen	12 %	11 %	13 %
	Nešto drugo	5 %	6 %	4 %
BROJ ČLANOVA DOMAĆINSTVA	1	2,5 %	3,8 %	14 %
	2	11,5 %	15,5 %	7,7 %
	3	23,8 %	27,4 %	20,4 %
	4	40,8 %	37,0 %	44,4 %
	5	16,0 %	11,4 %	20,4 %
	6+	5,4 %	5 %	5,7 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Broj mladih – rezultati Popisa stanovništva 2013.²

Od ukupnog broja mladih u dobi od 15 do 29 godina³ starosti koji žive na području Federacije Bosne i Hercegovine, oko 18 % ih živi u Kantonu Sarajevo, što ovaj kanton čini drugim kantomom po broju mladih koji u njemu žive. Iskazano realnim brojkama, to znači da od ukupno 476.986 mladih, koliko ih ima na području FBiH, 83.805 mladih živi na teritoriji Kantona Sarajevo. Stoga je izrada strategije prema mladima Kantona Sarajevo izuzetno važna jer je riječ o strateškom dokumentu institucija vlasti kojim bi se definirale, oblikovale i provodile aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja ovako značajnog dijela populacije.

Tabela 2: Broj mladih po kantonima

	Ukupno stanovništvo	15–19	20–24	25–29	Ukupno mladih	% mladih u ukupnom stanovništvu po kantonima
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE	2.219.220	161.881	150.902	164.203	476.986	21 %
TUZLANSKI KANTON	445.028	32.263	31.620	33.046	96.929	22 %
KANTON SARAJEVO	413.593	26.388	25.484	31.933	83.805	20 %
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON	364.433	27.674	25.340	27.092	80.106	22 %
UNSKO-SANSKI KANTON	273.261	21.328	19.541	20.912	61.781	23 %
SREDNJOBOSANSKI KANTON	254.686	19.819	17.764	19.067	56.650	22 %
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON	222.007	16.497	14.626	15.752	46.875	21 %
ZAPADNOHERCEGOVAČKI	94.898	7.379	6.886	6.575	20.840	22 %
KANTON 10	84.127	5.779	5.363	5.401	16.543	20 %
POSAVSKI KANTON	43.453	3.016	2.841	2.823	8.680	20 %
BOSANSKOPODRINJSKI KANTON	23.734	1.738	1.437	1.602	4.777	20 %

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Unutar petogodišnjih dobnih kategorija evidentiranih kroz Popis 2013. kod populacije mladih najviše je onih u dobi od 25 do 29 godina starosti, potom u dobi od 15 do 19 godina, te u dobi od 20 do 24 godine, no razlike u broju mladih po petogodištima nisu značajne.

Također, u ukupnom broju mladih u Federaciji BiH ne postoje značajne razlike u broju muškaraca i žena.

² Konačni rezultati Popisa 2013. objavljeni 1. 7. 2016.

³ Dostupna online baza podataka Popisa 2013. omogućava odabir dobnih kategorija stanovništva po pojedinačnim godinama ili po petogodištima. Iz praktičnih razloga, u ovoj analizi odabran je prikaz po petogodištima, koji omogućava presjek dobne kategorije na 29 godina starosti, a ne na 30 godina, dokle se inače definira dobna kategorija mladih.

Tabela 3: Broj mladih po općinama Kantona Sarajevo

		Ukupno stanovništvo	15–19	20–24	25–29	Ukupno mladih	% mladih u ukupnom stanovništvu
KANTON SARAJEVO	Ukupno	413.593	26.388	25484	31.933	83.805	20 %
Površina cca: 1.277 km ²	Muško	195.161	13496	12.845	15.536	41.877	21 %
	Žensko	218432	12.892	12.639	16.397	41.928	19 %
NOVI GRAD SARAJEVO	Ukupno	118.553	7.216	6.821	9.236	23.273	20 %
Površina cca: 47 km ²	Muško	55.735	3.634	3.353	4435	11422	20 %
	Žensko	62.818	3.582	3468	4.801	11.851	19 %
ILIDŽA	Ukupno	66.730	4.839	4.537	5.189	14.565	22 %
Površina cca: 143 km ²	Muško	32.359	2.519	2.347	2.577	7443	23 %
	Žensko	34.371	2.320	2.190	2.612	7.122	21 %
NOVO SARAJEVO	Ukupno	64.814	3.701	3.789	5.196	12.686	20 %
Površina cca: 10 km ²	Muško	29.580	1.907	1.837	2410	6.154	21 %
	Žensko	35.234	1.794	1.952	2.786	6.532	19 %
CENTAR SARAJEVO	Ukupno	55.181	3.158	2.985	3.995	10.138	18 %
Površina cca: 33 km ²	Muško	25.369	1.568	1485	1.905	4.958	20 %
	Žensko	29.812	1.590	1.500	2.090	5.180	17 %
STARI GRAD SARAJEVO	Ukupno	36.976	2.301	2.178	2.822	7.301	20 %
Površina cca: 51 km ²	Muško	17482	1.190	1.097	1.392	3.679	21 %
	Žensko	19494	1.111	1.081	1430	3.622	19 %
VOGOŠĆA	Ukupno	26.343	1.856	1.876	2.149	5.881	22 %
Površina cca: 72 km ²	Muško	12.606	933	1.007	1.034	2.974	24 %
	Žensko	13.737	923	869	1.115	2.907	21 %
HADŽIĆI	Ukupno	23.891	1.818	1.653	1.836	5.307	22 %
Površina cca: 273 km ²	Muško	11.914	991	870	1.004	2.865	24 %
	Žensko	11.977	827	783	832	2442	20 %
ILIJAS	Ukupno	19.603	1440	1.577	1441	4458	23 %
Površina cca: 308 km ²	Muško	9.381	723	819	738	2.280	24 %
	Žensko	10.222	717	758	703	2.178	21 %
TRNOVO – FBIH	Ukupno	1.502	59	68	69	196	13 %
Površina cca: 338 km ²	Muško	735	31	30	41	102	14 %
	Žensko	767	28	38	28	94	12 %

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Popis 2013.⁴

4 Federalni zavod za statistiku [online]. Dostupno na: <http://www.px-web.fzs.gov.ba/pxweb/bs-Latn-BA/?rxid=2bd664af-5826-4430-86c4-c19aa9c2aada> [pristupljeno: 24. 10. 2016].

Obrazovanje i nauka mladih

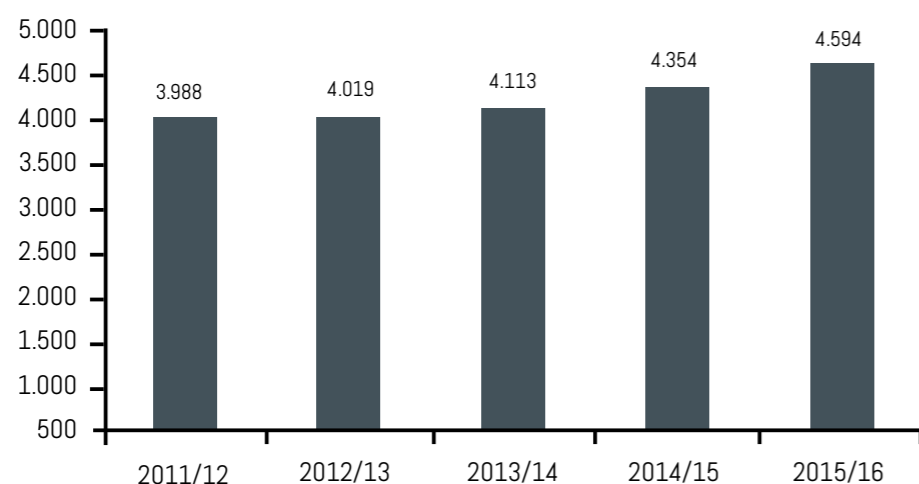

2. OBRAZOVANJE I NAUKA MLADIH

Osnovno obrazovanje

Sudeći prema broju djece upisane u prvi razred osnovne škole u proteklih pet godina, Kanton Sarajevo u narednim godinama može očekivati određene nestabilnosti u broju učenika u srednjim školama te vrlo vjerovatno i manje srednjoškolaca, iako je riječ o jednom od samo dva kantona koji bilježe blagi rast u broju djece upisane u prvi razred osnovne škole. Drugi je Bosanskohercegovački kanton, koji bilježi rast s 207 učenika u školskoj 2011/12. na 245 učenika u školskoj 2015/16.

Grafikon 1: Broj učenika upisanih u prvi razred osnovne škole u Kantonu Sarajevo

Izvor: Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke

Srednje obrazovanje

Broj učenika upisanih u srednje škole u Kantonu Sarajevo opao je za 23 % u periodu od 2013. do 2015. godine.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku za 2015. godinu, na području Kantona Sarajevo smješteno je 39 srednjih škola, koje u ukupnom broju upisanih srednjoškolaca bilježe približno jednak broj muškaraca i žena.

Međutim, od 2013. do 2015. godine bilježi se značajan pad u broju učenika koji pohađaju srednje škole Kantona Sarajevo. Evidentirani pad iznosi 23 % i veći je od pada zabilježenog na nivou Federacije BiH, a koji iznosi 16 %.

Ako posmatramo broj učenika, najveći gubitak imaju tehničke i srodne škole – 2.273 učenika manje nego u 2013. godini – no iskazano u procentima, najveći pad (oko 30 %) je u strukovnim školama. Jedino vjerske škole zadržavaju gotovo isti broj upisanih učenika u posmatrane tri godine.

Više detalja o broju učenika u srednjim školama Kantona Sarajevo prikazano je u Tabeli 4.

Tabela 4: Opći podaci o srednjem obrazovanju za Kanton Sarajevo

	Svega	Učenici	Učenicice	% učenika	% učenica
2013.	20.975	10.542	10.433	50 %	50 %
2014.	18.767	9.429	9.338	50 %	50 %
2015.	16.148	8.075	8.073	50 %	50 %

	Svega	Učenici	Učenicice	% učenika	% učenica
1. Gimnazije					
2013.	7.172	2.983	4.189	42 %	58 %
2014.	6.505	2.679	3.826	41 %	59 %
2015.	5.484	2.245	3.239	41 %	59 %
2. Tehničke i srodne škole					
2013.	10.109	5.263	4.846	52 %	48 %
2014.	9.196	4.858	4.338	53 %	47 %
2015.	7.836	4.104	3.732	52 %	48 %
3. Stručne / strukovne škole					
2013.	2.735	1.862	873	68 %	32 %
2014.	2.251	1.540	711	68 %	32 %
2015.	1.908	1.313	595	69 %	31 %
4. Umjetničke škole					
2013.	336	125	211	37 %	63 %
2014.	296	107	189	36 %	64 %
2015.	302	111	191	37 %	63 %
5. Vjerske škole					
2013.	463	213	250	46 %	54 %
2014.	461	215	246	47 %	53 %
2015.	465	202	263	43 %	57 %
6. Škole za djecu s posebnim potrebama					
2013.	160	96	64	60 %	40 %
2014.	58	30	28	52 %	48 %
2015.	153	100	53	65 %	35 %

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Kod odabira škole primjetne su i razlike bazirane na spolu, tako da se djevojke radije upisuju u gimnazije, umjetničke i vjerske škole, dok se muškarci češće odlučuju za strukovne škole i škole tehničke i srodne struke.

Visoko obrazovanje

Kada govorimo o visokom obrazovanju, broj studenata upisanih na visokoškolske ustanove u Kantonu Sarajevo dosta je stabilan u periodu od 2014. do 2016. godine, za razliku od broja srednjoškolaca. No, broj srednjoškolaca zasigurno je bolji pokazatelj promjena u broju mladih u Kantonu Sarajevo pretpostavimo li da srednjoškolci upisani u neku od škola Kantona Sarajevo uglavnom i žive na području ovog kantona. Ista pretpostavka manje je primjenjiva na studente jer na visokoškolskim ustanovama Kantona Sarajevo studira značajan broj studenata iz drugih kantona, kao i studenata iz drugih zemalja.

U školskoj 2013/14. godini na 36 visokoškolskih ustanova u Kantonu Sarajevo evidentirano je 33.949 studenata, od čega je 56 % žena, a u školskoj 2015/16. godini na 37 visokoškolskih ustanova evidentirano je 34.673 studenta, od čega je gotovo 58 % žena. Određeni fakulteti, poput Fakulteta političkih nauka, Fakulteta sporta i tjelesnog odgoja, Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije te Pedagoškog fakulteta, imaju nešto manji broj studenata nego što su imali u 2014. godini, dok Prirodno-matematički fakultet, Mašinski fakultet, Elektrotehnički fakultet, Stomatološki fakultet, Filozofski fakultet i Fakultet zdravstvenih studija bilježe rast u broju studenata. Ostali fakulteti imaju zanemarive promjene u broju upisanih studenata.

Broj studenata upisanih na privatne visokoškolske ustanove također je u porastu, s 3.286 studenata 2014. godine na 3.501 2016. godine. Zanimljivo je da privatne visokoškolske ustanove pohađa više muškaraca nego žena (60 % : 40 %).

No, trenutni podaci o broju mladih upisanih u srednje škole i visokoškolske ustanove svakako nisu prediktor budućih kretanja u broju srednjoškolaca i studenata. Relevantnije srednjoročne prognoze može dati broj djece upisane u prvi razred osnovne škole, dok je dugoročne prognoze opravdanije bazirati na stopama nataliteta.

Broj rođene djece

Sudeći prema broju ukupno rođene djece u proteklih pet godina, može se pretpostaviti da se stanje neće bitno promijeniti i u dužem vremenskom roku jer broj rođene djece varira kroz poraste i padove u periodu od 2010. godine. U konačnici, 2015. godina bilježi 126 novorođenčadi više u odnosu na 2010. godinu.

Tabela 5: Broj rođene djece

	Ukupno rođeni	Muškarci	Žene	Mrtvorodeni
2010.	4.720	2423	2.281	16
2011.	4.745	2411	2.311	23
2012.	4.701	2465	2.217	19
2013.	4.568	2.305	2.245	18
2014.	4.585	2.355	2.211	19
2015.	4.846	2.304	2.315	27
Centar Sarajevo	630	331	292	7
Hadžići	260	124	134	2
Ilidža	770	401	367	2
Ilijaš	297	143	153	1
Novi Grad Sarajevo	1.278	613	660	5
Novo Sarajevo	705	331	370	4
Stari Grad Sarajevo	393	201	188	4
Trnovo	10	5	5	0
Vogošća	303	155	146	2

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Veoma značajna varijabla koja se mora uzeti u obzir prilikom davanja prognoza o broju mladih u budućnosti jeste i odlazak mladih iz zemlje. Ako se nastavi sveprisutni trend odlaska mladih ljudi iz zemlje, opravdano je za pretpostaviti kako će cijela zemlja, a tako i Kanton Sarajevo, u dogledno vrijeme imati mnoštvo problema koji će se generirati kroz nedovoljan broj stanovnika mlađe dobi.

Prerano napuštanje obrazovanja

Prema kriterijima Evropske unije, mladi u dobi između 18 i 24 godine koji su najviše završili srednju trogodišnju školu i nisu nastavili dalje obrazovanje posmatraju se kao grupa mladih koja prerano napušta obrazovni sistem.

Grafikon 2: Procent mladih koji su prerano napustili obrazovanje

Izvor: Eurostat (2015), Institut za razvoj mladih KULT

Procent mladih Kantona Sarajevo koji prerano napuštaju obrazovni sistem jednak je procentu na nivou EU-28 te značajno niži od procenta pronađenog u istraživanju na nivou FBiH iz 2013. godine. Ipak, 11 % mladih koji prerano napuštaju obrazovanje značajno je veći procent od procenta evidentiranog u zemljama iz okruženja, poput Hrvatske (3 %) i Slovenije (5 %).

Razlozi koji su u vezi s finansijskim faktorima uvijek su najčešći uzročnik zbog kojeg mladi napuštaju obrazovanje.

Kao razlozi koji su u vezi s finansijskim faktorima posmatraju se pronalazak stalnog zaposlenja i općeniti finansijski razlozi. Mladi Kantona Sarajevo su pronalazak stalnog zaposlenja i finansijske razloge navodili kao najčešće razloge za nenastavljanje školovanja, kao i mladi na nivou FBiH, s tim da se u istraživanju na nivou kantona ovi razlozi pojavljuju u većem procentu. Razlozi finansijskog karaktera već odavno su prepoznati kao faktor koji najsnažnije djeluje na mlade ljude kad je riječ o odluci o daljem školovanju. U istraživanju provedenom 2008. godine na području BiH finansijski razlozi uočeni su kao najčešći uzročnik preranog napuštanja obrazovanja. Isti slučaj zabilježen je i 2013. u istraživanju provedenom na nivou Federacije Bosne i Hercegovine.

Međutim, pojava na koju bi trebalo obratiti posebnu pažnju jeste značajan porast u broju mladih koji obrazovanje ne nastavljaju jer u tome ne vide smisao. Nemogućnost pronalaska smisla u obrazovanju, kao značajan faktor napuštanja obrazovnog sistema, raste kroz godine u istraživanjima na svim nivoima (lokalni, kantonalni, entitetski).

Razlike temeljene na spolu i tipu naselja primjetne su kod razloga „obaveze u kući (kućanski poslovi)“, zbog kojeg žene i mladi iz vangradskih sredina češće napuštaju obrazovanje. Također, muškarci i mladi iz vangradskih sredina češće navode pronalazak stalnog zaposlenja kao razlog napuštanja obrazovanja. Napomena: napuštanje obrazovanja u ovom kontekstu odnosi se na napuštanje bilo kojeg upisanog, a potom napuštenog nivoa obrazovanja, a ne samo na pojavu preranog napuštanja obrazovanja.

Oko 2 % mladih nije željelo odgovoriti na pitanje.

Tabela 6: Razlozi zbog kojih mladi napuštaju obrazovanje

Razlozi	Kanton Sarajevo	FBiH 2013.
Zbog finansijskih razloga	30 %	34 %
Nisam vidio/vidjela u tome neki smisao	33 %	25 %
Pronašao/la sam stalno zaposlenje	33 %	27 %
Zbog obaveza u vezi s poljoprivrednim poslovima kod kuće	1 %	7 %
Zbog obaveza u kući (kućanski poslovi)	3 %	5 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Stipendiranje mladih

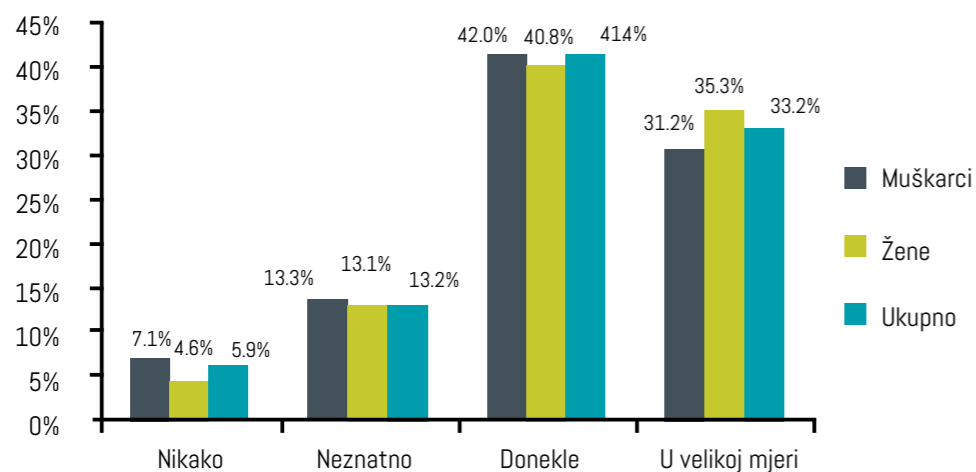
Iako mladi napuštaju obrazovni sistem najčešće zbog razloga finansijske prirode, 84 % mladih Kantona Sarajevo nema stipendiju.

Oko 86 % mladih iz vangradskih sredina i 81 % mladih iz gradskih sredina nema stipendiju, bez značajnih razlika baziranih na spolu. Od oko 16 % mladih koji primaju stipendiju, 8 % je onih koji stipendiju dobijaju od lokalnog nivoa vlasti, dakle od općine, 3 % od kantona, a oko 5 % stipendiju prima iz nekog drugog izvora (firma ili nešto drugo). Mjesečni iznosi stipendija najčešće su oko 100 KM.

Obrazovanje i zapošljavanje

Tek 33 % mladih Kantona Sarajevo smatra da će im obrazovanje koje su stekli ili još uvijek stječu u obrazovnom procesu pomoći u daljem obrazovanju. No, dodamo li tome 41 % mladih koji smatraju da će im trenutno obrazovanje donekle pomoći u procesu daljeg obrazovanja, možemo zaključiti da mladi Kantona Sarajevo imaju više pozitivno nego negativno mišljenje o obrazovanju u koje su uključeni. Oko 6 % mladih smatra da im trenutno obrazovanje neće nikako pomoći u daljem obrazovanju, a 13 % mladih smatra da će im neznatno pomoći.

Grafikon 3: Procjena korisnosti stečenog znanja u procesu daljeg obrazovanja

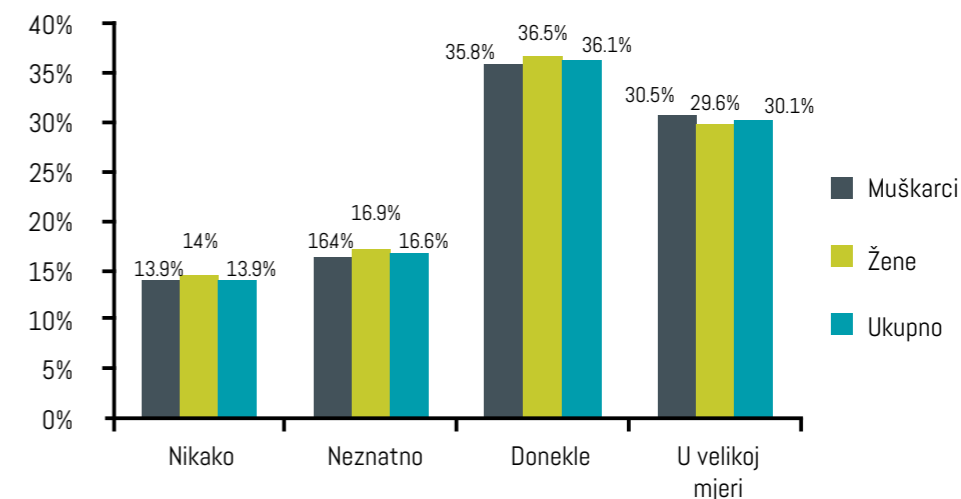

Međutim, te su procjene nešto negativnije kad je riječ o procjeni korisnosti obrazovanja u svrzi zapošljavanja u struci jer su mladi nešto manje uvjereni da će im obrazovanje koje su stekli ili još uvijek stječu pomoći da se zaposle u struci.

Sva posmatrana istraživanja o mladima u BiH pokazuju dosljednost u mišljenju mladih da im obrazovanje koje su stekli ili još uvijek stječu neće pomoći da se zaposle u struci. Mišljenje mladih Kantona Sarajevo dosta je slično onome koje imaju mladi na nivou FBiH, 30 % mladih u FBiH smatra da će im obrazovanje koje su stekli ili još uvijek stječu u velikoj mjeri pomoći da se zaposle u struci, a isto mišljenje ima također 30 % mladih Kantona Sarajevo.

Da će im obrazovanje donekle pomoći smatra 36 % mladih Kantona Sarajevo, što je za oko 10 % niže od prosjeka FBiH. Onih koji smatraju da im obrazovanje neće nikako pomoći da se zaposle u struci ili da će tek neznatno pomoći je 31 %, što je za 11 % više od prosjeka FBiH, gdje je 20 % izjavilo kako im obrazovanje neće pomoći da se zaposle u struci.

Grafikon 4: Mišljenje mladih o tome u kojoj mjeri njihovo obrazovanje može osigurati zaposlenje u struci

Mišljenje mladih o kvalitetu nastave

Kao najveći problem formalnog obrazovanja mladi navode nedostatak praktične nastave. Nezadovoljstvo mladih mogućnostima za učešće u praktičnoj nastavi prisutno je još od 2009. godine jednakim intenzitetom, a navodi se i kao najveći problem obrazovnog sistema i kod istraživanja na nivou FBiH iz 2013. godine. Osim toga, mladi su i dalje nezadovoljni preopširnim nastavnim planovima i programima.

Tabela 7: Najveći problemi formalnog obrazovanja

Šta je najneophodnije izmijeniti na polju formalnog obrazovanja?	Gradske sredine	Vangradske sredine	Ukupno
Manjak prakse / praktičnog pristupa u nastavi	32 %	23 %	27 %
Preopširni nastavni planovi	25 %	22 %	23 %
Odnos nastavnika prema učeniku / studentu	12 %	11 %	12 %

Nedostatak stipendiranja posebno u visokom obrazovanju	7 %	10 %	8 %
Praksa naučnoistraživačkog rada koja nije u skladu s realnim potrebama u ekonomiji	6 %	9 %	8 %
Nestručnost nastavnika i profesora	5 %	11 %	8 %
Manjak dijaloga u učionici	5 %	7 %	6 %
Neadekvatna tehnička opremljenost	4 %	2 %	3 %
Ne zna / ne želi odgovoriti	4 %	5 %	5 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Pored nedostatka praktične nastave i preopširnih nastavnih planova, koje mladi smatraju najvećim problemima formalnog obrazovanja, značajan je i broj onih koji smatraju da je problem u odnosu i nestručnosti nastavnika te manjku dijaloga u učionici, kao i nedostatku stipendiranja.

Kako je već ranije pojašnjeno, manjak praktične nastave mladi vide kao najveći problem formalnog obrazovanja, koji je potrebno što prije rješavati. Preopširni nastavni planovi i programi sljedeći su po značaju problemi formalnog obrazovanja, a prema mišljenju mladih. Slijede ih odnos nastavnika prema učeniku, nedostatak stipendija / kreditiranja, neusklađenost rada s realnim potrebama u ekonomiji, nestručnost nastavnika i profesora te manjak dijaloga u učionici.

Učešće u neformalnom obrazovanju

Obrazovanje se dijeli na formalno obrazovanje (ono koje se stječe u školama) i neformalno obrazovanje, koje se stječe izvan škole i formalnih obrazovnih institucija, odnosno izvan formalnog školskog sistema.

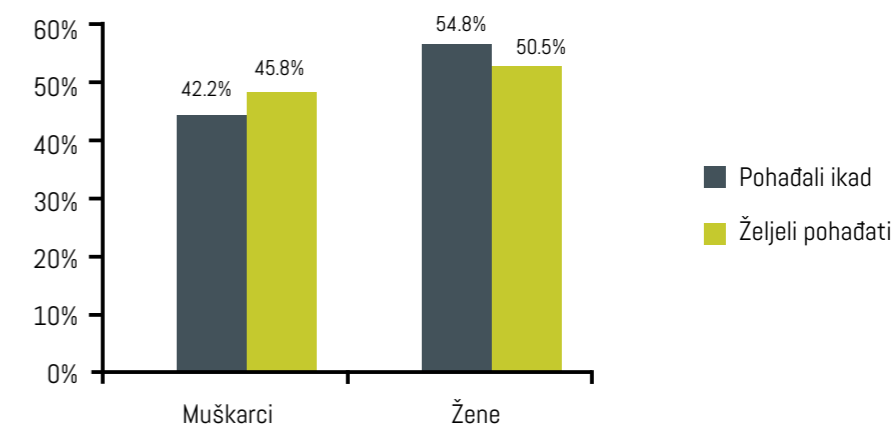
Neformalno obrazovanje mladima pruža mnoštvo pozitivnih prilika za stjecanje upotrebljivih znanja i vještina, stoga je i potreba za programima neformalnog obrazovanja i dalje velika.

Kada govorimo o učešću mladih u neformalnom obrazovanju, s pravom možemo zaključiti kako neformalno obrazovanje nadoknađuje određene propuste formalnog obrazovanja. Mišljenje mladih o neformalnom obrazovanju je pozitivno, i to je podatak koji je konstantan u svim provedenim istraživanjima o položaju i potrebama mladih.

Udio mladih Kantona Sarajevo koji su pohađali neki od programa obuke koji nije u programu redovnog obrazovanja je 48 %, sa značajnom razlikom baziranom na spolu (oko 55 % žena i oko 42 % muškaraca).

Mladi Kantona Sarajevo najčešće pohađaju kurseve stranih jezika, prvenstveno engleskog i njemačkog, te kurseve informatike. Iako su nevladine i druge organizacije organizirale mnoštvo programa iz domena neformalnog obrazovanja o različitim temama, mladi i dalje, u značajnom procentu, izjavljuju kako bi željeli u skorijoj budućnosti pohađati neki trening ili kurs. Takav stav ima 51 % žena i 46 % muškaraca.

Grafikon 5: Razlike temeljene na spolu kad je riječ o učešću u neformalnom obrazovanju

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Talentirani mladi

Jedno od područja koje nije istraživano instrumentarijem korištenim u ovoj analizi jeste pitanje talentiranih mladih, no riječ je o važnoj oblasti koju svakako treba spomenuti. Većina definicija pojma talentiranih pojedinaca u suštini se svodi na to da su talentirani pojedinci oni koji se ističu ili svojim vrlo visokim stepenom općeg intelektualnog razvoja ili izrazitim razvojem samo određenih sposobnosti koje ih čine naprednijima u odnosu na ostale.

Nepoznato je koliko je u školskoj praksi implementiran rad s talentiranim učenicima, ali zakonski okvir za rad s nadarenim učenicima u Kantonu Sarajevo postoji. U Zakonu o srednjem obrazovanju⁵ u Članu 37, koji opisuje specijalne programe, navodi se: „U srednjoj školi realiziraju se i specijalni programi namijenjeni nadarenim i talentiranim učenicima, kao i učenicima sa posebnim obrazovnim potrebama, koji su po principu inkluzije uključeni u redovne srednje škole. (2) Programe iz stava (1) ovog člana donosi školski odbor, na prijedlog nastavničkog vijeća i uz saglasnost ministra.“

Dalje, u Članu 83. stoji: „Redovni učenici u srednjoj školi mogu imati specijalni status. (2) Specijalni status iz stava (1) mogu ostvariti učenici koji su proglašeni perspektivnim i vrhunskim sportistima, izuzetnim umjetničkim talentima i nadarenim učenicima s vrhunskim rezultatima na kantonalmom, federalnom, državnom ili međunarodnom takmičenju. (3) Škola dodjeljuje specijalni status na osnovu odluke Ministarstva kulture i sporta Kantona o proglašenju učenika perspektivnim ili vrhunskim sportistom, odnosno odluke Ministarstva o proglašenju učenika izuzetnim talentom i nadarenim učenikom, u skladu sa ostvarenim rezultatima. (4) Specijalni status se potvrđuje odlukom škole na početku svake školske godine. (5) Na osnovu odluke iz stava (4) ovog člana, srednja škola će učenicima sa specijalnim statusom odobriti dugoročno ili kratkoročno odsustvovanje sa nastave radi pripremanja i učešća na takmičenjima, u skladu s pravilima škole. (6) Srednja škola će učenicima sa specijalnim statusom dati mogućnost putem praćenja nastave i ocjenjivanja, odnosno organiziranjem instruktivno-konsultativne nastave i polaganja predmetnih ispita u toku školske godine, da završe odgovarajući razred.“

Rad, zapošljavanje
i preduzetništvo
mladih

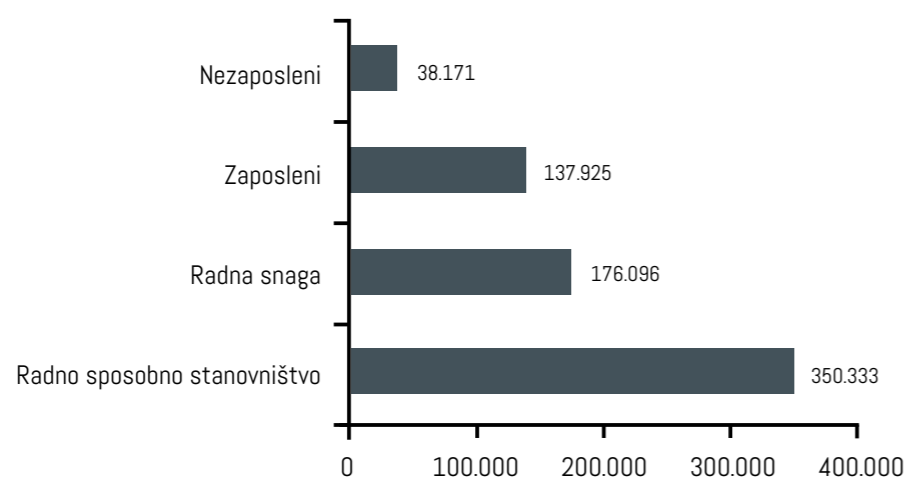
3. RAD, ZAPOSŁJAVANJE I PREDUZETNIŠTVO MLADIH

Statistike o stopama nezaposlenosti stanovništva dosta su neprecizne zbog postojanja velikog broja kontroliranih i nekontroliranih varijabli značajnih za precizno određivanje stope nezaposlenosti. S jedne strane, u nezaposlene osobe ne ubraja se stanovništvo koje ne radi, ali koje po osnovu nekih drugih kategorija ne spada u nezaposleno (penzioneri, osobe nesposobne za rad, učenici i slično), općenito, stanovništvo koje se vodi kao radno neaktivno. Zvanične statistike vode se brojem osoba prijavljenih na biro za zapošljavanje, pri čemu je nepoznat broj osoba koje su nezaposlene, ali isto tako i neprijavljene na zvanične zavode za evidenciju nezaposlenosti.

Prema uputama Međunarodne organizacije rada (MOR), standardna međunarodna definicija nezaposlenosti obuhvata sve osobe starije od dobne granice određene za mjerenje ekonomski aktivnog stanovništva koje su tokom referentnog perioda bile bez posla, tokom tog perioda bile u svakom trenutku na raspolaganju za posao, te aktivno tražile posao. Sva tri kriterija moraju biti zadovoljena istovremeno da bi se neka osoba smatrala nezaposlenom. Međutim, ovakva definicija ne tretira obeshrabrene radnike – osobe koje žele posao, raspoložive su za rad, ali ne rade i ne traže posao jer misle da ga ne mogu naći. Ove osobe čine neiskorišteni radni resurs, ali po definiciji ne ulaze u kategoriju nezaposlenih, i ta se pojava često naziva „skrivena nezaposlenost“. Ako bi se redefinirali kriteriji nezaposlenosti, ova grupa bi bila uvrštena u radnu snagu, odnosno nezaposlene osobe. Dodamo li tome osobe koje su prijavljene na evidenciju nezaposlenih, ali su realno zaposlene u sivoj ekonomiji, dolazimo do zaključka da se stope nezaposlenosti uvijek izračunavaju na osnovu procjena, a ne stvarnog stanja. Kad govorimo o mladima, još je i teže ustanoviti stopu nezaposlenosti kod mladih jer u zvaničnim statistikama dobna skupina mladih najčešće nije posebno evidentirana te su mladi uvršteni u ukupne brojke s drugim dobnim skupinama.

Prema podacima posljednjeg popisa stanovništva, Kanton Sarajevo je 2013. godine imao strukturu radne snage kako je prikazano na Grafikonu 6.

Grafikon 6: Radno sposobno stanovništvo, radna snaga, zaposleni i nezaposleni

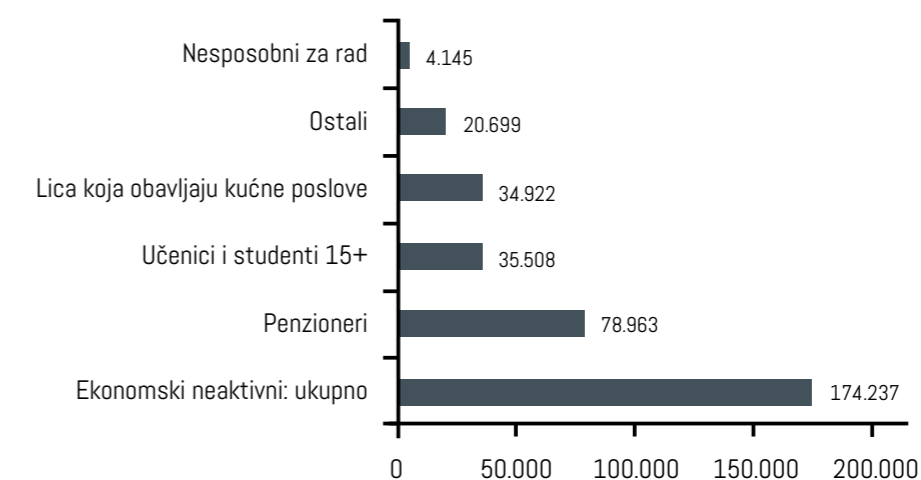
Izvor: Federalni zavod za statistiku (Popis stanovništva 2013. g.)

Stope nezaposlenosti

Stopa nezaposlenosti u pravilu se iskazuje kao udio **nezaposlenih u radnoj snazi**, te bi u tom kontekstu stopa nezaposlenosti stanovništva Kantona Sarajevo, a prema rezultatima popisa iz 2013. godine, iznosila 21,68 %. Od ukupnog broja nezaposlenih osoba 15.215 ih je bez radnog iskustva, a 22.956 osoba je radilo ranije, a sada je nezaposleno.

Međutim, nije poznato kakav je radni status jednog dijela stanovništva koje se vodi kao „ostali“ u kategoriji ekonomski neaktivnog stanovništva, a riječ je o broju od 20.699 osoba.

Grafikon 7: Ekonomski neaktivno stanovništvo Kantona Sarajevo

Izvor: Federalni zavod za statistiku (Popis stanovništva 2013. g.)

Prema podacima Službe za zapošljavanje Kantona Sarajevo, stope nezaposlenosti u Kantonu Sarajevo za period 2010–2016. godine iznosile su kako je prikazano u Tabeli 8.

Ovi podaci imaju određena odstupanja u odnosu na ona zabilježena kroz popis stanovništva iz 2013. godine, no nije riječ o velikim razlikama.

Tabela 8: Stope nezaposlenosti u Kantonu Sarajevo za period 2010–2016. godine

	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	August 2016.
Kanton Sarajevo	23,55	23,74	24,45	24,27	23,69	23,96	23,65
Centar	16,31	16,58	17,26	17,1	16,79	17,37	20,17
Hadžići	36,41	36,98	36,69	36,47	36,4	36,31	32,07
Iliđža	27,81	28,14	28,61	28,58	27,6	27,79	23,4
Ilijaš	45,55	44,79	44,97	45,39	42,94	42,52	36,43
Novi Grad	22,17	22,27	23,13	23,02	22,62	22,85	22,99
Novo Sarajevo	17,35	17,73	18,74	18,51	17,64	17,85	18,63
Stari Grad	22,88	22,64	23,78	22,94	22,77	23,01	23,8
Vogošća	33,65	33,45	31,6	31,51	30,16	30,49	26,79
Trnovo	30,32	30,7	33,67	34,24	29,97	30,65	60,16

Izvor: JU Služba za zapošljavanje Kantona Sarajevo

Pogledamo li podatke u Tabeli 8, s pravom možemo zaključiti kako se stope nezaposlenosti, koje su relativno visoke, bitno ne mijenjaju u posljednjih šest i više godina. Pojedine općine Kantona Sarajevo koje bilježe procentualni pad nezaposlenosti u biti su općine s manjim brojem stanovnika, tako da se svaka promjena u tako malim brojkama pokazuje kao značajno mijenjanje procenta, dok je suštinski riječ o vrlo malim realnim brojevima. Isto objašnjenje važi i za porast stope nezaposlenosti u općini Trnovo, jer je riječ o općini koja ukupno broji oko 1.500 stanovnika, tako da male promjene u realnom broju stvaraju velike promjene u procentu.

Ipak, iz svih navedenih podataka nije moguće zaključiti koliko iznosi stopa nezaposlenosti mladih Kantona Sarajevo. No, u pravilu, stope nezaposlenosti mladih uvijek su značajno veće nego stope nezaposlenosti odraslih.

Prema podacima Svjetske banke, stopa nezaposlenosti mladih (15–24) u BiH za 2014. godinu iznosila je 57,5 %, dok je stopa nezaposlenosti odraslih iznosila 27,5 %. Omjer stope nezaposlenosti mladih naspram stope nezaposlenosti odraslih (25+) veći je od dva, što u suštini znači da na svaku nezaposlenu odraslu osobu dolaze više od dvije nezaposlene mlade osobe. Prema podacima Agencije za statistiku BiH (Anketa o radnoj snazi 2015), stopa nezaposlenosti za 2015. godinu iznosila je 32,4 %.

Uzmemo li u obzir podatke o stopi nezaposlenosti stanovništva Kantona Sarajevo te sve navedene informacije o načinima mjerenja stope nezaposlenosti, sa sigurnošću se može tvrditi da stopa nezaposlenosti mladih Kantona Sarajevo iznosi oko 50 %.

Bez obzira na navedenu nepreciznost u iskazivanju stope nezaposlenosti stanovništva i mladih, ona je zasigurno mnogo veća od stope nezaposlenosti koju imaju razvijena društva. Stopa nezaposlenosti mladih na nivou EU-28 je 18,6 %.

Nezaposlenost je uzročnik gotovo svih negativnih pojava u životu pojedinca, ali i društva u cjelini. Zbog nezaposlenosti mladi se teško odlučuju na osnivanje porodice, što se odražava na natalitet, primorani su živjeti u zajedničkim domaćinstvima, najčešće s roditeljima, što ograničava mogućnosti za osamostaljenjem i preuzimanjem pune odgovornosti za vlastiti život. Negativne posljedice dugoročne nezaposlenosti na mentalno zdravlje su nemjerljive. U svom najgorem obliku, nezaposlenost uzrokuje i siromaštvo, sa svim poteškoćama koje ono nosi.

Zaposleni mladi

Svaka sedma zaposlena osoba u Kantonu Sarajevo mlađa je od 30 godina. Učešće mladih (19–29) u ukupno zaposlenom stanovništvu Kantona Sarajevo je oko 13 %.

Među zaposlenim stanovnicima Kantona Sarajevo tek svaka sedma osoba pripada kategoriji mladih. Pojednostavljeno, to znači da od ukupno 113483 zaposlene osobe samo 15.274 su mladi. Kanton Sarajevo ujedno ima i najniži udio mladih u ukupno zaposlenom stanovništvu u odnosu na druge kantone (13 %).

Tabela 9: Udio mladih u ukupno zaposlenom stanovništvu po kantonima (mart 2015)

		Ukupno zaposleni	% žena	Od toga mladi	% mladih u ukupno zaposlenim	% žena
Federacija BiH	Svega	390.047		64.569	17 %	
	Žene	158.768	41 %	27.050	17 %	42 %
Unsko-sanski kanton	Svega	26.590		4.143	16 %	
	Žene	11.369	43 %	1.786	16 %	43 %
Posavski kanton	Svega	5.143		1.001	19 %	
	Žene	2.133	41 %	420	20 %	42 %
Tuzlanski kanton	Svega	73.360		10.847	15 %	
	Žene	25.838	35 %	3.640	14 %	34 %
Zeničko-dobojski kanton	Svega	62.963		12.304	20 %	
	Žene	23.798	38 %	5.201	22 %	42 %
Bosanskopodrinjski kanton	Svega	5.894		1.374	23 %	
	Žene	2.606	44 %	544	21 %	40 %
Srednjobosanski kanton	Svega	35.346		6.937	20 %	
	Žene	14.668	41 %	3.181	22 %	46 %
Hercegovačko-neretvanski kanton	Svega	43444		7403	17 %	
	Žene	18.826	43 %	3.364	18 %	45 %
Zapadnohercegovački kanton	Svega	15.387		4.230	27 %	
	Žene	6.274	41 %	1.979	32 %	47 %
Kanton Sarajevo	Svega	113483		15.274	13 %	
	Žene	49.905	44 %	6471	13 %	42 %
Kanton 10	Svega	8437		1.056	13 %	
	Žene	3.351	40 %	464	14 %	44 %

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Razlike bazirane na spolu su značajne, u ukupno zaposlenom stanovništvu imamo za oko 20 % više zaposlenih muškaraca nego žena, a sličan model preslikan je i u omjeru zaposlenih mladih muškaraca i žena. Žene su općenito u lošijem položaju na tržištu rada, bilo da se radi o ukupnoj populaciji žena ili o mladim ženama.

Prikazano po pojedinim općinama Kantona Sarajevo, udio mladih u ukupno zaposlenom stanovništvu je najmanji u općini Centar (iako je riječ o općini koja zapošljava najveći broj mladih), a najviši u općini Ilijaš, no u toj općini najniži je udio zaposlenih žena.

Tabela 10: Zaposleni mladi po općinama Kantona Sarajevo (mart 2015)

		Ukupno zaposleni	% žena	Od toga mladi	% mladih u ukupno zaposlenim	% žena
Kanton Sarajevo	Svega	113483		15.274	13 %	
	Žene	49.905	44 %	6471	13 %	42 %
Centar Sarajevo	Svega	36.938		3.765	10 %	
	Žene	18.537	50 %	2.038	11 %	54 %
Hadžići	Svega	3460		470	14 %	
	Žene	1.167	34 %	156	13 %	33 %
Ilidža	Svega	14.808		2.587	17 %	
	Žene	5.927	40 %	1.045	18 %	40 %
Ilijaš	Svega	2.906		596	21 %	
	Žene	864	30 %	163	19 %	27 %
Novi Grad Sarajevo	Svega	21.666		3.118	14 %	
	Žene	8.781	41 %	1.139	13 %	37 %
Novo Sarajevo	Svega	21.668		3.144	15 %	
	Žene	9.355	43 %	1.330	14 %	42 %
Stari Grad Sarajevo	Svega	7.941		862	11 %	
	Žene	3.819	48 %	388	10 %	45 %
Trnovo	Svega	253		16	6 %	
	Žene	88	35 %	10	11 %	63 %
Vogošća	Svega	3.843		716	19 %	
	Žene	1.367	36 %	202	15 %	28 %

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Zaposleni mladi uglavnom rade u djelatnostima u kojima su prihodi niži, te su i znatno manje plaćeni za posao koji rade nego što je to slučaj s odraslima.

Najveći broj mladih ljudi u Kantonu Sarajevo zaposlen je u sljedećim djelatnostima: trgovina na veliko i na malo / popravak motornih vozila i motocikala, prerađivačka industrija, informacije i komunikacije te građevinarstvo. Međutim, udio mladih u ukupno zaposlenima u određenim djelatnostima ne slijedi isti raspored.

Procentualno, u odnosu na ukupno zaposlene u određenoj djelatnosti, najviše mladih zaposleno je u djelatnosti trgovine na veliko i malo, pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo). Slijede djelatnosti, poslovanje nekretninama, informacije i komunikacije, prerađivačka industrija i vađenje ruda i kamena.

Međutim, dosta niska procentualna zastupljenost mladih je u djelatnostima javne uprave, proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, plinom, parom i klimatizacije te snabdijevanju vodom, upravljanju otpadom i sanacijom okoliša.

Važno je naglasiti da su plaće u djelatnostima u kojima radi najviše mladih dosta niže nego plaće u djelatnostima koje ne upošljavaju mlade u značajnoj mjeri. Brutoplaća u djelatnosti koja procentualno upošljava najviše mladih (djelatnost trgovine na veliko i malo) iznosi 1.139 KM, u hotelijerstvu i ugostiteljstvu je brutoplaća 817 KM, dok su brutoplaće u djelatnostima javne uprave i proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, koje procentualno upošljavaju najmanje mladih, dva puta veće i iznose 2.132 KM i 2.365 KM.

Tabela 11: Zaposleni u Kantonu Sarajevo prema vrsti djelatnosti (mart 2015)

Djelatnost	Brutoplaća u KM	Ukupan broj zaposlenih	Od toga mladih	% mladih u ukupno zaposlenim
Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	2433	5.535	762	14 %
Proizvodnja i snabdijevanje el. energijom, plinom, parom i klimatizacija	2.365	2.009	109	5 %
Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje	2.132	15.765	848	5 %
Informacije i komunikacije	1.926	7.603	1.397	18 %
Ostale uslužne djelatnosti	1.838	1.389	140	10 %
Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite	1.744	8.900	828	9 %
Obrazovanje	1.598	10.115	956	9 %
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	1.590	5.616	810	14 %
Prijevoz i skladištenje	1.535	6.965	618	9 %
Umjetnost, zabava i rekreacija	1477	1.610	176	11 %
Poslovanje nekretninama	1432	1.214	224	18 %
Snabdijevanje vodom; upravljanje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	1.357	2.503	163	7 %
Vađenje ruda i kamena	1.316	114	17	15 %
Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov	1.251	582	55	9 %
Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikala	1.139	21468	4.721	22 %
Prerađivačka industrija	1.106	11.068	1.799	16 %
Građevinarstvo	1.014	5.398	727	13 %
Hotelijerstvo i ugostiteljstvo	817	2.356	483	21 %
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	787	3.273	441	13 %

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Statistike o tržištu rada

Prema analizama koje provodi portal Posao.ba (www.posao.ba), a koji oglašava preko 90 % radnih mjesta u Bosni i Hercegovini, pet najtraženijih zanimanja u 2015. godini su: prodavač / trgovac, operater u pozivnom centru, komercijalist, programer i medicinsko osoblje (njegovateljice, pomoćnici i slično).

Međutim, ako tržište rada posmatramo u kontekstu ponude radnih mjesta i potražnje za radnim mjestima, onda bismo, nažalost, mogli zaključiti kako tržište rada u BiH gotovo i ne postoji. Prema procjenama Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, 2015. godine evidentirano je 315.000 nezaposlenih osoba, a prema podacima portala Posao.ba, 2015. godine zabilježeno je nešto više od 20.000 otvorenih radnih pozicija, što ustvari ne zadovoljava ni 7 % potreba za radnim mjestima. Poslodavci su tokom 2015. godine zaprimili blizu 300.000 prijava na oglašena radna mjesta, dok je u prosjeku na jedan oglas apliciralo 30 kandidata, odnosno 20 % više u odnosu na 2014. godinu (rezultati godišnje analize tržišta rada portala Posao.ba).

Najviša ponuda poslova bila je u većim gradovima BiH, pa je tako na prvom mjestu prema ponudama poslova Sarajevo s 27,9 % od ukupnog broja objavljenih oglasa, a potom slijede Banja Luka (7,4 %) i Mostar (4,8 %).

Poslodavci su tokom 2015. najčešće tražili poznavanje rada na računaru (20,5 %), te poznavanje engleskog jezika (21,1 %). U odnosu na protekle godine, tokom 2015. godine sve više je bilo traženo i poznavanje drugih stranih jezika, od kojih je u objavljenim oglasima za posao najtraženiji bio njemački jezik.

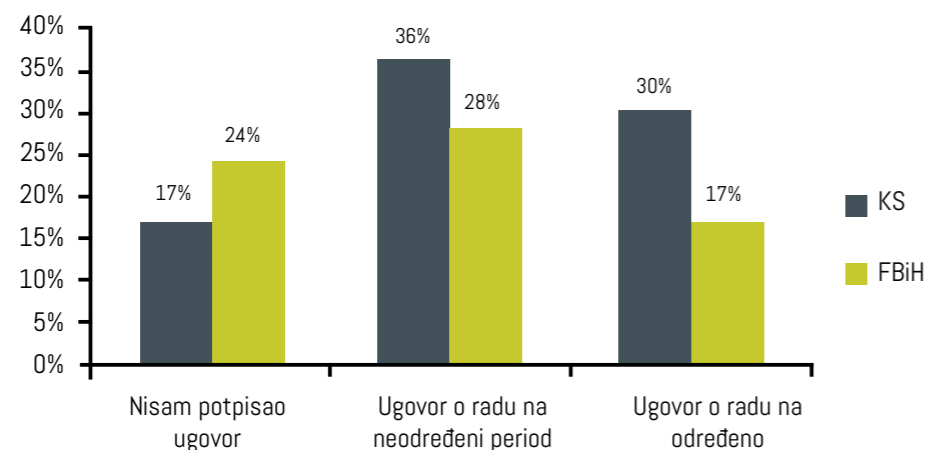
Neformalno tržište rada

Broj mladih koji rade u okviru neformalnog tržišta rada u Kantonu Sarajevo manji je od onog otkrivenog u istraživanju na nivou FBiH 2013. godine, kad 24 % zaposlenih mladih nije imalo potpisan ugovor s poslodavcem koji bi regulirao njihovo zaposlenje. U Kantonu Sarajevu taj procent iznosi 17 %. U skladu s takvim trendom poboljšanja, za oko 10 % je porastao i broj mladih koji s poslodavcem imaju potpisane ugovore na određeno ili neodređeno.

Iako se uočavaju promjene nabolje kad je riječ o uključenosti mladih u neformalno tržište rada, ne smije se zanemariti podatak da 17 % mladih i dalje radi „nacрно“.

Oko 16 % mladih Kantona Sarajevo ima neke druge vrste ugovora, poput ugovora o probnom radu, autorskih ugovora, ugovora sa studentskim servisom, pripravničkih ugovora i slično.

Grafikon 8: Zaposleni mladi prema vrsti ugovora koji imaju s poslodavcem

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

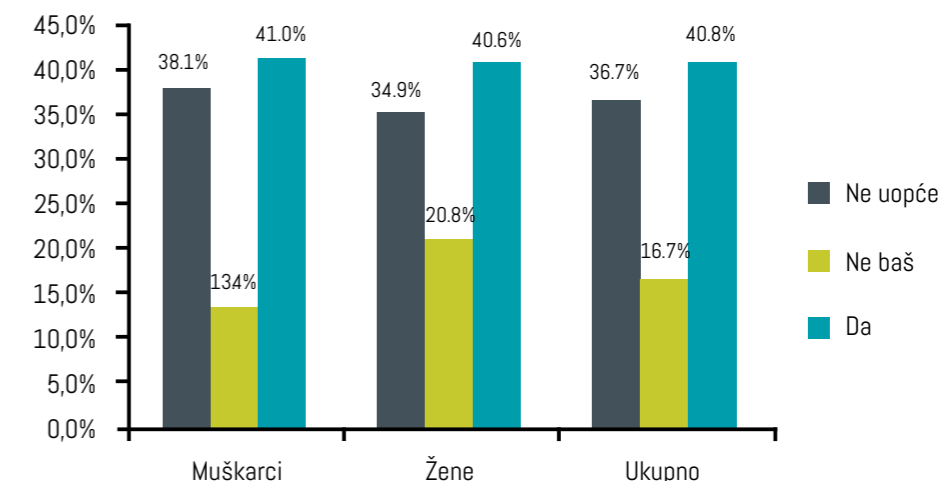
Od ukupnog broja zaposlenih mladih, ugovor na neodređeno ima 36 % mladih, a ugovor na određeno ima 30 % mladih.

Usklađenost obrazovanja s radnim mjestom

Oko 37 % mladih Kantona Sarajevo nikako ne radi poslove za koje se školovalo. Dodamo li tome i 17 % mladih čija radna mjesta „nisu baš“ u skladu s njihovim obrazovanjem, možemo zaključiti da se više od polovine mladih Kantona Sarajevo nije školovalo za poslove na kojima radi.

Procent mladih Kantona Sarajevo koji smatraju kako ne rade posao za koji su se školovali značajno je veći od rezultata na nivou FBiH 2013. godine, kad je 29 % mladih izjavilo kako ne radi poslove za koje se obrazovalo.

Grafikon 9: Usklađenost obrazovanja s radnim mjestom

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

U prosjeku, oko 2 % mladih ne može ocijeniti radi li posao za koji se školovalo, a oko 4 % ih ne želi odgovoriti na ovo pitanje.

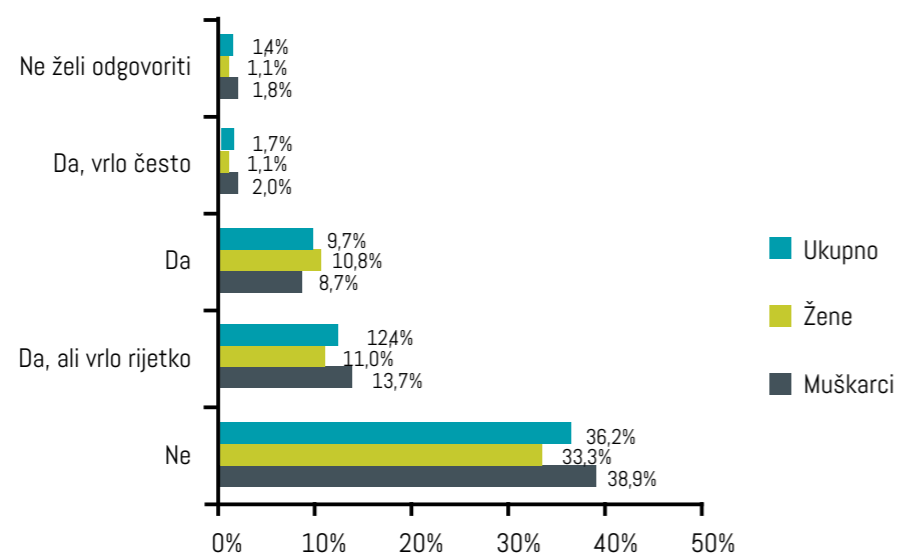
Diskriminacija i zlostavljanje na radnom mjestu

Oko 24 % mladih Kantona Sarajevo je kroz radno iskustvo bilo svjedok/inja nekog oblika zlostavljanja na poslu, a koje je ostavilo posljedice na duševno i tjelesno zdravlje njih samih ili njihovih kolega ili kolegica.⁶

Od toga, 12 % mladih zlostavljanju je svjedočilo rijetko, 2 % vrlo često, a 10 % je odabralo samo odgovor „da“, bez naglašavanja je li bila riječ o učestalim ili rijetkim slučajevima zlostavljanja.

⁶ Oko 39 % mladih nije odgovaralo na ovo pitanje jer nikada nije bilo zaposleno.

Grafikon 10: Zlostavljanje na radnom mjestu

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Kad se govori o percepciji zlostavljanja mladih u okviru radnih odnosa, statistike se pogoršavaju.

Udio mladih Kantona Sarajevo koji su svjedočili nekom obliku zlostavljanja na radnom mjestu (24 %) je veći od onog do kojeg je došlo istraživanje u FBiH 2013. godine, gdje je 13 % mladih izjavilo kako je bilo svjedok/inja zlostavljanja na radnom mjestu. Razlike bazirane na spolu nisu značajne, zlostavljanju povezanom s radnim odnosima podjednako svjedoče muškarci i žene. Oko 16 % mladih iz gradskih sredina Kantona Sarajevo ima poteškoće u naplati naknade za svoj rad, jer navodi kako na svom poslu ne prima redovnu plaću. Razlike između muškaraca i žena nisu značajne kad je riječ o redovitosti primanja plaće.

Tabela 12: Redovitost plaće

Primate li redovno svoju plaću?	Gradske sredine	Vangradske sredine	Muškarci	Žene	Ukupno
Ne	5,9 %	1,7 %	3 %	4,7 %	3,8 %
Da, ali ne redovno	10,1 %	6,6 %	9 %	7,5 %	8,3 %
Da, redovno	76,5 %	81,8 %	77,6 %	81,1 %	79,2 %
Ne želim odgovoriti	7,6 %	9,1 %	10,4 %	5,7 %	8,3 %

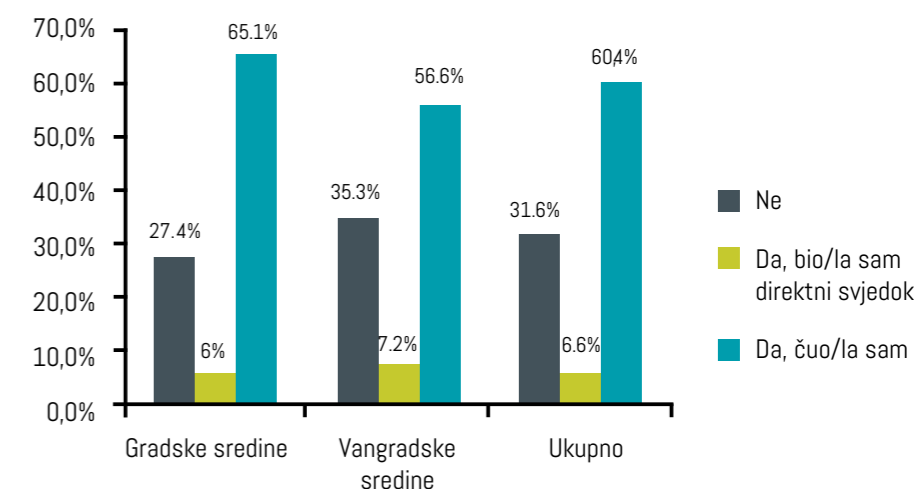
Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Percepcija mita i korupcije pri zapošljavanju

Kad je riječ o kupovini radnih mjesta, više od 6 % mladih izjavljuje kako je bilo direktni/a svjedok/inja takvim slučajevima, a oko 60 % mladih navodi kako je čulo za takvu praksu, što je za 10 % izraženije u gradskim sredinama u odnosu na vangradske sredine.

Grafikon 11: Percepcija podmićivanja u svrhu zapošljavanja

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

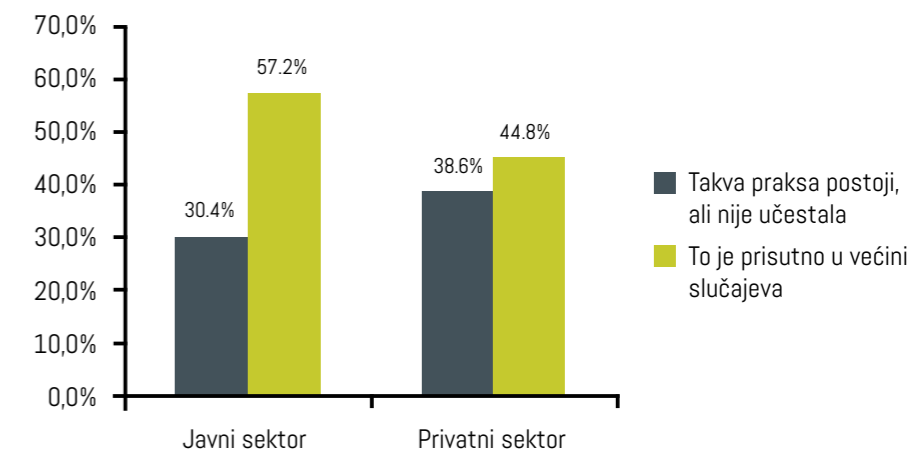
Samo 7 % mladih smatra da prilikom zapošljavanja u javnom sektoru ne postoji praksa podmićivanja kako bi se dobio posao, a 11 % je onih koji smatraju da takva praksa ne postoji u privatnom sektoru. U prosjeku, 14 % mladih nije željelo odgovoriti na ovo pitanje.

Oko 57 % mladih smatra da je praksa podmićivanja kako bi se dobio posao učestala pojava u javnom sektoru, a 45 % smatra kako je tako i u privatnom sektoru. Da praksa podmićivanja postoji, ali nije učestala, smatra 30 % mladih kad je o javnom sektoru riječ i oko 39 % mladih kad se govori o privatnom sektoru.

Percepcija podmićivanja kako bi se dobio posao u javnom sektoru za 5 % je niža od one iskazane u istraživanju na nivou FBiH. Za 8 % niži je i udio mladih koji smatraju da je praksa podmićivanja učestala u realnom sektoru u odnosu na istraživanje na nivou FBiH. Ipak, i dalje se radi o dosta visokim vrijednostima.

Grafikon 12: Percepcija podmićivanja kako bi se dobio posao u javnom ili privatnom sektoru

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Preduzetništvo mladih

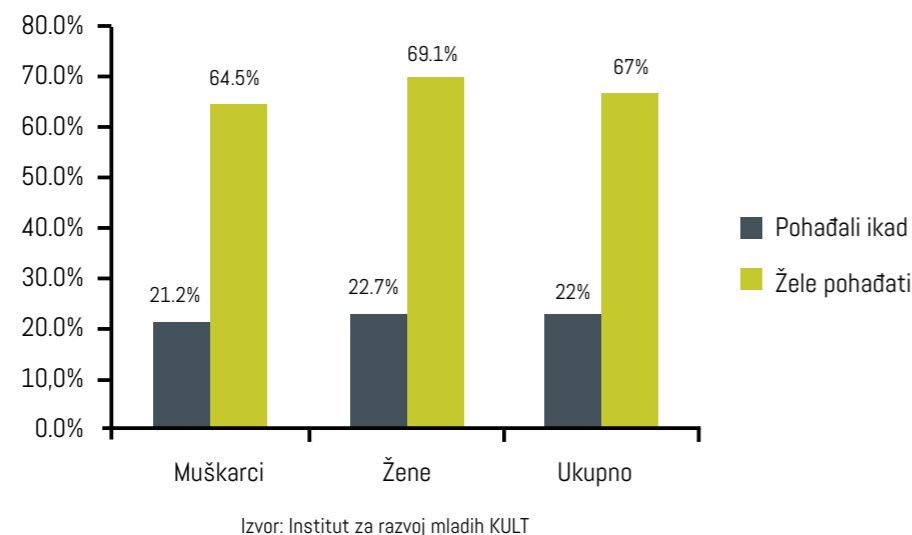
Oko 22 % mladih imalo je priliku učestvovati u određenom poslovnom seminaru namijenjenom mladima. Ipak, mnogo je više onih koji bi željeli pohađati takve seminare, čak 66,6 %.

Procent mladih Kantona Sarajevo koji su imali priliku pohađati poslovni seminar za mlade veći je za 6 % od prosjeka Federacije BiH. Od 22 % mladih koji su pohađali određeni poslovni seminar ili trening, 75 % ih navodi kako im je seminar bio vrlo koristan ili koristan.

Nesrazmjernost između broja mladih koji su učestvovali u poslovnom seminaru ili treningu za mlade i broja mladih koji bi željeli učestvovati u takvom seminaru je velika. Oko 22 % mladih je nekada pohađalo određeni poslovni seminar, dok je onih koji smatraju da bi im takav seminar koristio i koji bi ga željeli pohađati gotovo 67 %.

Razlike bazirane na spolu nisu značajne kad je riječ o broju mladih koji su pohađali određeni poslovni trening, ali je za 4 % veći udio žena koje bi u budućnosti željele pohađati poslovni seminar za mlade. Slično je i s razlikama baziranim na tipu sredine u kojoj žive. Nisu primjetne razlike u broju mladih iz gradskih i vangradskih sredina koji su pohađali poslovni seminar, ali je za 10 % više mladih iz gradskih sredina koji bi u budućnosti željeli pohađati poslovne seminare namijenjene mladima.

Grafikon 13: Mladi koji su pohađali i mladi koji bi željeli pohađati poslovni seminar za mlade

Mišljenje mladih o vlastitom biznisu

Više od polovine mladih rado bi pokrenulo vlastiti biznis. Većini njih u tome je potrebna podrška od samog početka.

Tabela 13: Stav mladih prema pokretanju vlastitog biznisa

	Gradske sredine	Vangradske sredine	Muškarci	Žene	Ukupno
Ne, ni u kom slučaju	13 %	19 %	14 %	19 %	16 %
Ne, jer nemam osnovne uvjete	23 %	16 %	17 %	22 %	19 %
Da, ali mi je potrebna podrška od samog početka	49 %	52 %	51 %	50 %	51 %
Da, jer imam osnovne uvjete za to	9 %	8 %	12 %	4 %	8 %
Ne zna	5 %	4 %	5 %	5 %	5 %
Ne želi odgovoriti	1 %	1 %	1 %	0 %	1 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

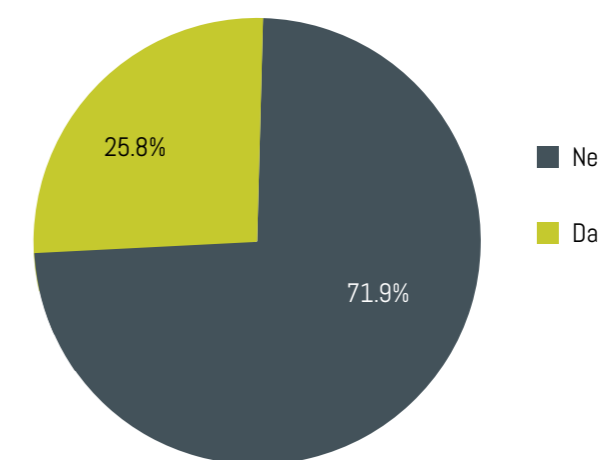
Oko 63 % muškaraca i 54 % žena rado bi pokrenulo vlastiti biznis, ali je većini u tome potrebna podrška od samog početka. Želja za pokretanjem vlastitog biznisa jednaka je kod mladih iz gradskih i vangradskih sredina, a razlike bazirane na spolu značajne su zbog toga što su muškarci češće u prilici da već imaju osnovne preduvjete za pokretanje vlastitog biznisa nego što je to slučaj kod žena. Oko 19 % mladih ne bi pokrenulo vlastiti biznis, ali zbog toga što nema osnovne uvjete za to. Mladih koji ni u kom slučaju ne bi pokrenuli vlastiti biznis je oko 16 %.

Vladini programi zapošljavanja

Iako vladini programi podrške zapošljavanju mladih postoje već duže vrijeme u određenom kontinuitetu, čini se da ne dopiru do mladih na najbolji način, jer još uvijek postoji oko 72 % mladih koji nikada nisu čuli za neki vladin program zapošljavanja namijenjen njima, što je približno procentu pronađenom u istraživanju na nivou FBiH iz 2013. godine.

Tek 7 % mladih je imalo priliku biti korisnik nekog od tih programa, a 2,3 % mladih nije željelo dati odgovor na ovo pitanje.

Grafikon 14: Poznavanje vladinih programa zapošljavanja mladih

Socijalna briga

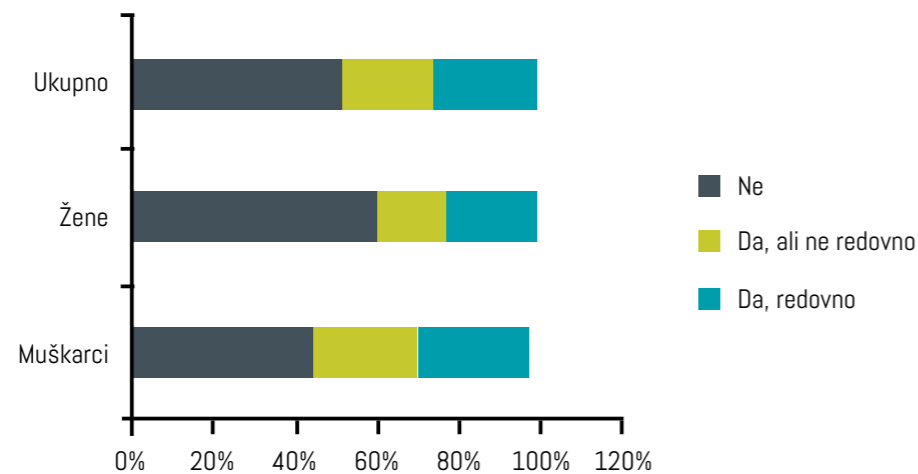
4. SOCIJALNA BRIGA

Novac i mladi

Čak 60 % mladih žena i 45 % muškaraca Kantona Sarajevo nije u mogućnosti doprinosti kućnom budžetu.

U Kantonu Sarajevo je 25 % mladih koji su u mogućnosti redovno doprinosti kućnom budžetu i 21 % onih čiji doprinos postoji, ali je neredovan. Ovi rezultati bolji su od rezultata na nivou FBiH, kad je samo 17 % mladih moglo redovno doprinosti kućnom budžetu. No, i dalje je najviše onih koji ne mogu doprinijeti kućnom budžetu, čak 52 %, bez značajne razlike u gradskim i vangradskim sredinama. Položaj mladih djevojaka u ovom slučaju je nepovoljniji, jer njih 60 %, u odnosu na 45 % muškaraca, ne može doprinijeti kućnom budžetu. Oko 3 % muškaraca i 1 % žena nije željelo odgovoriti na pitanje.

Grafikon 15: Doprinos mladih kućnom budžetu

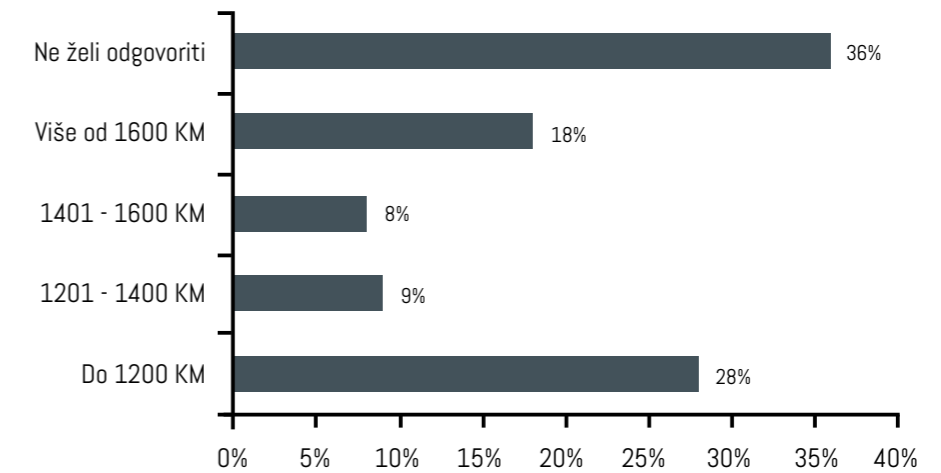

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Udio mladih koji ne žele govoriti o novcu uvijek je dosta visok, što se evidentira odbijanjem u davanju odgovora na pitanje o tome koliko iznose ukupna mjesečna primanja domaćinstava u kojima žive ili koliko iznose njihova ukupna lična primanja. Čak 48 % mladih na nivou FBiH nije željelo odgovoriti na pitanje o ukupnim prihodima domaćinstva, dok je u Kantonu Sarajevo zabilježen procent od 36 % kod odbijanja davanja odgovora na pitanje o prihodima domaćinstva.

Oko 46 % mladih živi u domaćinstvima čija su ukupna mjesečna primanja ispod 1.600 KM. Uzmemo li u obzir podatak da najveći broj mladih živi u domaćinstvima koja broje tri, četiri ili pet članova, možemo zaključiti da oni i njihove porodice raspoložu dosta ograničenim finansijskim sredstvima.

Grafikon 16: Ukupna mjesečna primanja domaćinstva

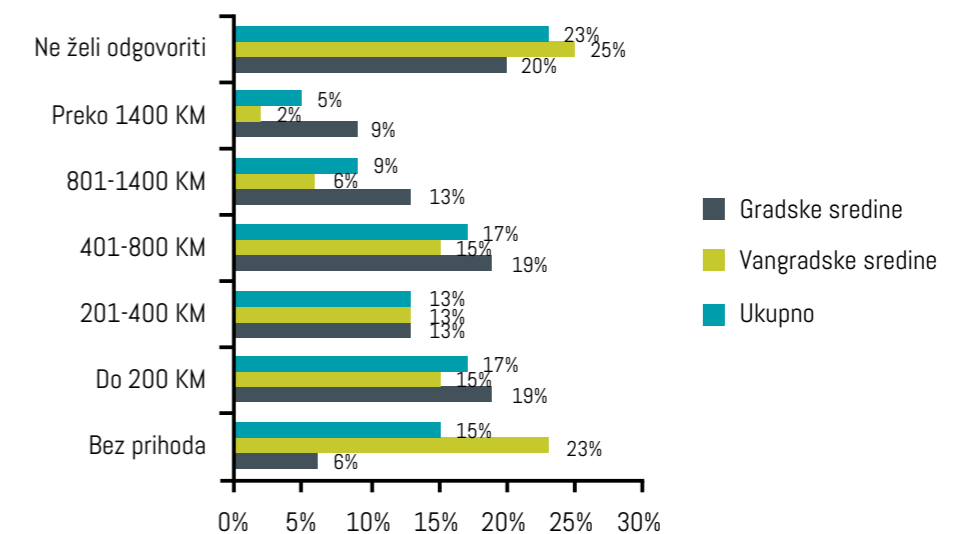

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Oko 23 % mladih iz vangradskih sredina ne raspolaže nikakvim ličnim mjesečnim prihodima iz bilo kojeg izvora.

Kad govorimo o iznosima ukupnih mjesečnih prihoda mladih ljudi, iz podataka u nastavku može se vidjeti kako ih je najviše bez prihoda i s prihodima do 200 KM mjesečno, te da je značajan procent mladih koji ne žele odgovoriti na ovo pitanje. Značajna razlika pojavljuje se između mladih iz gradskih i vangradskih sredina, jer mladi iz vangradskih sredina raspolažu sa značajno nižim prihodima te je značajno veći udio mladih iz vangradskih sredina koji nemaju nikakve mjesečne prihode, 23 % u odnosu na 6 % takvih slučajeva u gradskim sredinama.

Grafikon 17: Ukupna mjesečna potrošnja mladih Kantona Sarajevo

Izvor: Federalni zavod za statistiku

Stoga se, kao logičan nastavak relativno loše finansijske situacije kod populacije mladih, pojavljuje i podatak da većina mladih ne može kontinuirano (svakog mjeseca) uštedjeti određeni iznos novca. Također, veliki broj mladih ne želi odgovoriti na pitanje o mogućnostima štednje, a kod onih koji su odgovorili najviše je negativnih odgovora.

Tabela 14: Mladi i štednja

Mogućnosti za štednju	Gradske sredine	Vangradske sredine	Muškarci	Žene	Ukupno
Ne	51 %	36 %	43 %	49 %	46 %
Da	16 %	25 %	22 %	16 %	19 %
Ne želim odgovoriti	33 %	39 %	35 %	35 %	35 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

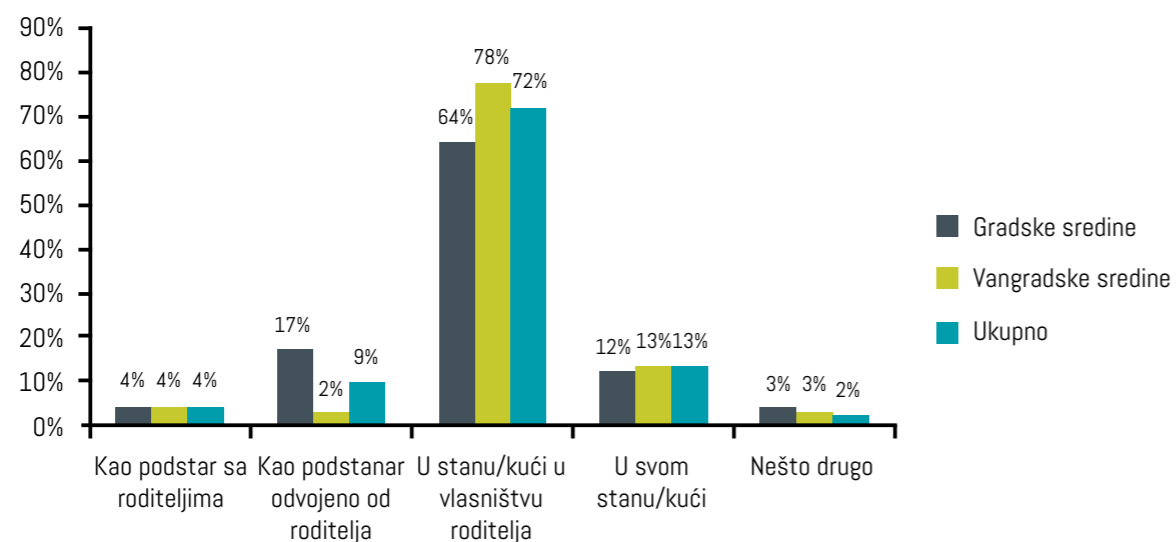
Formiranje porodice i stambeni status mladih

12 % mladih Kantona Sarajevo je vjenčano, a 8 % ih ima djecu, što je nešto više od prosjeka FBiH, gdje je 9 % mladih vjenčano, a 7 % ima djecu.

Od navedenih 8 % mladih koji imaju djecu, 66 % ih ima jedno dijete, 31 % ima dvoje djece, a 3 % troje djece.

Značajan pokazatelj socijalnog statusa mladih je i njihov stambeni status. Grafikon 18 pokazuje stambeni status mladih Kantona Sarajevo.

Grafikon 18: Stambeni status mladih Kantona Sarajevo

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Procent mladih koji su se uspjeli stambeno osamostaliti je oko 13 %. Većina mladih, čak 72 %, živi u stanu ili kući koji su u vlasništvu njihovih roditelja. Postoji značajna razlika kod mladih u vangradskim i gradskim sredinama koji žive odvojeno od roditelja kao podstanari, u gradskim sredinama taj procent iznosi 17 %, a u vangradskim tek 2 %.

U prosjeku, oko 1 % mladih stanuje u domu, 0,5 % je odabralo odgovor „nešto drugo“, a 0,6 % nije željelo odgovoriti na pitanje.

Samoprocjena životnog standarda

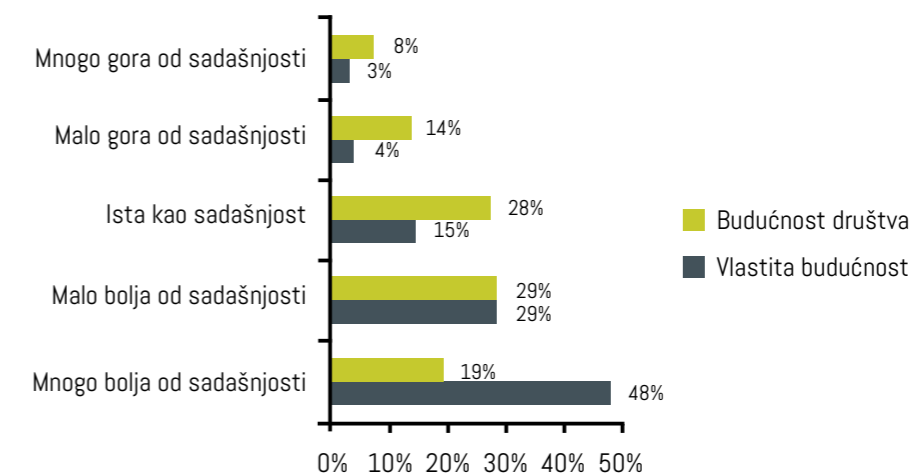
Svoj trenutni životni standard mladi Kantona Sarajevo uglavnom procjenjuju kao dobar (48 %). Da ima osrednji životni standard smatra 26 % mladih. Onih koji smatraju da žive vrlo dobro je 20 %, a loše i vrlo loše je 6 %.

Percepcija budućnosti

U svim prethodnim istraživanjima pokazalo se kako mladi svoju budućnost procjenjuju mnogo pozitivnije nego što procjenjuju budućnost društva u cjelini zbog toga što osjećaju kako imaju više utjecaja na vlastitu budućnost, a da budućnost društva ne mogu mnogo mijenjati.

Ovakve stavove potvrđuju i mladi Kantona Sarajevo. Oko 48 % mladih Kantona Sarajevo svoju budućnost vidi kao mnogo bolju od sadašnjosti, što je više od prosjeka FBiH (41 %), a mnogo bolju budućnost društva vidi tek 19 % mladih Kantona Sarajevo. Da će njihova budućnost kao i budućnost društva biti malo bolja od sadašnjosti smatra 29 % mladih. Istu budućnost za sebe vidi 15 % mladih, a za društvo 28 %. Onih koji smatraju da će njihova budućnost biti malo ili mnogo gora od sadašnjosti je 7 %, dok iste prognoze za društvo ima 21 % mladih Kantona Sarajevo. Oko 2 % mladih nije dalo procjenu vlastite budućnosti, a 3 % nije procjenjivalo budućnost društva.

Grafikon 19: Percepcija vlastite budućnosti i budućnosti društva

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Zdravstvena
zaštita mladih

5. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA MLADIH

Sistematski pregled

Polovina mladih Kantona Sarajevo obavila je sistematski pregled u posljednjih 12 mjeseci, što je bolji prosjek nego na nivou FBiH.

Tabela 15 pokazuje koliko redovno mladi Kantona Sarajevo obavljaju sistematski pregled u poređenju s podacima na nivou FBiH. Oko 50 % mladih Kantona Sarajevo obavilo je sistematski pregled u posljednjih godinu dana, bez značajne razlike bazirane na spolu. Na nivou FBiH, u referentnih godinu dana, sistematski pregled obavilo je 43 % mladih, i to 46 % muškaraca i 39 % žena (7 % više muških ispitanika koji su obavili sistematski pregled u posljednjih 12 mjeseci).

Tabela 15: Učestalost obavljanja sistematskih pregleda mladih Kantona Sarajevo

SISTEMATSKI PREGLED	Muškarci KS	Žene KS	Total KS	Muškarci FBiH	Žene FBiH	Total FBiH
U posljednjih mjesec dana	7 %	11 %	9 %	8 %	3 %	6 %
U posljednja tri mjeseca	9 %	6 %	8 %	9 %	10 %	9 %
U posljednjih šest mjeseci	13 %	14 %	14 %	14 %	10 %	12 %
U posljednjih godinu dana	20 %	20 %	20 %	15 %	16 %	16 %
Prije više od godinu dana	23 %	24 %	24 %	20 %	19 %	20 %
Ne sjećam se	25 %	20 %	23 %	25 %	25 %	25 %
Nikada	2 %	3 %	2 %	7 %	12 %	9 %
Ne želim odgovoriti	1 %	2 %	0 %	2 %	5 %	3 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Od navedenih 50 % mladih koji su obavili sistematski pregled u posljednjih 12 mjeseci, njih 43 % je pregled izvršilo kao redovnu kontrolu, s tim da su djevojke nešto više osviještene o tom pitanju, tako da je redovnu kontrolu radilo 46 % djevojaka i 40 % muškaraca.

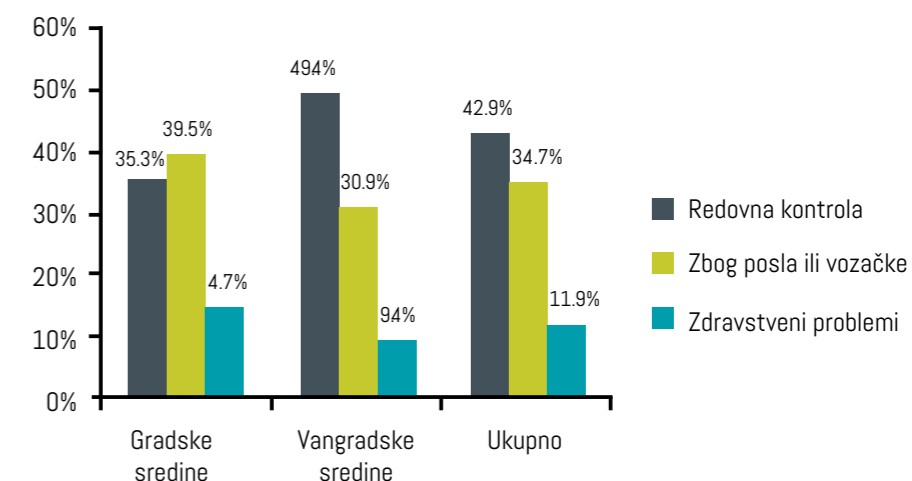
Zbog posla ili za potrebe stjecanja vozačke dozvole sistematski pregled je radilo 40 % muškaraca i 29 % djevojaka, a zbog zdravstvenih problema sistematski pregled obavilo je 12 % mladih bez razlike bazirane na spolu.

Rezultati prikazani u grafikonu u nastavku pokazuju razloge zbog kojih mladi u gradskim i vangradskim sredinama rade sistematski pregled.

Mladi u gradskim sredinama češće navode razlog povezan sa zdravstvenim problemima nego mladi u vangradskim sredinama. Isto je i s razlogom vezanim za posao ili vozačku dozvolu, dok mladi u vangradskim sredinama sistematski pregled češće obavljaju kao redovnu kontrolu.

Okolo 10,5 % mladih je navelo „nešto drugo“ kao razlog za obavljanje sistematskog pregleda, dok je kod 44 % žena razlog bila trudnoća.

Grafikon 20: Razlozi obavljanja sistematskog pregleda

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

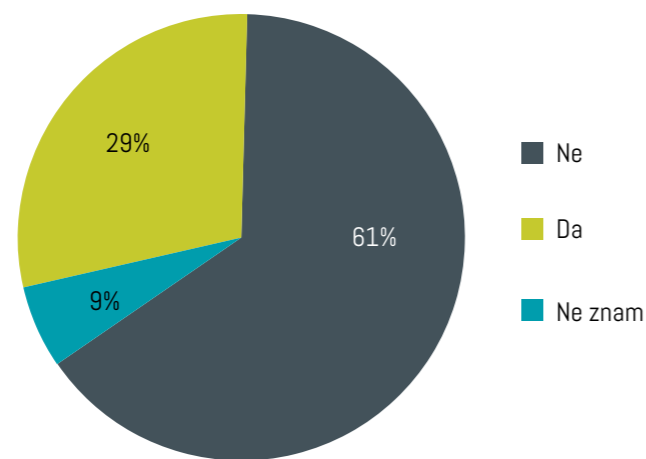
Gojaznost

Prema rezultatima istraživanja Instituta za razvoj mladih KULT provedenog 2016. godine, prosječna visina mladih Kantona Sarajevo je 175 cm i kreće se u rasponu od minimalnih 135 cm do maksimalnih 205 cm. Prosječna težina iznosi 70 kg, u rasponu od minimalna 42 kg do maksimalnih 120 kg. Preciznih podataka o zastupljenosti gojaznosti kod populacije mladih u Kantonu Sarajevo nema, ali prema podacima CIA-e iz 2014. godine, navodi se kako je Bosna i Hercegovina na 47. mjestu po pojavi gojaznosti odraslih na listi od 190 zemalja. Iste izvor navodi kako je 19,2 % odraslih u BiH pretilo, dok neki drugi izvori navode procent od 25 %. No, različite organizacije koje se bave mjerenjima ovih zdravstvenih pokazatelja imaju upozoravajuće procjene za pojavu gojaznosti u BiH u budućnosti kod svih dobnih skupina, te ukazuju na to da se ovim pitanjem treba ozbiljno baviti.

Zdravstvene usluge

Okolo 29 % mladih Kantona Sarajevo ne zna postoje li u njihovim lokalnim zajednicama zdravstvene usluge koje su posebno organizirane i specifično namijenjene samo mladima. Onih koji tvrde da takvih usluga nema je 61 %, a tek 9 % mladih zna za takve zdravstvene usluge.

Ni na nivou FBiH rezultati nisu mnogo drugačiji, 11 % mladih zna da u njihovim lokalnim zajednicama postoje usluge zdravstvene zaštite specifično namijenjene mladima. Procent mladih koji su koristili takve zdravstvene usluge je zanemariv.

Grafikon 21: Zdravstvene usluge specifično namijenjene mladima

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Oko 1 % mladih nije odgovorilo na ovo pitanje.

Zdravstvenim uslugama koje pružaju domovi zdravlja u njihovim lokalnim zajednicama 34 % mladih nije ni zadovoljno ni nezadovoljno, bez značajnih razlika baziranih na spolu. Isto je i s nezadovoljstvom mladih zdravstvenim uslugama, gdje je oko 30 % mladih u potpunosti nezadovoljno ili nezadovoljno (33 % žena i 27 % muškaraca). Zadovoljnih je 28 %, a u potpunosti zadovoljnih 6 % muškaraca i 3 % žena.

Tabela 16: Stepen zadovoljstva mladih uslugama domova zdravlja

	Muškarci	Žene	Total
U potpunosti nezadovoljan	9 %	10 %	10 %
Nezadovoljan	18 %	23 %	20 %
Ni zadovoljan ni nezadovoljan	34 %	35 %	34 %
Zadovoljan	30 %	26 %	28 %
U potpunosti zadovoljan	6 %	3 %	5 %
Ne znam	3 %	3 %	3 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Zdravstveno osiguranje

Oko 45 % mladih Kantona Sarajevo osigurano je preko roditelja / staratelja. Oko 3 % mladih nema ili ne zna ima li zdravstveno osiguranje, što je rezultat niži od podatka iz istraživanja na nivou FBiH u kojem je pronađeno da 7 % mladih nema zdravstveno osiguranje.

Mladi uglavnom koriste javno zdravstveno osiguranje preko roditelja / staratelja (45 %), a preko biroa za zapošljavanje osigurano je oko 20 % mladih. Osiguranje koje uplaćuje poslodavac ima oko 22 % mladih, a dodatno osiguranje (privatno u BiH ili inozemstvu) ima 4 % mladih.

Ginekološki pregled

Kod pitanja u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem bilježe se visoke stope odbijanja odgovaranja, što ukazuje na potrebu za prilagođenijim pristupom reproduktivnom zdravlju mladih.

Oko 19 % mladih žena ne želi odgovoriti na pitanje o tome koliko godina su imale kad su prvi put posjetile ginekologa, a kod djevojaka koje jesu odgovorile na pitanje evidentirano je 39 % djevojaka koje nikada nisu izvršile ginekološki pregled. Također, 46 % djevojaka ne želi odgovoriti na pitanje o tome koliko su puta posjetile ginekologa u posljednjih 12 mjeseci.

Intimni odnosi

Oko 15 % mladih ne želi odgovarati na pitanja u vezi sa seksualnom aktivnosti. Intimni odnosi i seksualno zdravlje još uvijek su tabu teme među mladima.

Nelagoda prilikom pitanja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju prisutna je i kod pitanja o seksualnoj aktivnosti mladih. Oko 15 % mladih nije željelo odgovoriti na pitanje je li seksualno aktivno ili ne.

Iz odgovora ispitanika koji su odgovorili na pitanje o seksualnoj aktivnosti može se zaključiti kako su muški ispitanici seksualno više aktivni (53,3 %) nego žene (35,4 %), te da intimne odnose upražnjavaju s više različitih osoba nego što je to slučaj kod ispitanica.

Tabela 17: Seksualna aktivnost mladih

		Muškarci	Žene	Total
Jeste li seksualno aktivni?	Ne	33,4 %	47,2 %	40,3 %
	Da	53,3 %	35,4 %	44,4 %
	Ne želim odgovoriti	13,3 %	17,4 %	15,3 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Oko 38 % mladih nije željelo odgovarati na pitanje o tome je li u posljednjih šest mjeseci seksualne odnose imalo samo s jednom ili više različitih osoba. Među mladima koji jesu odgovorili na ovo pitanje veći je udio muškaraca koji su seksualne odnose imali s više različitih partnera (20 %) nego što je to slučaj kod žena (6 %).

Također, mladi muškarci u gradskim sredinama češće mijenjaju seksualne partnere nego što je to slučaj u vangradskim sredinama.

Tabela 18: Odgovori na pitanje: Jeste li u posljednjih 6 mjeseci imali intimni odnos s jednom ili više osoba?

	Muškarci	Žene	Total
S jednom osobom	43 %	45 %	44 %
S više od jedne osobe	20 %	6 %	13 %
Ne želim odgovoriti	34 %	42 %	38 %
Bez seksualne aktivnosti u posljednjih 6 mjeseci	3 %	7 %	5 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

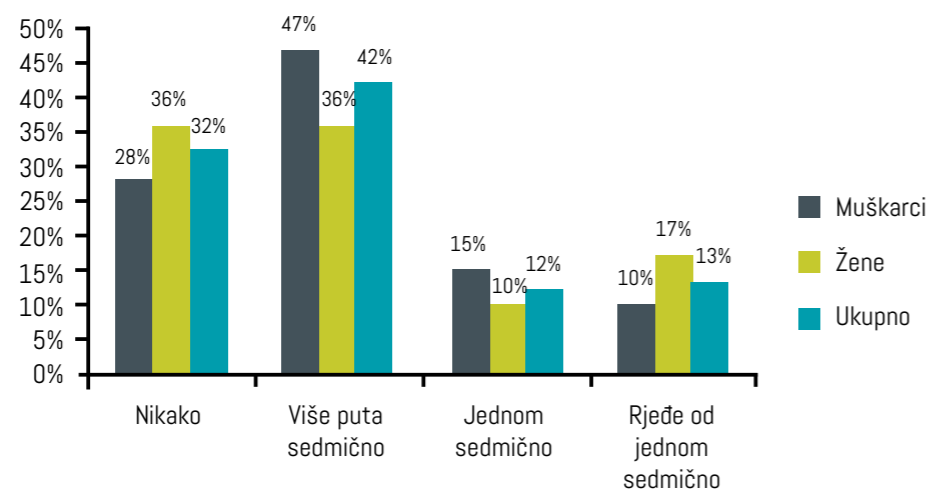
Bavljenje rekreativnim aktivnostima

Muškarci u Kantonu Sarajevo posvećuju mnogo više vremena rekreativnim aktivnostima nego što to čine žene. Mladim djevojkama je potrebno osigurati odgovarajuće rekreativne sadržaje kako bi se više uključile.

Više od polovine mladih Kantona Sarajevo rekreativnim aktivnostima se bavi jednom sedmično ili više puta u toku sedmice, ali sa značajnim razlikama baziranim na spolu jer se 47 % muškaraca i 36 % žena rekreativnim aktivnostima bavi više puta sedmično. Oko 32 % muškaraca i 36 % žena rekreativnim aktivnostima ne bavi se nikako, a rjeđe od jednom sedmično u rekreaciju se uključuje 13 % muškaraca i 17 % žena.

Procent mladih koji se bave rekreativnim aktivnostima raste u odnosu na prethodna istraživanja.

Grafikon 22: Bavljenje rekreativnim aktivnostima

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Pušenje

U prosjeku, 41 % mladih Kantona Sarajevo su svakodnevni pušači, 34 % je onih koji puše do 30 cigareta dnevno i 7 % onih koji puše više od 30 cigareta dnevno.

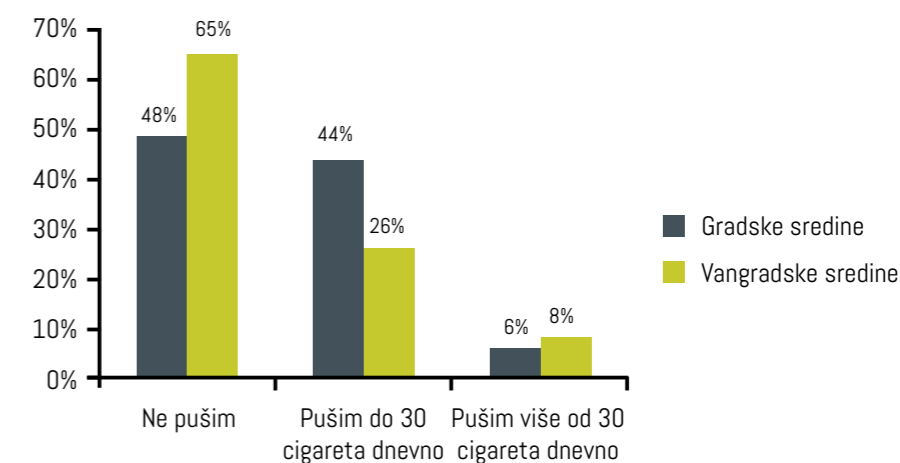
Kad govorimo o pušenju, Bosna i Hercegovina je u svim istraživanjima uvijek značajno iznad prosjeka zemalja članica EU. Do istih podataka došlo je i istraživanje među mladima Kantona Sarajevo, koji cigarete konzumiraju više i češće nego njihovi vršnjaci u drugim zemljama. Mladi Kantona Sarajevo cigarete konzumiraju u većem procentu nego mladi s područja FBiH (30 %).

Posebno rizična grupa su mladi iz gradskih sredina jer cigarete konzumiraju u značajno većem procentu nego mladi iz vangradskih sredina.

Osim konzumiranja cigareta, u kontekstu pušenja kod mladih važno je spomenuti i trend pušenja aromatiziranog duhana. Kanton Sarajevo je u posljednjih nekoliko godina zahvaćen ekspanzijom nargila i šiša-barova, koje uglavnom posjećuju mladi. Početkom 2016. godine Uprava za inspeksijske poslove Kantona Sarajevo izdala je Rješenje za zatvaranje određenog broja takvih barova zbog nepostojanja zakonskog okvira koji bi uređivao ovu oblast. Stav Uprave za inspeksijske poslove je da *zakonska legislativa mora biti jasna, nedvosmislena i precizna, posebno zbog zaštite zdravlja stanovništva i mladih, koji najviše i konzumiraju nargile.*

Da se oblast primjene nargile mora zakonski urediti stav je i Zavoda za bolesti ovisnosti Kantona Sarajevo, a 2015. godine iz Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo upućeno je i nekoliko prijedloga za izmjene zakona koje podrazumijevaju zabranu konzumiranja nargile maloljetnicima, kao i veće kontrole sadržaja nargila i njihovog održavanja.

Grafikon 23: Postotak mladih pušača

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Oko 2 % mladih iz gradskih sredina i 1 % mladih iz vangradskih sredina nije odgovorilo na pitanje.

Konsumiranje alkoholnih pića

Oko 37 % mladih Kantona Sarajevo konzumiralo je alkohol jednom ili više puta u posljednjih mjesec dana.

Na nivou FBiH 42 % muškaraca i 25 % žena u referentnih 30 dana konzumiralo je alkoholna pića jednom ili više puta, u Kantonu Sarajevo ti su procenti veći i za muškarce (46 %) i za žene (28 %). Oko 1,5 % mladih nije željelo odgovoriti na pitanje. U odnosu na svoje vršnjake iz zemalja članica EU te zemalja iz okruženja, mladi u BiH alkohol konzumiraju dosta manje, pogotovo kad je riječ o ženama.

Tabela 19: Konsumiranje alkohola u referentnih mjesec dana

	Muškarci	Žene	Total
Ne pijem alkoholna pića	48,9 %	67,2 %	57,9 %
Niti jednom	3,8 %	3,7 %	3,7 %
Samo jedanput	8,6 %	8,7 %	8,6 %
2 do 3 puta	18,1 %	10,8 %	14,6 %
4 do 6 puta	10,1 %	5,0 %	7,6 %
7 do 10 puta	2,5 %	2,4 %	2,4 %
Više od 10 puta	6,5 %	,8 %	3,7 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Konsumiranje opojnih droga

Mladi Kantona Sarajevo uglavnom navode kako ne konzumiraju opojne droge (87 % muškaraca i 93 % žena).

Navedene podatke o konzumiranju opojnih droga treba posmatrati s rezervom jer je procent mladih koji konzumiraju opojne droge vjerovatno veći od pronađenog. Prema izvještajima federalnih institucija poput MUP-a i slično, procent mladih koji konzumiraju opojne droge je veći od navedenog te postoji mogućnost da ispitanici u ovom istraživanju nisu bili spremni iskreno odgovoriti na ovo pitanje iako je istraživanje bilo anonimnog karaktera.

Tabela 20: Konsumiranje opojnih droga u referentnih mjesec dana

	Muškarci	Žene	Total
Ne konzumiram opojne droge	87,2 %	93,4 %	90,1 %
Niti jednom	3,0 %	3,4 %	3,2 %
Samo jedanput	3,8 %	1,3 %	2,6 %
2 do 3 puta	3,3 %	,5 %	1,9 %
4 do 6 puta	,8 %	,3 %	,5 %
7 do 10 puta	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Više od 10 puta	,5 %	,3 %	,4 %
Ne želim odgovoriti	1,5 %	,8 %	1,3 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Kultura i sport

6. KULTURA I SPORT

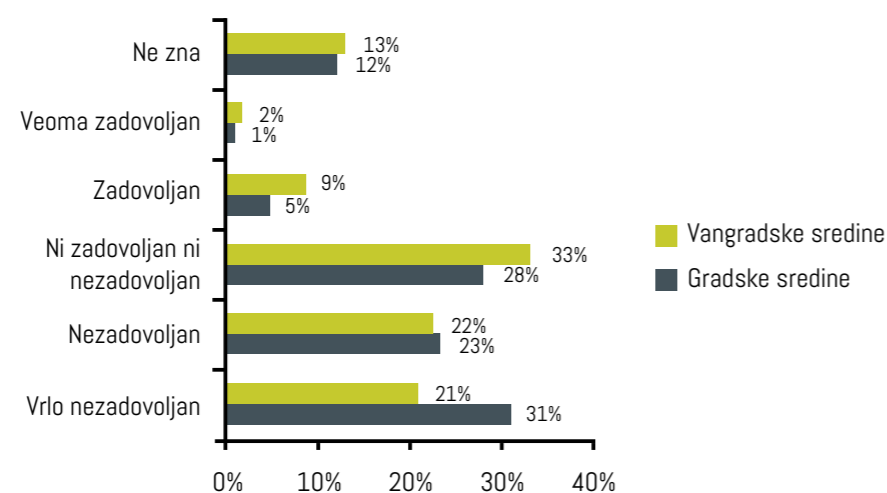
Zadovoljstvo podrškom kulturi

Tek 8 % mladih Kantona Sarajevo zadovoljno je podrškom lokalnih vlasti u kreiranju kulturnih sadržaja. Mladi u gradskim sredinama manje su zadovoljni nego mladi u vangradskim sredinama.

Kad je riječ o zadovoljstvu mladih podrškom lokalnih vlasti razvoju i kreiranju kulturnih sadržaja, mladi su uglavnom nezadovoljni. Zadovoljnih i vrlo zadovoljnih mladih vrlo je malo.

Zanimljiv podatak je da su mladi u gradskim sredinama nezadovoljniji nego mladi u vangradskim sredinama.

Grafikon 24: Zadovoljstvo mladih podrškom kulturi

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Oko 55 % mladih iz gradskih sredina i 41 % mladih iz vangradskih sredina je nezadovoljno podrškom koju dobija od lokalnih vlasti onda kad sami žele kreirati kulturne sadržaje, a 57 % mladih iz gradskih sredina te 44 % mladih iz vangradskih sredina je nezadovoljno kvalitetom medija kad je riječ o vremenu posvećenom kulturnim sadržajima.

U referentnih mjesec dana oko 61 % mladih nije nikako posjećivalo kulturne događaje, oko 83 % mladih navodi kako u istom periodu nije posjećivalo pozorište, a oko 63 % mladih nije išlo ni u kino.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku u Kantonu Sarajevo, postoje dva muzeja opće namjene i četiri specijalizirana muzeja te 124 biblioteke s 90 čitaonica, koje broje 3.946 sjedala i 353 prostorije na 16.052 metra kvadratnih prostora.

U Kantonu Sarajevo smještena su i tri arhiva s 1.167 primjeraka arhivskih fondova i zbirki kao i 11 umjetničkih galerija.

Dva orkestra koja su registrirana na području Kantona Sarajevo 2014. godine priredila su 60 koncerata u zemlji, kojima je prisustvovalo 20.170 posjetilaca.

Kanton Sarajevo domaćin je tri festivala godišnje (filmskog, muzičkog i literarnog), a tri profesionalna pozorišta Kantona Sarajevo izvela su 323 predstave 2014. godine, koje je pogledalo 54.516 posjetilaca. Na području Kantona Sarajevo djeluje i jedno amatersko pozorište, koje je odigralo sedam predstava i okupilo 16.500 posjetilaca. U Kantonu Sarajevo smješteno je i jedno pozorište za mlade, koje je održalo 142 predstave za 22450 posjetilaca 2014. godine. Kanton Sarajevo broji i šest centara za kulturu, koje je posjetilo 94.310 posjetilaca 2014. godine.

Ukupno je 11 kulturno-umjetničkih društava koja djeluju na području Kantona Sarajevo, i okupljaju 2.639 članova, a koja su učestvovala na 96 festivala 2014. godine. U Kantonu Sarajevo registrirana su 64 udruženja građana iz domena kulture, TV-stanice emitirale su 194.395 minuta kulturno-obrazovnog programa, a radiostanice su emitirale 306487 minuta.

Kanton Sarajevo ima tri kina, koja su prikazala 7.270 filmova 2014. godine, a pogledalo ih je 242.287 gledalaca.

Podaci ne uključuju sadržaje dostupne u okviru privatnih društava.

Zadovoljstvo podrškom sportu

Ni zadovoljstvo podrškom razvoju sporta nije veće. Mladi su uglavnom vrlo nezadovoljni i nezadovoljni podrškom lokalnih vlasti, posebno kad je riječ o podršci mladima da sami kreiraju sportske sadržaje. Zadovoljstvo nastavom vezanom za sport u školama i na fakultetima je nešto veće.

Tabela 21: Zadovoljstvo mladih podrškom sportu

	Vrlo nezadovoljan	Nezadovoljan	Ni zadovoljan ni nezadovoljan	Zadovoljan	Vrlo zadovoljan	Ne znam
Podrškom lokalnih vlasti kad je riječ o razvoju sporta	23 %	26 %	25 %	10 %	3 %	13 %
Podrškom lokalnih vlasti vama da kreirate sportske sadržaje	25 %	23 %	22 %	7 %	2 %	21 %
Nastavom fizičkog / tjelesnog odgoja u školi ili na fakultetu	20 %	19 %	25 %	15 %	4 %	17 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Razlike bazirane na mjestu stanovanja su značajne, za 10 % je više nezadovoljnih mladih iz gradskih sredina kad je riječ o podršci vlasti razvoju sporta, te za 17 % je više mladih iz gradskih sredina koji su nezadovoljni podrškom lokalnih vlasti prilikom kreiranja sportskih sadržaja.

Razlike bazirane na spolu nisu toliko izražene, neznatno više je nezadovoljnih muškaraca nego žena.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku za 2014. godinu, na području FBiH djeluje 396 sportskih organizacija, najviše ih je iz oblasti nogometa, karatea i košarke. Sportske organizacije okupljaju najveći broj mladih. Od ukupno 23.209

aktivnih članova sportskih organizacija u FBiH, njih 9.157 je u dobnoj skupini od 15 do 27 godina starosti. Članova mlađih od 14 godina je 10.637.

U Kantonu Sarajevo djeluje i sedam šahovskih organizacija, koje okupljaju 387 članova (188 članova ima do 27 godina starosti).

Od 1.245 članova iz šest lovačkih društava Kantona Sarajevo, njih 146 je u dobi do 27 godina starosti.

U Kantonu Sarajevo postoje jedna atletska staza, četiri bazena (jedan otvoreni i tri zatvorena), sedam nogometnih terena, šest terena za košarku, dva za odbojku, pet za rukomet, 13 za tenis, jedan teren za boćanje i jedno klizalište za klizanje i hokej na ledu. Kanton Sarajevo ima pet velikih, pet srednjih i četiri male sportske dvorane, jednu streljanu, šest skijaških staza i jednu kuglanu te 12 teretana.

Podaci o sportskim sadržajima ne uključuju sadržaje dostupne u okviru privatnih društava.

Aktivizam mladih (učesće, volontiranje i mobilnost)

7. AKTIVIZAM MLADIH (UČEŠĆE, VOLONTIRANJE I MOBILNOST)

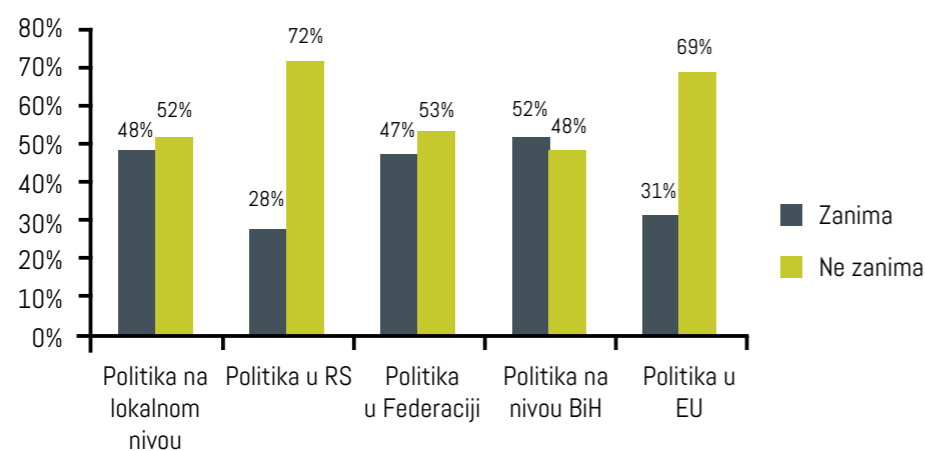
Zainteresiranost za politiku

Zainteresiranost mladih Kantona Sarajevo za politiku slična je onoj koju su pokazali rezultati na nivou FBiH iz 2013. godine. Mladi su najviše zainteresirani za politiku na nivou Bosne i Hercegovine.

Od postotka mladih koje politika zanima najviše je onih koje zanima politika na nivou BiH (52%), te politika na lokalnom nivou (48%). Posebnu pažnju potrebno je obratiti na 52% mladih koje ne zanima politika na lokalnom nivou s obzirom na činjenicu da se većina odluka značajnih za život mladih ljudi donosi upravo na lokalnom nivou.

Mlade Kantona Sarajevo najmanje zanima politika u Republici Srpskoj, jer se 28% mladih izjašnjava kako ih politika u tom entitetu zanima u većoj ili manjoj mjeri, što je više od podatka iz istraživanja na nivou FBiH (18%). Politika na nivou EU zanimljiva je za 31% mladih.

Grafikon 25: Zainteresiranost mladih za politiku

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

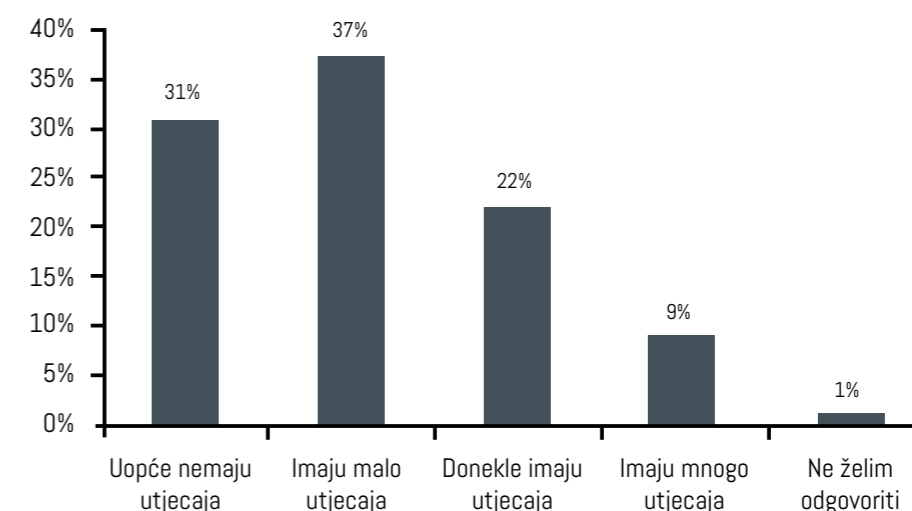
Načini učešća u donošenju odluka i mladi

Mišljenje mladih da nemaju utjecaja na donošenje odluka koje ih se tiču na lokalnom nivou snažno je prisutno u svim do sada provedenim istraživanjima.

Oko 68% mladih Kantona Sarajevo mišljenja je kako nema nimalo ili ima vrlo malo utjecaja na donošenje odluka na lokalnom nivou.

Tek 9% mladih Kantona Sarajevo smatra kako mladi imaju mnogo utjecaja na donošenje odluka na lokalnom nivou. Da mladi imaju donekle utjecaja smatra 22% mladih.

Grafikon 26: Mišljenje mladih o tome koliko mladi imaju utjecaja na donošenje odluka koje ih se tiču na lokalnom nivou

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Zbog toga što smatraju kako nemaju utjecaja na donošenje odluka, mladi se uglavnom ne koriste različitim mehanizmima učešća u donošenju odluka niti takve mehanizme smatraju učinkovitim.

Najmanje učinkovitim mehanizmom aktivnog učešća smatraju lično kontaktiranje političara, prisustvo javnim raspravama o općinskom budžetu te pisanje članaka u novinama ili na internetu. Također u dosta visokom procentu mladi neefikasnim smatraju i učešće u javnim skupovima i demonstracijama. Mladi najčešće koriste mehanizam potpisivanja peticija, mada ni njega ne smatraju posebno učinkovitim.

Tabela 22: Učešće mladih u dobi između 15 i 30 godina u određenim oblicima aktivizma

	Niti jednom	1 ili 2 puta	3 do 5 puta	Više od 5 puta
Kontaktirali političara	90%	5%	2%	2%
Prisustvovali javnom skupu	79%	15%	4%	2%
Potpisali peticiju	52%	35%	10%	3%
Učestvovali u javnim protestima	73%	21%	4%	2%
Napisali članak u novinama ili na internetu	86%	7%	4%	3%
Učestvovali na javnim raspravama o općinskom budžetu	87%	7%	3%	2%

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Aktivni mladi

Procent mladih Kantona Sarajevo koji su aktivni kroz članstvo u organizacijama, bilo političkim ili nepolitičkim, niži je u odnosu na procent iz istraživanja na nivou FBiH.

Najviše mladih u Kantonu Sarajevo uspjele su okupiti omladinske organizacije i organizacije za ljudska prava i humanitarnu pomoć. Slijede ih omladinske organizacije političkih stranaka, potom okolišne organizacije, religijske i profesionalne organizacije u istom procentu od 5 %.

Tabela 23: Članstvo u organizacijama

Članstvo u organizacijama	KS 2016.	FBiH 2013.
Omladinske organizacije ili asocijacije	26 %	33 %
Omladinske organizacije političkih stranaka	11 %	14 %
Religijske organizacije	5 %	11 %
Politička stranka	15 %	17 %
Okolišne organizacije	5 %	11 %
Ljudska prava ili organizacije za humanitarnu pomoć	18 %	13 %
Profesionalne organizacije	5 %	4 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Procent mladih koji nisu članovi navedenih organizacija, ali su učestvovali u aktivnostima koje su organizacije organizirale ili su radili za njih nešto je veći od procenta mladih koji su članovi.

Mobilnost mladih

8. MOBILNOST MLADIH

Putovanja i mladi

Procent mladih Kantona Sarajevo koji su imali priliku putovati u druge gradove unutar BiH iznosi 68 % i niži je od procenta na nivou FBiH, a koji iznosi 83 %.

Od 68 % mladih koji su u posljednjih 12 mjeseci putovali u druge gradove unutar BiH najviše ih je putovalo u Mostar, Tuzlu, Zenicu i Konjic.

Mladi općenito nemaju mnogo organiziranih prilika za putovanja. U relativno niskim procentima mladi Kantona Sarajevo bili su uključeni u studentske razmjene (6 %), ljetne škole (10 %), volonterske kampove (17 %), škole u prirodi (6 %), studijska putovanja (14 %), ekskurzije unutar entiteta (9 %), ekskurzije izvan entiteta (5 %) i ekskurzije u inozemstvo (17 %).

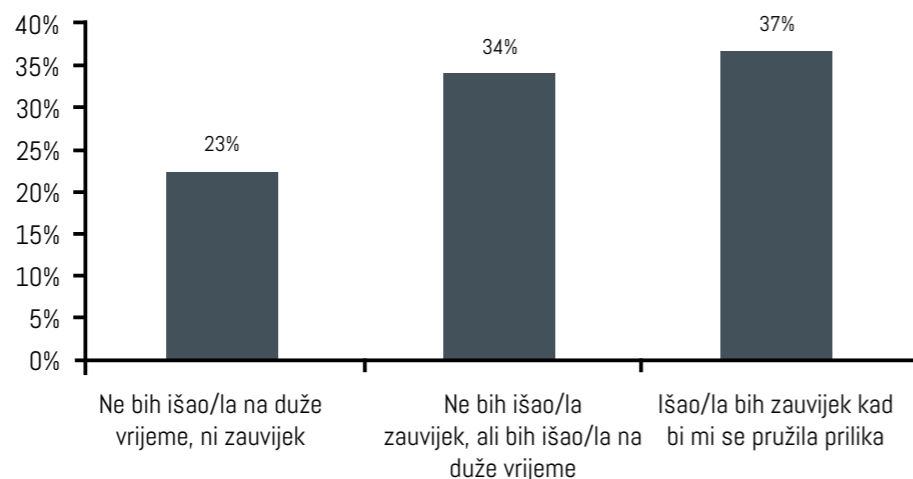
Što se tiče putovanja u inozemstvo, u posljednjih 12 mjeseci 48 % mladih imalo je priliku putovati u neke druge zemlje, što je za 1 % više od rezultata do kojeg je došlo istraživanje na nivou FBiH. Mladi Kantona Sarajevo najčešće su putovali u Srbiju, Hrvatsku i Crnu Goru. Najčešći razlozi putovanja su turistički ili posjeta prijateljima i rodbini.

Odlazak iz zemlje

Oko 37 % mladih Kantona Sarajevo otišlo bi u inozemstvo zauvijek, 34 % bi otišlo na duže vrijeme kad bi im se za to pružila prilika, a 18 % ih je poduzelo i konkretne korake za odlazak iz zemlje.

Procent mladih Kantona Sarajevo koji bi zauvijek napustili zemlju kad bi im se za to ukazala prilika jednak je prosjeku na nivou FBiH. Dodamo li tome još 34 % mladih koji ne bi otišli zauvijek, ali bi otišli na duže vrijeme te 6 % mladih koji ne znaju bi li otišli ili ne, dolazimo do podatka da u Kantonu Sarajevo postoji tek 23 % mladih koji tu i žele ostati. Oko 1 % mladih nije odgovorilo na pitanje.

Grafikon 27:
Spremnost mladih Kantona Sarajevo na odlazak u inozemstvo

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Kad govorimo o razlozima radi kojih je ovoliko mladih spremno napustiti domove, najčešći razlog je privremeni rad u inozemstvu (61 %), radi studija bi otišlo 49 % mladih, a radi trajnog nastanjanja u inozemstvu odselilo bi 48 % mladih.

Tabela 24: Razlozi radi kojih bi mladi napustili BiH već sutra ako bi im se pružila prilika

	Radi studija	Radi privremenog rada	Kako bih se trajno nastanio/la tamo
Sasvim sigurno	30,6 %	33,9 %	30,9 %
Sigurno	18,7 %	27,2 %	16,7 %
Nisam siguran/na	21,8 %	22,9 %	24,6 %
Vjerovatno ne bih	9,4 %	7,8 %	12,4 %
Sigurno ne bih	17,2 %	6,8 %	13,9 %
Ne želim odgovoriti	2,3 %	1,4 %	1,6 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Oko 56 % mladih Kantona Sarajevo poznaje osobe iz susjedstva koje su u posljednjih 7 godina napustile zemlju, 52 % mladih ima člana iz šire porodice koji je napustio zemlju, a 36 % ima člana iz uže porodice koji je napustio zemlju u posljednjih 7 godina, što je za 10 % više od prosjeka na nivou FBiH.

Informiranje mladih

9. INFORMIRANJE MLADIH

Oko 97 % domaćinstava u Kantonu Sarajevo u kojima žive mladi posjeduje priključak za internet, tako da se mladi najčešće informiraju upravo putem internetskih portala o svim temama koje ih zanimaju. Oko 82 % mladih koristi računar i internet svakodnevno, a oko 10 % gotovo svaki dan. Korištenje interneta na nivou je korištenja u zemljama članicama EU.

U istraživanju provedenom na nivou FBiH 2013. godine evidentirano je da oko 92 % domaćinstava u kojima žive mladi posjeduje priključak za internet. Udio mladih koji internet koriste svakodnevno veći je kod mladih Kantona Sarajevo nego što je zabilježeno kod mladih na nivou FBiH (61 %).

Prilikom interpretacije ovih rezultata treba uzeti u obzir vremenski razmak od tri godine između istraživanja provedenog na nivou FBiH i istraživanja provedenog na nivou Kantona Sarajevo jer je korištenje interneta u velikoj mjeri uvjetovano razvojem infrastrukture koja omogućava dostupnost interneta. U periodu od tri godine na tom polju desile su se značajne promjene u infrastrukturi u kontekstu dolaska velikog broja privatnih kompanija koje su proširile internetsku mrežu, postavile konkurentne cijene interneta, te samim tim omogućile da internet bude lakše dostupan stanovništvu. Također, značajan je i utjecaj veće i lakše dostupnosti pametnih telefona na tržištu te dostupnosti bežičnog interneta.

Pretpostavka je da su društvene mreže najčešće korišteni izvor informiranja mladih.

34 % mladih nikada ne čita neke dnevne novine, a 49 % njih ne čita sedmične magazine. Djevojke povremeno čitaju dnevne i sedmične printane medije u nešto većem procentu nego muškarci. Na nivou FBiH 11 % mladih nikada ne čita dnevne novine, a 21 % ih nikada ne čita sedmične novine.

Značajan pokazatelj socijalnog statusa mladih je i njihov stambeni status. Grafikon 15 pokazuje stambeni status mladih općine Ilidža.

Slobodno vrijeme

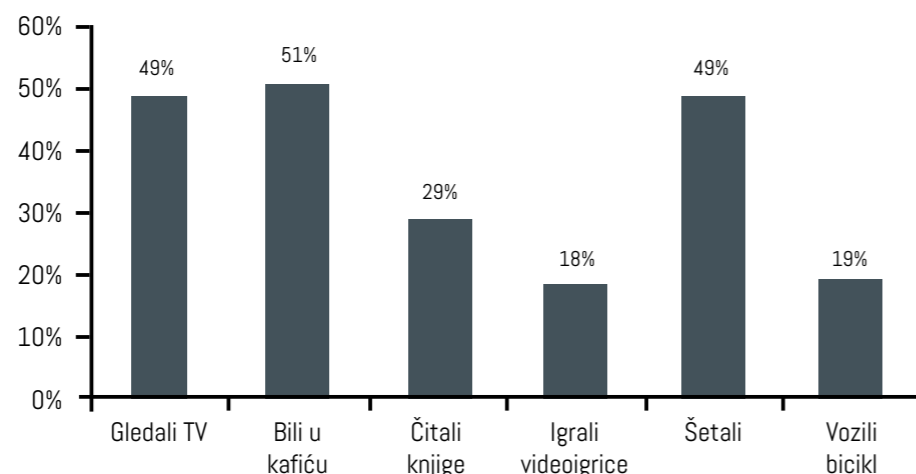
10. SLOBODNO VRIJEME

Iskorištenost slobodnog vremena

Na dnevnoj osnovi mladi Kantona Sarajevo najviše slobodnog vremena provode boraveći u kafićima, potom u šetnji, gledanju televizije i čitanju knjiga, što je dosta slično rezultatima na nivou FBiH, s tim da mladi na nivou FBiH u nešto većem procentu gledaju televiziju, a manje vremena provode u šetnji. Ipak, najzastupljeniji način provođenja slobodnog vremena u oba istraživanja je boravak u kafiću. Relativno mali broj mladih vrijeme provodi u vožnji biciklom i igranju računarskih igrica, jer je te aktivnosti najveći broj mladih odabrao kao aktivnosti koje nikako nije obavljao u referentnom periodu. Čitanje knjiga također je aktivnost koju je 39 % mladih navelo kao aktivnost koju nije nikako obavljalo u referentnoj sedmici.

Grafikon 28: Aktivnosti na koje su mladi trošili dva ili više sati dnevno

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

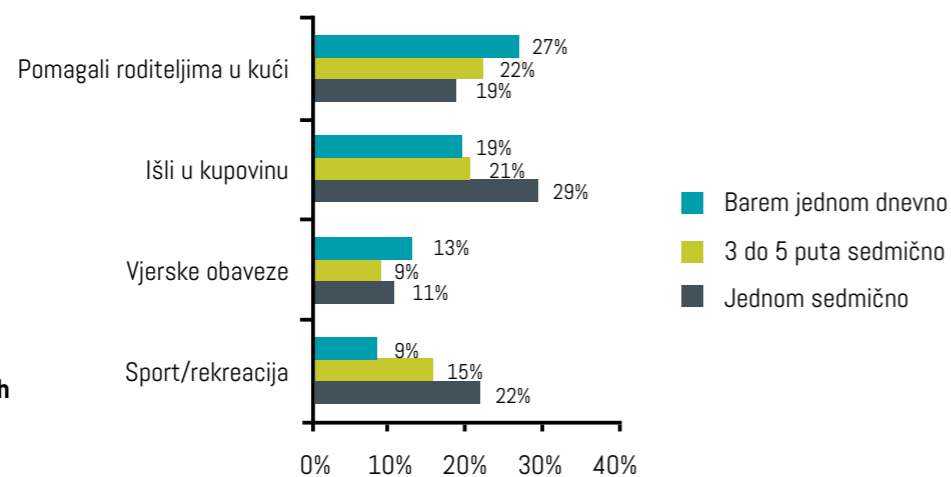

Na sedmičnom nivou mladi Kantona Sarajevo najčešće se i svakodnevno uključuju u aktivnosti pomaganja roditeljima u vezi s kućnim poslovima, isto kao i mladi na nivou FBiH.

Barem jednom dnevno ili više puta sedmično mladi idu u kupovinu, a u nešto manjem ali ipak značajnom procentu bave se sportskim i rekreativnim aktivnostima te obavljaju vjerske obaveze.

Grafikon 29: Najčešće sedmične aktivnosti mladih

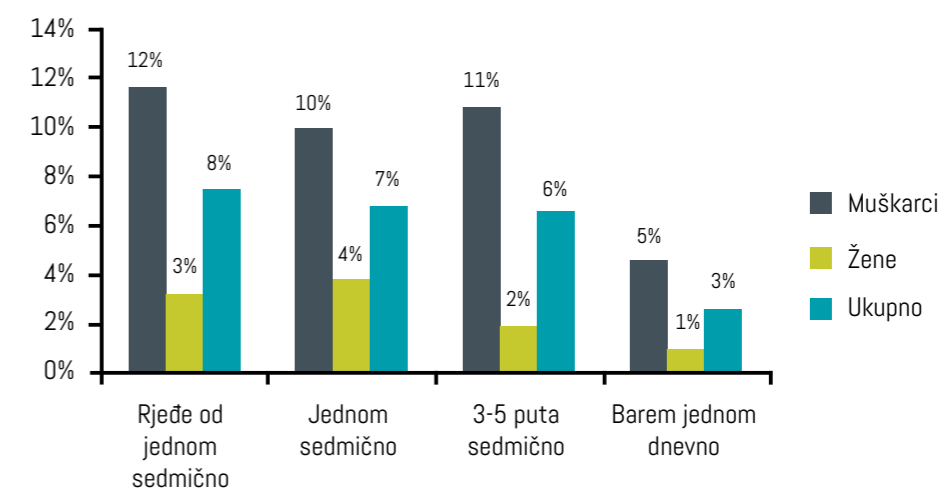
Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Iako 77 % mladih navodi kako nikako ne posjećuje kladionice, zabrinjavajući podatak je da 7 % mladih jednom sedmično posjećuje kladionice / kockarnice, 6 % ih to radi tri do pet puta sedmično, a 3 % svaki dan. Dodamo li tome 8 % mladih koji kladionice posjećuju rjeđe od jednom sedmično, dolazimo do rizične brojke od 24 % mladih koji posjećuju kladionice. Kad govorimo o posjetama kladionicama, značajne su razlike temeljene na spolu jer su muškarci češći posjetioci kladionica s alarmantnih 37 % mladih muškaraca Kantona Sarajevo koji posjećuju kladionice. Rezultat je sličan podatku iz istraživanja na nivou FBiH, gdje je evidentirano 37,6 % mladih muškaraca koji posjećuju kladionice.

Oko 10 % djevojaka Kantona Sarajevo posjećuje kladionice, što je nešto niže od procenta djevojaka na nivou FBiH koje posjećuju kladionice (oko 12 % na nivou FBiH).

Grafikon 30: Učestalost posjećivanja kladionica kod mladih Kantona Sarajevo

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Kao i kod mladih na nivou FBiH, percepcija budućnosti društva u cijelosti je nešto negativnija od percepcije lične budućnosti. Također, kao i kod mladih u FBiH, ova pojava može se objasniti činjenicom da većina mladih razmišlja o odlasku iz BiH pa tako doživljavaju da će za sebe moći stvoriti bolju budućnost dok za bh. društvo o tom pitanju ne mogu učiniti mnogo.

Identitet mladih

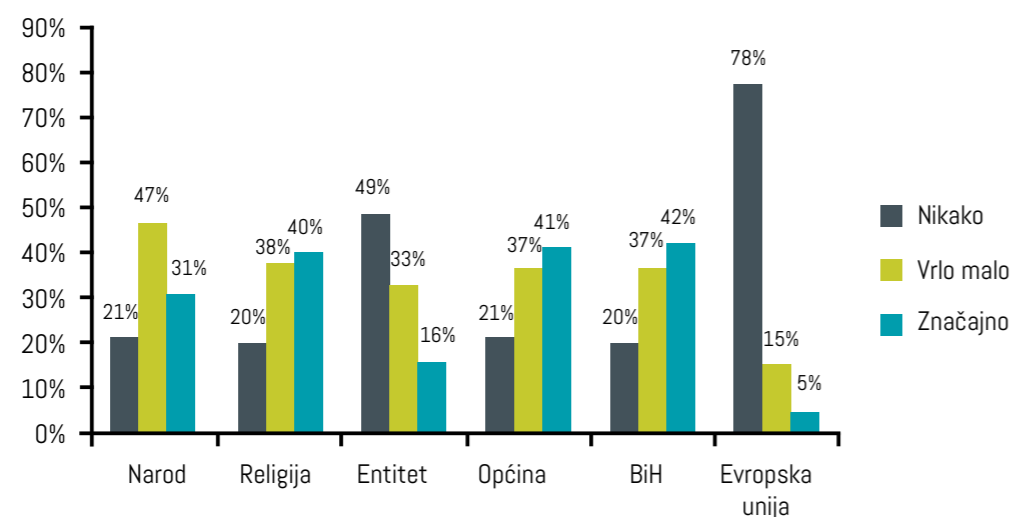
11. IDENTITET MLADIH

Regionalna pripadnost

Mladi Kantona Sarajevo najviše se osjećaju vezanim za Bosnu i Hercegovinu, a potom za općinu u kojoj žive, te za religiju kojoj pripadaju.

Jednako kao i mladi na nivou FBiH, i mladi Kantona Sarajevo najmanje osjećaja pripadnosti gaje prema Evropskoj uniji u odnosu na ostale ponuđene odgovore, tek 5 % mladih osjeća značajnu privrženost Evropskoj uniji. Oko 2 % mladih nije odgovorilo na pitanje o osjećaju vezanosti za Evropsku uniju, religiju i entitet, a oko 1 % nije odgovorilo na pitanje o vezanosti za narod kojem pripada, općinu i BiH.

Grafikon 31: Odgovor mladih na pitanje koliko vezanim se osjećaju za pojedine elemente pripadnosti

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Nacionalna i regionalna pripadnost

Oko 32 % mladih u vangradskim sredinama i 16 % mladih u gradskim sredinama nema prijatelje druge nacionalnosti s kojima se druži. Također, nacionalna i religijska pripadnost važan je kriterij za odabir bračnog partnera.

Za 84 % mladih nacionalnost i religija nisu bitan kriterij za odabir prijatelja, te oko 75 % mladih Kantona Sarajevo ima prijatelje druge nacionalnosti s kojima se redovno druži. Na nivou FBiH ovi rezultati su malo niži, jer nacionalnost i religija nisu bitan

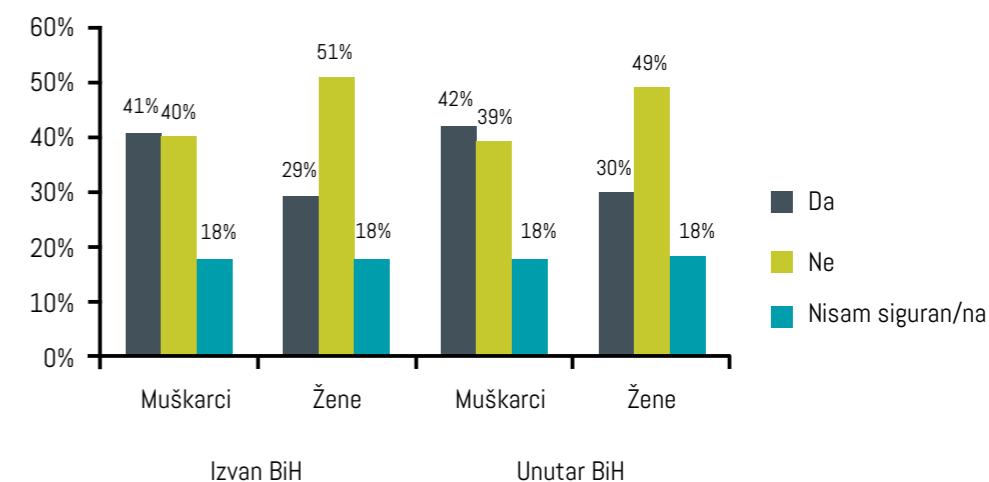
kriterij za odabir prijatelja za 80 % mladih FBiH, dok je procent mladih koji imaju prijatelje druge nacionalnosti s kojima se redovno druže 74 %.

Nacionalna pripadnost značajan je kriterij za odabir bračnog partnera, pogotovo za mlade žene, jer polovina djevojaka Kantona Sarajevo ne bi stupila u brak s osobom druge nacionalnosti, što je za 6 % niže od procenta djevojaka na nivou FBiH koje ne bi stupile u brak s osobom druge nacionalnosti.

Kod muškaraca taj procent iznosi 40 %, što je u rangju rezultata na nivou FBiH, gdje je oko 41 % muškaraca izjavilo kako ne bi stupilo u brak s osobom druge nacionalnosti. Dodamo li tome oko 18 % djevojaka i muškaraca Kantona Sarajevo koji nisu sigurni bi li ili ne bi stupili u brak s osobom druge nacionalnosti, preostaje oko 40 % muškaraca i 30 % žena kojima nacionalna pripadnost ne bi bila prepreka za brak.

Oko 3 % žena i 1 % muškaraca nije odgovorilo na pitanje o tome bi li stupilo u brak s osobom druge nacionalnosti u BiH, a oko 2 % žena i 1 % muškaraca nije odgovorilo na pitanje o tome bi li stupilo u brak s osobom druge nacionalnosti izvan BiH.

Grafikon 32: Spremnost na brak s osobom druge nacionalnosti

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Sigurnost
mladih

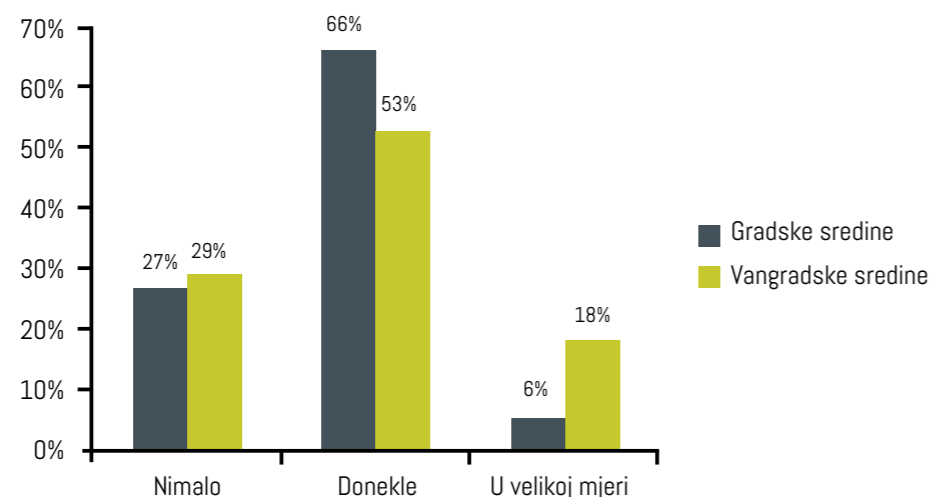

12. SIGURNOST MLADIH

Kako je već najavljeno u uvodnom dijelu, podaci o temi sigurnosti mladih nisu prikupljeni kroz provedena istraživanja ni na kojem nivou vlasti prethodnih godina (osim na nivou općine Ilidža 2016. godine), tako da su podaci prikupljeni u ovom istraživanju prvi kvantitativni podaci ikada prikupljeni na kantonalnom ili višem nivou o temi sigurnosti i mladih u kontekstu istraživanja položaja i potreba mladih.

Stoga se podaci iz oblasti sigurnosti ne mogu uporediti s nekim prethodnim podacima jer takvi podaci ne postoje. Kad govorimo o zadovoljstvu mladih sigurnosnom situacijom u mjestu u kojem žive, općeniti je zaključak da su mladi relativno zadovoljni postojećim stanjem, iako u prosjeku 28 % mladih nije nimalo zadovoljno sigurnosnom situacijom. Najveći je procent mladih koji su donekle zadovoljni stanjem sigurnosti u mjestu u kojem žive (66 % u gradskim sredinama i 53 % u vangradskim sredinama). Onih koji su zadovoljni u velikoj mjeri je 6 % u gradskim sredinama i 18 % u vangradskim sredinama. Oko 1 % mladih iz gradskih sredina odabralo je odgovor „ne znam“.

Grafikon 33: Zadovoljstvo sigurnosnom situacijom u mjestu stanovanja

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Različiti oblici nasilja i mladi

Mladi su kroz upitnik odgovarali na dvije forme pitanja o prisutnosti različitih oblika nasilja (nasilje u porodici, međuvršnjačko nasilje, nasilje na internetu, seksualno nasilje, nasilje na radnom mjestu, razbojništvo, nasilje od partnera i nasilje određene ekstremističke grupe).

U prvoj formi pitanja mladi su se trebali izjasniti o tome jesu li oni lično bili žrtva nekog od nabrojanih oblika nasilja, dok su u drugoj varijaciji istog pitanja trebali navesti poznaju li nekoga ko je bio žrtva nekog od navedenih oblika nasilja.

Rezultati ukazuju na dosljednost u tome da su mladi kod svakog oblika nasilja u značajno većem procentu navodili kako

poznaju nekoga ko je bio žrtva nasilja nego što su navodili kako su oni lično bili žrtva nekog od oblika nasilja.

Ove razlike su posebno primjetne kod onih vrsta nasilja o kojima je općenito neugodnije govoriti, poput nasilja u porodici, nasilja na radnom mjestu ili seksualnog nasilja. Kod nekih drugih oblika nasilja, poput razbojništva ili nasilja određene ekstremističke grupe, razlike nisu bile toliko izražene.

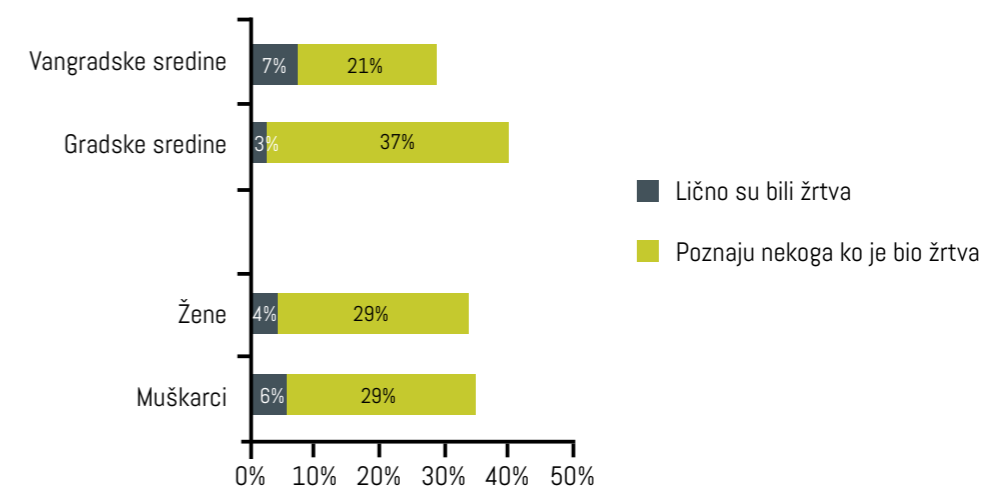
Nasilje u porodici

Tako je za nasilje u porodici u prosjeku 5 % mladih izjavilo kako je lično bilo žrtva ovog oblika nasilja, dok je čak 29 % mladih navelo kako poznaje nekoga ko je bio žrtva nasilja u porodici.

Zanimljiv podatak je da je za 2 % veći procent muškaraca nego žena koji navode kako su bili žrtve porodičnog nasilja, odnosno 6 % muškaraca i 4 % žena izjavljuje kako je bilo žrtva nasilja u porodici. Oko 29 % muškaraca i žena navodi kako poznaje nekoga ko je bio žrtva ovog oblika nasilja.

Također, za 4 % je veći procent mladih iz vangradskih sredina koji navode kako su bili žrtve nasilja u porodici (7 % mladih iz vangradskih sredina i 3 % mladih iz gradskih sredina).

Grafikon 34: Nasilje u porodici

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Međuvršnjačko nasilje

Pored razbojništva, međuvršnjačko nasilje najzastupljeniji je oblik nasilja kod mladih. Čak 31 % mladih iz gradskih sredina bilo je žrtva međuvršnjačkog nasilja, a 47 % ih poznaje nekoga ko je bio žrtvom ovog oblika nasilja.

O nasilju među vršnjacima govorimo onda kad jedna ili više osoba uzastopno i namjerno uznemiruje, napada ili ozljeđuje drugu osobu koja se ne može odbraniti. Može imati oblik prijetnji, fizičkih povređivanja, odbacivanja, ruganja, zadirkivanja, ogovaranja i drugih negativnih oblika ponašanja.

Međuvršnjačko nasilje može biti direktno (ruganje, ponižavanje, vrijeđanje, naređivanje i zahtijevanje podređenosti,

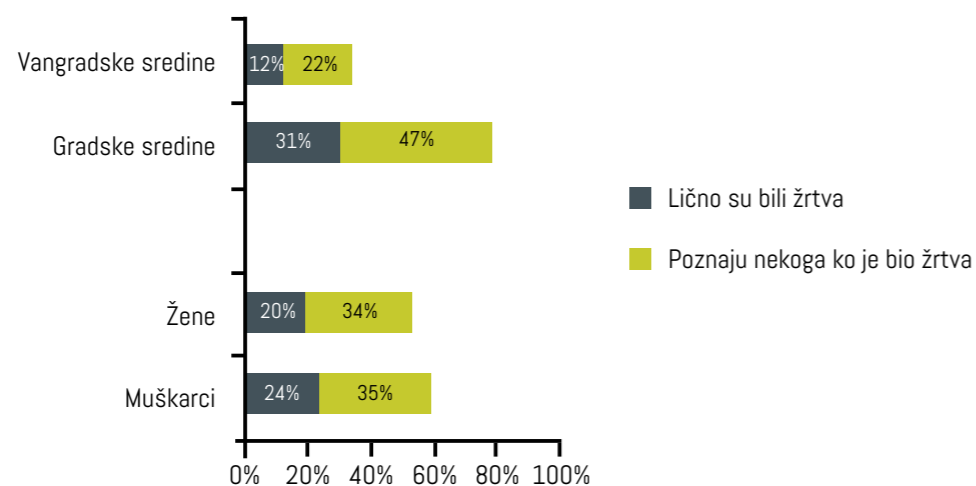
naguravanje, udaranje, čupanje i slično) i indirektno, kao što je namjerno isključivanje osobe iz grupnih aktivnosti, ogovaranje i slično.

Najčešće se događa u školskim sredinama na mjestima i u prilikama koje su izvan kontrole nastavnika i drugih odraslih osoba (za vrijeme odmora, u školskom dvorištu, toaletu ili u hodnicima). Može se događati i u razredu, pred drugim učenicima, koji najčešće ne priskoče u pomoć žrtvi zbog straha ili nedostatka suosjećanja.

Nasilničko ponašanje djece, poznato i kao buling (bullying, eng. termin) se razlikuje od kratkotrajnih incidenata i svađa djece. Osnovna razlika je upravo u namjernoj želji da se drugom djetetu nanese zlo, kao i u ponavljanju takvog postupanja tokom određenog vremena i dominaciji sile na individualnom ili grupnom planu. Ovo nasilje se odnosi na različite vrste ponašanja koje najčešće klasificiramo kao: verbalno (omalovažavanje, dobacivanje, prijetnje i ucjene i sl.), socijalno (ignorisanje, ogovaranje i spletkarenje, izbjegavanje i sl.), psihičko (krađa, uzimanje i/ili iznuda novca, prijeteći pogledi, praćenje, oštećenje imovine i sl.) i fizičko/tjelesno (šamaranje, udaranje rukama, nogama i predmetima, guranje, rušenje i sl.).⁷

Međuvršnjačko nasilje značajno je prisutnije u gradskim nego u vangradskim sredinama i kad govorimo o mladima koji su bili žrtve ove vrste nasilja, ali i kad govorimo o mladima koji poznaju nekoga ko je bio žrtva međuvršnjačkog nasilja. Razlike bazirane na spolu nisu značajne jer su i muškarci i žene u približnom procentu navodili kako su bili žrtve međuvršnjačkog nasilja.

Grafikon 35: Međuvršnjačko nasilje

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Nasilje na internetu

Nasilje na internetu sve je učestaliji oblik nasilja i u mnogim zemljama predstavlja značajan problem kod mladih. Relevantni podaci o učestalosti nasilja na internetu za Bosnu i Hercegovinu nisu dostupni, ali je sasvim sigurno da je ovaj oblik nasilja sve prisutniji.

U dokumentu „Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom“ navodi se i pojam međuvršnjačkog nasilja na internetu:

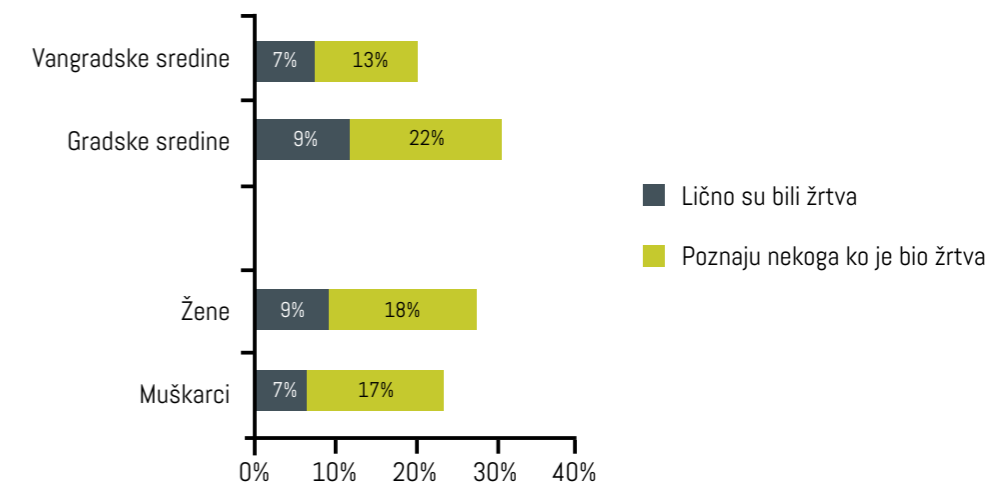
⁷ Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom, Bosna i Hercegovina, Vijeće ministara, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine (2013).

za razliku od običnog vršnjačkog nasilja, koje se događa u školi ili na ulici, zbog mogućnosti koje pruža internet, žrtva nasilja na internetu može da doživi neprijatnosti tokom cijelog dana jer nasilnik, skrivajući se iza anonimnosti koju pruža internet, često bude nepoznat i teško se otkriva njegov identitet. Vršnjačko nasilje na internetu podrazumijeva slanje poruka putem interneta ili mobilnog telefona sa ciljem da povrijedi ili uznemiri neko dijete. Nasilje se manifestuje kroz tekstualne ili video poruke, fotografije ili pozive kojim se šire nasilni i uvredljivi komentari o vršnjaku. Društvene mreže koriste se kao sredstvo za širenje nasilja jer omogućavaju da u kratkom vremenskom periodu veliki broj ljudi komentariše, vrijeđa ili vidi fotografiju ili komentar. Prema nezvaničnim podacima, danas u BiH najčešće susrećemo vrijeđanje vršnjaka preko Facebook-a koje se ogleda kroz maltretiranje od strane starijih učenika i uglavnom se odnosi na simbole navijačkih grupa i sličnim tzv. „fun temama“.

U prosjeku, oko 8 % mladih Kantona Sarajevo navodi kako je bilo žrtva nasilja na internetu. Za 2 % veći je udio žena i mladih iz gradskih sredina koji su bili žrtve ovog oblika nasilja.

Kao i kod prethodnih oblika nasilja, i kod nasilja na internetu značajno je veći broj mladih koji poznaju nekoga ko je bio žrtva.

Grafikon 36: Nasilje na internetu

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

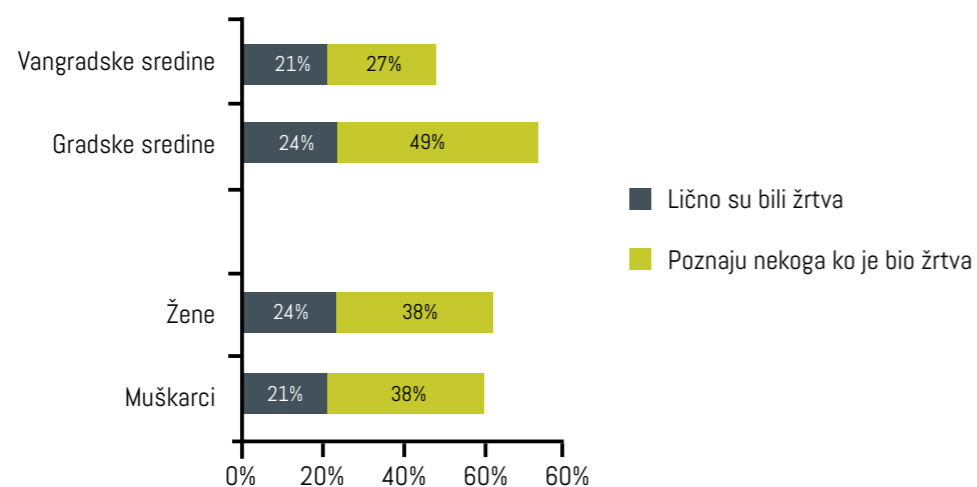
Razbojništvo

Više od 22 % mladih bilo je žrtvom razbojništva, a u prosjeku 38 % mladih poznaje nekoga ko je bio žrtvom ovog oblika nasilja.

Pod razbojništvom su se podrazumijevali oni oblici nasilja koji su uključivali krađu ličnih predmeta, bilo da se radilo o krađi van kuće ili stana ili o krađi iz kuće ili stana (obijanje i pljačka).

Žene i mladi iz gradskih sredina nešto su češće žrtve nasilja. Općenito, u gradskim sredinama mladi poznaju više slučajeva razbojništva nego što je to zabilježeno u vangradskim sredinama.

Oko 25 % mladih Kantona Sarajevo svjedoči da su oni lično ili članovi njihove porodice bili žrtva provale ili napada u posljednjih pet godina.

Grafikon 37: Razbojništvo

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Nasilje na radnom mjestu

Okolo 3 % mladih Kantona Sarajevo navodi kako je lično bilo žrtva nasilja na radnom mjestu, a 15 % ih navodi kako poznaje nekoga ko je bio žrtvom ovog oblika nasilja.

Nasilje od partnera

Kad govorimo o nasilju od partnera, mladi izjavljuju kako oni lično uglavnom nisu žrtvama ovog oblika nasilja jer u prosjeku oko 2 % mladih navodi da jeste žrtvama nasilja od partnera, s nešto većim udjelom mladih žena. Međutim, oko 20 % mladih iz gradskih sredina i 8 % mladih iz vangradskih sredina navodi kako poznaje nekoga ko je žrtvom nasilja od partnera.

Nasilje određene ekstremističke grupe

Pod nasiljem ekstremističke grupe podrazumijevalo se nasilje od bilo koje organizirane grupe, poput određenih navijačkih ili religijskih grupa.

U prosjeku 4 % mladih (6 % muškaraca i 3 % žena) izjavljuje kako je bilo žrtva nasilja od ovakvih grupa, a oko 12 % ih izjavljuje kako poznaje nekoga ko je bio žrtva.

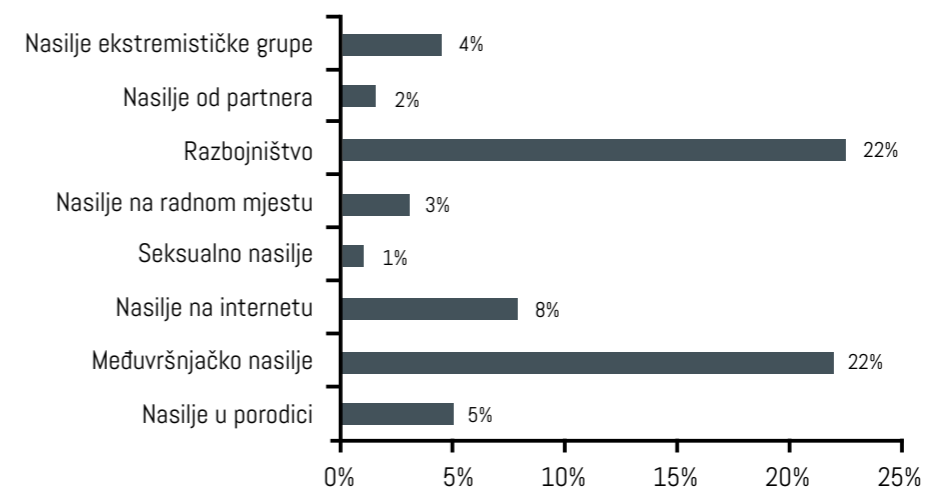
Seksualno nasilje

Seksualno nasilje najmanje je zastupljen oblik nasilja kod mladih, a prema izjavama mladih Kantona Sarajevo, jer u prosjeku 0,9 % mladih navodi kako je bilo žrtva ovog oblika nasilja. Procent od 0,9 % je za muškarce, a za žene iznosi 1 %. Međutim,

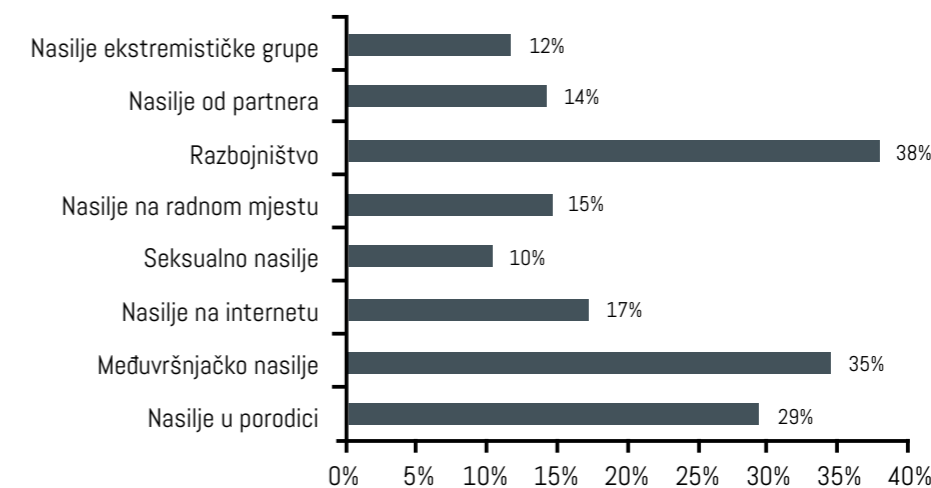
1,3 % mladih iz vangradskih sredina navodi kako je bilo žrtva seksualnog nasilja, za razliku od 0,6 % istih odgovora u gradskim sredinama. S obzirom na to da je riječ o jednom od najtežih oblika nasilja, preporučljivo je obratiti posebnu pažnju na pronađene rezultate. Posebno zabrinjava podatak da 13,5 % mladih iz gradskih sredina i 7 % mladih iz vangradskih sredina poznaje nekoga ko je žrtva seksualnog nasilja.

Važno je naglasiti da se svi prethodni rezultati o prisutnosti različitih oblika nasilja kod mladih trebaju tumačiti u odnosu na činjenicu da dolaze od 55 % mladih koji su bili spremni govoriti o ličnim slučajevima nasilja i oko 76 % mladih koji su govorili o njima poznatim slučajevima nasilja.

Udio mladih koji nisu željeli dati odgovor na pitanje o ličnim iskustvima nasilja je 45 %, a onih koji nisu htjeli govoriti ni o slučajevima nasilja kod njima poznatih osoba je 24 %.

Grafikon 38: Mladi koji su bili žrtve određenih oblika nasilja

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Grafikon 39: Mladi koji poznaju žrtve određenih oblika nasilja

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Povjerenje i zadovoljstvo u vezi s radom policijskih službi

Odgovori na pitanje o stepenu povjerenja u policijske službenike više su pozitivni nego negativni. Više od polovine mladih ima „donekle“ povjerenja u policijske službenike, a 11 % povjerenje ima u velikoj mjeri. U prosjeku, oko 32 % je mladih koji nemaju nimalo povjerenja u policijske službenike. Ako posmatramo intenzitet povjerenja, rezultati pokazuju kako je povjerenje najjače kod mladih iz vangradske sredine i kod mladih žena.

Tabela 25: Povjerenje u policijske službenike i službenice

Imate li povjerenja u policijske službenike?	Gradske sredine	Vangradske sredine	Muškarci	Žene	Ukupno
Ne, nimalo	33,6 %	31,4 %	35,5 %	28,9 %	32,4 %
Da, donekle	59,0 %	51,0 %	54,7 %	54,9 %	54,7 %
Da, u velikoj mjeri	4,8 %	16,2 %	8,3 %	13,8 %	11,0 %
Ne znam	1,7 %	,7 %	1,0 %	1,3 %	1,2 %
Ne želim odgovoriti	0,9 %	0,7 %	0,5 %	1,1 %	0,8 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Zadovoljstvo radom policijskih službi nešto je niže od povjerenja u policijske službenike. U potpunosti nezadovoljnih i nezadovoljnih je više nego zadovoljnih i u potpunosti zadovoljnih odgovora. Značajan procent odgovora je u kategoriji neopredijeljenih – mladi koji su „ni zadovoljni ni nezadovoljni“ radom policijskih službi. Najmanje su zadovoljni mladi u gradskim sredinama.

Tabela 26: Zadovoljstvo radom policijskih službi

Koliko ste zadovoljni radom policijskih službi?	Gradske sredine	Vangradske sredine	Muškarci	Žene	Ukupno
U potpunosti nezadovoljan	16,5 %	18,1 %	18,1 %	16,4 %	17,3 %
Nezadovoljan	24,2 %	18,5 %	21,2 %	20,9 %	21,0 %
Ni zadovoljan ni nezadovoljan	37,9 %	35,4 %	37,0 %	36,5 %	36,7 %
Zadovoljan	16,8 %	22,8 %	18,9 %	21,2 %	20,1 %
U potpunosti zadovoljan	1,1 %	3,3 %	3,0 %	1,6 %	2,3 %
Ne znam	0,6 %	0,7 %	0,0 %	1,3 %	0,6 %
Ne želim odgovoriti	2,8 %	1,2 %	1,8 %	2,1 %	1,9 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Psihičko nasilje

Tema psihičkog nasilja vrlo je složena, i to iz više razloga. U kontekstu postojećih zakona BiH i FBiH, psihičko nasilje definirano je u mnogim zakonima, poput Krivičnog zakona FBiH, Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH, Porodičnog zakona FBiH, Zakona

o zabrani diskriminacije BiH, Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, Zakona o radu FBiH i mnogih drugih zakona. Osim toga, Bosna i Hercegovina je potpisnica mnogobrojnih međunarodnih konvencija koje zabranjuju psihičko nasilje.

Međutim, najveći problem psihičkog nasilja jeste njegovo neprepoznavanje od žrtve, a često i od počinioca. Otežavajuća okolnost za naše podneblje je i to što se neki oblici tradicionalnih ponašanja koja imaju naznake nasilja smatraju normalnim. Pored toga, i psihičko nasilje, kao i svaki drugi oblik nasilja, u kontekstu zakonskih radnji, potrebno je i dokazati, što je u slučajevima ovog tipa nasilja dosta teško.

S druge strane, mnogobrojne studije dokazuju kako psihičko nasilje ostavlja daleko teže i dugotrajnije posljedice na zdravlje i kvalitet života žrtve nego što je to slučaj s drugim oblicima nasilja.

U širokom spektru ponašanja koja spadaju u kategoriju psihičkog nasilja nalazi se svaka primjena psihičke prinude na fizički ili psihički integritet druge osobe, svako postupanje koje može prouzrokovati psihičku bol, prouzrokovanje straha, osjećaja lične ugroženosti i povrede dostojanstva, potom verbalni napadi, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrdnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja, uhođenje i svi drugi slični oblici uznemiravanja, kao što su pokušaj kontroliranja nečijeg ponašanja ili izolacija osobe od drugih ljudi. U psihičko nasilje spadaju i različiti oblici ekonomskog nasilja, poput finansijske kontrole, gdje nasilnik onemogućava žrtvi da upravlja vlastitim finansijama, oduzima joj novac ili zabranjuje rad.

Većina slučajeva psihičkog nasilja događa se u krugu porodice i prijatelja, što dodatno otežava žrtvi da takvo nasilje prepozna i prizna, te u konačnici na njega adekvatno reagira.

U vremenu kad je tolerancija na fizičko nasilje izuzetno niska, psihičko nasilje je sve učestalije, te se često naziva i batinama 21. stoljeća. Djeca, mladi i žene posebno su ranjive kategorije kad je riječ o psihičkom nasilju.

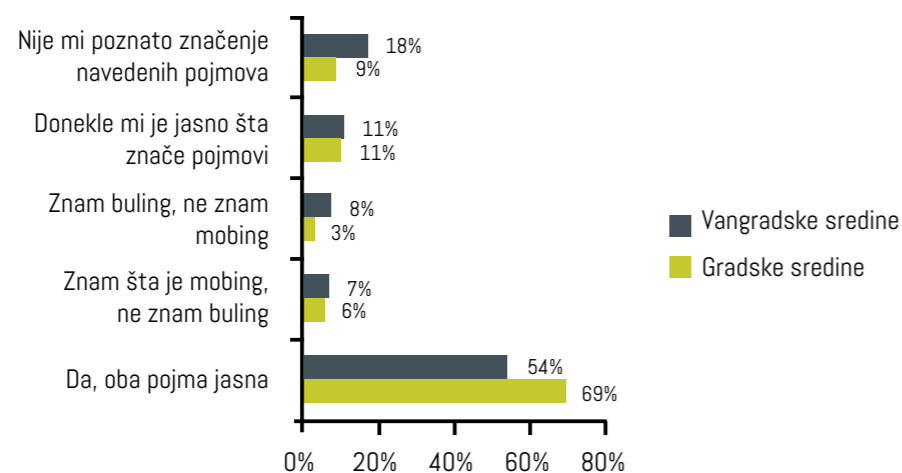
Oko 36 % mladih Kantona Sarajevo vjerovatno ne bi prepoznalo psihičko nasilje ili nije sigurno da bi prepoznalo ovaj oblik nasilja.

Tabela 27: Prepoznavanje psihičkog nasilja

Možete li prepoznati psihičko nasilje?	Gradske sredine	Vangradske sredine	Muškarci	Žene	Ukupno
Da, sasvim sigurno	68,8 %	58,9 %	62,7 %	63,9 %	63,4 %
Nisam siguran/na da bih prepoznao	24,7 %	25,3 %	24,9 %	25,5 %	25,2 %
Ne, vjerovatno ne bih prepoznao	2,8 %	12,2 %	8,1 %	7,7 %	7,9 %
Ne znam	2,6 %	3,3 %	3,5 %	2,4 %	3,0 %
Ne želim odgovoriti	1,1 %	0,2 %	0,8 %	0,5 %	0,6 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Mladi iz gradskih sredina nešto su sigurniji u to da bi mogli prepoznati psihičko nasilje. Kod mladih iz vangradske sredine najveći je procent onih koji izjavljuju kako vjerovatno ne bi prepoznali psihičko nasilje. Također, mladi iz vangradske sredine u manjoj mjeri poznaju značenja riječi mobing i buling kao specifičnih oblika psihičkog nasilja. U prosjeku, oko 1,5 % mladih nije željelo odgovarati na ovo pitanje.

Grafikon 40: Poznavanje pojmova mobing i buling

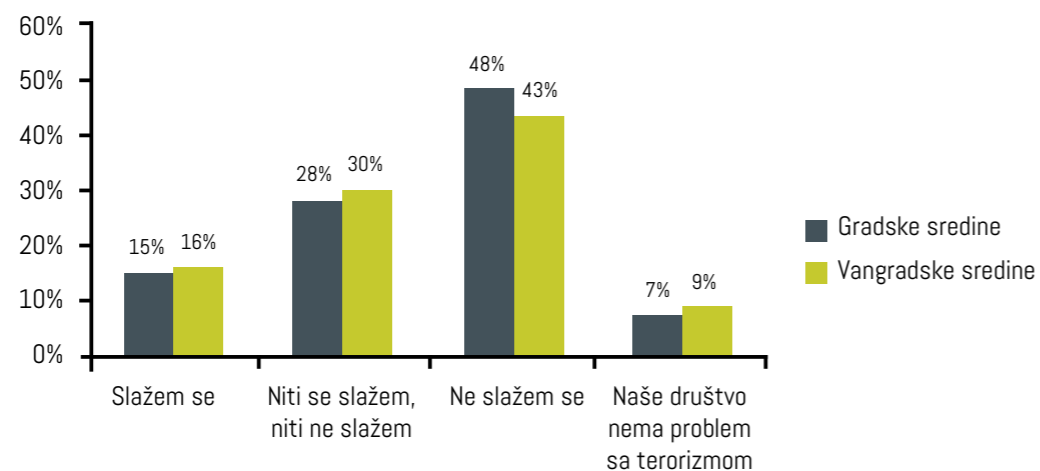
Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Globalne prijetnje

U svjetlu sve intenzivnijih globalnih prijetnji, od kojih je najučestalija prijetnja terorizma, istraživanje je uključilo i pitanje u vezi s povjerenjem mladih u sposobnost bh. društva da adekvatno odgovori na takve prijetnje.

U prosjeku, 46 % mladih Kantona Sarajevo ne slaže se s tvrdnjom da naše društvo može adekvatno odgovoriti globalnim terorističkim prijetnjama. Značajan je udio mladih koji nemaju izgrađeno mišljenje o ovom pitanju, a nepunih 16 % mladih vjeruje kako naše društvo može adekvatno odgovoriti na globalne prijetnje terorizma. Oko 8 % mladih smatra kako naše društvo uopće i nema problem s terorizmom.

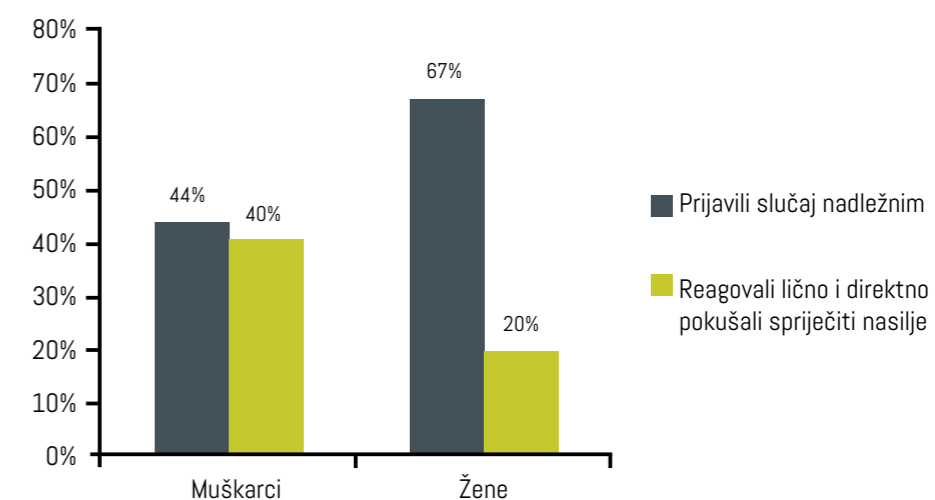
U prosjeku, 2,5 % mladih nije željelo odgovarati na ovo pitanje.

Grafikon 41: Slažete li se da naše društvo može adekvatno odgovoriti globalnim terorističkim prijetnjama?

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Odgovor na nasilje

Kad bi vidjeli da se nad nekim vrši nasilje, mladi bi uglavnom reagirali tako što bi nasilni slučaj prijavili nadležnim službama. Međutim, razlike temeljene na spolu su značajne. Muškarci bi u gotovo jednakom omjeru slučaj prijavili nadležnim službama i reagirali lično te direktno pokušali spriječiti nasilje (44 % : 40 %), dok bi djevojke u procentu od 67 % slučaj prijavile, a 20 % bi se i lično angažirale pokušavajući direktno spriječiti nasilje. Za 5 % je veći udio mladih iz vangradske sredine koji bi reagirali lično i direktno pokušali spriječiti nasilje.

Grafikon 42: Reakcija na nasilje s obzirom na spol

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

Okolo 3,5 % djevojaka ne bi uradilo ništa jer se plaši, za razliku od 1,5 % muškaraca istog stava. Približno 4 % muškaraca i 1 % djevojaka ne bi uradilo ništa jer misli da ih se to ne tiče.

Percepcija nasilja nad ženama i muškarcima

Djevojke su, svakako, prema mišljenju ispitanika, češće žrtve nasilja nego muškarci, iako i kod ovog pitanja postoje značajne razlike bazirane na spolu. Djevojke smatraju da su žene žrtve nasilja češće nego što su to muškarci, dok je za 10 % niži procent muškaraca koji misle isto.

Tabela 28: Percepcija nasilja nad ženama i muškarcima

	Muškarci	Žene	Ukupno
Da, nasilje se češće vrši nad ženama	63,3 %	73,3 %	68,1 %
Ne, nasilje je jednako zastupljeno kod oba spola	29,4 %	21,2 %	25,5 %
Ne znam	6,8 %	4,8 %	5,8 %
Ne želim odgovoriti	0,5 %	0,8 %	0,6 %

Izvor: Institut za razvoj mladih KULT

13. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Iako je analiza položaja i potreba mladih strukturirana kroz zasebne oblasti značajne za mlade, pristup rješavanju utvrđenih problema i potreba mladih mora biti holistički.

U procesu izrade strategije prema mladima Kantona Sarajevo, koji je logičan nastavak ovog dokumenta, važno je obratiti pažnju na nekoliko ključnih tačaka.

- Sve kantonalne institucije trebaju zajedno raditi na poboljšanju položaja mladih.

Složenost položaja i potreba mladih zahtijeva planirano, organizirano i zajednički koordinirano djelovanje različitih institucija vlasti, kao i javnih ustanova. Problemi mladih u vezi su sa svim oblastima života i često se prenose i prepliću iz oblasti u oblast. Primjera radi, neadekvatno obrazovanje uzrokuje teže zapošljavanje mladih, čija je posljedica loš socioekonomski položaj mladih. On se, između ostalog, reflektira u stambenoj ovisnosti mladih, koja vodi do poteškoća u vezi sa zasnivanjem porodice. Stoga je jedini objektivni put ka poboljšanju položaja mladih zajedničko djelovanje u okviru zajednički osmišljene i vođene politike prema mladima.

Sva ministarstva koja svojim djelokrugom obuhvataju mlade imaju dužnost pripremiti posebne programe za mlade i za njih planirati potrebna sredstva.

- Svi vladini programi i mjere prema mladima moraju biti konkretni i realni, sa snažnom komponentom monitoringa i evaluacije.

Usvajanjem Zakona o mladima Federacije BiH početkom 2010. godine definiran je zakonski okvir rada s mladima. U skladu s navedenim zakonom, svi nivoi vlasti dužni su kreirati određene programe i mjere na planu rada s mladima, definirane kroz dokument strategije prema mladima. Dosadašnja iskustva lokalnih nivoa vlasti koji su imali, ili još uvijek imaju važeće dokumente strategije prema mladima, pokazuju kako je iznimno važno da strategija prema mladima bude realno izvodiva, s vrlo jasnim i konkretnim ciljevima koji će direktno doprinijeti poboljšanju određenih pitanja značajnih za mlade. Problem određenih strategija prema mladima bio je u pretjerano ambicioznim planovima koji se realno nisu mogli implementirati, zbog čega su strategije prema mladima uglavnom ostale nerealizirane. Stoga je komponenta monitoringa i evaluacije budućih strategija za mlade, kao i akcijskih planova koji bi iz strategija trebali proizaći, jedna od najvažnijih.

- Potrebno je definirati vremenski okvir u kojem će se strategija prema mladima Kantona Sarajevo realizirati, te u skladu s tim odabrati one probleme koji se zaista i mogu riješiti u definiranom vremenskom okviru. Stoga bi bilo poželjno da se iz svake oblasti odabere optimalan broj ključnih problema na kojima će se raditi kroz već spomenuti holistički pristup.

Ministarstvo za obrazovanje,
nauku i mlade Kantona Sarajevo

Institut za
razvoj mladih KULT

MLADI.ORG